

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ
ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΑΣΚΗΣΗΣ
ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΤΟΥ
ΨΥΧΟΛΟΓΟΥ**

**Διδακτορική διατριβή
Από
Σέργιο Ζ. Καροτσιέρη**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γρηγ. Ποταμιάνος, Καθηγ. Π.Π.Κ.Π.Ε.

Φίλιπ. Σπυρόπουλος, Καθηγ. Ε.Κ.Π.Α.

Φώτης Αναγνωστόπουλος, Επ. Καθηγ. Π.Π.Κ.Π.Ε.

ΑΘΗΝΑ, 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Οι προϋποθέσεις άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου στην ελληνική έννομη τάξη υπό το πρίσμα του κοινοτικού δικαίου	25
2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις	25
2.2 Συνδυαστική άποψη ημεδαπής νομοθεσίας και νομολο- γίας	25
2.2.1 Άδεια επαγγελματικής εξάσκησης της ψυχολογίας	28
2.2.2 Προϋποθέσεις για τη χορήγηση επαγγελματικής άδειας ..	29
2.2.3 Περιπτώσεις ανάκλησης της επαγγελματικής άδειας	52
2.2.4 Εγγραφή στο Σύλλογο Ελλήνων Ψυχολόγων	54
2.2.5 Παράνομη επαγγελματική άσκηση της Ψυχολογίας	55
2.2.6 Αντικείμενο του επαγγέλματος και ζητήματα απορρήτου	57
2.2.7 Δορυφορικά νομοθετήματα	63
2.2.8 Δορυφορικά νομοθετήματα	63
2.3 Οι προϋποθέσεις για την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου σε κοινοτικό επίπεδο	73
2.3.1 Η οδηγία 2005/36/EK σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων	73
2.3.2 Το ευρωπαϊκό δίπλωμα ψυχολογίας EuroPsy	91
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αντεξέταση του νομικού πλαισίου Ηνωμένου Βασιλείου, Η.Π.Α. και Γερμανίας	98
3.1 Εισαγωγή	98
3.2 Το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου	102
3.3 Η προστασία του ψυχολόγου ως επαγγελματικού τίτλου στην Γερμανία	125

3.4 Η αδειοδότηση των επαγγελματιών ψυχολόγων στις Η.Π.Α.	140
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Προοπτικές σύγκλισης ανάμεσα στην ημεδαπή και αλλοδαπή νομοθεσία	156
4.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις	156
4.2 Η αναγκαιότητα μετασχηματισμού του ελληνικού νομι- κού πλαισίου	159
4.3 Σύγκλιση, Αφομοίωση και Μιμητική Μετουσίωση.....	168
4.4 Το περιεχόμενο της σύγκλισης.....	189
4.5 Σύγκλιση ως προς τον εποπτικό φορέα	192
4.6 Σύγκλιση ως προς τις προϋποθέσεις	208
4.7 Συμπεράσματα	212
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	215

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το πλημμελές και παρωχημένο νομικό καθεστώς που διέπει την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου στην Ελλάδα αποτέλεσε την αφορμή για την εκπόνηση της παρούσας διατριβής. Ο Καθηγητής του Τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, κ. Γρηγόρης Ποταμιάνος, με παρότρυνε να ασχοληθώ με το θέμα αυτό, σε μια απόπειρα κριτικής προσέγγισης του αντικειμένου προς την κατεύθυνση της διατύπωσης μιας μεταρρυθμιστικής πρότασης με πρακτικές εφαρμογές. Στο πλαίσιο αυτό επελέγη να δοθεί ένας συγκριτικός χαρακτήρας στην όλη μελέτη ανάμεσα στην ημεδαπή έννομη τάξη και σε αντιπροσωπευτικά δείγματα αλλοδαπών νομικών πλαισίων.

Ήταν ιδιαίτερα τιμητική για μένα η ανάθεση της εκπόνηση της παρούσας διατριβής από το Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών.

Αισθανόμενος βαθιά υποχρέωση προς όλα τα μέλη της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου προς αυτά, αναγνωρίζοντας τη σημαντική συμβολή τους στην υλοποίηση της διατριβής αυτής.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα Καθηγητή κ. Γρηγόρη Ποταμιάνο. Η πατρότητα της κεντρικής ιδέας, επί της οποίας δομήθηκε η όλη μελέτη, είναι δική του. Τον ευχαριστώ για την πρωτοβουλία να μου αναθέσει την εκπόνηση ενός έργου, το οποίο υπερβαίνει τα πλαίσια της δικής μου επιστήμης, αποδεικνύοντας έτσι το μέγεθος της ευρηματικότητας και διορατικότητάς του. Καθ' όλη την πορεία μέχρι την ολοκλήρωση του παρόντος εγχειρήματος ο Καθηγητής Ποταμιάνος υπήρξε πολύτιμος καθοδηγητής μου, διατυπώνοντας εύστοχες παρατηρήσεις, επισημαίνοντας εγκαίρως αστοχίες της

σκέψης μου και διευκρινίζοντας δυσνόητες για μένα έννοιες της επιστήμης της ψυχολογίας. Η συνδρομή του μου επέτρεψε να αποκτήσω συνολική εποπτεία του αντικειμένου της μελέτης μου, αφήνοντάς μου παράλληλα την απαραίτητη ελευθερία κίνησης και ενθαρρύνοντας τη δημιουργικότητά μου. Υπήρξε πολύτιμος δάσκαλος για μένα.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης τον Καθηγητή του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Φίλιππο Σπυρόπουλο. Οι συζητήσεις μαζί του υπήρξαν εξαιρετικά εποικοδομητικές, προσφέροντας μου σημαντική βοήθεια για την ολοκλήρωση του έργου μου. Τον ευχαριστώ θερμά για τη συνδρομή του.

Τις ευχαριστίες μου εκφράζω επίσης στον Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου κ. Φώτιο Α-ναγνωστόπουλο. Γνωρίζοντας σε βάθος το νομικό πλαίσιο τόσο της Ελλάδος όσο και του Ηνωμένου Βασιλείου, με βοήθησε με τις εύστοχες παρατηρήσεις του να αντιληφθώ τις ανάγκες που καλείται να ικανοποιήσει η επιδιωκόμενη νομοθετική μεταρρύθμιση. Τον ευχαριστώ θερμά για την άριστη συνεργασία μας.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την αμέριστη ηθική και υλική συμπαράσταση που μου προσέφεραν, τόσο κατά τη διάρκεια του παρόντος εγχειρήματος, όσο και κατά τη διάρκεια όλων των μέχρι σήμερα σπουδών μου. Η μόρφωση που έλαβα, καρπός της οποίας είναι και η παρούσα διατριβή, οφείλεται εν πολλοίς σε αυτούς.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διατριβή επιχειρεί να εξετάσει από μια κριτική σκοπιά το νομικό πλαίσιο του επαγγέλματος του ψυχολόγου στην ελληνική έννομη τάξη. Απώτερος στόχος του όλου εγχειρήματος είναι η διατύπωση μιας βιώσιμης πρότασης νομοθετικής μεταρρύθμισης. Ως εκ τούτου, το κείμενο του έργου αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα, το περιγραφικό και το δημιουργικό. Είναι επιβεβλημένο η παραπάνω ανάπτυξη να είναι ισοβαρής. Ισοβαρής ανάπτυξη δεν σημαίνει απαραίτητα και ισομεγέθη κατανομή της ύλης. Αυτό που κρίνεται σκόπιμο είναι σε κάθε τμήμα της διατριβής να ενυπάρχουν και οι δύο πτυχές, τόσο η περιγραφική όσο και η δημιουργική.

Στην προσπάθεια να αποφευχθεί η στείρα περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης στο ελληνικό δίκαιο, είναι επιτακτική η ανάγκη να συμπεριληφθεί στη μελέτη και το νομικό πλαίσιο σημαντικών έννομων τάξεων της αλλοδαπής. Τούτο θα έχει ως συνέπεια την αποτελεσματική αντιπαραβολή των ημεδαπών ρυθμίσεων με τις αλλοδαπές, προκειμένου να εντοπισθούν οι κοινές βάσεις, αλλά και οι ατέλειες του κάθε συστήματος. Προοπτική της ανάλυσης είναι η σκιαγράφηση των προοπτικών βελτίωσης του υπάρχοντος ρυθμιστικού πλαισίου. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η διατριβή κυριαρχείται από μία συγκεκριμένη ολιστική διάθεση. Για το λόγο αυτό η προαναφερθείσα αντιπαραβολή προσανατολίζεται εκ των πραγμάτων προς τις προοπτικές σύγκλισης. Η αποτελεσματική ρύθμιση της επαγγελματικής ψυχολογίας απαιτεί τη συνέργια ανάμεσα στις έννομες τάξεις των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συνεπώς προς τις παραπάνω τάσεις η δομή της διατριβής έχει ως ακολούθως:

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται το ελληνικό νομικό πλαίσιο του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Σε πρώτο επίπεδο αποτιμάται η ελληνική νομοθεσία, με το βάρος να δίνεται στο νομοθέτημα πυλώνα του όλου συστήματος, το Ν. 991/1979. Η παράθεση των ρυθμίσεων που εισάγονται με το νόμο αυτό πραγματοποιείται κατά τρόπο κριτικό, ούτως ώστε να τεθούν οι βάσεις για την επακόλουθη «πρόταση» νομοθετικής μεταρρύθμισης. Σε δεύτερο επίπεδο καταγράφεται η επίδραση του κοινοτικού δικαίου και συγκεκριμένα της οδηγίας 2005/36 /ΕΚ για την αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων επί της ελληνικής έννομης τάξης.

Το δεύτερο κεφάλαιο εμπεριέχει το νομικά πλαίσιο του επαγγέλματος του ψυχολόγου σε τρεις θεμελιώδεις έννομες τάξεις της αλλοδαπής. Πρόκειται για το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Το Ηνωμένο Βασίλειο επελέγη καταρχάς λόγω του ιδιαίτερου στον ευρωπαϊκό χώρο δικαίου του, του common law, που επιτρέπει τη δημιουργική αντιπαραβολή με άλλες έννομες τάξεις. Περαιτέρω, στο Ηνωμένο Βασίλειο λειτουργεί ένας εξαιρετικά αποτελεσματικός εποπτικός φορέας, ο HPC (Health Professions Council), που αποτελεί ανεξάρτητη αρχή. Δεδομένης της συγκριτικής λογικής που επικρατεί, κρίθηκε απαραίτητο να εξετασθούν και συστήματα με εποπτικούς φορείς διαφορετικής μορφής, όπως το γερμανικό. Το γερμανικό νομικό πλαίσιο κυριαρχείται από την παρουσία επαγγελματικών συλλόγων, όπως ο BDP (Berufsverband Deutscher Psychologinnen und Psychologen). Επιπλέον, όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι ιδιαίτερα σημαντική για την ολοκλήρωση της έρευνας η ανάλυση και ενός κλασικού δείγματος ηπειρωτικού δικαίου, όπως το γερμανικό. Τέλος, το

αμερικανικό μοντέλο εξετάζεται καταληκτικά υπό μορφή προτύπου για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αποτελεί πρότυπο λόγω του ομοσπονδιακού χαρακτήρα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και ως εκ τούτου θα μπορούσε να λειτουργήσει ιδιαίτερα αποτελεσματικά και στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το τρίτο κεφάλαιο αποτελεί ουσιαστικά το επίκεντρο της παρούσας διατριβής. Εξετάζονται οι προοπτικές μετεξέλιξης του ελληνικού νομικού πλαισίου μέσα από μια διαδικασία νομοθετικής σύγκλισης. Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο αναλύονται οι μηχανισμοί σύγκλισης και τα πλεονεκτήματά της έναντι άλλων διαδικασιών νομοθετικής μεταρρύθμισης. Εν συνεχεία αναζητούνται οι καταλύτες της όλης διαδικασίας νομοθετικής σύγκλισης στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου. Το αποτέλεσμα είναι μια αναδιάρθρωση όλου του νομικού πλαισίου του επαγγέλματος του ψυχολόγου σε όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η μεγαλύτερη πρόκληση στο ως άνω εγχείρημα έγκειται στο γεγονός ότι έπρεπε να προσεγγίσω ένα ρυθμιζόμενο αντικείμενο, με το οποίο, λόγω της επιστημονικής μου ιδιότητας, δεν ήμουν εξοικειωμένος. Ως εκ τούτου ήταν επιτακτική η ανάγκη να αποτελέσει προστάδιο της έρευνας η συνοπτική μελέτη της επιστήμης της ψυχολογίας. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται ένας γνωστικός πυρήνας, που εντέλει τροφοδοτεί τη νομική ανάλυση που έπεται. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη η παράθεση της ανωτέρω προσέγγισης, προκειμένου να καταδειχθεί η νοητική οδός –και μόνο– δια της οποίας διήλθε το αντικείμενο της διατριβής.

Η επιστήμη της ψυχολογίας

Η ψυχολογία είναι επιστημονικός κλάδος, ο οποίος έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των νοητικών λειτουργιών και συμπεριφορών των έμβιων όντων και κυρίως των ανθρώπων¹. Για το λόγο αυτό η ψυχολογία κατατάσσεται στις συμπεριφορικές επιστήμες, όπως για παράδειγμα η κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία και η πολιτική επιστήμη².

Οι νοητικές λειτουργίες αναφέρονται στις εφικτές λειτουργίες του ανθρώπινου εγκεφάλου (*αντίληψη, μνήμη, δημιουργικότητα*³, *φαντασία, επινόηση, συναισθήματα κλπ.*⁴), ενώ η έννοια της συμπεριφοράς αναφέρεται στη δράση ή την αντίδραση ενός οργανισμού σε σχέση με το περιβάλλον του^{5,6}.

Η ψυχολογία δεν περιορίζεται μόνο στη στείρα παρακολούθηση των συμπεριφορών. Επιδιώκει την ανάλυση αυτών διερευνώντας τις σχέσεις ερεθισμάτων και αντιδράσεων⁷. Επίσης δεν περιορίζεται μόνο στη θεώρηση, δηλαδή στην κατανόηση των φαινομένων αλλά αποτε-

¹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Psychology>

² http://www.youtube.com/watch?v=4MvOwqNB_CQ (University of Berkeley, California/webcasts).

³ Ο όρος αναφέρεται στη νοητική διαδικασία δια μέσου της οποίας παράγονται νέες ιδέες ή αντιλήψεις καθώς και νέοι σύνδεσμοι ανάμεσα σε ήδη υπάρχουσες ιδέες.

⁴ Rowlands Mark, -The body in mind: understanding cognitive processes, *Cambridge University Press*, 1999.

⁵ Dawkins Marian Stamp, -Observing animal behavior: Design and analysis of Quantitative controls, *Oxford University Press*, 2007.

⁶ Η ανθρώπινη συμπεριφορά αποτέλεσε μείζον ζήτημα στο χώρο της ψυχολογίας κατά τις αρχές του 20^{ου} αιώνα με την εμφάνιση ενός νέου ρεύματος γνωστού ως *συμπεριφορισμός (behaviorism)*.

⁷ Keller Fred S., *Principles of Psychology*, *Read Books*, 2008.

λεί και εφαρμοσμένη επιστήμη⁸, αντιμετωπίζοντας τόσο φυσιολογικές νοητικές λειτουργίες, όσο και παθολογικές. Η αντιμετώπιση παθολογικών νοητικών καταστάσεων αποτελεί και την περισσότερη προβληματική στο κοινωνικό σύνολο πτυχή της, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία σύγχυσης περί το αντικείμενο της ψυχολογίας. Και τούτο διότι πέραν από την επικρατούσα κοινή αντίληψη, η οποία αντιλαμβάνεται την ψυχολογία κυρίως από την κλινική σκοπιά, με τη συνδρομή της σε άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας, η ψυχολογία έχει άμεση εφαρμογή σε πολλούς ακόμη κλάδους, όπως η εκπαίδευση, η οικογένεια, η εργασία κλπ.⁹

Σύντομη ιστορική αναδρομή

Ο νους του ανθρώπου (ψυχή) υπήρξε αντικείμενο μελέτης από πολύ παλιά. Ψήγματα πρώιμης ψυχολογίας εντοπίζονται σε αρχαίους πολιτισμούς, όπως οι Αιγύπτιοι, όπου εμφανίζονται οι πρώτες περιγραφές του εγκεφάλου συνοδευόμενες από εικασίες γύρω από τις λειτουργίες του.

Συστηματική όμως μελέτη του ανθρώπινου νου με αξιολογή συνεισφορά στην θεμελίωση της επιστήμης της ψυχολογίας συναντάμε και στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, στα πλαίσια της αναλυτικής νοητικής φιλοσοφίας. Αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι, από τον Θαλή μέχρι και τους φιλοσόφους των ελληνιστικών χρόνων, ασχολήθηκαν εντατικά με τη μελέτη εννοιών όπως η *ψυχή*, ο *νους*, ο *θυμός* και το *λογιστικό*. Οι σημαντικότερες αναφορές στις έννοιες αυτές εντοπίζονται στα έργα του Πυθαγόρα, του Πλάτωνα και κυρίως

⁸ http://www.youtube.com/watch?v=4MvOwqNB_CQ (University of Berkeley, California/webcasts)

⁹ <http://en.wikipedia.org/wiki/Psychology>

νται στα έργα του Πυθαγόρα, του Πλάτωνα και κυρίως του Αριστοτέλη (“Περί Ψυχής”, “Περί αισθήσεως και αισθητών” και “Περί μνήμης και αναμνήσεως”). Παρ’ όλα αυτά όμως, η αναζήτηση των πρώτων βάσεων της επιστήμης της ψυχολογίας στον ελληνικό πολιτισμό των κλασικών χρόνων αμφισβητείται από πολλούς, αφού ακόμη και τα σχετικά έργα του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη (κατά κύριο λόγο) δεν επαρκούν για να υποστηρίξουν τη θεμελίωση της ψυχολογίας στην αρχαία Ελλάδα.

Πρώιμα βήματα προς την κατεύθυνση της ψυχολογίας την περίοδο της αρχαιότητας παρατηρούνται στους δύο σημαντικότερους ασιατικούς πολιτισμούς, τον Κινεζικό και τον Ινδικό. Ψήγματα ψυχολογίας εντοπίζονται στο έργο του Κομφούκιου, πάντα όμως στο πλαίσιο της ηθικής διδασκαλίας¹⁰, ενώ στο έργο «*Ο Εσωτερικός Κανόνας του Κίτρινου Αυτοκράτορα*» (*Huangdi Neijing*) παρατηρείται η σύνδεση της παθολογίας του εγκεφάλου με τις ψυχολογικές διαταραχές¹¹. Στην Ινδία στοιχεία ψυχολογίας περιπλέκονται με θρησκευτικά κείμενα. Συγκεκριμένα, στα ιερά κείμενα της ινδουιστικής φιλοσοφίας, τις *Βέδες*¹², επιχειρείται η κατανόηση της συνείδησης σε μια εξελιγμένη για την εποχή εκείνη προσέγγιση της επιστήμης της ψυχολογίας, πράγμα που για μεγάλο χρονικό διάστημα παρέμεινε στη σκιά της παρανόησης, αφού αυτές αντιμετώπιζοντας ως θρησκευτικά και μόνο κείμενα.

Στον ισλαμικό κόσμο κατά το μεσαίωνα και τη λεγόμενη *Χρυσή Εποχή του Ισλάμ* πραγματοποιείται υπό την επιρροή της αριστοτελικής φιλοσοφίας ένα εντυπωσιακό άλμα στην εξέλιξη της ψυχολογίας

¹⁰ Weiner Irving B., -Handbook of Psychology, *John Wiley and Sons*, 2003.

¹¹ <http://www-rcf.usc.edu/~mzheng/pub1.htm>

¹² Στα Σανσκριτικά η λέξη σημαίνει γνώση.

–βέβαια ακόμη δεν υφίσταται με τη σύγχρονη έννοιά της–, με την εμφάνιση σημαντικών προσωπικοτήτων. Ο Πέρσης Abu Zaid Ahmed ibn Sahl al-Balkhi¹³ εισήγαγε για πρώτη φορά την έννοια της ψυχικής υγείας αναγνωρίζοντας εκτός από σωματικά και ψυχικά νοσήματα, διέκρινε τις νευρώσεις από τις ψυχώσεις και μελέτησε ενδελεχώς την κατάθλιψη. Ο Ibn Sina, με σημαντική πειραματική δραστηριότητα, μελέτησε τις παραισθήσεις, την αϋπνία, τη μανία και την άνοια. Ο Al Biruni μελέτησε πειραματικά τα αντανάκλαστικά, ο Ibn Sirin, ασχολήθηκε με τη μελέτη των ονείρων, ο Al Kindi έγινε γνωστός για την ανάπτυξη της μουσικοθεραπείας, ο Al Farabi ασχολήθηκε με την κοινωνική ψυχολογία και ο Ali ibn Abbas al-Majusi με την αμνησία και την υποχονδρία¹⁴.

Σημαντική είναι η ίδρυση των πρώτων ιδρυμάτων για τους ψυχικά ασθενείς από τον 8^ο αιώνα μ.Χ. (Βαγδάτη, Φες, Κάιρο, Δαμασκός, Αλέπο). Σε αντίθεση με τον χριστιανικό κόσμο, όπου τα ψυχικά νοσήματα αποδίδονταν σε δαιμονική προέλευση, στον ισλαμικό κόσμο επιχειρείται μια κλινική προσέγγιση βασισμένη στη μελέτη των ψυχικά ασθενών. Τα ψυχικά νοσήματα θεωρούνται ως ασθένειες και αντιμετωπίζονται με τη χορήγηση φαρμάκων, με εργοθεραπεία, ή με ψυχοθεραπεία πρώιμης μορφής¹⁵.

¹³ Ο Abu Zaid Ahmed ibn Sahl al-Balkhi ως μια ισλαμική εκδοχή του homo universalis, πέρα από ψυχολόγος, υπήρξε και γεωγράφος, μαθηματικός και γιατρός. Μεταξύ άλλων ίδρυσε το δικό του πανεπιστήμιο, τη σχολή γεωγραφίας Balkhi της Βαγδάτης.

¹⁴ Haque, Amber, -Psychology from Islamic Perspective: Contributions of Early Muslim Scholars and Challenges to Contemporary Muslim Psychologists", *Journal of Religion and Health*, 2004.

¹⁵ McBrewster John, -Psychology in medieval Islam: Nafs, Islamic Golden Age, Ulema, Avicennism, Philosophy of Mind, Dream Interpretation, *Alphascript Publishing* 2009.

Στο δυτικό πολιτισμό τα θεμέλια της ψυχολογίας ανιχνεύονται την περίοδο της ύστερης Αναγέννησης, με τον όρο Ψυχολογία¹⁶ να χρησιμοποιείται ήδη από τον 16^ο αιώνα από το Γερμανό φιλόσοφο Rudolf Göckel¹⁷. Στα πρώιμα στάδια της ύπαρξής της η δυτική ψυχολογία παρέμεινε σε λανθάνουσα κατάσταση, αποτελώντας τμήμα της φιλοσοφίας. Αρχικώς η ψυχολογία έγινε αντιληπτή ως μελέτη της ψυχής με τη θρησκευτική σημασία του όρου. Σημαντική ώθηση στην ανάπτυξη της σύγχρονης ψυχολογίας δόθηκε από τους: René Descartes (1596-1650) (εισήγαγε τη μεθοδολογία στην ψυχολογία), Thomas Willis (1621-1675) (επιχείρησε να οικοδομήσει μια σύνδεση ανάμεσα στην ψυχολογία και τη μελέτη της εγκεφαλικής λειτουργίας μελετώντας τις υστερίες, τη μελαγχολία και την υποχονδρία). Μερίδιο στην ανάκαμψη της ψυχολογίας¹⁸ κατά την περίοδο του δυτικού διαφωτισμού έχουν αναμφίβολα οι φιλόσοφοι της βρετανικής σχολής του Εμπειρισμού¹⁹.

Η ανεξάρτηση της ψυχολογίας από τις φιλοσοφικές της καταβολές και η καθιέρωσή της ως διακριτού επιστημονικού κλάδου πραγματοποιείται διακόσια χρόνια μετά τον Descartes, κατά τον 19^ο αιώνα. Την περίοδο αυτή θεμελιώνεται και η πειραματικής ψυχολογίας (*experimentelle psychologie*). Έκτοτε η εξέλιξη της επιστήμης της ψυχολογίας υπήρξε ραγδαία, σε τέσσερις χώρες ταυτόχρονα: στη

¹⁶ Εκτεταμένη χρήση του όρου παρατηρείται παρ' όλα αυτά από τον Christian Wolff, με το έργο του "*Psychologia empirica and Psychologia rationalis*" (1732–1734).

¹⁷ Schmitz Rudolf, -Die Naturwissenschaften an der Philipps-Universität Marburg 1517 - 1927, *Elwert*, 1978.

¹⁸ Και ιδίως του κλάδου της πειραματικής ψυχολογίας.

¹⁹ Klein David Ballin, -A history of scientific psychology: its origins and philosophical backgrounds, *Taylor & Francis*, 1970.

Γερμανία, στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, στο Ηνωμένο Βασίλειο και στη Γαλλία.

Στη Γερμανία έλαβε πειραματικό χαρακτήρα από πολύ νωρίς, με κορυφαία προσωπικότητα της πειραματικής ψυχολογίας τον Wilhelm Maximilian Wundt (1845-1920) (πειραματίστηκε με την έννοια της αντίληψης και ίδρυσε το πρώτο εργαστήριο πειραματικής ψυχολογίας στη Λειψία το 1879²⁰). Πέραν από τον Wundt, πρωτοπόροι της πειραματικής ψυχολογίας στη Γερμανία υπήρξαν και οι: Carl Stumpf (1848-1936) και Georg Elias Müller (1850-1934).

Εκτός από την πειραματική ψυχολογία μεγάλη ανάπτυξη παρουσίασε την εποχή αυτή στη Γερμανία και η ψυχανάλυση, η οποία βασίστηκε στη μελέτη του ασυνείδητου, έννοια η οποία πρωτοεισήχθη και θεμελιώθηκε από τον Αυστριακό Sigmund Freud κατά τη δεκαετία του 1890²¹ (διαμόρφωσε και τη θεωρία της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης).

Τα πρώτα βήματα της επιστήμης της ψυχολογίας στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, έγιναν, όπως και στην περίπτωση της Γερμανίας, πάνω σε καθαρά ερευνητική βάση, με τη δημιουργία μιας σειράς από αξιόλογα εργαστήρια ψυχολογίας (το 1875 στο πανεπιστήμιο του Harvard από τον καθηγητή φυσιολογίας William James, ο 1883 στο πανεπιστήμιο Johns Hopkins από τον G. Stanley Hall, το 1887 στο πανεπιστήμιο της Pennsylvania από τον James McKeen Cattell, το 1888 στο πανεπιστήμιο της Indiana από

²⁰ Rieber Robert W., -Wilhelm Wundt in history: the making of a scientific psychology, *Springer*, 2001.

²¹ Lear Jonathan, -Freud, *Routledge*, 2005.

τον William Lowe Bryan και στο πανεπιστήμιο του Wisconsin – Madison από τον Joseph Jastrow, το 1889 στο πανεπιστήμιο Clark από τον Edmund Clark Sanford και στο πανεπιστήμιο της Nebraska από τον Harry Kirke Wolfe²²). Το 1924 ιδρύθηκε στο πανεπιστήμιο του Princeton το πρώτο πανεπιστημιακό τμήμα ψυχολογίας²³. Κατά το τέλος του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα στις τάξεις των ψυχολόγων των Ηνωμένων Πολιτειών διακρίνονται δύο ρεύματα, ο Στρουκτουραλισμός (Structuralism) με κύριο εκφραστή τον James Mark Baldwin από το τμήμα ψυχολογίας του πανεπιστημίου του Princeton και ο φονξιοναλισμός (Functionalism) με κύριο εκφραστή τον Edward Bradford Titchener του πανεπιστημίου Cornell. Τα δύο αυτά ρεύματα συγκροτούσαν και δύο διαφορετικές ενώσεις: την American Psychological Association (APA)²⁴ και Society of Experimental Psychologists²⁵.

Στο Ηνωμένο Βασίλειο η εξέλιξη της εργαστηριακής ψυχολογίας δεν ήταν τόσο ταχύρρυθμη. Ο Francis Galton ίδρυσε το 1884 το πρώτο ανθρωπομετρικό εργαστήριο, ενώ το 1897 ιδρύεται το εργαστήριο και το τμήμα ψυχολογίας του πανεπιστημίου του Cambridge, με πρώτο καθηγητή τον W.H.R. Rivers²⁶. Τούτος πρωτοστάτησε τόσο στην ίδρυση της Psychological Society το 1901, η οποία μετονομάστηκε το

²² Roback Abraham Aaron, -History of American Psychology, *Collier Books*, 1964.

²³ <http://psychlib.princeton.edu/history.htm>

²⁴ Roback Abraham Aaron, -History of American Psychology, *Collier Books*, 1964.

²⁵ Ibid.

²⁶ Hearnshaw Leslie Spencer, -A short history of British Psychology, 1840-1940, *Barnes & Noble*, 1964.

1906 σε British Psychological Society, όσο και στην έκδοση του British Journal of Psychology το 1904²⁷.

Η γαλλική ψυχολογία του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα κυριαρχείται από την προσωπικότητα του μεγάλου ψυχολόγου Théodule-Armand Ribot (1839-1916). Από τη δεκαετία του 1880 ο Ribot προσανατολίστηκε προς την ψυχοπαθολογία, ενδεικτικό της γενικότερης τάσης της γαλλικής ψυχολογικής σχολής²⁸. Άλλες αξιόλογες παρουσίες της σχολής αυτής υπήρξαν ο Jean-Martin Charcot (πειραματίστηκε πάνω στην υστερία κάνοντας χρήση τεχνικών υπνώσεως²⁹), ο Alfred Binet (1857-1911) (ίδρυσε το πρώτο εργαστήριο πειραματικής ψυχολογίας της Γαλλίας το 1889 στη Σορβόνη³⁰ και έγινε παγκοσμίως γνωστός για την περίφημη εξέταση ευφυΐας Binet –Simon, η οποία σήμερα είναι γνωστή ως IQ Test³¹ και η οποία τελειοποιήθηκε από τον καθηγητή του πανεπιστημίου του Stanford, Lewis M. Terman το 1916³²) και ο Janet.

Το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα κυριαρχείται από ένα νέο επιστημονικό ρεύμα στο χώρο της ψυχολογίας, τον συμπεριφορισμό (behaviorism). Η σχολή του συμπεριφορισμού εδραιώθηκε ουσιαστικά στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής από τον John Broadus Watson

²⁷ Hearnshaw Leslie Spencer, -A short history of British Psychology, 1840-1940, *Barnes & Noble*, 1964.

²⁸ Nicolas Serge, -Histoire de la psychologie française: Naissance d'une nouvelle science, *University of Michigan*, 2002.

²⁹ Ibid.

³⁰ Από κοινού με τον Henri Beaunis.

³¹ Nicolas Serge, -Histoire de la psychologie française: Naissance d'une nouvelle science, *University of Michigan*, 2002.

³² Stanford-Binet Intelligence Scales.

(1878-1958) (διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στη διάδοση και κυριαρχία του συμπεριφορισμού) και στη συνέχεια από τους Edward Thorndike (1874-1949), Clark L. Hull (1884-1952), Edward C. Tolman (1886-1959) και B. F. Skinner (1904-1990)³³. Οι επιστημονικές ρίζες του συμπεριφορισμού εντοπίζονται στο έργο του νομπελίστα Ρώσου φυσιολόγου Ivan Pavlov (1849-1936) και κυρίως στη μελέτη του περί των εξαρτημένων αντανακλαστικών³⁴. Ο συμπεριφορισμός αντιλαμβάνεται όλες τις ενέργειες, τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ατόμων ως συμπεριφορές³⁵, οι οποίες και βρίσκονται στο επίκεντρο του συγκεκριμένου ρεύματος. Η ψυχολογία του υποκειμένου μελετάται με ακρίβεια μέσω της εξετάσεως και αναλύσεως της συμπεριφοράς του³⁶. Μέχρι το 1920 το ρεύμα του συμπεριφορισμού κυριαρχεί στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Τη δεκαετία του 1950 αναδύεται ένα τρίτο ρεύμα, που αντιτίθεται και απορρίπτει τα δύο προηγούμενα (δηλαδή την ψυχανάλυση και το συμπεριφορισμό), η *ουμανιστική ψυχολογία*³⁷, με ιδρυτή της τον αμερικανό Carl Rogers (1902-1987)³⁸.

Κατά τη δεκαετία του 1960, οπότε και συντελείται η αποκαλούμενη γνωστική επανάσταση στο χώρο της ψυχολογίας (cognitive

³³ http://psychology.about.com/od/historyofpsychology/a/psychistory_3.htm

³⁴ Ibid.

³⁵ <http://blogs.sch.gr/jmokias/%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CE%BC%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82/>

³⁶ http://psychology.about.com/od/historyofpsychology/a/psychistory_3.htm

³⁷ http://psychology.about.com/od/historyofpsychology/a/psychistory_4.htm

³⁸ Ibid.

revolution)³⁹, ο συμπεριφορισμός δέχθηκε μεγάλη αμφισβήτηση και κλονίσθηκε. Παράλληλα οι εξελίξεις στους κλάδους των νευροεπιστημών και της νευροψυχολογίας ενίσχυσαν τη θέση της γνωστικής ψυχολογίας⁴⁰, η οποία ασχολείται με τη θεωρία της γνώσης όχι τόσο ως προς την υφή και την αντικειμενικότητα αυτής, όσο ως προς τη διαδικασία απόκτησης των γνώσεων μέσα από τη νόηση του ανθρώπου⁴¹.

Σήμερα η ψυχολογία ακολουθεί πλέον νέες πορείες και οι επιστήμονες που υπηρετούν αυτή δεν ομαδοποιούνται σε τάσεις όπως κατά το παρελθόν. Η επιστήμη της ψυχολογίας οδηγείται σε μια ιδεολογική πολυδιάσπαση και συνδυαστική δραστηριοποίηση.

Κλάδοι της Ψυχολογίας

Η επιστήμη της Ψυχολογίας επεμβαίνει στους περισσότερους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, μελετώντας σχεδόν κάθε είδος συμπεριφοράς του ανθρώπου και συμβάλλοντας ενεργά στην επίλυση προβλημάτων, που σχετίζονται τόσο με φυσιολογικές νοητικές καταστάσεις, όσο και με παθολογικές. Ενδεικτικά παρατίθενται κατωτέρω ορισμένοι εκ των κλάδων αυτής.

1. Κοινωνική Ψυχολογία: Αποτελεί κλάδο ο οποίος άπτεται σε σημαντικό βαθμό άλλων ανθρωπιστικών επιστημών και ιδίως της Κοινωνιολογίας, δεδομένου ότι μελετά τα ίδια περίπου φαινόμενα με αυτή. Προσεγγίζει όμως τα ζητήματά της από τη σκοπιά των ατόμων

³⁹ Goldstein E. Bruce, -Cognitive Psychology: Connecting Mind, Research and Everyday Experience, Cengage Learning, 2007.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

που συμμετέχουν σε μία ομάδα, σε αντίθεση με την Κοινωνιολογία όπου το βάρος δίνεται στην κοινωνική ομάδα ως σύνολο⁴². Ουσιαστικά μέσω της Κοινωνικής Ψυχολογίας επιχειρείται η μελέτη, η κατανόηση και η ερμηνεία της επιρροής, που ασκεί στη σκέψη, στο συναίσθημα και στη συμπεριφορά των ατόμων η παρουσία των άλλων.

Η μελέτη της επιρροής που ασκεί το κοινωνικό σύνολο στο άτομο πραγματοποιείται τόσο μέσω πειραματικών, όσο και μη πειραματικών επιστημονικών μεθόδων. Οι επικρατούσες μέθοδοι είναι το εργαστηριακό πείραμα, το πείραμα πεδίου, το φυσικό πείραμα, η δημοσκοπική έρευνα, η ελεγχόμενη παρατήρηση και η συμμετοχική παρατήρηση⁴³.

2. Ψυχολογία της Υγείας: Ερευνά συμπεριφορές και παράγοντες (βιολογικούς, ψυχολογικούς και κοινωνικούς οι οποίοι με την αλληλεπίδρασή τους καθορίζουν την υγεία του ανθρώπου) που είτε προωθούν την υγεία, είτε ευνοούν την εκδήλωση ασθενειών, είτε επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της ιατρικής περίθαλψης, με σκοπό την ενίσχυση και προαγωγή της υγείας με την ευρύτερη έννοια του όρου⁴⁴. Επίσης προβαίνει σε συσχετισμό των ασθενειών με τα ατομικά χαρακτηριστικά του κάθε ανθρώπου⁴⁵, ενώ σε επίπεδο πρακτικών εφαρμο-

⁴² Χαντζή Αλεξάνδρα, -Εισαγωγή στην Ψυχολογία: Κοινωνική Ψυχολογία, *Εκδόσεις Gutenberg*, Αθήνα, 1999.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ DiMatteo Robin M. & Martin Leslie R. (Επιστημ. Επιμέλεια: Αναγνωστόπουλος Φώτης, Ποταμιάνος Γρηγόρης), -Εισαγωγή στην Ψυχολογία της Υγείας, *Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα, 2006.

⁴⁵ Marks David F. & Murray Michael & Evans Brian & Willing Carla & Woodall Cailine & Sykes Catherine M., -Health Psychology: Theory, Research & Practice, *Sage Publications*, London, 2005.

γών επιχειρεί τη βελτίωση της επικοινωνίας ανάμεσα στο ιατρικό προσωπικό και τους ασθενείς, την προώθηση της συμμόρφωσης των ασθενών προς τις ιατρικές οδηγίες και τη διαχείριση του σωματικού πόνου⁴⁶.

3. Κλινική Ψυχολογία: Αποτελεί τον κλάδο της Ψυχολογίας με τις περισσότερες εφαρμογές και φυσικά και με τις περισσότερες επαγγελματικές προοπτικές. Συνέπεια τούτου αποτελεί η σύγχυση που υφίσταται σε μεγάλες ομάδες του πληθυσμού, σύμφωνα με την οποία ολόκληρη η επιστήμη της Ψυχολογίας να ταυτίζεται με τον κλάδο της Κλινικής Ψυχολογίας.

Ο κλάδος αυτός συνδέεται με την έννοια της αποκλίνουσας ή παθολογικής συμπεριφοράς⁴⁷, την οποία το κοινωνικό σύνολο αποδέχεται ως μη φυσιολογική⁴⁸. Η κλινική ψυχολογία αλληλεπιδρά με την παθολογική συμπεριφορά σε διάφορα επίπεδα⁴⁹ πρακτικού ή επιστημονικού ενδιαφέροντος. Σε πρώτο επίπεδο η αλληλεπίδραση συνδέεται με τη διαδικασία της ψυχολογικής εκτίμησης, κατά την οποία επιχειρείται μια πρώτη προσέγγιση και σκιαγράφιση του προβλήματος⁵⁰, με τη χαρτογράφηση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς μέσω συλλογής στοιχείων από τον κλινικό ψυχολόγο σε σχέση με το υπό εξέταση

⁴⁶ Marks David F. & Murray Michael & Evans Brian & Willing Carla & Woodall Cailine & Sykes Catherine M., -Health Psychology: Theory, Research & Practice, Sage Publications, London, 2005.

⁴⁷ Ποταμιάνος Γρηγόρης, -Κλινική Ψυχολογία και πρωτοβάθμια ιατρική φροντίδα, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2005.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Ibid.

άτομο⁵¹ με διάφορες μεθόδους. Σε δεύτερο επίπεδο επιχειρείται η ψυχολογική-θεραπευτική παρέμβαση διαλογικού χαρακτήρα, βάσει διαφόρων μοντέλων συμβουλευτικής παρέμβασης ή ψυχοθεραπείας⁵². Ενίοτε κατά τη φάση αυτή ενδείκνυται και η ταυτόχρονη χορήγηση ψυχοφαρμάκων⁵³. Σε άλλο επίπεδο αλληλεπίδρασης η έρευνα αποσκοπεί στην αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των θεραπευτικών παρεμβάσεων, αναδεικνύοντας τις δυνατότητες και τις αδυναμίες κάθε θεραπευτικού μοντέλου⁵⁴.

Η κλινική ψυχολογία αντιμετωπίζει σειρά προβλημάτων, όπως συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες, καθώς και διαταραχές που σχετίζονται με άγχος, κατάθλιψη, φοβίες, διαταραχές πρόσληψης τροφής, σεξουαλικά προβλήματα, συζυγικές δυσκολίες, προβλήματα κοινωνικής δεξιότητας και κοινωνικού άγχους⁵⁵. Μία άλλη κατηγορία προβλημάτων είναι οι ψυχολογικές και κοινωνικές συνέπειες μακροπρόθεσμης και σοβαρής ψυχικής ασθένειας, συμπεριλαμβανομένης της σχιζοφρένειας και των συναισθηματικών διαταραχών. Επίσης αντιμετωπίζει ζητήματα που άπτονται της υγείας των παιδιών, όπως συναισθηματικές, συμπεριφορικές, αναπτυξιακές και μαθησιακές δυσκολίες⁵⁶, προβλήματα ηλικιωμένων ατόμων, όπως μνήμης και

⁵¹ Ποταμιάνος Γρηγόρης, -Κλινική Ψυχολογία και πρωτοβάθμια ιατρική φροντίδα, *Εκδόσεις Λιβάνη*, Αθήνα, 2005.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

εν γένει γνωστικών λειτουργιών⁵⁷, κατάθλιψης και θλίψης που προκαλεί ο θάνατος, ή ατόμων που συνδέονται με ηλικιωμένους⁵⁸, προβλήματα που προκαλούνται από τη χρήση ουσιών εξάρτησης και ψυχολογικά προβλήματα ατόμων με σωματική αναπηρία.

4. Σχολική Ψυχολογία: Συνδυάζει αρχές της εκπαιδευτικής και κλινικής ψυχολογίας προκειμένου να κατανοήσει σε πρώτο επίπεδο και να θεραπεύσει σε δεύτερο μαθητές με μαθησιακές δυσλειτουργίες και προβλήματα συμπεριφοράς⁵⁹. Επιπλέον επιδιώκει να ενισχύσει την πνευματική ανάπτυξη ταλαντούχων μαθητών, την κοινωνικότητα των εφήβων και τέλος να προωθήσει τη δημιουργία ασφαλούς και αποτελεσματικού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος⁶⁰.

5. Ιατροδικαστική Ψυχολογία⁶¹: Σχετίζεται με την ποινική (κυρίως), αλλά και την πολιτική δικονομία⁶², συνδράμοντας με την εφαρμογή της ψυχολογικής έρευνας, των μεθόδων της θεωρίας και πρακτικής σε μια νομική υπόθεση⁶³. Ουσιαστικά αποστολή του συγκεκριμένου κλάδου είναι η συνδρομή της δικαστικής εξουσίας στην απονομή της δικαιοσύνης⁶⁴.

⁵⁷ Ποταμιάνος Γρηγόρης, -Κλινική Ψυχολογία και πρωτοβάθμια ιατρική φροντίδα, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2005.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Merrell Kenneth W.& Ervin Ruth A.& Gimpel Gretchen A., -School Psychology for the 21st century, *The Guildford Press*, New York, 2006.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Forensic Psychology.

⁶² Fulero Solomon M. & Wrightsman Lawrence S., -Forensic Psychology, *Cengage Learning*, Wadsworth, 2008.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

6. Βιομηχανική και Οργανωτική Ψυχολογία⁶⁵: Αποβλέπει στη μέγιστη δυνατή απόδοση του εργατικού δυναμικού⁶⁶, με πρώτιστο μέλημα την αύξηση της παραγωγικότητας των εργαζομένων μέσα σε ένα περιβάλλον ευημερίας⁶⁷. Ασχολείται εν προκειμένω με θέματα όπως η ανάλυση εργασίας (βασίζεται στη συλλογή πληροφοριών και δεδομένων για μια εργασία προκειμένου να χρησιμοποιηθούν στον ορθολογικό σχεδιασμό των θέσεων εργασίας), τα εκπαιδευτικά προγράμματα των εργαζομένων, η αποδοτικότητα των ομάδων, η διαδικασία προσλήψεων (κυρίως μέσα από τη διενέργεια ψυχομετρικών εξετάσεων-δοκιμασιών), η οικοδόμηση κινήτρων και η εξασφάλιση της ικανοποίησης των εργαζομένων⁶⁸. Επιπλέον η βιομηχανική και οργανωτική ψυχολογία αντιμετωπίζει και παθολογικές καταστάσεις, που ανακύπτουν στο χώρο εργασίας, όπως η αντιπαραγωγική συμπεριφορά των εργαζομένων⁶⁹.

7. Εξελικτική Ψυχολογία: Ασχολείται με την επιστημονική μελέτη των συστηματικών ψυχολογικών αλλαγών, που λαμβάνουν χώρα στους ανθρώπους κατά τη διάρκεια της ζωής τους⁷⁰. Αντικείμενο αυτής αποτελούν διαδικασίες όπως, η επίγνωση, η ικανότητα μάθησης, η κοινωνική και συναισθηματική εξέλιξη, η μάθηση της γλώσσας και η

⁶⁵ Industrial and Organizational Psychology.

⁶⁶ Aamodt Michael G., -Industrial & Organizational Psychology: An applied approach, *Cengage Learning*, Wadsworth, 2009.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Richardson Keith, -Developmental Psychology: How nature and nurture interact, *Macmillan Press*, London, 2000.

δημιουργία της προσωπικότητας με το πέρασμα του χρόνου⁷¹. Επίσης εξετάζει τη σχέση ανάμεσα σε κληρονομικές και επίκτητες νοητικές δομές, οι οποίες επιδρούν στη διαδικασία της μάθησης⁷². Απώτερος στόχος της αποτελεί η εύρεση κοινών χαρακτηριστικών όλων των ηλικιών, ο χρονικός προσδιορισμός των αλλαγών της προσωπικότητας, η εξακρίβωση των αιτίων που τις προκαλούν, η επίδραση που ασκούν αυτές στις συμπεριφορές του ατόμου και η δυνατότητα ασφαλούς πρόβλεψης αυτών⁷³. Τέλος, στο πλαίσιο της εξελικτικής ψυχολογίας, εξετάζεται και κατά πόσο οι προαναφερθείσες αλλαγές είναι ατομικές, ή παρατηρούνται γενικότερα στο κοινωνικό σύνολο⁷⁴.

δ. Κριτική Ψυχολογία: Είναι καθαρά θεωρητικός κλάδος της ψυχολογίας, ο οποίος αποτελεί μία “αντίδραση” στις επικρατούσες τάσεις της επιστήμης αυτής, σε μια προσπάθεια μεταρρύθμισης της ψυχολογίας προς μια πιο προοδευτική κατεύθυνση⁷⁵. Κεντρικός πυλώνας της ασκούμενης κριτικής αποτελεί η παράλειψη της κλασσικής ψυχολογίας να λάβει υπόψη την επιρροή των κοινωνικών ανισοτήτων και των διαφορών των κοινωνικών τάξεων στην ψυχική υγεία των ατόμων και των κοινωνικών ομάδων⁷⁶. Η κριτική ψυχολογία ερευνά την υποστήριξη που προσφέρουν οι ψυχολόγοι σε ολοκληρωτικά πολιτικά συστήματα, σε μια προσπάθεια αντικατάστασής τους και κοινωνικής

⁷¹ Richardson Keith, -Developmental Psychology: How nature and nurture interact, *Macmillan Press*, London, 2000.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Fox Dennis & Prilleltensky Isaac & Austin Stephanie, -Critical Psychology: An Introduction, *Sage Publications*, London, 2009.

⁷⁶ Ibid.

μετεξέλιξης⁷⁷. Σε αντίθεση με τους άλλους κλάδους της ψυχολογίας, η κριτική ψυχολογία επιδιώκει τη μετακίνηση του κέντρου βάρους από το μεμονωμένο άτομο στην κοινότητα⁷⁸.

Η Ψυχολογία ως Νομικώς Κατοχυρωμένο Επάγγελμα

Η Ψυχολογία είναι επιστήμη με σημαντικότερες πρακτικές εφαρμογές. Οι επαγγελματικές δραστηριότητες των ψυχολόγων, όπως γίνεται αντιληπτό από την προηγούμενη ενότητα, εκτείνονται σε ένα ευρύ φάσμα της κοινωνίας. Φυσικά οι συνθήκες διαφέρουν από χώρα σε χώρα, με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής να βρίσκονται αναντίρρητα στην πρώτη θέση. Εν γένει το επάγγελμα του ψυχολόγου είναι αλληλένδετο με μία σημαντική κοινωνική ευθύνη. Η κατοχή και διαχείριση των σχετικών γνώσεων δύναται να αποτελέσει δύναμη επιβολής επί των πελατών-ασθενών. Η παραπάνω λεπτή ισορροπία ανάμεσα στην αδιαμφισβήτητη ισχύ και τους ηθικούς φραγμούς είναι ορατή πρωτίστως στον κλάδο της κλινικής ψυχολογίας. Τούτο οφείλεται στο γεγονός ότι οι κλινικοί ψυχολόγοι έρχονται σε επαφή με παθολογικές καταστάσεις.

Μία άλλη εξαιρετικά κρίσιμη παράμετρος του επαγγέλματος του ψυχολόγου είναι η συχνή μονιμότητα των συνεπειών των σφαλμάτων. Το αντικείμενο της επιστήμης αυτής καθιστά ευαίσθητη οποιαδήποτε ανάμιξη του επαγγελματία. Είναι πιθανό μια προβληματική προσέγγιση του ζητήματος να επιφέρει ανεπανόρθωτο κλονισμό της ψυχικής

⁷⁷ Fox Dennis & Prilleltensky Isaac & Austin Stephanie, -Critical Psychology: An Introduction, *Sage Publications*, London, 2009.

⁷⁸ Ibid.

υγείας του ασθενούς. Για τους λόγους αυτούς καθίσταται επιτακτική η ανάγκη αυστηρής θεσμοθέτησης των όρων εισόδου νέων επαγγελματιών στον κλάδο. Είναι λοιπόν εύλογο ότι η ψυχολογία θα πρέπει να αποτελεί ένα νομικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα.

Η έννοια του νομικώς κατοχυρωμένου (ή νομικώς προστατευμένου) επαγγέλματος συνεπάγεται καταρχάς την επιβολή ρυθμίσεων αναφορικά με την είσοδο στον οικείο επαγγελματικό κλάδο. Συγκεκριμένα, καθιερώνεται μια σειρά προϋποθέσεων προκειμένου να μπορέσει κάποιος να εξασκήσει το κατοχυρωμένο επάγγελμα. Έτσι η νόμιμη άσκηση του επαγγέλματος συνεπάγεται τη λήψη σχετικής άδειας. Η άδεια χορηγείται από ανεξάρτητο φορέα, ο οποίος είναι υπεύθυνος να διερευνήσει αν υφίστανται οι σχετικές προϋποθέσεις. Με τη ρύθμιση αυτή επιτυγχάνεται, ως ένα βαθμό, η ασφάλεια των ατόμων που κάνουν χρήση των υπηρεσιών των ψυχολόγων. Είναι πολύ σημαντικό οι επαγγελματίες να διαθέτουν τουλάχιστον τις απαιτούμενες ικανότητες και γνώσεις, προκειμένου να αντεπεξέρχονται στις απαιτήσεις του έργου τους.

Ο έλεγχος της εισόδου νέων επαγγελματιών στον κλάδο αποτελεί μία μόνο παράμετρο της έννοιας του νομικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος. Σε δεύτερο επίπεδο είναι απαραίτητο οι αδειούχοι πλέον ψυχολόγοι να υπόκεινται σε μια διαρκή εποπτεία αναφορικά με τον τρόπο της επαγγελματικής τους δραστηριοποίησης. Η αλληλεπίδραση του επαγγελματία με το καταναλωτικό κοινό αποτελεί σχέση διαρκώς μεταβαλλόμενη, η οποία ενδέχεται να εκτραπεί ανά πάσα στιγμή. Λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη προστασίας των πολιτών είναι ιδιαίτερα σημαντικό οι επαγγελματίες ψυχολόγοι να ελέγχονται διαρκώς. Πέρα όμως από τον προληπτικό έλεγχο, ο οποίος κατά λογική ακο-

λουθία θα πρέπει να διενεργείται από τον ίδιο φορέα που προβαίνει στην αδειοδότηση, είναι εξίσου σημαντικό να δίνεται και στο κοινό η δυνατότητα συμμετοχής στον έλεγχο. Το τελευταίο μεταφράζεται στη δυνατότητα των πολιτών να καταγγέλλουν τους επαγγελματίες, οι οποίοι προβαίνουν σε δραστηριότητες που υπερβαίνουν το νομικό πλαίσιο του επαγγέλματος. Το τελευταίο προϋποθέτει φυσικά την κατοχύρωση ειδικών πειθαρχικών οργάνων, τα οποία να επιλαμβάνονται του θέματος.

Η προστασία του κοινού αποτελεί φυσικά τον κεντρικό πυλώνα, επί του οποίου δομείται η έννοια του νομικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος. Επιπροσθέτως όμως ανιχνεύεται και μια δεύτερη σκοπιμότητα. Πρόκειται για την προστασία των ίδιων των επαγγελματιών ψυχολόγων από αθέμιτο ανταγωνισμό. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να προστατεύονται τα επαγγελματικά δικαιώματα και τα σχετικά συμφέροντα των ψυχολόγων, παράλληλα με τα δικαιώματα των πολιτών που κάνουν χρήση των σχετικών υπηρεσιών. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζεται η ομαλή λειτουργία και η βιωσιμότητα του κλάδου.

Στα επόμενα κεφάλαια αναλύεται το νομικό πλαίσιο, δυνάμει του οποίου η ψυχολογία καθίσταται νομικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα τόσο στην ημεδαπή έννομη τάξη, όσο και σε έννομες τάξεις της αλλοδαπής. Τέλος, δεδομένης της κριτικής προοπτικής της παρούσας ανάλυσης, επιχειρείται μια εξέταση των προοπτικών μεταρρύθμισης του ημεδαπού νομικού πλαισίου υπό το πρίσμα της νομοθετικής σύγκλισης με το εξωτερικό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

2.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετασθεί το νομικό πλαίσιο του επαγγέλματος του ψυχολόγου στην ελληνική έννομη τάξη. Δεδομένης της συμμετοχής της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθίσταται επιτακτική η συνεξέταση και των ρυθμίσεων του κοινοτικού δικαίου και κατ' ακρίβεια της οδηγίας 2005/36/EK περί αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων. Στο δίπολο που ακολουθεί, το οποίο συν τοις άλλοις συνοδεύεται από μια συνοπτική παράθεση σχετικής νομολογίας, σκιαγραφείται ένα σύνθετο πλέγμα το οποίο χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις. Παλαιοί ημεδαποί κανόνες, οι οποίοι έχουν απολέσει προ πολλού οιαδήποτε επαφή με το ρυθμιστικό τους αντικείμενο, συνυπάρχουν με τεχνοκρατικής προέλευσης διατάξεις. Η αντινομία αυτή είναι ευτυχώς η μία μόνο όψη της υπάρχουσας κατάστασης. Στον αντίποδα βρίσκεται ένα δυναμικό σύστημα, το οποίο υποκινούμενο από την πολλά υποσχόμενη προοπτική σύγκλισης σε κοινοτικό επίπεδο, επαναπροσεγγίζει τις τρέχουσες εξελίξεις. Το ενδιαφέρον είναι ότι η παρατηρούμενη σύγκλιση σε κοινοτικό επίπεδο διαγράφεται και ως σύγκλιση με το ήδη διαμορφωμένο βορειοαμερικανικό μοντέλο, το οποίο θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο. Πέρα από τις ιδεολογικοπολιτικές προεκτάσεις της παρατήρησης αυτής, η συνεξέταση των δύο κεφαλαίων θα τροφοδοτήσει ενδιαφέροντα ερωτήματα, τα οποία θα επιχειρηθούν να απαντηθούν στο τέταρτο κεφάλαιο.

2.2 Συνδυαστική άποψη ημεδαπής νομοθεσίας και νομολογίας

Το επάγγελμα του ψυχολόγου ρυθμίζεται νομοθετικά στις περισσότερες από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁷⁹. Στην ελληνική έννομη τάξη βασικό πυλώνα, επί του οποίου δομείται η ρύθμιση, αποτελεί ο Ν. 991/1979, όπως αυτός τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε από το Ν. 2646/1998. Πέρα από το θεμελιώδες αυτό νομοθετικό δίπολο εντοπίζονται η υπουργική απόφαση ΥΑ Α2/1981⁸⁰, η οποία ρυθμίζει τα ειδικότερα προσόντα του κλινικού ψυχολόγου καθώς και το υπ' αριθμ. 24/2000 προεδρικό διάταγμα⁸¹, το οποίο ρυθμίζει ειδικά θέματα του υγειονομικού προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Εκ πρώτης όψεως, εύλογη είναι η παρατήρηση ότι η ελληνική νομοθετική μέριμνα έχει αδρανήσει αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα. Δεν είναι μόνο η απουσία πρωτογενούς νομοθεσίας για μεγάλο χρονικό διάστημα που συνηγορεί υπέρ της ανωτέρω άποψης. Ως φαινόμενο παθογένειας χαρακτηρίζεται (δικαίως) και το περιορισμένο μέγεθος της νομοθετικής προσπάθειας.

Ειδικότερα, ο Ν. 991/1979 υπό την παρούσα μορφή του κατόπιν της επενέργειας του Ν. 2646/1998, αφενός καθορίζει τις προϋποθέ-

⁷⁹ Συγκεκριμένα 21 κράτη της Ε.Ε. διαθέτουν κάποια μορφή σχετικής νομοθετικής ρύθμισης. Πρόκειται για τις: Αυστρία, Βέλγιο, Κύπρο, Εσθονία, Δανία, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λιθουανία, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβακία, Ισπανία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο. Τα μόνα κράτη μέλη τα οποία δε διαθέτουν νομοθεσία ρυθμιστική του κλάδου της ψυχολογίας και του επαγγέλματος του ψυχολόγου είναι η Τσεχία, η Λετονία, η Ολλανδία και η Σλοβενία.

⁸⁰ ΦΕΚ Β 486/1981.

⁸¹ ΦΕΚ Α 18/2000.

σεις για την επαγγελματική άσκηση της ψυχολογίας και αφετέρου περιγράφει το πεδίο δράσης του ψυχολόγου, καθώς και τις αρχές που διέπουν το έργο του. Αναμφίβολα το μεγαλύτερο μέρος του ως άνω νομοθετήματος σχετίζεται με τη διαδικασία που απαιτείται για τη σύννομη άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Ο συγκεκριμένος προσανατολισμός έχει πολλαπλή εξήγηση. Οφείλεται σίγουρα στους στρατηγικούς στόχους που εξυπηρετεί ο Ν. 991/1979. Δηλαδή στην προστασία των πολιτών που κάνουν χρήση υπηρεσιών ψυχολογίας από την επιζήμια δράση διαφόρων επιτηδευματιών. Συν τοις άλλοις, ο συγκεκριμένος νόμος επιχειρεί, διακριτικά βέβαια, να συνδράμει και τον οικείο επαγγελματικό κλάδο απέναντι σε ζητήματα αθέμιτου ανταγωνισμού⁸². Εκτός όμως των ανωτέρω, η προαναφερθείσα ανισοβαρής ανάπτυξη του Ν. 991/1979 οφείλεται και στην, αν όχι ανεπαρκή, τουλάχιστον μη ολοκληρωμένη γνωμοδοτική συνδρομή της νομοθετικής εξουσίας. Η εκτενής ανάλυση των θεμελιωδών αρχών που διέπουν την επαγγελματική εξάσκηση της ψυχολογίας, η εμβάθυνση αναφορικά με τα καθήκοντα των επαγγελματιών του κλάδου⁸³ και η εν γένει εποπτεία του επαγγελματία ψυχολόγου μετά την χορήγηση σε αυτόν άδειας άσκησης του επαγγέλματός του, θα προϋπέθετε βαθιά γνώση του πυρήνα της επιστήμης της ψυχολογίας. Η συγκεκριμένη δυναμική εκλείπει εν προκειμένω, κάτι που είναι εν μέρει κατανοητό λαμβανομένης υπόψη της χρονικής περιόδου που έλαβε χώρα η συγκεκριμένη νομοπαραγωγική διαδικασία. Κατά συνέπεια, ο Ν.

⁸² Εν προκειμένω θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο συγκεκριμένος στόχος καλύπτεται έμμεσα και περιορισμένα σε αντίθεση με άλλες έννομες τάξεις, όπως για παράδειγμα η γερμανική (βλ. κεφάλαιο 3).

⁸³ Πέρα βεβαίως από τις στοιχειώδεις αναφορές στην υποχρέωση εχεμύθειας, οι οποίες και εμπεριέχονται νομοτελειακά στο κείμενο του Ν. 991/1979.

991/1979 προβαίνει απλώς σε μια γενική αναφορά στο έργο του ψυχολόγου στο άρθρο 1 §1, σύμφωνα με την οποία: «...ο ψυχολόγος στην άσκηση του επαγγέλματός του ερευνά και αξιολογεί την προσωπικότητα και τη συμπεριφορά του ανθρώπου και εργάζεται με τις καθιερωμένες αρχές και μεθόδους της Επιστήμης της Ψυχολογίας για την αξιοποίηση και βελτίωσή τους». Η σκοπιμότητα της ανωτέρω διάταξης είναι δυσδιάκριτη, δεδομένου ότι δε στοιχειοθετεί κάποιο ποιοτικό κριτήριο κατά τη διαδικασία αδειοδότησης, ούτε συνδέεται με κάποια έννομα αποτελέσματα εν γένει. Συνιστά απλώς μια παραδοχή, η οποία χαρακτηρίζεται αν μη τι άλλο από αοριστία. Στο συγκεκριμένο λοιπόν νομοθέτημα συναντάμε κατά κύριο λόγο μια προσπάθεια⁸⁴ ελέγχου της εισόδου νέων επαγγελματιών στον κλάδο.

2.2.1 Άδεια επαγγελματικής εξάσκησης της ψυχολογίας

Επί της ουσίας τώρα, ο Ν. 991/1979 ορίζει ρητώς στο άρθρο 1 §1 ως προϋπόθεση για την επαγγελματική εξάσκηση της ψυχολογίας την κατοχή ειδικής προς τούτο άδειας. Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου διευκρινίζεται ότι η προαναφερθείσα άδεια άσκησης του επαγγέλματος χορηγείται στους ενδιαφερόμενους κατόπιν σχετικής απόφασης του οικείου νομάρχη. Στην τρίτη παράγραφο του άρθρου 1 του Ν. 991/1979 διευρύνεται η σημασία της άδειας, δεδομένου ότι η κατοχή της συνιστά όχι μόνο προϋπόθεση για την επαγγελματική δραστηριότητα του ψυχολόγου, αλλά επιπλέον και για οιαδήποτε επιστημονική δραστηριότητα. Κατά συνέπεια, στο σημείο αυτό ο Ν. 991/1979 καθιερώνει προστατευόμενο τίτλο ψυχολόγου. Η συγκεκριμένη ρύθμιση αποτελεί ενδιαφέρουσα υπέρβαση σε σύγκριση με άλ-

⁸⁴ Προστατευτικού κυρίως χαρακτήρα.

λες δικαιοδοσίες, όπου ο τίτλος του ψυχολόγου προστατεύεται μόνο αναφορικά με τις επαγγελματικές δραστηριότητες. Εν συνεχεία όμως, η ακολουθούμενη διαδικασία αδειοδότησης υπογραμμίζει τη βαρύτητα που δίδεται κυρίως στην επαγγελματική διάσταση του τίτλου⁸⁵.

2.2.2 Προϋποθέσεις για τη χορήγηση επαγγελματικής άδειας

Αναφορικά τώρα με τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση της άδειας, αυτές προσδιορίζονται αναλυτικώς στο άρθρο 3 του Ν. 991/1979. Συγκεκριμένα δυνάμει της παραγράφου 1 του εν λόγω άρθρου, ορίζεται ότι για τη λήψη άδειας άσκησης επαγγέλματος ο ενδιαφερόμενος οφείλει να πληροί τα κριτήρια που αναλύονται στη συνέχεια.

Το πρώτο εξ αυτών σχετίζεται με τις ακαδημαϊκές βάσεις του υποψηφίου επαγγελματία ψυχολόγου. Απαραίτητο είναι λοιπόν να διαθέτει πτυχίο σπουδών τμήματος ψυχολογίας ΑΕ.Ι. της ημεδαπής ή ισοτίμου της αλλοδαπής. Σε σχέση τώρα με τα πτυχία ψυχολογίας, τα οποία κτήθηκαν σε αλλοδαπό εκπαιδευτικό ίδρυμα, αυτά αναγνωρίζονται και κρίνονται ισότιμα από το Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισεως Τίτλων Σπουδών της Αλλοδαπής⁸⁶. Εν προκειμένω εντοπίζεται ένα κρίσιμο ζήτημα αναφορικά με την αναγνώριση προγραμμάτων ψυχολογίας, τα οποία προσφέρονται από συλλογικούς φορείς του εξωτερικού, όπως για παράδειγμα η British Psychological Society. Το ζήτημα έγκειται στο κατά πόσο το ελληνικό σύστημα δύναται να προβεί σε ομαλή αναγνώριση τίτλων τέτοιου τύπου. Επιπλέον θα πρέ-

⁸⁵ Το ανωτέρω στηρίζεται κυρίως στα περιορισμένα κριτήρια αδειοδότησης και στον τυπικό έλεγχο νομιμότητας στον οποίο προβαίνουν οι εποπτεύουσες αρχές.

⁸⁶ Πλέον από το Διαπανεπιστημιακό Οργανισμό Αναγνώρισης Τίτλων Ακαδημαϊκών και Πληροφόρησης (Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.).

πει να επισημανθεί ότι, με δεδομένες τις εξελίξεις που αναμένονται σε ότι αφορά το θέμα των ιδιωτικών πανεπιστημίων και κολεγίων της Ελλάδας⁸⁷, το συγκεκριμένο κριτήριο πρόκειται να μετουσιωθεί δραματικά. Το άρθρο 10 του Ν. 991/1979, όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 27 §1 του Ν. 2646/1998, εισάγει μία σημαντική εξαίρεση στις προαναφερθείσες ακαδημαϊκές προϋποθέσεις. Αποτελεί μεταβατική διάταξη, της οποίας η προσθήκη κρίθηκε απαραίτητη, δεδομένου ότι ο Ν. 991/1979 υπήρξε προγενέστερος της ιδρύσεως και λειτουργίας τμημάτων ψυχολογίας στα ελληνικά πανεπιστήμια, τα οποία λειτούργησαν από το έτος 1987 και έπειτα. Συγκεκριμένα δίνεται η δυνατότητα λήψης άδειας άσκησης επαγγέλματος και σε άτομα, τα οποία υπάγονταν σε μία εκ των ακόλουθων περιπτώσεων. Σύμφωνα με την πρώτη περίπτωση επρόκειτο για κατόχους πτυχίου τμήματος φιλοσοφίας παιδαγωγικής και ψυχολογίας (Φ.Π.Ψ.) με κατεύθυνση την ψυχολογία μέχρι την 31^η Δεκεμβρίου του 1993, καθώς και μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην ψυχολογία ή κλάδου αυτής, ο οποίος θα πρέπει να έχει αποκτηθεί μέχρι τη δημοσίευση του ως άνω νόμου⁸⁸. Ο μεταπτυχιακός τίτλος δύναται να έχει κτηθεί είτε στην ημεδαπή, είτε στην αλλοδαπή και θα πρέπει να είχε διάρκεια τουλάχιστον δύο ετών. Η μεταπτυχιακή εκπαίδευση του υποψηφίου κρίνεται εν προκειμένω ότι αναπληρώνει το πτυχίο (το οποίο δεν είναι αμιγώς πτυχίο σπουδών ψυχολογίας) όπως απαιτείται από το άρθρο 3 §1 του Ν. 991/1979. Η δεύτερη εξαίρεση εντούτοις δίνει τη δυνατότητα στους

⁸⁷ Τα οποία στη συντριπτική τους πλειοψηφία παρέχουν εκπαιδευτικά προγράμματα ψυχολογίας.

⁸⁸ Δηλαδή του Ν. 2646/1998, ήτοι έως 20/10/1998.

κατόχους μεταπτυχιακού τίτλου μικρότερης διάρκειας (ενός έτους)⁸⁹ να λάβουν άδεια άσκησης επαγγέλματος, υπό τη συμπληρωματική εν προκειμένω προϋπόθεση να έχουν τριετή τουλάχιστον επαγγελματική απασχόληση μέχρι τη δημοσίευση του νόμου. Η συγκεκριμένη απασχόληση θα πρέπει να είναι αφενός κύρια και αφετέρου να αποδεικνύεται. Το κοινό χαρακτηριστικό των εξαιρέσεων (1) και (2) που θέτει το άρθρο 10 του Ν. 991/1979, δηλαδή η πραγματοποίηση μεταπτυχιακών σπουδών πέρα από το πρώτο πτυχίο, έχει αποτελέσει αντικείμενο διαμάχης αναφορικά με τον απαιτούμενο εκ του νόμου χρόνο ολοκλήρωσης των σπουδών και απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου. Το όλο ζήτημα τροφοδοτείται σε ένα βαθμό από τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας. Συγκεκριμένα η απόφαση 113/2005 του Συμβουλίου της Επικρατείας εισάγει μια διαφορετική ερμηνεία του άρθρου 10 του Ν. 991/1979. Σύμφωνα με την ως άνω απόφαση, άδεια άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου πρέπει να χορηγηθεί και σε όσα άτομα κατέχουν μέχρι την 31^η Δεκεμβρίου του 1993 πτυχίο του τμήματος φιλοσοφίας, παιδαγωγικής και ψυχολογίας με κατεύθυνση στην ψυχολογία Α.Ε.Ι. και παράλληλα έχουν μέχρι τη δημοσίευση του Ν. 2646/1998 (δηλαδή στις 20/10 /1998) εγγραφεί προς απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στην ψυχολογία ή κλάδου αυτής. Τα άτομα αυτά θα πρέπει να αποκτήσουν, σύμφωνα με την απόφαση 113/2005 του ΣτΕ, τον μεταπτυχιακό τίτλο εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος από τη δημοσίευση του Ν. 2646/1998. Η συγκεκριμένη ερμηνεία ουσιαστικά συνιστά εξαίρεση μέσα στην εξαίρεση του άρθρου 10 του Ν. 991/1979. Το γράμμα της διάταξης

⁸⁹ Βεβαίως και εδώ υπό την προϋπόθεση ότι κατέχουν πτυχίο τμήματος φιλοσοφίας, παιδαγωγικής και ψυχολογίας με κατεύθυνση στην ψυχολογία Α.Ε.Ι..

αναφέρεται ξεκάθαρα σε κατοχή τόσο του πρώτου πτυχίου όσο και του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Η κατεύθυνση (απόκλιση επί της ουσίας) που λαμβάνει εν προκειμένω η νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, στηρίζεται στην ερμηνεία της διάταξης υπό το πρίσμα της συνταγματικής αρχής της προστατευόμενης εμπιστοσύνης⁹⁰. Σύμφωνα με την άποψη της προεδρευούσης συμβούλου του Δ Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας -το οποίο εξέδωσε την απόφαση 113/2005- Α. Τσαμπάση «...εφ' όσον ο κάτοχος πτυχίου τμήματος Φιλοσοφίας Παιδαγωγικών και Ψυχολογίας Ανωτάτου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος ενεγράφη νομίμως, υπό το προ του νόμου 2646/1998 ισχύον καθεστώς, προς απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών ψυχολογίας, καταλαμβάνεται κατά πάσα περίπτωση από το προϊσχύον του ν.2646/1998 καθεστώς, μη εφαρμοζομένων εις την περίπτωσιν αυτήν των διατάξεων του άρθρου 10 παρ. 1 του νόμου 991/1979, ως αντικατεστάθη δια του άρθρου 27 του νόμου 2646/1998...». Επίσης στη συγκεκριμένη απόφαση υποστηρίζεται ότι η διαφορετική μεταχείριση ανάλογα με το χρονικό και μόνο κριτήριο απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών (δηλαδή το αν αποκτήθηκε αυτός μέχρι τη δημοσίευση του Ν. 2646/1998, ήτοι στις 20/10/1998) δεν στηρίζεται σε εύλογη και πρόσφορη βάση. Κατά συνέπεια, ο αποκλεισμός από τη μελλοντική αδειοδότηση και ως εκ τούτου από την άσκηση του επαγγέλματος όσων έχουν μεν εγγραφεί αλλά δεν έχουν ολοκληρώσει τις μεταπτυχιακές τους σπουδές μέχρι τη δημοσίευση του Ν. 2646/1998, συνιστά παραβίαση του Συντάγματος. Συγκεκριμένα κρίνεται από την απόφαση 113/2005 του ΣτΕ ότι η εν λόγω πρακτική αντιβαίνει προς το άρθρο 5 §1 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα

⁹⁰ ΑΕΔ 11/2003.

στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας⁹¹, καθώς και τις συνταγματικά προστατευόμενες αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας⁹². Το ενδιαφέρον είναι ότι εν προκειμένω το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν κρίνει την ισχύουσα διάταξη ως αντισυνταγματική, αλλά αντιθέτως την ερμηνεύει κατά τρόπο που αποκλίνει της γραμματικής ερμηνείας. Τέλος, η τρίτη εξαίρεση του άρθρου 10 αναφέρεται σε κατόχους πτυχίου ψυχολογίας, το οποίο αποκτήθηκε από ομοταγές προς τα ελληνικά Α.Ε.Ι. πανεπιστήμιο της αλλοδαπής. Οι προαναφερθέντες δύναται να λάβουν άδεια επαγγελματικής άσκησης της ψυχολογίας, μόνον εφόσον έχουν αποδεδειγμένη πενταετή τουλάχιστον κύρια επαγγελματική απασχόληση ως ψυχολόγοι. Στο σημείο αυτό θα

⁹¹ ...εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.

⁹² «...η άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου συνάπτεται προεχόντως προς κατοχήν ιδιαιτέρων γνώσεων και πνευματικών ιδιοτήτων και δεξιοτήτων, και, ως εκ τούτου το κατά την μεταβατική διάταξιν του άρθρ. 27 ν. 2646/98, δια της οποίας αντικατεστάθη το άρθρον 10 του ν. 991/79, κριτήριο διαφοροποίησεως –εν σχέσει προς την δυνατότητα αποκτήσεως αδείας ασκήσεως επαγγέλματος ψυχολόγου- μεταξύ των καταλαμβανομένων από την μεταβατική αυτήν διάταξιν, ήτοι των έως 31-12-1993 καταστάντων πτυχιούχων τμημάτων φιλοσοφίας, παιδαγωγικών και ψυχολογίας Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και εν συνεχεία αποκτησάντων μεταπτυχιακόν τίτλον σπουδών διάρκειας τουλάχιστον δύο ετών, κριτήριο το οποίον ανάγεται εις μόνον το τυχαίον χρονικόν σημείον αποκτήσεως του εν λόγω μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, ήτοι της αποκτήσεως τούτου έως την δημοσίευσιν του ν. 2646/98, δεν παράσταται εύλογον και πρόσφορον δια την δικαιολόγησιν της σχετικής διακρίσεως μεταξύ κατόχων των αυτών τίτλων σπουδών και αποκτησάντων το πτυχίον τμήματος φιλοσοφίας παιδαγωγών και ψυχολογίας Α.Ε.Ι. έως 31-12-1993, και, ως εκ τούτου, η διάταξις του άρθρ. 10 περ. 1 του ν. 991/79, ως αντικατεστάθη δι' άρθρ. 27 ν. 2646/98 αντιβαίνει κατά τούτο προς το άρθρ. 5 παρ. 1 του Συντάγματος και προς τας συνταγματικές αρχάς της ισότητος και αναλογικότητος, κατά δε την άποψιν του παρέδρου Δ. Μακρή, και προς την συνταγματικήν αρχήν (ΑΕΔ 11/2003) της προστατευομένης εμπιστοσύνης και είναι ανίσχυρος...»

πρέπει να επισημανθεί η διαφορά ανάμεσα στο πτυχίο της αλλοδαπής, το οποίο χαρακτηρίζεται ως ισότιμο πτυχίου της ημεδαπής⁹³ και στο πτυχίο το οποίο προέρχεται από ομοταγές προς τα ελληνικά Α.Ε.Ι. πανεπιστήμιο της αλλοδαπής⁹⁴. Ο όρος ομοταγές χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει την αναγνώριση του αλλοδαπού πανεπιστημιακού ιδρύματος συγκρινόμενου με τα ελληνικά Α.Ε.Ι. Δηλαδή ότι ανήκει από την άποψη του είδους και του επιπέδου των επιστημονικών γνώσεων που παρέχονται σε αυτό καθώς και από την άποψη των προσόντων των διδασκόντων σε αυτό και των προϋποθέσεων εισαγωγής των διδασκομένων, στην ανώτατη βαθμίδα εκπαίδευσης και μάλιστα στον ίδιο ή ομοειδή κύκλο επιστημών⁹⁵. Για τη διερεύνηση του ομοταγούς αλλοδαπού πανεπιστημίου εξετάζεται το νομικό καθεστώς του πανεπιστημιακού ιδρύματος, το επίπεδο των παρεχόμενων γνώσεων, τα προσόντα των διδασκόντων και οι προϋποθέσεις εισαγωγής των φοιτητών. Σύμφωνα με το άρθρο 3 του Ν. 3328/2005, ο οποίος αποτελεί τον ιδρυτικό νόμο του Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π., ομοταγές «...θεωρείται το εκπαιδευτικό ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης, πανεπιστημιακής και τεχνολογικής κατεύθυνσης της αλλοδαπής, που αναγνωρίζεται από τα αρμόδια όργανα της χώρας του, εφόσον συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις: α) η διδασκαλία και η εξέταση περιλαμβάνει τα αναγκαία για την αντίστοιχη επιστήμη μαθήματα., β) το ανώτατο ίδρυμα απονέμει ως τίτλους σπουδών πτυχία, μεταπτυχιακά διπλώματα και διδακτορικά διπλώματα. Κατ' εξαίρεση θεωρούνται ως ομοταγή και τα ανώτατα τεχνολογικά εκπαιδευτικά ιδρύματα που απονέμουν ως τίτλους σπουδών

⁹³ Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο άρθρο 3 §1 α, του Ν. 991/1979.

⁹⁴ Όπως αναφέρεται στο άρθρο 10, (3) του Ν. 991/1979.

⁹⁵ Απόφαση 4026/2008 του ΣτΕ.

μόνο πτυχία, γ) το μεγαλύτερο μέρος του διδακτικού προσωπικού του προπτυχιακού και του μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών έχει διδακτορικό δίπλωμα, δ) όταν οι απονεμόμενοι τίτλοι οδηγούν σε επαγγελματικά δικαιώματα και τα δικαιώματα αυτά αναγνωρίζονται στη χώρα που λειτουργεί το ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα., ε) η διάρκεια σπουδών είναι τουλάχιστον τριετής για το προπτυχιακό και ενός έτους για το μεταπτυχιακό πρόγραμμα, οι δε σπουδαστές έχουν περατώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση..». Το Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π. συλλέγει τις παραπάνω πληροφορίες και τις θέτει υπόψη του Διοικητικού Συμβουλίου, το οποίο και αποφασίζει σχετικά. Στη συνέχεια ο πρόεδρος εκδίδει βεβαίωση, κατόπιν απόφασης του Διοικητικού Συμβουλίου, στην οποία ορίζεται το ομοταγές ή μη του υπό εξέταση ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος. Ενώ λοιπόν το ομοταγές αναφέρεται στο ίδιο το εκπαιδευτικό ίδρυμα και το χαρακτηρίζει ανάλογα, η ισοτιμία σχετίζεται με το βασικό πτυχίο ή δίπλωμα, το μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο. Η διαδικασία αναγνώρισης της ισοτιμίας στηρίζεται κυρίως στην αξιολόγηση τόσο του επιπέδου του αλλοδαπού τμήματος, το οποίο έχει απονείμει τον τίτλο, όσο και του προγράμματος σπουδών του. Κύρια προϋπόθεση για την αναγνώριση μιας σχολής ή ενός τμήματος ως ισοτίμου προς το αντίστοιχο τμήμα των ελληνικών Α.Ε.Ι. είναι η απαιτούμενη διάρκεια σπουδών να είναι ανάλογη της αντίστοιχης στα ελληνικά Α.Ε.Ι.. Συγκεκριμένα το άρθρο 4 του Ν. 3328/2005 αναφέρει ότι «...η ισοτιμία αναγνωρίζεται εφόσον: α) Η διάρκεια των σπουδών, η διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης και οι όροι αξιολόγησης, προαγωγής και αποφοίτησης των σπουδαστών πληρούν τις απαιτήσεις των πανεπιστημίων και των τεχνολογικών ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης της ημεδαπής. Εξαιρούνται από την προϋπόθεση της διαδικασί-

ας διδασκαλίας και μάθησης τα ιδρύματα τύπου ανοικτού πανεπιστημίου, σπουδών εξ αποστάσεως και εξωτερικών πτυχίων, υπό τον όρο ότι τα συγκεκριμένα ιδρύματα έχουν ειδικό πρόγραμμα σπουδών για το σκοπό αυτόν, ότι ολόκληρη η διαδικασία παροχής τέτοιου τύπου προγράμματος γίνεται αποκλειστικά από το ίδρυμα που απονέμει τον τίτλο και όχι από άλλο με οποιοδήποτε τρόπο συνεργαζόμενο με αυτό ίδρυμα και ότι η αξιολόγηση, προαγωγή και αποφοίτηση γίνονται με βάση διαφανείς και αδιάβλητες διαδικασίες, ανάλογες με αυτές που ισχύουν στα άλλα προγράμματα σπουδών με παρακολούθηση. β) 'Όλο το πρόγραμμα σπουδών έχει διανυθεί σε ομοταγή εκπαιδευτικά ιδρύματα και τουλάχιστον το $\frac{1}{2}$ του προγράμματος έχει πραγματοποιηθεί στο ίδρυμα που απονέμει τον τίτλο. Εξαίρεση ως προς το ελάχιστο ποσοστό σπουδών μπορεί να αποτελέσουν τα διαπανεπιστημιακά προγράμματα συνεργασίας αναγνωρισμένων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Η διάρκεια των σπουδών υπολογίζεται σε ακαδημαϊκά έτη, εξάμηνα ή διδακτικές μονάδες ή σε συνδυασμό αυτών..». Δεδομένου λοιπόν του διακριτού χαρακτήρα των όρων ομοταγές και ισότιμο, δεν είναι απαραίτητο αυτοί να συμπίπτουν πάντα. Ενδέχεται, για παράδειγμα, ένα πανεπιστημιακό ίδρυμα να αναγνωρίζεται ως ομοταγές προς τα ελληνικά Α.Ε.Ι., αλλά κάποια τμήματά του να μην θεωρούνται ισότιμα ως προς τους απονεμόμενους τίτλους σπουδών με τους αντίστοιχους ελληνικούς. Συχνό είναι το φαινόμενο τίτλος να απονέμεται μεν από ομοταγές εκπαιδευτικό ίδρυμα του εξωτερικού, αλλά η φοίτηση να έχει πραγματοποιηθεί σε τμήμα συνεργαζόμενου ιδρύματος, το οποίο να μην έχει αναγνωρισθεί ως ισότιμο από το Δ.Ο.Α.Τ.Α.Π.. Στην περίπτωση αυτή κανονικά η αναγνώριση της αντιστοιχίας των πτυχίων θα ήταν δυνατή μόνο μετά από επιτυχή συμπληρωματική εξέταση στα μη διδαχθέντα

στην αλλοδαπή μαθήματα του αυτού κύκλου σπουδών. Εν προκειμένω, σύμφωνα με την τρίτη εξαίρεση του άρθρου 10, αρκεί βεβαίωση μόνο για το ομοταγές του αλλοδαπού πανεπιστημίου, χωρίς να απαιτείται και αναγνώριση της ισοτιμίας του τίτλου σπουδών προς τα απονεμόμενα από τα ελληνικά Α.Ε.Ι. πτυχία. Διαφορετικά δε θα είχε φυσικά λόγο ύπαρξης η συγκεκριμένη εξαίρεση, δεδομένης της ύπαρξης του άρθρου 3 §1 περ. α' του Ν. 991/1979. Είναι προφανές όμως, ότι η τρίτη εξαίρεση του άρθρου 10 του Ν. 991/1979 διαφέρει από τις προηγούμενες. Σε αντίθεση με τις περιπτώσεις (1) και (2), η εξαίρεση των ομοταγών πανεπιστημίων δε μπορεί να χαρακτηριστεί ως μεταβατική διάταξη. Το συγκεκριμένο είναι ευδιάκριτο και από το γεγονός ότι εν προκειμένω απουσιάζει ο οποιοσδήποτε χρονικός περιορισμός. Ο προαναφερθείς εξαιρετικός χαρακτήρας της τρίτης εξαίρεσης του άρθρου 10 του Ν. 991/1979 έχει εξετασθεί ενδελεχώς από την ημεδαπή νομολογία, προκειμένου να ελεγχθεί η διάταξη ως προς τη συνταγματικότητά της. Όπως χαρακτηριστικώς αναφέρεται στην απόφαση 4026/2008 του Συμβουλίου της Επικρατείας: «...η διάταξη δεν είναι πράγματι μεταβατική, αφού δε σκοπεί στην αντιμετώπιση ζητημάτων που προέκυψαν από τη μεταβολή των προϋφισταμένων νομοθετικών ρυθμίσεων του επαγγέλματος του ψυχολόγου, ούτε αποβλέπει στην προστασία πραγματικών καταστάσεων που δημιουργήθηκαν καλοπίστως υπό το προϊσχύσαν νομοθετικό καθεστώς, δεδομένου ότι από της δημοσίευσής του ν. 991/1979 για την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου από κατόχους πτυχίων ψυχολογίας αλλοδαπών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αν και δεν απαιτείτο η αναγνώριση της αντιστοιχίας των τίτλων σπουδών των αλλοδαπών πανεπιστημίων προς τους υπό των ελληνικών ΑΕΙ χορηγούμενους τίτλους σπουδών (ελλείπει

τμημάτων ψυχολογίας), επεβάλλετο πάντως άνευ εξαιρέσεων, η αναγνώριση των οικείων πτυχίων από το ΔΙΚΑΤΣΑ ως ισοτίμων προς τα απονεμόμενα από τα ελληνικά ΑΕΙ. Εν όψει των ανωτέρω, η επίμαχη διάταξη εισάγει πράγματι παρέκκλιση από τον κανόνα τόσο του ν. 991/1979, όσο και του ν. 2646/1998, που απαιτούν ως προϋπόθεση για τη χορήγηση της άδειας ασκήσεως του επαγγέλματος του ψυχολόγου την προηγούμενη αναγνώριση της ισοτιμίας των τίτλων της αλλοδαπής ...αν και πρόκειται, κατά τα ανωτέρω, για εξαιρετική ρύθμιση, δεν προκύπτει ο λόγος δημοσίου συμφέροντος που δικαιολογεί την εξαίρεση αυτή, λαμβανομένου μάλιστα υπ' όψη ότι η προηγούμενη αναγνώριση της ακαδημαϊκής ισοτιμίας των τίτλων της αλλοδαπής ως προϋπόθεση για τη χορήγηση της άδειας ασκήσεως του επαγγέλματος του ψυχολόγου συνιστά αποδεκτό συνταγματικώς περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας, δοθέντος ότι αποβλέπει στην διακρίβωση της συνδρομής στο πρόσωπο του ενδιαφερομένου των κατάλληλων επιστημονικών και πνευματικών προσόντων και δεξιοτήτων για την άσκηση του επαγγέλματος αυτού, τελεί σε συνάφεια προς το αντικείμενο της ρυθμίσεως και τον επιδιωκόμενο με αυτήν σκοπό δημοσίου συμφέροντος (συνιστάμενο στην εξασφάλιση και προστασία της ψυχικής υγείας των πολιτών) ...εν όψει ακριβώς της φύσεως του επαγγέλματος ως επαγγέλματος υγείας, δε μπορεί να θεωρηθεί ως λόγος δικαιολογητικός της ως άνω εξαιρέσεως η επαγγελματική αποκατάσταση προσώπων, τα οποία ασκούσαν το επάγγελμα του ψυχολόγου στην Ελλάδα άνευ νόμιμης αδειάς, κατά παράβαση της κείμενης νομοθεσίας». Το Συμβούλιο της Επικρατείας αποφαινεται εν προκειμένω ότι η συγκεκριμένη εξαίρεση αντιτίθεται στη συνταγματικώς κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας, που αποκλείει την εκδήλως άνιση μεταχείριση με τη μορφή της εισα-

γωγής καθαρά χαρακτηριστικού μέτρου ή προνομίου μη συνδεόμενου προς αξιολογικά κριτήρια. Η πρόσθετη αξίωση πενταετούς επαγγελματικής εμπειρίας σε καμία περίπτωση, σύμφωνα με την ως άνω απόφαση, δε μπορεί να αποτελέσει δικαιολογητικό παράγοντα της συγκεκριμένης εξαιρετικής ρύθμισης. Η συγκεκριμένη όμως απόφαση υπήρξε απόφαση του Δ' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας και όχι της Ολομέλειας του Δικαστηρίου. Ως εκ τούτου και δυνάμει του άρθρου 100 §5 του Συντάγματος, η οποία προβλέπει ότι όταν τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας, του Αρείου Πάγου, ή του Ελεγκτικού Συνεδρίου κρίνει διάταξη τυπικού νόμου ως αντισυνταγματική, υποχρεούται να παραπέμψει το ζήτημα στην οικεία ολομέλεια, το Δ' Τμήμα στην απόφασή του 4026/2008 απείχε να αποφανθεί οριστικώς επί της κρινόμενης αιτήσεως και παρέπεμψε το ζήτημα προς τελική επίλυση στην Ολομέλεια. Η απόφαση 4026/2008 δημοσιεύτηκε στις 31 Δεκεμβρίου του 2008 και η σχετική απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας εκκρεμεί. Αναμένεται φυσικά με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένου ότι η εξαίρεση του άρθρου 10 περιπλέκει ήδη το καθεστώς αδειοδότησης των επαγγελματιών ψυχολόγων στην Ελλάδα. Πέραν όμως από τη νομολογιακή αποτίμηση της συνταγματικότητας της εν λόγω διάταξης, υπήρξε επιστημονική ανάλυση του περιεχομένου της από το Νομικό Συμβούλιο του Κράτους. Ειδικά ως προς την τρίτη εξαίρεση του άρθρου 10 του Ν. 991/1979, εξετάσθηκε από το Νομικό Συμβούλιο του κράτους, στο πλαίσιο της γνωμοδότησης υπ' αριθμ. 703/2000, το ερώτημα αν το πτυχίο ψυχολογίας ομοταγούς πανεπιστημίου αναφέρεται στο βασικό τίτλο εκπαίδευσης μόνο ή και στο μεταπτυχιακό τίτλο (η ύπαρξη του οποίου δεν προϋποθέτει την απόκτηση βασικού πτυχίου). Στη ειδική συνεδρίασή του το

Συμβούλιο απεφάνθη ότι η περίπτωση 3 του άρθρου 10 του Ν. 991/1979 αναφέρεται στην ύπαρξη βασικού τίτλου εκπαίδευσης στην ψυχολογία, ομοταγούς προς τα ελληνικά Α.Ε.Ι. πανεπιστημίου της αλλοδαπής και όχι σε μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών. Επί λέξει η απόφαση αναφέρει : «...με την αναφορά "Πτυχίο Ψυχολογίας ομοταγούς προς τα ελληνικά Α.Ε.Ι. Πανεπιστημίου της αλλοδαπής" στη διάταξη της περ.3 του άρθρου 10 του ως άνω νόμου, χωρίς αμφιβολία νοείται ο βασικός τίτλος εκπαιδεύσεως στην ψυχολογία και όχι μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών. Αυτό προκύπτει από τη διατύπωση των ως άνω διατάξεων, στις οποίες ο νομοθέτης, όπου ήθελε την κατοχή βασικού πτυχίου, αναφέρει τον όρο "πτυχίο", ενώ όπου ήθελε την κατοχή "μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών" το ορίζει ρητά και με σαφήνεια και επομένως και στη διάταξη της περιπτώσεως 3 του άρθρου 10 με το όρο "πτυχίο" εννοεί βασικό τίτλο σπουδών. Αντίθετη ερμηνεία θα οδηγούσε στο παράδοξο αποτέλεσμα, οποιοσδήποτε κατέχει μόνο μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών στην ψυχολογία, ξένου Πανεπιστημίου, ομοταγούς και όχι έστω ισοτίμου προς τα ελληνικά Α.Ε.Ι., μέχρι την 31-12-1993, να έχει το δικαίωμα να του χορηγηθεί ή άδεια για την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου, ακόμα και αν δεν κατέχει βασικό τίτλο σπουδών Α.Ε.Ι. στην ψυχολογία ή ισοτίμου αλλοδαπού Πανεπιστημίου, αλλά έχει τελειώσει απλά και μόνο κάποιο εργαστήριο ελευθέρων σπουδών ή κολλέγιο κλπ. με αντικείμενο την ψυχολογία ή με παρεμφερές αντικείμενο, που του έδωσε το δικαίωμα να παρακολουθήσει στην αλλοδαπή μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών σε Πανεπιστήμιο ομοταγές προς τα ελληνικά Α.Ε.Ι. Η τελευταία ερμηνεία δεν συμβιβάζεται με τους σκοπούς του νόμου, αφού κατά τα ανωτέρω, και αυτοί που κατέχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών της ημεδαπής ή ισότιμο της αλλοδαπής, θα πρέπει να έ-

χουν ήδη αποκτήσει και πτυχίο του τμήματος φιλοσοφίας παιδαγωγικής και ψυχολογίας με κατεύθυνση της ψυχολογίας Α.Ε.Ι., μέχρι την 31-12-1993, ήτοι βασικό πτυχίο, για να τους χορηγηθεί κατ' εξαίρεση η άδεια ασκήσεως επαγγέλματος ψυχολόγου (περ. 1 και 2 του άρθρου 10)...».

Πέρα από τις διατάξεις του Ν. 991/1979, αναφορικά με τις προαναφερθείσες εξαιρέσεις έχει εκδοθεί και η υπουργική απόφαση ΥΑ Οικ//1998 (ΥΑ Οικ 7106 ΦΕΚ Β 1331/1998). Η συγκεκριμένη απόφαση συνεισφέρει διευκρινίσεις τεχνικής φύσεως αναφορικά με τις εξαιρέσεις. Συγκεκριμένα, προκειμένου να εξακριβωθεί ο ακριβής συνολικός χρόνος μεταπτυχιακών σπουδών των περιπτώσεων 1 και 2 του άρθρου 10, απαιτείται να προσκομισθεί βεβαίωση του οικείου πανεπιστημιακού ιδρύματος. Για την επιπλέον προϋπόθεση των περιπτώσεων 2 και 3 του άρθρου 10, σύμφωνα με τις οποίες απαιτείται τριετής και πενταετής αντίστοιχα κύρια επαγγελματική απασχόληση στο χώρο της ψυχολογίας, ορίζονται τα ακόλουθα. Απαιτείται έναρξη επιτηδεύματος ψυχολόγου από την αρμόδια ΔΟΥ, ή βεβαίωση της αρμόδιας αρχής περί της κύριας απασχόλησης του υποψηφίου ως ψυχολόγου στο δημόσιο τομέα, ή σε Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου ή σε Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου επιχορηγούμενο από τον κρατικό προϋπολογισμό, ή πιστοποιητικό του εργοδότη από το οποίο θα αποδεικνύεται ο χρόνος εργασίας και ασφάλισης και η επαγγελματική του απασχόληση ως ψυχολόγου, θεωρημένου από την οικεία υπηρεσία του Υπουργείου Εργασίας. Όπως γίνεται αντιληπτό από τη συνέχεια της υπουργικής απόφασης, οι εξαιρέσεις του άρθρου 10 του Ν. 991/1979 περιορίζονται μόνο στις ακαδημαϊκές προϋποθέσεις. Οι λοιπές προϋποθέσεις είναι ίδιες για όλους τους άλλους υποψηφίους. Έτσι για τη λήψη άδειας καλούνται βάσει της υπουργικής απόφασης

να προσκομίσουν: α) πιστοποιητικό υγείας πρωτοβάθμιας υγειονομικής επιτροπής, β) πιστοποιητικό στρατολογικής καταστάσεως, γ) απόδειξη κατάθεσης παραβόλου και δ) αντίγραφο ποινικού μητρώου.

Η δεύτερη προϋπόθεση για τη λήψη άδειας ψυχολόγου σχετίζεται μόνο με τους άνδρες και συνίσταται στην εκπλήρωση από πλευράς του υποψηφίου των στρατιωτικών του υποχρεώσεων⁹⁶, ή στη νόμιμη απαλλαγή από αυτές. Επιπλέον αντιμετωπίζονται από το νόμο ως πληρούντες το άνωθεν κριτήριο και όσοι βρίσκονται νόμιμα εκτός του στρατεύματος ή υπηρετούν εις αυτό.

Η τρίτη προϋπόθεση, προκειμένου να λάβει ένας ψυχολόγος άδεια άσκησης επαγγέλματος, περιγράφεται στην παράγραφο 1γ' του άρθρου 3 του Ν. 991/1979. Σε αντίθεση με τις προαναφερθείσες θετικές προϋποθέσεις, πρόκειται για μια αρνητική προϋπόθεση, η οποία σχετίζεται με το ποινικό παρελθόν του υποψηφίου. Συγκεκριμένα, δε θα πρέπει να έχει καταδικαστεί αμετάκλητα για μια σειρά από περιγραφόμενα αδικήματα. Ως αμετάκλητη χαρακτηρίζεται η απόφαση ποινικού δικαστηρίου, κατά της οποίας δεν επιτρέπεται ένδικο μέσο, ή δεν ασκήθηκε μέσα στη νόμιμη προθεσμία το επιτρεπόμενο ένδικο μέσο, ή ασκήθηκε εμπρόθεσμα και απορρίφθηκε⁹⁷. Η σημασία του αμετάκλητου χαρακτήρα μιας καταδικαστικής απόφασης έγκειται στο γεγονός ότι σηματοδοτεί και την εκτελεστότητά της. Συγκεκριμένα, βάσει του άρθρου 546 §1 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, «...η καταδικαστική απόφαση και κάθε διάταξη του δικαστή ή του εισαγγελέα εκτελείται μόλις γίνει αμετάκλητη, εκτός αν ο νόμος ορίζει διαφορετικά

⁹⁶ Όπως αυτές θεμελιώνονται στο άρθρο 4 §6 του Συντάγματος της Ελλάδος.

⁹⁷ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, άρθρο 546 §2.

σε ειδικές περιπτώσεις...». Είναι προφανές ότι η απουσία αμετάκλητης καταδίκης καθιερώνεται, προκειμένου να αποτραπεί το ενδεχόμενο αποκλεισμού ατόμου, το οποίο κατόπιν άσκησης ενδίκου μέσου αθωώθηκε. Το αρνητικό ποινικό παρελθόν του υποψηφίου κρίνεται ως μια λογική προϋπόθεση, δεδομένου του ευαίσθητου χαρακτήρα που έχει το επάγγελμα του ψυχολόγου. Ουσιαστικά η σχέση ψυχολόγου – ασθενούς αντιμετωπίζεται εμμέσως κατά το αγγλοσαξονικό πρότυπο ως μια σχέση εμπιστοσύνης⁹⁸. Για το συγκεκριμένο λόγο κρίνεται σκόπιμο ο ψυχολόγος, οποίος έχει σημαντικότερη επιρροή επί του ασθενούς του, να μην έχει επιδείξει καταρχάς παραβατική συμπεριφορά κακουργηματικής φύσεως. Επιπλέον στην ίδια παράγραφο ορισμένα ποινικά αδικήματα⁹⁹ αποτιμώνται ως απαγορευτικά για τη χορήγηση άδειας άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Συγκεκριμένα, στην παράγραφο 1γ του άρθρου 3 του Ν. 991/1979 γίνεται ειδική αναφορά σε: α) εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπή, υπεξαίρεση), β) εγκλήματα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων (εκβίαση, απάτη, αισχροκέρδεια), γ) εγκλήματα σχετικά με το νόμισμα (παραχάραξη, κιβδηλεία), δ) εγκλήματα σχετικά με τα υπομνήματα (πλαστογραφία), ε) εγκλήματα κατά της ζωής (ανθρωποκτονία με πρόθεση, παιδοκτονία), στ) εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, ζ) εγκλήματα κατά της προσωπικής ελευθερίας (αρπαγή προσώπου)

⁹⁸ Fiduciary relationship.

⁹⁹ Το ενδιαφέρον είναι ότι ορισμένα εκ των ειδικώς περιγραφόμενων εγκλημάτων του άρθρου 3 §1γ του Ν. 991/1979 αποτελούν επίσης κακουργήματα. Αναφορικά λοιπόν με αυτά απαντάται μια διπλή αναφορά από το νόμο. Πιθανώς η γενική απαγόρευση αμετάκλητης καταδίκης για κακούργημα να επιδιώκει να υπογραμμίσει τη σπουδαιότητά της. Το σίγουρο είναι ότι εν προκειμένω έχουμε να κάνουμε με έναν πλεονασμό.

και τέλος η) εγκλήματα που προκύπτουν από παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών. Πρόκειται καταρχάς για την κλοπή, η οποία περιγράφεται στο άρθρο 372 του Ποινικού Κώδικα ως «...αφαίρεση ξένου (ολικά ή εν μέρει) κινητού πράγματος από την κατοχή άλλου με σκοπό την παράνομη ιδιοποίηση αυτού...». Το συγκεκριμένο έγκλημα κανονικώς τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών (και μέχρι πέντε ετών σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 53 του Ποινικού Κώδικα) και κατ' εξαίρεση στην περίπτωση που το αντικείμενο της κλοπής αποτιμάται ως ιδιαίτερα μεγάλης αξίας με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον 2 ετών (και μέχρι πέντε ετών σύμφωνα πάλι με τις διατάξεις του άρθρου 53 του Ποινικού Κώδικα). Ένα άλλο εκ των αναφερόμενων ποινικών αδικημάτων είναι η υπεξαίρεση, η οποία και περιγράφεται στο άρθρο 375 του Ποινικού Κώδικα, ως «...παράνομη ιδιοποίηση ξένου (ολικά ή εν μέρει) κινητού πράγματος, το οποίο περιήλθε στην κατοχή του δράστη με οποιονδήποτε τρόπο...». Το συγκεκριμένο έγκλημα τιμωρείται σύμφωνα με το νόμο με ποινή φυλάκισης μέχρι δύο ετών. Σε περίπτωση τώρα αντικειμένου ιδιαίτερα μεγάλης αξίας, προβλέπεται ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός έτους (και μέχρι πέντε ετών σύμφωνα με το άρθρο 53 του Ποινικού Κώδικα). Στις ειδικές περιπτώσεις της παραγράφου 2 του άρθρου 375 του Ποινικού Κώδικα, το έγκλημα της υπεξαίρεσης τιμωρείται με ποινή που υπερβαίνει τα χρονικά όρια της φυλάκισης και μετατρέπεται σε κάθειρξη¹⁰⁰. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση που έχουμε να κάνουμε με «...αντικείμενο ιδιαίτερα μεγάλης αξίας, που το έχουν εμπιστευθεί στον υπαίτιο λόγω της ιδιότητάς του ως εντολοδόχου, επιτρόπου ή κηδεμόνα

¹⁰⁰ Η οποία δυνάμει του άρθρου 52 του Ποινικού Κώδικα δε μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι μικρότερη των πέντε ετών.

του παθόντος ή ως μεσεγγυούχου ή διαχειριστή ξένης περιουσίας, ο υπαίτιος τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών». Ένα άλλο ποινικό αδίκημα που περιγράφεται ειδικώς εις το άρθρο 3 §1γ του Ν. 991/1979 είναι η απάτη, η οποία και τελείται σύμφωνα με το άρθρο 386 του Ποινικού Κώδικα από «...όποιον βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με την εν γνώσει παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων προκειμένου να αποκομίσει ο ίδιος ή άλλος παράνομο περιουσιακό όφελος». Η απάτη τιμωρείται από το νόμο με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών (και μέχρι πέντε ετών), εκτός και αν η ζημία που προξενήθηκε είναι ιδιαίτερα μεγάλη, οπότε και τιμωρείται βαρύτερα με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο ετών. Η απάτη δύναται τέλος να επισύρει και ποινή κάθειρξης στην περίπτωση που «...ο υπαίτιος διαπράττει απάτες κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια και το συνολικό όφελος ή η συνολική ζημία υπερβαίνουν το ποσό των 15.000 ευρώ, ή τέλος αν το περιουσιακό όφελος ή η προξενθείσα ζημία υπερβαίνει συνολικά το ποσό των 73.000 ευρώ». Η εκβίαση του άρθρου 385 του Ποινικού Κώδικα, η οποία τελείται όταν «...κάποιος εξαναγκάζει άλλον με βία ή με απειλή σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή από την οποία επέρχεται ζημία στην περιουσία του εξαναγκαζομένου ή άλλου με σκοπό να αποκομίσει ο ίδιος ή άλλος παράνομο περιουσιακό όφελος», αποτελεί ένα ακόμη από τα ειδικά αναφερόμενα ποινικά αδικήματα του άρθρου 3 §1γ του Ν. 991/1979. Το συγκεκριμένο έγκλημα τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον δύο ετών «...αν η πράξη τελέστηκε με σωματική βία εναντίον προσώπου, ή με απειλές ενωμένες με επικείμενο κίνδυνο σώματος ή ζωής, αν ο υπαίτιος μεταχειρίστηκε βία ή απειλή βλάβης της επιχείρησης, του επαγγέλ-

ματος, του λειτουργήματος ή άλλης δραστηριότητας που ασκεί ο εξαναγκαζόμενος ή άλλος, ή προσφέρθηκε να παρέχει προστασία για την αποτροπή πρόκλησης τέτοιας βλάβης από τρίτον. Αν τις παραπάνω πράξεις τέλεσε πρόσωπο που διαπράττει τέτοιες πράξεις κατά συνήθεια ή κατ' επάγγελμα, τιμωρείται με ποινή κάθειρξης μέχρι δέκα ετών. Σε κάθε άλλη περίπτωση τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών». Το τρίτο έγκλημα κατά των περιουσιακών δικαιωμάτων που αναφέρεται στο Ν. 991/1979, πέρα από την εκβίαση και την απάτη, είναι η αισχροκέρδεια του άρθρου 405 του Ποινικού Κώδικα. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό «...όποιος σχετικά με άλλες δικαιοπραξίες συννομολογεί ή παίρνει για τον εαυτό του ή για τρίτον περιουσιακά ωφέληματα που υπερβαίνουν την αξία της δικής του παροχής, τόσο ώστε ανάλογα με τις ειδικές περιστάσεις να βρίσκονται σε προφανή δυσαναλογία προς αυτήν τιμωρείται, αν το πράττει κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και με χρηματική ποινή». Ο Ν. 991/1979 αναφέρει επίσης δύο εγκλήματα σχετικά με το νόμισμα, την παραχάραξη του άρθρου 207 του Ποινικού Κώδικα, σύμφωνα με το οποίο «...όποιος παραποιεί ή νοθεύει μεταλλικό νόμισμα ή χαρτονόμισμα οποιουδήποτε κράτους ή εκδοτικής αρχής, είτε κατά είτε πριν από το χρόνο νόμιμης κυκλοφορίας του, είτε κατά το διάστημα κατά το οποίο γίνεται δεκτό προς ανταλλαγή από τους αρμόδιους φορείς, με σκοπό να το θέσει σε κυκλοφορία σαν γνήσιο, καθώς και όποιος προμηθεύεται, αποδέχεται, εισάγει, εξάγει, μεταφέρει ή κατέχει τέτοιο νόμισμα για τον ίδιο σκοπό, τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή» και την κιβδηλεία του άρθρου 209 του Ποινικού Κώδικα, σύμφωνα με το οποίο «...όποιος με κοπή, τρύπημα ή ρίνισμα ή με άλλον τρόπο ελαττώνει την εσωτερική αξία του μεταλλι-

κού νομίσματος με σκοπό να το θέσει σε κυκλοφορία σαν να είχε πλήρη την εσωτερική του αξία, καθώς και εκείνος που προμηθεύεται κίβδηλο νόμισμα για τον ίδιο σκοπό, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και με χρηματική ποινή». Ακολουθεί ένα έγκλημα σχετικό με τα υπομνήματα, η πλαστογραφία του άρθρου 216 του Ποινικού Κώδικα, η οποία τελείται από όποιον «...καταρτίζει πλαστό ή νοθεύει έγγραφο με σκοπό να παραπλανήσει με τη χρήση του άλλον σχετικά με γεγονός που μπορεί να έχει έννομες συνέπειες». Η πλαστογραφία τιμωρείται σύμφωνα με το άρθρο 216 του Ποινικού Κώδικα με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών. Αν τώρα ο υπαίτιος των πράξεων αυτών σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον, ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών «...εάν το συνολικό όφελος ή η συνολική ζημία υπερβαίνουν το ποσό των 73.000 ευρώ». Τέλος, το άρθρο 216 του Π.Κ. προβλέπει ότι με την ίδια ποινή τιμωρείται και ο υπαίτιος που διαπράττει πλαστογραφίες κατ' επάγγελμα ή κατά συνήθεια και το συνολικό όφελος ή η συνολική ζημία υπερβαίνουν το ποσό των 15.000 ευρώ. Τα σημαντικότερα εγκλήματα τα οποία καθιστούν απαγορευτική τη χορήγηση άδειας άσκησης επαγγέλματος ψυχολόγου, είναι η αρπαγή προσώπου, η ανθρωποκτονία από πρόθεση και η παιδοκτονία. Η αρπαγή προσώπου σύμφωνα με το άρθρο 322 του Ποινικού Κώδικα συντρέχει όταν κάποιος «...με απάτη, ή βία, ή με την απειλή βίας συλλαμβάνει, απάγει ή παράνομα κατακρατεί κάποιον, έτσι ώστε να αποστερεί τον συλλαμβανόμενο από την προστασία της πολιτείας και ιδίως όταν κάποιος περιάγει κάποιον σε ομηρία ή σε άλλη παρόμοια κατάσταση στέρησης της ελευθερίας». Το συγκεκριμένο έγκλημα τιμωρείται με κάθειρξη, ενώ αν η πράξη έγινε με σκοπό να

εξαναστασθεί ο παθών ή κάποιος άλλος σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή, για την οποία δεν υπάρχει υποχρέωσή του, τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη ή με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών. Η ανθρωποκτονία με πρόθεση σύμφωνα με το άρθρο 299 του Ποινικού Κώδικα συντελείται όταν κάποιος με πρόθεση σκοτώσει άλλον και τιμωρείται με ισόβια κάθειρξη, εκτός και αν ο δράστης προέβη στην πράξη του σε βρασμό ψυχικής ορμής, οπότε επιβάλλεται η ποινή της πρόσκαιρης κάθειρξης¹⁰¹. Η παιδοκτονία τέλος, αποτελεί έγκλημα το οποίο βάσει του άρθρου 303 του Ποινικού Κώδικα δύναται να τελεσθεί μόνο από τη μητέρα προς το τέκνο της. Συγκεκριμένα στο ανωτέρω άρθρο ορίζεται ότι «...μητέρα που με πρόθεση σκότωσε το παιδί της κατά τον τοκετό (ή μετά τον τοκετό), ενώ εξακολουθούσε ακόμη διατάραξη του οργανισμού της από τον τοκετό, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών». Τέλος στο άρθρο 3 §1γ γίνεται και γενική αναφορά σε κατηγορίες εγκλημάτων, όπως το 19^ο κεφάλαιο του Ποινικού Κώδικα, «περί εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας και εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής» και οι παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών¹⁰².

Συμπερασματικά, για την προϋπόθεση του άρθρου 3 §1γ του Ν. 991/1979 πρέπει να αναφερθεί ότι αποτελεί ουσιαστικά ένα συνονθύλευμα ποινικών διατάξεων. Είναι ευδιάκριτη βεβαίως η πρόθεση του νομοθέτη να προστατεύσει τους πολίτες από παραβατικά άτομα. Από κει και πέρα όμως παρατηρείται μια ανεργάτιστη πορεία. Εν προκει-

¹⁰¹ Η ποινή της πρόσκαιρης κάθειρξης ορίζεται στο άρθρο 52 του Ποινικού Κώδικα. Σύμφωνα με τη νομοθεσία, δεν υπερβαίνει τα είκοσι έτη ούτε όμως είναι μικρότερη των πέντε ετών.

¹⁰² Ν. 3459/2006.

μένω υπήρχαν δύο δυνατότητες όσον αφορά το περιεχόμενο της σχετικής ρύθμισης: είτε να συμπεριλάβει όλες ανεξαιρέτως τις ποινικές παραβάσεις τουλάχιστον σε βαθμό πλημμελήματος, αποδοκιμάζοντας κατά τον τρόπο αυτό το μελανό ποινικό παρελθόν του υποψήφιου ανεξαρτήτου βαρύτητας αυτού, είτε να προβεί σε μια επιλογή εκείνων των εγκλημάτων τα οποία κρίνονται ιδιαζόντως αποδοκιμαστέα από την ηθική και το δίκαιο (π.χ τα κακουργήματα). Στη συγκεκριμένη περίπτωση ο Ν. 991/1979 δεν ακολουθεί καμία από τις προαναφερθείσες πορείες. Στο τρίτο κριτήριο του άρθρου 3 §1 εντοπίζονται εγκλήματα, τα οποία αφενός δε σχετίζονται μεταξύ τους και αφετέρου ορισμένα εξ αυτών δεν έχουν προφανή σχέση με το επάγγελμα του ψυχολόγου. Είναι ευνόητο για ποιο λόγο ένας καταδικασθείς αμετάκλητα για ανθρωποκτονία με πρόθεση ή για εμπόριο ναρκωτικών δε μπορεί να βρεθεί στην ιδιαίτερα ευαίσθητη θέση του ψυχολόγου. Από την άλλη όμως, είναι εξαιρετικά δυσδιάκριτη η αιτιολογία της ειδικής αποδοκιμασίας του εγκλήματος της κιβδηλείας. Ανεξάρτητα πάντως από την χαώδη αυτή κατανομή των εγκλημάτων που καθιστούν απαγορευτική τη χορήγηση άδειας ψυχολογίας, το συγκεκριμένο κριτήριο συνεπάγεται σε κάθε περίπτωση θετικές συνέπειες. Είναι απόλυτα κατανοητό να αξιώνεται από τους κατόχους προστατευόμενου επαγγελματικού τίτλου να έχουν επιδείξει και να συνεχίζουν να επιδεικνύουν υποδειγματική κοινωνική συμπεριφορά, αποφεύγοντας εν γένει τις παραβατικές δραστηριότητες. Το ανωτέρω παρατηρείται και σε άλλα προστατευόμενα επαγγέλματα, όπως για παράδειγμα η δικηγορία, με εξαιρετικά αποτελέσματα.

Η τέταρτη προϋπόθεση που καθιερώνει το άρθρο 3 §1 του Ν. 991/1979, είναι ο υποψήφιος για τη λήψη άσκησης της ψυχολογίας να

είναι υγιής. Σύμφωνα με την περίπτωση (δ), η πολιτική ηγεσία του υπουργείου κοινωνικών υπηρεσιών (σύμφωνα με την τότε διάρθρωση της κρατικής δομής) είναι υπεύθυνη για τον ακριβή και αναλυτικό καθορισμό των παθήσεων και των βλαβών, οι οποίες καθιστούν απαγορευτική τη χορήγηση άδειας. Αναμφίβολα η συγκεκριμένη ρύθμιση κρίνεται απαραίτητη, καθώς κινείται (όπως άλλωστε και η απαίτηση καθαρού ποινικού μητρώου) στην κατεύθυνση της προάσπισης των συμφερόντων των πολιτών. Επαγγελματίες ψυχολόγοι, οι οποίοι έχουν κλονισμένη υγεία, δύνανται να καταστήσουν εαυτούς όχι μόνο ανεπαρκείς, αλλά και επικίνδυνους για τους ασθενείς τους. Το ζήτημα είναι ότι η αξίωση της καλής κατάστασης, στην οποία οφείλει να βρίσκεται η υγεία του υποψηφίου, θα πρέπει να είναι εκτεταμένη και να καλύπτει ένα ευρύτατο φάσμα παθήσεων. Συγκεκριμένα, δε θα πρέπει να υπόκεινται οι υποψήφιοι επαγγελματίες ψυχολόγοι μόνο σε έλεγχο της σωματικής, αλλά και της ψυχικής τους υγείας. Εντούτοις, όπως διαφαίνεται και από τα απαιτούμενα δικαιολογητικά, προκειμένου να χορηγηθεί πιστοποιητικό υγείας από πρωτοβάθμια επιτροπή (το οποίο και αποτελεί τεκμήριο κατά το ισχύον νομικό καθεστώς της καλής κατάστασης στην οποία ευρίσκεται η υγεία του υποψηφίου επαγγελματία ψυχολόγου), ο σχετικός έλεγχος είναι το λιγότερο επιφανειακός. Συγκεκριμένα, απαιτείται να προσκομισθεί απλώς ακτινογραφία θώρακος, γνωμάτευση καρδιολόγου και γνωμάτευση παθολόγου¹⁰³. Είναι προφανές ότι το συγκεκριμένο κριτήριο δεν αποτελεί εχέγγυο αποτελεσματικής πρόληψης από τη μεριά των ελεγκτικών αρχών.

Τέλος, αναφέρεται στο άρθρο 3 §1(ε) ότι απαιτείται, πέραν της πλήρωσης των προαναφερθέντων κριτηρίων, ο υποψήφιος να καταθέ-

¹⁰³ <http://www.seps.gr/docs/dikaiologitika.doc>

σει ειδικό παράβολο δημοσίου ταμείου¹⁰⁴. Όπως αναφέρεται στον Ν. 991/1979, το ύψος του συγκεκριμένου παραβόλου ορίζεται κάθε φορά από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις και συγκεκριμένα κατόπιν κοινής αποφάσεως των υπουργών Κοινωνικών Υπηρεσιών και Οικονομικών¹⁰⁵. Το παράβολο κατατίθεται σε ειδικό λογαριασμό της Τράπεζας της Ελλάδος, ο οποίος φέρει τον τίτλο “έκδοσις αδείας ασκήσεως επαγγέλματος του ψυχολόγου”¹⁰⁶. Τα κεφάλαια τα οποία συγκεντρώνονται στο συγκεκριμένο λογαριασμό εισάγονται στα έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού. Τα κεφάλαια αυτά διατίθενται για σκοπούς τους οποίους καθορίζει με σχετική απόφασή του ο Υπουργός Κοινωνικών Υπηρεσιών.

Στη συνέχεια του άρθρου 3 και συγκεκριμένα στην παράγραφο 2, περιγράφονται τα έγγραφα, τα οποία βάσει του νόμου λειτουργούν ως αποδεικτικά για την πλήρωση των παραπάνω προϋποθέσεων. Πρόκειται για το επίσημο αντίγραφο του τίτλου σπουδών, το πιστοποιητικό στρατολογικής κατάστασης, το πλήρες αντίγραφο του ποινικού μητρώου και τέλος το περίφημο πιστοποιητικό υγείας πρωτοβάθμιας υγειονομικής επιτροπής. Πέρα από τα ανωτέρω παγίως απαιτούμενα πιστοποιητικά, ειδικά για τους αλλοδαπούς υποψηφίους απαιτείται επιπλέον άδεια εργασίας από τις αρμόδιες υπηρεσίες και πιστοποιητικό αμοιβαιότητας από το Υπουργείο Εξωτερικών.

¹⁰⁴ Προς κάλυψη των εξόδων της διαδικασίας αδειοδότησης.

¹⁰⁵ Ν. 991/1979, άρθρο 3 §2 (στ).

¹⁰⁶ Ibid

2.2.3 Περιπτώσεις ανάκλησης της επαγγελματικής άδειας

Οι ανωτέρω συνιστούν και τις μοναδικές προϋποθέσεις που απαιτούνται από την ισχύουσα νομοθεσία, προκειμένου να χορηγηθεί από τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση άδεια άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Είναι προφανές ότι στην περίπτωση που υπάρξει πλάνη ως προς την ύπαρξη των προϋποθέσεων αυτών, η οποία οδηγήσει στην παράτυπη χορήγηση της σχετικής άδειας, η άδεια αυτή θα ανακληθεί¹⁰⁷ αμέσως μόλις η πλάνη γίνει αντιληπτή. Πέρα όμως από την αναδρομική ανάκληση της, η άδεια δύναται να ανακληθεί και για λόγους μεταγενέστερους της χορηγήσεώς της. Ως εκ τούτου, ψυχολόγος ο οποίος διαθέτει νόμιμα άδεια άσκησης επαγγέλματος και περιήλθε στη συνέχεια σε ανικανότητα να το ασκήσει λόγω σωματικής ή διανοητικής βλάβης ή πάθησης, χάνει την άδειά του¹⁰⁸. Η άδεια ανακαλείται επίσης και λόγω εκλείψεως του κριτηρίου της “καθαρότητας” του ποινικού μητρώου. Συγκεκριμένα, όταν ψυχολόγος καταδικασθεί αμετάκλητα για ένα εκ των ποινικών αδικημάτων του άρθρου 3 §1(γ) του Ν. 991/1979, η άδειά του ανακαλείται¹⁰⁹. Η τέταρτη τέλος περίπτωση, κατά την οποία ανακαλείται η άδεια άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου, είναι να διαπιστωθεί ότι χρησιμοποιεί χωρίς δικαίωμα τον τίτλο του γιατρού ή άλλης επιστημονικής ειδικότητας¹¹⁰. Η δυνατότητα ανάκλησης της άδειας καθιερώνει ένα καθεστώς διαρκούς επίβλεψης των επαγγελματιών ψυχολόγων και μετά την χορήγηση της άδειάς τους. Η απειλή της ανάκλησης λειτουργεί αποτρεπτικά,

¹⁰⁷ Ν. 991/1979, άρθρο 5 (α).

¹⁰⁸ Ν. 991/1979, άρθρο 5 (β).

¹⁰⁹ Ν. 991/1979, άρθρο 5 (γ).

¹¹⁰ Ν. 991/1979, άρθρο 5 (δ).

ενώ θα μπορούσε παράλληλα να αποτελέσει σταθερή βάση για τη δημιουργία μιας ανεξάρτητης αρχής, της οποίας αποστολή και μέλημα να είναι η εποπτεία του κλάδου. Εφόσον δηλαδή η ρύθμιση του επαγγέλματος δεν περιορίζεται στην αδειοδότηση των επαγγελματιών ψυχολόγων, αλλά προεκτείνεται σε μια συνεχή σχέση δραστικής επίβλεψης, είναι αναγκαία η ύπαρξη ενός εξειδικευμένου φορέα. Το ρόλο του ελεγκτή δεν μπορεί να τον αναλάβει αποτελεσματικά η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση. Σημαντική είναι και η δυνατότητα επανάκτησης της ανακληθείσας άδειας, σύμφωνα με το άρθρο 6 του Ν. 991/1979, εφόσον εκλείψουν οι λόγοι που δικαιολόγησαν την ανάκληση στο παρελθόν. Βεβαίως, η σχετική ρύθμιση προβλέπει ότι η επανάκτηση της ανακληθείσας άδειας πραγματοποιείται μόνο κατόπιν αποφάσεως του οικείου νομάρχη. Όπως αποτυπώνεται στο δίπολο των άρθρων 5 και 6 του Ν. 991/1979, η αδειοδότηση του επαγγελματία ψυχολόγου δεν είναι σε καμία περίπτωση στατική. Αντιθέτως εξελίσσεται και μεταβάλλεται διαρκώς ανάλογα με τις περιστάσεις και την δράση του ψυχολόγου. Πέρα από την ανάκληση της άδειας άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου, ενδέχεται να συντρέξουν και ποινικές ευθύνες του επαγγελματία. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση που ο υποψήφιος επαγγελματίας ψυχολόγος παραποίησε στοιχεία που σχετίζονται με τα εκ του νόμου απαιτούμενα προσόντα, προκειμένου να λάβει την άδεια από την νομαρχία, διαπράττει και το αδίκημα του άρθρου 220 του Ποινικού Κώδικα. Το συγκεκριμένο αδίκημα εντάσσεται στην κατηγορία των εγκλημάτων σε σχέση με τα υπομνήματα και ποινικοποιεί την υφαρπαγή ψευδούς βεβαίωσης. Συγκεκριμένα, ορίζεται στο εν λόγω άρθρο ότι «...όποιος πετυχαίνει με εξαπάτηση να βεβαιωθεί σε δημόσιο έγγραφο αναληθώς περιστατικό που μπορεί να έχει έννομες

συνέπειες, καθώς και όποιος χρησιμοποιεί τέτοια ψευδή βεβαίωση για να εξαπατήσει άλλον σχετικά με το περιστατικό αυτό, τιμωρείται με φυλάκιση τριών μηνών μέχρι δύο ετών, αν δεν τιμωρείται βαρύτερα από τις διατάξεις για την ηθική αυτουργία. Αν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον, ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών 'εάν το συνολικό όφελος ή η συνολική ζημία υπερβαίνουν το ποσό των 73.000 ευρώ'». Είναι πέραν πάσης αμφιβολίας βέβαιο ότι λήψη κατόπιν εξαπάτησης άδειας άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου έχει τις έννομες συνέπειες του άρθρου 220 Π.Κ. Ως εκ τούτου, ο υπαίτιος της προαναφερθείσας παραβατικής συμπεριφοράς υπέχει συν τοις άλλοις και ποινική ευθύνη.

2.2.4 Εγγραφή στο Σύλλογο Ελλήνων Ψυχολόγων

Η άδεια άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου πέρα από τα προαναφερθέντα, συνεπάγεται και ένα επιπλέον δικαίωμα. Συγκεκριμένα ο κάτοχός της, βάσει του άρθρου 8 του Ν. 991/1979, δικαιούται να εγγραφεί στο Σύλλογο Ελλήνων Ψυχολόγων (Σ.Ε.Ψ.). Ο Σύλλογος υπόκειται, σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο, στην εποπτεία του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών. Αναμφίβολα η εγγραφή στο Σ.Ε.Ψ. δεν είναι σε καμία περίπτωση υποχρεωτική, όπως προκύπτει και από το ίδιο το κείμενο της διάταξης. Ως εκ τούτου, το άρθρο 8 δεν καθιστά το Σ.Ε.Ψ. κρατικώς αναγνωρισμένο φορέα, ο οποίος επωμίζεται το ρόλο ρυθμιστή του κλάδου. Από την άλλη πλευρά βεβαίως δε μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι ο Ν. 991/1979 επιλέγει να αναφερθεί στο Σ.Ε.Ψ. Η συγκεκριμένη αναφορά προσδίδει σίγουρα κύρος στο σύλλογο, ενισχύοντας την εικόνα ενός μορφώματος καθολικής απο-

δοχής, το οποίο και εκπροσωπεί το σύνολο των επαγγελματιών ψυχολόγων στην Ελλάδα. Για την ακρίβεια με την ανωτέρω αναφορά ο Ν. 991/1979 δημιουργεί μια ηθική βαρύτητα στην συμμετοχή ενός ψυχολόγου στο Σ.Ε.Ψ., προωθώντας την εικόνα καταξίωσης που συνοδεύει το Σύλλογο. Δεν είναι παράτολμο να παραλληλισθεί η συμμετοχή στο Σ.Ε.Ψ. με τον τίτλο '*chartered psychologist*', ο οποίος απαντάται στο Ηνωμένο Βασίλειο¹¹¹. Η συμμετοχή λοιπόν στο Σ.Ε.Ψ. μπορεί μεν να υπόκειται σε μια αυστηρότατη προϋπόθεση, δηλαδή την απόκτηση της άδειας άσκησης του επαγγέλματος, αλλά πρακτικά συνδέεται με συνέπειες που άπτονται της νόμιμης εξάσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Από μόνη της βεβαίως η αναφορά στο συγκεκριμένο ζήτημα σε ένα τόσο σημαντικό –όσο και βραχύσωμο– νομοθέτημα όπως ο Ν. 991/1979, υπογραμμίζει μια σκιά, αν μη τι άλλο, επιρροή του Συλλόγου στα επαγγελματικά δρώμενα του κλάδου.

2.2.5 Παράνομη επαγγελματική άσκηση της Ψυχολογίας

Έχει ήδη επισημανθεί ότι η χορηγούμενη από τη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση άδεια αποτελεί δεσμευτική προϋπόθεση προκειμένου να εξασκήσει κάποιος το επάγγελμα του ψυχολόγου, αλλά και να χρησιμοποιεί τον προστατευόμενο αυτό τίτλο και σε επιστημονικές δραστηριότητές του. Η παρούσα αξίωση θα ήταν κενή περιεχομένου αν δε συνοδευόταν από σχετικές κυρώσεις, οι οποίες να δρουν αποτρεπτικά. Για το λόγο αυτό, ο Ν. 991/1979 αναφέρεται στο άρθρο 12 στις κυρώσεις που συνεπάγεται η παράτυπη και άνευ αδείας επαγγελματική άσκηση της ψυχολογίας, ή η παράνομη χρήση του

¹¹¹ Βλ. αναλυτικότερα στο επόμενο κεφάλαιο, στην αναφορά στο βρετανικό νομικό πλαίσιο του επαγγέλματος του ψυχολόγου.

ματική άσκηση της ψυχολογίας, ή η παράνομη χρήση του προστατευόμενου τίτλου σε επαγγελματικές ή επιστημονικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι ο δράστης της συγκεκριμένης παραβατικής συμπεριφοράς τιμωρείται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 458 του Ποινικού Κώδικα, εκτός και αν τιμωρείται βαρύτερα σύμφωνα με άλλη διάταξη. Σύμφωνα με το ως άνω άρθρο «...όποιος με πρόθεση παραβαίνει επιτακτική ή απαγορευτική διάταξη διοικητικών νόμων, τιμωρείται με πρόστιμο τουλάχιστον 'πενήντα εννέα' (59) ΕΥΡΩ, αν η ειδική διάταξη αναφέρεται στο άρθρο αυτό ως προς την ποινική κύρωση της παράβασης». Πρόκειται σαφώς για ήπια ποινική μεταχείριση των παραβατών, δεδομένου ότι το σχετικό αδίκημα χαρακτηρίζεται ως πταίσμα. Εντούτοις, εκκινώντας από την αίρεση που εμπεριέχεται στο άρθρο 12 του Ν 991/1979 περί βαρύτερων ποινών, σκόπιμο είναι να εξετασθεί η δυνατότητα εναλλακτικής κύρωσης κατά των παρατύπως εξασκούντων το επάγγελμα του ψυχολόγου. Σε αντίθεση με άλλες έννομες τάξεις, στην Ελλάδα δεν υφίσταται ιδιώνυμο αδίκημα παράνομης χρήσης προστατευόμενου επαγγελματικού ή ακαδημαϊκού τίτλου¹¹². Επιπλέον, ενδέχεται να τιμωρηθεί βάσει της διάταξης του άρθρου 414 του Ποινικού Κώδικα, σύμφωνα με την οποία «...όποιος χωρίς την άδεια της αρχής ασκεί επάγγελμα που για την άσκησή του ο νόμος απαιτεί τέτοια άδεια, τιμωρείται με πρόστιμο ή με κράτηση». Το συγκεκριμένο άρθρο δύναται να εφαρμοστεί σε συνδυασμό με το άρθρο 12 του Ν. 991/1979.

¹¹² Όπως για παράδειγμα στη γερμανική έννομη τάξη (βλ. σχετικά στο κεφάλαιο 3).

2.2.6 Αντικείμενο του επαγγέλματος και ζητήματα απορρήτου

Όπως αναφέρθηκε και ανωτέρω, ο νόμος Ν. 991/1979, πέρα από τη ρύθμιση της αδειοδότησης των επαγγελματιών ψυχολόγων χαρακτηρίζεται και από –περιορισμένες ομολογουμένως– αναφορές στο περιεχόμενο του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Στο πλαίσιο αυτής της ανισοβαρούς δομής του νομοθετήματος υφίστανται οι διατάξεις του άρθρου 1 §1 εδ.2, σύμφωνα με το οποίο «...ο ψυχολόγος στην άσκηση του επαγγέλματός του ερευνά και αξιολογεί την προσωπικότητα και την συμπεριφορά του ανθρώπου και εργάζεται με τις καθιερωμένες αρχές και μεθόδους της Επιστήμης της Ψυχολογίας για την αξιοποίηση και βελτίωσή τους...» και του άρθρου 9 περί επαγγελματικού απορρήτου του ψυχολόγου. Το τελευταίο καθιερώνει την υποχρέωση του ψυχολόγου να μεταχειρίζεται με προσοχή τις πληροφορίες τις οποίες συλλέγει σε σχέση με τους πελάτες του στο πλαίσιο των υπηρεσιών που τους προσφέρει. Η τήρηση απόλυτης εχεμύθειας από τον επαγγελματία ψυχολόγο έρχεται να προστεθεί σε μια σημαντική λίστα ρυθμιζόμενων (και προστατευόμενων) επαγγελμάτων, όπου ο νόμος επιβάλλει επαγγελματικό απόρρητο (ιατρικό, δικηγορικό κλπ.).¹¹³ Στην παράγραφο 2 του άρθρου 9 του Ν. 991/1979 αναφέρονται οι κυρώσεις για όσους επαγγελματίες ψυχολόγους παραβιάζουν την υποχρέωση εχεμύθειας. Οι συνέπειες μιας τέτοιας παραβατικής συμπεριφοράς βρίσκονται στο χώρο του ποινικού δικαίου. Συγκεκριμένα, οι παραβάτες υπόκεινται στις διατάξεις του άρθρου 371 του Ποινικού Κώδικα περί παραβίασης επαγγελματικής εχεμύθειας. Σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο, επαγγελματίες οι οποίοι φανερώνουν ιδιωτικά απόρρη-

¹¹³ Κάτι το οποίο διακρίνεται εν συνεχεία στις συνέπειες της παραβίασης της συγκεκριμένης υποχρέωσης.

τα, των οποίων έλαβαν γνώση λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητας τους, καθώς και οι βοηθοί τους τιμωρούνται με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι ενός έτους¹¹⁴. Το άρθρο αυτό σκιαγραφεί ως αιτιολογική βάση της ποινικοποίησης της συμπεριφοράς την παραβίαση της εμπιστοσύνης, την οποία επέδειξαν οι ιδιώτες απέναντι στους παραβάτες. Ουσιαστικά πρόκειται για μια μορφή εμπιστευτικής σχέσης (*fiduciary relationship*), την οποία αναγνωρίζει το ημεδαπό δίκαιο¹¹⁵. Ο πελάτης-ασθενής δικαιούται προστασίας από τη νομοθεσία αναφορικά με τις ευαίσθητες πληροφορίες, τις οποίες αποκαλύπτει στον ψυχολόγο του, βασιζόμενος στην εμπιστοσύνη που έχει προς το πρόσωπό του. Σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου 371 του Ποινικού Κώδικα η ποινική δίωξη για το συγκεκριμένο έγκλημα γίνεται μόνο κατόπιν σχετικής έγκλησης του παθόντος και όχι δηλαδή αυτεπαγγέλτως. Μια ειδική περίπτωση αναφέρεται στην παράγραφο 2 του άρθρου 317 του Ποινικού Κώδικα, σύμφωνα με την οποία με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι ενός έτους τιμωρείται επίσης και όποιος μετά το θάνατο ενός εκ των αναφερόμενων στην παράγραφο 1 επαγγελματιών και από αυτή την αιτία γίνεται κάτοχος εγγράφων ή σημειώσεων του νεκρού σχετικών με την άσκηση του επαγγέλματός του, ή της ιδιότητά του και από αυτά φανερώνει προστατευόμενα ιδιωτικά απόρρητα. Μπορεί βεβαίως στην παράγραφο 1

¹¹⁴ «...Κληρικοί, δικηγόροι και κάθε είδους νομικοί παραστάτες, συμβολαιογράφοι, γιατροί, μαίες, νοσοκόμοι, φαρμακοποιοί και άλλοι στους οποίους κάποιος εμπιστεύονται συνήθως λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητάς τους ιδιωτικά απόρρητα, καθώς και οι βοηθοί των προσώπων αυτών, τιμωρούνται με χρηματική ποινή ή με φυλάκιση μέχρι ενός έτους αν φανερώσουν ιδιωτικά απόρρητα που τους εμπιστεύτηκαν ή που τα έμαθαν λόγω του επαγγέλματός τους ή της ιδιότητάς τους...».

¹¹⁵ Εκτενέστερη αναφορά στην έννοια της εμπίστευσης και της εμπιστευτικής σχέσης ακολουθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

του άρθρου 371 να μην αναφέρεται ρητώς το επάγγελμα του ψυχολόγου, αλλά σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 9 του Ν. 991/1979 εφαρμόζεται και η συγκεκριμένη διάταξη στην περίπτωση του ψυχολόγου. Κατά συνέπεια, η υποχρέωση εχεμύθειας και τήρησης του απορρήτου προεκτείνεται και μετά το θάνατο του επαγγελματία ψυχολόγου, διασφαλίζοντας κατά τον τρόπο αυτό βεβαίως τα προστατευόμενα μέρη από κακοδιαχείριση των προσωπικών τους δεδομένων και πληροφοριών. Εξυπακούεται ότι η παράγραφος 2 αναφέρεται στην περίπτωση που ο επαγγελματίας διατηρεί αρχείο στο οποίο εμπεριέχονται οι προαναφερθείσες ευαίσθητες πληροφορίες. Εφόσον ανάλογο αρχείο δεν υφίστατο –περίπτωση εξαιρετικά σπάνια για έναν επιστήμονα– ή έχει εκλείψει, δεν προκύπτουν φυσικά ευθύνες των προαναφερθέντων τρίτων προσώπων. Βάσει των ανωτέρω ρυθμίσεων καθιερώνεται σχετική υποχρέωση του επαγγελματία ψυχολόγου όπως μεριμνήσει για την ασφαλή φύλαξη του αρχείου του και των εις αυτό αναφερόμενων ιδιωτικών πληροφοριών και μετά το πέρας της ζωής του. Τέλος, σύμφωνα με την παράγραφο 4 (η οποία εφαρμόζεται και στην περίπτωση του Ν. 991/1979, σύμφωνα με το άρθρο 9 §2 αυτού), η προαναφερθείσα πράξη δεν είναι άδικη και μένει ατιμώρητη, αν ο υπαίτιος απέβλεπε στην εκπλήρωση καθήκοντός του, ή στη διαφύλαξη εννόμου ή για άλλο λόγο δικαιολογημένου ουσιώδους συμφέροντος, δημοσίου, ή του ίδιου, ή κάποιου άλλου, το οποίο δε μπορούσε να διαφυλαχθεί διαφορετικά. Η συγκεκριμένη διάταξη προφανώς αναφέρεται κατά κύριο λόγο σε θέματα δημόσιας τάξης και τις από αυτά εκπορευόμενες υποχρεώσεις. Βεβαίως απαιτείται εξαιρετική φειδώ στη νομιμοποίηση της κάμψεως του επαγγελματικού απορρήτου του ψυχολόγου βάσει της παραγράφου 3 του άρθρου 371 του Ποινικού

Κώδικα, προκειμένου να διαφυλαχθούν τα συμφέροντα των προστατευομένων μερών. Η σημασία της όλης ρύθμισης είναι αδιαμφισβήτητη, δεδομένης της ισχύος του ρόλου του ψυχολόγου κατά τη σχέση που δημιουργείται με τον ασθενή. Επιπλέον, μέσα από το παρόν ζήτημα αναδεικνύεται και η σημασία της προσεκτικής αδειοδότησης των επαγγελματιών ψυχολόγων. Πέρα από τις άμεσες βλάβες οι οποίες δύνανται να προκληθούν επί των ασθενών από ανεπαρκείς επαγγελματίες, υφίσταται και το εξίσου κρίσιμο ζήτημα της ασφαλούς διαχείρισης του ιδιωτικού απορρήτου των ασθενών. Ενδεχόμενη επαγγελματική δραστηριοποίηση στο χώρο της ψυχολογίας ατόμων, τα οποία δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες ικανότητες, μόρφωση και εμπειρία, καθιστά εξαιρετικά επισφαλή τη θέση των πελατών τους, οι οποίοι αναγκαστικά στο πλαίσιο της δεδομένης σχέσης τους, αναγκάζονται να τους εμπιστεύονται ευαίσθητες προσωπικές πληροφορίες. Ως εκ τούτου, η ίδια η έννοια του επαγγελματικού απορρήτου συνηγορεί υπέρ της ρύθμισης και εποπτείας του συγκεκριμένου επαγγελματικού κλάδου και της καθιέρωσης σχετικού προστατευόμενου επαγγελματικού τίτλου. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα σε σχέση με το ανωτέρω ζήτημα υπήρξε η υπ' αριθμ. 31/2008 απόφαση¹¹⁶ της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα. Η συγκεκριμένη απόφαση γνωμοδότησε αναφορικά με τη νομιμότητα, βάσει των διατάξεων του Ν. 2472/1997, της διαβίβασης αρχείου περιστατικών επαγγελματία ψυχολόγου στο Γραφείο Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικών Υπηρεσιών οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης¹¹⁷. Με τη συγκεκριμένη απόφαση ετέθη παρεμπιπτόντως ενώπιον της Αρχής

¹¹⁶ Αριθ.Πρωτ. Γ/ΕΞ/2242-1 (24/07/2008).

¹¹⁷ Συγκεκριμένα επρόκειτο για το σχετικό γραφείο δήμου του νομού Αττικής.

Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα το ζήτημα αν οι επαγγελματίες ψυχολόγοι υποχρεούνται βάσει του νόμου 2472/1997 (περί προστασίας του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα) να γνωστοποιούν και να αιτούνται τη λήψη άδειας για την ίδρυση και λειτουργία αρχείου με ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Σύμφωνα με το Ν. 2472/1997 και συγκεκριμένα το άρθρο 7 αυτού, απαγορεύεται καταρχάς η συλλογή και επεξεργασία ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Προκειμένου κάποιος να προβεί στην ίδρυση και λειτουργία ενός τέτοιου αρχείου, θα πρέπει να λάβει προηγουμένως ειδική προς τούτο άδεια από τις αρμόδιες αρχές. Εντούτοις, το άρθρο 7^Α του Ν. 2472/1997 εμπεριέχει μια εξαίρεση στην προαναφερθείσα υποχρέωση γνωστοποίησης και άδειας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 7^Α απαλλάσσονται ορισμένες κατηγορίες υπευθύνων επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων¹¹⁸. Πρόκειται για τις περιπτώσεις όπου η επεξεργασία αφορά δεδομένα υγείας και γίνεται από ιατρούς, ή άλλα πρόσωπα που παρέχουν υπηρεσίες υγείας, εφόσον ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεσμεύεται από το ιατρικό απόρρητο, ή άλλο απόρρητο που προβλέπει νόμος ή κώδικας δεοντολογίας και τα δεδομένα δεν διαβιβάζονται ούτε γνωστοποιούνται σε τρίτους. Η εξαίρεση αυτή δεν ισχύει στην περίπτωση των νομικών προσώπων ή των οργανισμών που προσφέρουν υπηρεσίες υγείας. Στην ανωτέρω κατηγορία δεδομένων υγείας εμπίπτουν και τα δεδομένα ψυχικής υγείας. Στην περίπτωση που οι ψυχολόγοι αποτελούν υπευθύνους επεξεργασίας, σύμφωνα με το άρθρο 7^Α του Ν. 2472/1997,

¹¹⁸ Ως υπεύθυνος επεξεργασίας ορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 2 του νόμου 2472/1997: «...οποιοσδήποτε καθορίζει το σκοπό και τον τρόπο επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπως φυσικό ή νομικό πρόσωπο, δημόσια αρχή ή υπηρεσία ή οποιοσδήποτε άλλος οργανισμός...».

εξαιρούνται από την υποχρέωση υποβολής αίτησης για λήψη άδειας. Εν προκειμένω για τους ψυχολόγους η Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα αναγνωρίζει ότι πληρούνται όλες οι προϋποθέσεις του άρθρου 7^Α και ιδίως η δέσμευση των ψυχολόγων από το απόρρητο, δεδομένης της διάταξης του άρθρου 9 του Ν. 991/1979. Αναλύοντας όμως το πραγματικό της υπό κρίση περίπτωσης, η Αρχή απεφάνθη ότι εδώ υπεύθυνος επεξεργασίας δεν ήταν ο επαγγελματίας ψυχολόγος αλλά ο Δήμος. Ως εκ τούτου, όντας νομικό πρόσωπο ο Δήμος ήταν υποχρεωμένος να υποβάλει σχετική αίτηση, προκειμένου να λάβει άδεια ιδρύσεως και λειτουργίας αρχείου ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Συμπερασματικά, η Αρχή με την εν λόγω απόφασή της απεφάνθη ότι καταρχάς οι ψυχολόγοι δεν υπέχουν υποχρέωση υποβολής αίτησης στην Αρχή για την χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας αρχείου με ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα, αλλά και ότι η διαβίβαση από τον ψυχολόγο στο Γραφείο Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικών Υπηρεσιών του Δήμου του πλήρους αρχείου των περιστατικών, με τα οποία έχει ασχοληθεί, αντίκειται καταφανώς στις διατάξεις των νόμων 2472/1997 και 991/1979. Το άρθρο 9 σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 12, αποτελούν τις ποινικές κυρώσεις οι οποίες περικλείονται στο Ν. 991/1979. Εντούτοις, είναι αμφισβητήσιμη η τοποθέτηση μιας τέτοιας διάταξης-νησίδας εν τω μέσω του ρυθμιστικού πλαισίου για την αδειοδότηση του επαγγελματία ψυχολόγου. Σε αντίθεση με την “ποινική” διάταξη του άρθρου 12, το άρθρο 9 δε σχετίζεται με τον προστατευόμενο τίτλο του επαγγελματία ψυχολόγου. Είναι προφανές ότι ο Ν. 991/1979 λειτουργεί σαν ένα νομοθέτημα ομπρέλα, το οποίο ρυθμίζει εντέλει στο σύνολό του το επάγγελμα του ψυχολόγου. Το νομοθετικό όμως αυτό μωσαϊκό εκ

των πραγμάτων προκαλεί συγχύσεις και πιθανώς να αποπροσανατολίζει τους εφαρμοστές του δικαίου. Εντούτοις αποτελεί το κύριο νομοθέτημα της επαγγελματικής ψυχολογίας και προσφέρει μια αναγκαία μορφή ρυθμιστικού πλαισίου.

2.2.7 Δορυφορικά νομοθετήματα

Όπως προαναφέρθηκε, πέρα από το βασικό δίπολο του Ν. 991/1979 και του Ν. 2646/1998 υφίστανται και συμπληρωματικές διατάξεις. Πρόκειται κυρίως για τις υπουργικές αποφάσεις ΥΑ Α2///1981(ΥΑ Α2/οικ{3823 ΦΕΚ Β 486/1981) και ΥΑ Α2///1981 (ΥΑ Α2/4258 ΦΕΚ Β 573/1981), οι οποίες καθορίζουν τα ειδικότερα προσόντα (πέρα από αυτά που ορίζονται στο Ν. 991/1979) για την άσκηση του έργου του κλινικού και του σχολικού ψυχολόγου αντίστοιχα. Οι υπουργικές αποφάσεις εκπηγάζουν από τον ίδιο το Ν. 991/1979 και ειδικότερα από το άρθρο 3 §3 αυτού. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο άρθρο: «...Με απόφαση του Υπουργού Υγείας και Πρόνοιας, ύστερα από γνώμη του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας (ΚΕ.Σ.Υ.) καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις για την ιδιωτική άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου, καθώς και οι προϋποθέσεις, οι αρμοδιότητες και τα ειδικότερα προσόντα που απαιτούνται για την ιδιωτική άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου στους διάφορους τομείς της ψυχολογίας...». Είναι προφανές ότι τόσο η σχολική όσο και η κλινική ψυχολογία εντάσσονται στους προαναφερθέντες κλάδους της ψυχολογίας, για την ιδιωτική επαγγελματική άσκηση των οποίων απαιτείται η πλήρωση επιπλέον ειδικών προσόντων. Οι συγκεκριμένες αποφάσεις λοιπόν ισχύουν παράλληλα με το Ν. 991/1979 και συνεισφέρουν πρόσθετες ρυθμίσεις για δύο κλάδους της ψυχολογίας.

Καταρχάς η ΥΑ Α2///1981(ΥΑ Α2/οικ{3823 ΦΕΚ Β 486/1981}) ορίζει ότι, προκειμένου ο ενδιαφερόμενος να λάβει άδεια επαγγέλματος για να ασκεί το έργο του κλινικού ψυχολόγου, θα πρέπει πέρα από τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις του άρθρου 3 §1 του Ν. 991/1979, να πληροί επιπλέον και τις ακόλουθες. Οφείλει κατά πρώτο λόγο να κατέχει ονομαστική άδεια για την άσκηση του επαγγέλματος του Κλινικού Ψυχολόγου στη χώρα όπου ο ενδιαφερόμενος έχει πραγματοποιήσει πανεπιστημιακές σπουδές κλινικής ψυχολογίας. Επιπλέον και ανεξάρτητα από την ανωτέρω άδεια, θα πρέπει να διαθέτει τίτλο σπουδών πανεπιστημιακού επιπέδου με μνεία ειδίκευσης στην κλινική ψυχολογία και το κλινικό έργο ειδικότερα, ο οποίος να δίνει το δικαίωμα για την άσκηση της ειδικότητας της κλινικής ψυχολογίας στη χώρα που έχει εκδοθεί και για το χρόνο που ισχύει. Υπό την προϋπόθεση ότι στη συγκεκριμένη χώρα επαρκεί για την άσκηση της κλινικής ψυχολογίας, η υπουργική απόφαση δέχεται και τίτλο πανεπιστημιακών σπουδών με μνεία ειδίκευσης στην Ψυχοπαθολογία ή στην Παθολογική Ψυχολογία, ο οποίος εν προκειμένω αποτιμάται ως ισότιμος και παράλληλος του τίτλου του κλινικού ψυχολόγου. Εναλλακτικά επαρκεί τίτλος σπουδών στον οποίο δε γίνεται ειδική μνεία στον κλάδο της κλινικής ψυχολογίας, ή γίνεται μεν μνεία αλλά δίχως αυτό να συνεπάγεται, όπως στην προηγούμενη περίπτωση, δικαίωμα του πτυχιούχου να ασκήσει την ειδικότητα της κλινικής ψυχολογίας επαγγελματικά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση απαιτείται όμως ο κατεχόμενος τίτλος να συνοδεύεται και από επίσημα πιστοποιητικά αναγνωριζόμενων πολυδύναμων ιδρυμάτων ψυχικής υγείας της αλλοδαπής, στα οποία να βεβαιώνεται η πραγματοποίηση από τον υποψήφιο κλινικής άσκησης τύπου stage σε αυτά, η επάρκεια της οποίας σε

χρονική διάρκεια και ποσότητα συνεκτιμάται κατά την κρίση του γνωμοδοτικού συμβουλίου με το σύνολο των πανεπιστημιακών σπουδών των υποψηφίων. Η τελευταία εναλλακτική προϋπόθεση για την αδειοδότηση κλινικού ψυχολόγου σύμφωνα με την υπουργική απόφαση ΥΑ Α2///1981 (ΥΑ Α2/οικ{3823 ΦΕΚ Β 486/1981), είναι η κατοχή από τον υποψήφιο απλού τίτλου σπουδών ψυχολογίας, δίχως μιν μνεία ειδίκευσης στην κλινική ψυχολογία, αλλά συνοδευόμενου από σχετική επαγγελματική εμπειρία. Συγκεκριμένα, ο υποψήφιος οφείλει στη συγκεκριμένη περίπτωση να έχει πραγματοποιήσει πέντε έτη ευδόκιμης επαγγελματικής κλινικής πράξης μέχρι τη δημοσίευση του Ν. 991/1979. Η επαγγελματική αυτή εμπειρία θα πρέπει να έχει αποκτηθεί κατόπιν απασχόλησης σε Οργανισμούς Προνοίας και Υγείας του δημοσίου, ή Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, ή τέλος Νομικών Προσώπων Ιδιωτικού Δικαίου. Οι ανωτέρω οργανισμοί θα πρέπει να αναγνωρίζονται αλλά και να ελέγχονται από το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών. Σύμφωνα με την υπουργική απόφαση, για όλες τις παραπάνω κατηγορίες ειδικών προσόντων η άδεια χορηγείται κατόπιν επιτυχούς συμμετοχής σε ειδική προς τούτο εξέταση. Η απόφαση ΥΑ Α2///1981 (ΥΑ Α2/οικ{3823 ΦΕΚ Β 486/1981) περιέχει επιπλέον μια ειδική αναφορά στον κλάδο της ψυχοθεραπείας, δεδομένης, όπως είναι ευνόητο, της εγγύτητάς του με την κλινική ψυχολογία. Εν προκειμένω, για να ασκήσει επαγγελματικά ψυχοθεραπεία ένας ψυχολόγος θα πρέπει διαθέτει αντίστοιχη ειδίκευση στο αντικείμενο, η οποία να έχει αποκτηθεί μέσα από εκπαιδευτική διαδικασία. Η συγκεκριμένη ειδική εκπαίδευση του ψυχολόγου-ψυχοθεραπευτή οφείλει να εστιάζει τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Για την απόδειξη των ανωτέρω προσόντων απαιτείται να προσκομισθούν ειδι-

κά αποδεικτικά στοιχεία. Τέλος, η υπουργική απόφαση προβλέπει εξαιρετικά ότι, όταν στο πλαίσιο της ψυχοθεραπείας επιδιώκεται η χορήγηση φαρμάκων στον ασθενή¹¹⁹, απαραίτητη θα είναι η συνεργασία του ψυχολόγου με ψυχίατρο. Τίθενται λοιπόν δομικοί περιορισμοί στην επαγγελματική άσκηση της ψυχοθεραπείας από ψυχολόγο, θέτοντας τον υπό μια μορφή διακριτικής (συνήθως) εποπτείας. Στο σύνολό τους οι πρόσθετες προϋποθέσεις που προκύπτουν από την υπουργική απόφαση, εστιάζουν σε μεγάλο βαθμό στην περαιτέρω εξειδίκευση των κλινικών ψυχολόγων, περιορίζοντας εκ των προτέρων και σε σημαντικό βαθμό τους υποψήφιους επαγγελματίες του οικείου κλάδου της ψυχολογίας. Η αυξημένη παρεμβατικότητα του κράτους εν προκειμένω δικαιολογείται προφανώς από την σπουδαιότητα των υπηρεσιών της κλινικής ψυχολογίας και της επίδρασης που αυτές έχουν προς το κοινωνικό σύνολο. Το γεγονός ότι η κλινική ψυχολογία εφάπτεται τόσο σε επαγγελματικό, όσο και σε θεωρητικό επίπεδο με την ψυχιατρική (κάτι που μεταφράζεται και εν μέρει σε επιρροή επί της συνταγογράφησης φαρμάκων), καθιστά την προσεκτική ρύθμιση και αποτελεσματική εποπτεία της μείζον ζήτημα δημοσίου συμφέροντος. Οι δυσμενείς συνέπειες από την εμπλοκή ανεπαρκών επαγγελματιών στο συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο είναι πολλαπλάσιες άλλων κλάδων της ψυχολογίας.

Η απόφαση ΥΑ Α2///1981 (ΥΑ Α2/4258 ΦΕΚ Β 573/1981) τώρα, θέτει ως επιπρόσθετα προσόντα για την απασχόληση ως σχολικού ψυχολόγου, πέρα από τα προσόντα που αναφέρονται στο άρθρο 3 §1 του Ν. 991/1979, τα παρακάτω. Θα πρέπει καταρχάς να έχει ειδικευ-

¹¹⁹ Παράλληλα με την θεραπεία η οποία διενεργείται με μεθόδους και τεχνικές που προκύπτουν από τα πορίσματα της ψυχολογικής επιστήμης.

τεί στην παιδαγωγική ή σχολική ψυχολογία, σε ειδικό πρόγραμμα σπουδών τουλάχιστον διετούς διάρκειας, είτε με φοίτηση σε τμήμα παιδαγωγικής ή σχολικής ψυχολογίας πανεπιστημιακού επιπέδου, ή έχοντας εκπαιδευτική πείρα ή επαγγελματική υπηρεσία ψυχολόγου τουλάχιστον δύο χρόνων πριν από τη δημοσίευση του νόμου 991/1979 ως κύρια απασχόληση, η οποία να αποδεικνύεται νόμιμα, σε ιδρύματα ή υπηρεσίες του Δημοσίου, ή Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), ή σε Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.), ή σε ανάλογες υπηρεσίες του εξωτερικού. Καθιερώνονται λοιπόν δύο κατηγορίες ειδικών προσόντων για τους σχολικούς ψυχολόγους. Από τη μία γίνεται αναφορά σε εκπαιδευτικά προσόντα, και από την άλλη σε επαγγελματική εμπειρία στον οικείο κλάδο. Λειτουργικά αποτιμώνται και τα δύο ως ισοδύναμα, παρέχοντας επάρκεια στον υποψήφιο προκειμένου να απασχοληθεί ως σχολικός ή παιδαγωγικός ψυχολόγος. Πέρα από την πλήρωση των ανωτέρω, απαιτείται βάσει της υπουργικής απόφασης, οι υποψήφιοι να εξετασθούν με επιτυχία ενώπιον ειδικής τριμελούς επιτροπής¹²⁰.

Ένα άλλο νομοθέτημα το οποίο σχετίζεται με τις προϋποθέσεις άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου είναι το Προεδρικό Διατάγμα 24/2000, το οποίο συνολικά ρυθμίζει θέματα του υγειονομικού προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης αντικαθιστώντας το άρθρο 2§2 του Προεδρικού Διατάγματος 537/1989. Πρόκειται για ειδική διάταξη η οποία στην ουσία ενσωματώνει το κείμενο του νόμου

¹²⁰ Εκτός των περιπτώσεων για τις οποίες προβλέπεται από το νόμο απαλλαγή από την εξέταση.

991/1979, αξιώνοντας όμως παράλληλα και πρόσθετα κριτήρια¹²¹. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 3 του Π.Δ. 24/2000, οι ψυχολόγοι που καλύπτουν τις θέσεις του άρθρου 1 §§1,2 του ίδιου προεδρικού διατάγματος, είτε προέρχονται από αστυνομικό προσωπικό είτε από ιδιώτες, πρέπει να κατέχουν πτυχίο σπουδών τμήματος Ψυχολογίας Α.Ε.Ι. της ημεδαπής, ή ισοτίμου της αλλοδαπής, αλλά και να διαθέτουν διετή κλινική πείρα σε νοσηλευτικό ίδρυμα της ημεδαπής ή αλλοδαπής, ως ψυχολόγου. Τέλος, όπως είναι αναμενόμενο, απαιτείται να διαθέτουν άδεια άσκησης του επαγγέλματος σύμφωνα με τις διατάξεις του διπλόου Ν. 991/1979 και Ν. 2646/ 1998.

Παράλληλα με τα προαναφερθέντα νομοθετήματα, τα οποία όπως επισημάνθηκε είναι αμέσως συνδεδεμένα με το Ν. 991/1979 υφίσταται και μία διακριτή ομάδα νομοθετημάτων, η οποία επηρεάζει σε ένα βαθμό τον επαγγελματικό κλάδο των ψυχολόγων. Πρόκειται για το Νόμο 2716/1999 και την Υπουργική Απόφαση Υ 5β/οικ. 1962/2000, που ρυθμίζουν τη λειτουργία των Μονάδων Ψυχικής Υγείας (Μ.Ψ.Υ.). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 11 του Νόμου 2716/1999 επιτρέπεται η ίδρυση και λειτουργία από φυσικά ή νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου κερδοσκοπικού ή μη χαρακτήρα αποκλειστικά Κέντρων Ημέρας, Προστατευμένων Διαμερισμάτων, Οικοτροφείων, Ξενώνων, Ειδικών Κέντρων Κοινωνικής Επανένταξης και Ειδικών Μονάδων Αποκατάστασης και Επαγγελματικής Επανένταξης. Τέλος, σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο επιτρέπεται επιπροσθέτως από νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα η

¹²¹ Κατά το πρότυπο των υπουργικών αποφάσεων περί κλινικών και σχολικών ψυχολόγων ΥΑ Α2///1981(ΥΑ Α2/οικ{3823 ΦΕΚ Β 486 1981) και ΥΑ Α2///1981 (ΥΑ Α2/4258 ΦΕΚ Β 573 1981).

λειτουργία και Κινητών Μονάδων Ψυχικής Υγείας. Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 11 προβλέπεται ρητώς η λήψη ειδικής αδείας για την ίδρυση των ως άνω μονάδων. Σύμφωνα με τις διατάξεις της ίδιας παραγράφου, η σχετική άδεια χορηγείται αποκλειστικά από τον Υπουργό Υγείας και Πρόνοιας εντός τριών μηνών από την απόφαση σκοπιμότητας, η οποία εκδίδεται μετά από γνώμη της αρμόδιας Τομεακής Επιτροπής Ψυχικής Υγείας. Με την απόφαση Υ 5β/οικ. 1962/2000 καθορίστηκαν τα κριτήρια που πρέπει να πληρούνται για την έγκριση σκοπιμότητας, οι προϋποθέσεις, τα απαιτούμενα δικαιολογητικά και η όλη διαδικασία για τη χορήγηση της άδειας ίδρυσης Μονάδας Ψυχικής Υγείας. Ειδικότερα τώρα, στο άρθρο 3 της Υ 5β/οικ. 1962/2000, αναφέρεται μεταξύ άλλων προϋποθέσεων για τη χορήγηση της άδειας ίδρυσης, ότι θα πρέπει να έχει οριστεί επιστημονικός υπεύθυνος της προτεινόμενης Μονάδας, ο οποίος θα πρέπει να διαθέτει τεκμηριωμένη εμπειρία τουλάχιστον δύο ετών στη διεύθυνση εξωνοσοκομειακών Μονάδων Ψυχικής Υγείας ή Μονάδων και Προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης και επαγγελματικής επανένταξης. Σε αντίθετη περίπτωση θα πρέπει ο επιστημονικός υπεύθυνος να διαθέτει τουλάχιστον πενταετή εργασιακή εμπειρία σε ανάλογες μονάδες. Προς τεκμηρίωση των ανωτέρω το άρθρο 4 της Υ 5β/οικ. 1962/2000 μεταξύ άλλων δικαιολογητικών για την χορήγηση άδειας ίδρυσης των Μονάδων απαιτεί βιογραφικό σημείωμα του επιστημονικού υπεύθυνου της μονάδας, από το οποίο να τεκμηριώνεται η εργασιακή εμπειρία που απαιτείται από το άρθρο 3. Η ύπαρξη επιστημονικού υπεύθυνου με τα ίδια προσόντα επαναλαμβάνεται και στη συνέχεια ως προϋπόθεση για τη χορήγηση άδειας λειτουργίας της Μονάδας Ψυχικής Υγείας στο άρθρο 7 της Υ 5β/οικ. 1962/2000. Πέ-

ρα από τις ως άνω θετικές προϋποθέσεις(πάντα σε σχέση με το επάγγελμα του ψυχολόγου), το άρθρο 11 του νόμου 2716/1999 καθιερώνει και μία σημαντικότερη αρνητική. Συγκεκριμένα απαγορεύεται η χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας σε νομικά πρόσωπα των οποίων οι νόμιμοι εκπρόσωποι ή διαχειριστές είναι γιατροί ή ψυχολόγοι κλάδου Ε.Σ.Υ. ή επαγγελματίες ψυχικής υγείας που έχουν τη δημοσιονομική ιδιότητα. Το ανωτέρω δίπολο συμπληρώνει με τον τρόπο που παρουσιάστηκε το νομικό πλαίσιο του Νόμου 991/1979.

Εν κατακλείδι προκύπτει ότι το καθεστώς της επαγγελματικής άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου αποτελείται από ένα πολυδαίδαλο οικοδόμημα νόμων, υπουργικών αποφάσεων και προεδρικών διαταγμάτων. Ο κεντρικός πυλώνας της ημεδαπής νομοθεσίας είναι αναμφίβολα ο Ν. 991/1979, όπως προέκυψε μετά το Ν. 2646/1998. Ο συγκεκριμένος νόμος μοιάζει πλέον να αναπολεί το ένδοξο παρελθόν του, όταν κατά την ψήφισή του αποτέλεσε ένα πραγματικά πρωτοποριακό και καινοτόμο νομοθέτημα σε πανευρωπαϊκό επίπεδο αναφορικά με τη ρύθμιση της επαγγελματικής ψυχολογίας. Τα μειονεκτήματά του σχετίζονται τόσο με τα απαιτούμενα για τη χορήγηση άδειας ψυχολόγου προσόντα, όσο και με την ανυπαρξία επαρκώς οργανωμένου φορέα ο οποίος να εποπτεύει το κλάδο. Το γεγονός ότι η επαγγελματική άδεια του ψυχολόγου χορηγείται από τις νομαρχίες, αποτελεί μια από τις οφθαλμοφανείς αδυναμίες του υφιστάμενου συστήματος. Οι φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης είναι με μαθηματική ακρίβεια ανεπαρκείς ως προς τη συγκεκριμένη αρμοδιότητα. Δε διαθέτουν την απαιτούμενη εξειδίκευση και ως εκ τούτου ο διενεργούμενος από αυτούς έλεγχος περιορίζεται σε μια τυπική αποτίμηση –αν όχι απλώς ανάγνωση– ενός καταλόγου προσόντων, όπως αυτά περι-

γράφονται στο Ν. 991/1979. Αυτό το οποίο θα ήταν προφανώς αναγκαίο, είναι το έργο της αδειοδότησης αλλά και της μετέπειτα εποπτείας των επαγγελματιών ψυχολόγων να το επωμισθεί ένας ανεξάρτητος φορέας με αυτόνομη νομική προσωπικότητα στα πρότυπα άλλων επαγγελματικών κλάδων, αλλά και άλλων κρατών. Πέρα όμως από τη ανάδειξη της τοπικής αυτοδιοίκησης σε ρυθμιστική αρχή του επαγγέλματος του ψυχολόγου, ο Ν. 991/1979 χωλαίνει και στις προϋποθέσεις που καθιερώνει για την χορήγηση της άδειας. Ο νόμος περιέχει στις διατάξεις του μια προφανή αντινομία λόγω της συνύπαρξης των ακαδημαϊκών προσόντων αφενός του άρθρου 3 §1 και αφετέρου (υπό μορφή εξαίρεσης βέβαια) του άρθρου 10 §3. Όπως εκτέθηκε και ανωτέρω, το άρθρο 10 συνεισφέρει εν προκειμένω μια πάγια κατάσταση –αντί μιας εξαίρεσης η οποία θα ρύθμιζε προσωρινά μια κατάσταση– οικοδομώντας ένα παράλληλο σύστημα ακαδημαϊκών προσόντων. Έχει ήδη αναφερθεί ότι το συγκεκριμένο ζήτημα παραβιάζει καταρχάς την συνταγματικώς εκπηγάζουσα αρχή της ισότητας. Όσον αφορά τις αποτρεπτικές ρυθμίσεις του Ν. 991/1979, αυτές θα πρέπει να θεωρηθούν το λιγότερο ήπιες και ως εκ τούτου αναποτελεσματικές. Το μείζον ζήτημα αναφορικά με τη θωράκιση του επαγγέλματος του ψυχολόγου από την ελληνική έννομη τάξη είναι η ανυπαρξία ενός ιδιώνυμου αδικήματος παράνομης χρήσης προστατευόμενου ακαδημαϊκού/επαγγελματικού τίτλου¹²². Στο σύνολό της η ημεδαπή νομοθεσία είναι απαρχαιωμένη, πράγμα που αποτελεί το βασικό της ελάττωμα. Στο τέταρτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης θα προσεγγισθεί το πρόβλημα της ανανέωσης του ελληνικού νομικού πλαισίου γύρω από την επαγγελματική εξάσκηση της ψυχολογίας μέ-

¹²² Κατά το γερμανικό πρότυπο (βλ. σχετική αναφορά στο επόμενο κεφάλαιο).

σα από ένα συγκριτικό πρίσμα, εκτιμώντας τις πιθανότητες σύγκλισης ανάμεσα στην ημεδαπή και την αλλοδαπή νομοθεσία.

2.3 Οι προϋποθέσεις για την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου σε κοινοτικό επίπεδο

2.3.1 Η οδηγία 2005/36/EK σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων

Ανωτέρω εκτέθηκαν αναλυτικά οι ημεδαπές νομοθετικές ρυθμίσεις του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Δεδομένης όμως της συμμετοχής της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, υφίσταται σε δεύτερο επίπεδο το σύστημα της κοινοτικής νομοθεσίας. Εν προκειμένω εντοπίζεται η ιδιαίτερα σημαντική Οδηγία 2005/36/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου. Η συγκεκριμένη οδηγία αντικατέστησε τις οδηγίες του Συμβουλίου 89/48/ΕΟΚ¹²³ και 92/51/ΕΟΚ¹²⁴, καθώς και την οδηγία 1999/42/EK¹²⁵ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου για το γενικό σύστημα αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων, καθώς και τις οδηγίες του Συμβουλίου 77/452/ΕΟΚ¹²⁶, 77/453/ΕΟΚ¹²⁷, 78/686/ΕΟΚ¹²⁸, 78/687/ΕΟΚ¹²⁹, 78/1026/

¹²³ ΕΕ L 19 της 24.11.1989, σ.16 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την οδηγία 2001/19/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου (ΕΕ L 206 της 31.7.2001).

¹²⁴ ΕΕ L 209 της 24.7.1992, σ. 25 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την οδηγία 2004/108/EK της Επιτροπής (ΕΕ L 32 της 5.2.2004, σ.15).

¹²⁵ ΕΕ L 201 της 31.7.1999, σ.77.

¹²⁶ ΕΕ L 176 της 15.7.1977, σ.1 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την πράξη προσχώρησης του 2003.

¹²⁷ ΕΕ L 176 της 15.7.1977, σ.8 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την οδηγία 2001/19/EK..

¹²⁸ ΕΕ L 233 της 24.8.1978, σ.1 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την πράξη προσχώρησης του 2003.

¹²⁹ ΕΕ L 233 της 24.8.1978, σ.10 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την πράξη προσχώρησης του 2003.

ΕΟΚ¹³⁰, 78/1027/ΕΟΚ¹³¹, 80/154/ΕΟΚ¹³², 80/155/ΕΟΚ¹³³, 85/384/ΕΟΚ¹³⁴, 85/432/ΕΟΚ¹³⁵, 85/433/ΕΟΚ¹³⁶ και 93/16/ΕΟΚ¹³⁷, σχετικά με τα επαγγέλματα του νοσοκόμου υπεύθυνου για γενική περίθαλψη, οδοντίατρου, κτηνιάτρου, μαίας/μαιευτή, αρχιτέκτονα, φαρμακοποιού και ιατρού¹³⁸. Οι οδηγίες αποτελούν νομοθετικές πράξεις οι οποίες παράγονται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο από κοινού με το Συμβούλιο, βάσει του άρθρου 249 της Συνθήκης Περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο η οδηγία δεσμεύει κάθε κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται όσον αφορά το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, αλλά αφήνει την επιλογή του τύπου και των μέσων στην αρμοδιότητα των εθνικών αρχών. Στην περίπτωση που κράτος μέλος δεν ενσωματώσει οδηγία μέσα στις προβλεπόμενες προθεσμίες, η Επιτροπή δύναται να κινηθεί νομικά εναντίον του με

¹³⁰ ΕΕ L 362 της 23.12.1978, σ.1 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την πράξη προσχώρησης του 2003.

¹³¹ ΕΕ L 362 της 23.12.1978, σ.7 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την οδηγία 2001/19/ΕΚ.

¹³² ΕΕ L 33 της 11.2.1980, σ.1 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την πράξη προσχώρησης του 2003.

¹³³ ΕΕ L 33 της 11.2.1980, σ.8 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την οδηγία 2001/19/ΕΚ.

¹³⁴ ΕΕ L 223 της 21.8.1985, σ.15 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την πράξη προσχώρησης του 2003.

¹³⁵ ΕΕ L 253 της 24.9.1985, σ.34 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την οδηγία 2001/19/ΕΚ.

¹³⁶ ΕΕ L 253 της 24.9.1985, σ.37 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από την πράξη προσχώρησης του 2003.

¹³⁷ ΕΕ L 165 της 7.7.1993, σ.1 οδηγία όπως τροποποιήθηκε τελευταία από τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1882/2003 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου(ΕΕ L 284 της 31.10.2003,σ.1).

¹³⁸ Εκτίμηση υπ' αριθμ. (9) της οδηγίας 2005/36/ΕΚ.

σκοπό την καταδίκη του, στο πλαίσιο του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων του Λουξεμβούργου. Βάσει των διατάξεων του άρθρου 228 της Συνθήκης Περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας: *«...Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει ότι κράτος μέλος έχει παραβεί υποχρέωσή του εκ της παρούσας Συνθήκης, το κράτος αυτό οφείλει να λάβει τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως του Δικαστηρίου. Εάν η Επιτροπή κρίνει ότι το συγκεκριμένο κράτος μέλος δεν έλαβε τα προαναφερόμενα μέτρα, συντάσσει, αφού παράσχει σ' αυτό το κράτος τη δυνατότητα να υποβάλει τις παρατηρήσεις του, αιτιολογημένη γνώμη, διευκρινίζοντας τα σημεία στα οποία το συγκεκριμένο κράτος μέλος δεν έχει συμμορφωθεί με την απόφαση του Δικαστηρίου. Εάν το συγκεκριμένο κράτος μέλος δε λάβει τα μέτρα που συνεπάγεται η εκτέλεση της αποφάσεως του Δικαστηρίου μέσα στην προθεσμία που όρισε η Επιτροπή, τότε η Επιτροπή μπορεί να προσφύγει στο Δικαστήριο, προσδιορίζοντας ταυτόχρονα το ύψος του κατ' αποκοπήν ποσού ή της χρηματικής ποινής που οφείλει να καταβάλει το κράτος μέλος και το οποίο η Επιτροπή κρίνει κατάλληλο για την περίπτωση. Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει ότι το συγκεκριμένο κράτος μέλος δεν συμμορφώθηκε με την απόφασή του, μπορεί να επιβάλλει την καταβολή κατ' αποκοπήν ποσού ή χρηματικής ποινής.»* Η συγκεκριμένη οδηγία 2005/36/EK, η οποία δημοσιεύτηκε στις 7 Σεπτεμβρίου 2005, προβλέπει υποχρέωση των κρατών μελών να θέσουν σε ισχύ τις απαραίτητες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις για τη συμμόρφωσή τους προς την παρούσα οδηγία το αργότερο έως τις 20 Οκτωβρίου 2007. Η Ελλάδα δεν έχει ακόμη ενσωματώσει στο ημεδαπό δίκαιο το περιεχόμενο της οδηγίας αυτής. Ως εκ τούτου καταδικάσθηκε από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Περιεχόμενο

της οδηγίας 2005/36/EK είναι η διευκόλυνση των πολιτών κρατών μελών οι οποίοι επιδιώκουν να εξασκήσουν νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα σε κράτος μέλος διαφορετικό από εκείνο όπου απέκτησαν τα επαγγελματικά τους προσόντα. Η ανωτέρω επιδίωξη εκπηγάζει από την αρχή της ελεύθερης διακίνησης προσώπων και υπηρεσιών μεταξύ των κρατών μελών, όπως αυτή διατυπώνεται στο άρθρο 3 §1 στοιχείο (γ) της Συνθήκης περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας¹³⁹. Ουσιαστικά η οδηγία 2005/36/EK περιλαμβάνει ένα σύνολο κανόνων δυνάμει των οποίων τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν τα επαγγελματικά προσόντα που έχουν αποκτηθεί σε άλλο κράτος μέλος. Η αναγνώριση αυτή έχει σαν αποτέλεσμα ο δικαιούχος να αποκτά πρόσβαση στο ίδιο επάγγελμα, για το οποίο απέκτησε τα προσόντα στο κράτος-μέλος του και σε άλλα κράτη μέλη, υπό τις ίδιες ακριβώς προϋποθέσεις με τους υπηκόους των συγκεκριμένων κρατών μελών¹⁴⁰. Το επάγγελμα του ψυχολόγου υπάγεται στο αντικείμενο ρύθμισης της εν λόγω οδηγίας, μαζί βεβαίως με μια σειρά άλλων επαγγελμαμάτων. Βάσει της ορολογίας που εισάγει η οδηγία, τα κράτη μέλη διακρίνονται πλέον σε κράτη μέλη υποδοχής και κράτη μέλη καταγωγής. Το κράτος μέλος καταγωγής είναι το κράτος μέλος όπου ο επαγγελματίας απέκτησε τα επαγγελματικά του προσόντα, προκειμένου να εξασκήσει το νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα. Από την άλλη πλευρά τώρα, ως κράτος μέλος υποδοχής χαρακτηρίζεται το κράτος

¹³⁹ «...η δράση της Κοινότητας περιλαμβάνει, σύμφωνα με τους όρους και με το χρονοδιάγραμμα που προβλέπει η παρούσα συνθήκη...μια εσωτερική αγορά την οποία θα χαρακτηρίζει η εξάλειψη των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων μεταξύ των κρατών μελών. ...».

¹⁴⁰ Οδηγία 2005/36/EK, άρθρο 4 §1.

μέλος όπου ο επαγγελματίας επιδιώκει να εξασκήσει το νομοθετικώς κατοχυρωμένο-προστατευόμενο επάγγελμα, βασιζόμενος σε αλλοδαπά ως προς αυτό επαγγελματικά προσόντα. Οι ενδιαφερόμενοι πολίτες, επωφελούμενοι των διατάξεων της παρούσας οδηγίας δύνανται να εξασκήσουν το προστατευόμενο επάγγελμα είτε ως αυτοαπασχολούμενοι, είτε ως μισθωτοί. Η οδηγία στο άρθρο 3 διευκρινίζει την έννοια του νομοθετικά κατοχυρωμένου επαγγέλματος. Συγκεκριμένα πρόκειται για *«...επαγγελματική δραστηριότητα ή σύνολο επαγγελματικών δραστηριοτήτων των οποίων η ανάληψη, η άσκηση ή ένας από τους όρους άσκησης εξαρτάται άμεσα ή έμμεσα από την κατοχή καθορισμένων επαγγελματικών προσόντων»*. Τα επαγγελματικά προσόντα τα οποία και αποτελούν τον εννοιολογικό πυρήνα της οδηγίας 2005/36/EK, είναι εκείνα τα οποία πιστοποιούνται από τίτλο εκπαίδευσης, από βεβαίωση επάρκειας, ή από επαγγελματική πείρα. Πρόκειται για προϋποθέσεις τις οποίες θέτουν τα κράτη μέλη, προκειμένου να περιορίσουν την ανεξέλεγκτη εισροή ανεπαρκών ατόμων σε ορισμένους νομοθετικά ρυθμιζόμενους επαγγελματικούς κλάδους. Η οδηγία πέρα από τη διαδικασία αναγνώρισης των προσόντων, επιδιώκει την καλλιέργεια ενός κλίματος σύμπλευσης ανάμεσα στα κράτη μέλη αναφορικά με την πρόσβαση στα νομοθετικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα, μέσα από την προώθηση κοινών βάσεων και συλλογικών αντιπροσωπευτικών δομών στο ευρύτερο χώρο της Ένωσης (όπως θα αναλυθεί και ακολούθως). Επίσης, συνεισφέρει ένα υποστηρικτικό ιστό μέσα από τη δημιουργία δικτύου σημείων επαφής, τα οποία θα παρέχουν πληροφορίες στους πολίτες σχετικά με τη διαδικασία αναγνώρισης¹⁴¹. Προτείνει τέλος μέτρα προς την κατεύθυνση της

¹⁴¹ Οδηγία 2005/36/EK, εκτίμηση υπ' αριθμ. (33).

σύγκλισης σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, όπως η θέσπιση επαγγελματικών ταυτοτήτων οι οποίες θα παρέχουν τη δυνατότητα παρακολούθησης της σταδιοδρομίας των επαγγελματιών που εγκαθίστανται στα διάφορα κράτη μέλη. Οι ταυτότητες αυτές προτείνεται από την οδηγία να περιέχουν πληροφορίες σχετικά με τα επαγγελματικά προσόντα του κατόχου, τη νόμιμή του εγκατάσταση, κυρώσεις που έχει δεχθεί σχετικά με το επάγγελμά του και λεπτομερή στοιχεία της εκάστοτε αρμόδιας αρχής¹⁴². Η συγκεκριμένη πληροφόρηση θα υπόκειται βεβαίως στις διατάξεις περί προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Ο πυρήνας όμως της οδηγία παραμένει η αναγνώριση των ήδη κτηθέντων επαγγελματικών προσόντων ανάμεσα στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η οδηγία 2005/36 αποσκοπεί στη δημιουργία ενός ενιαίου και συνεπούς νομικού πλαισίου, βασισμένου σε ελαστικότερες προϋποθέσεις παροχής υπηρεσιών, καθώς και έναν μεγαλύτερο αυτοματισμό στην αναγνώριση των προσώπων. Προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι που έχουν τεθεί, η οδηγία 2005/36/EK προωθεί τη συνεργασία ανάμεσα στις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους υποδοχής και του κράτους μέλους καταγωγής. Συγκεκριμένα, βάσει των διατάξεων του άρθρου 56 της οδηγίας, *«...οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους υποδοχής και του κράτους μέλους καταγωγής συνεργάζονται στενά και παρέχουν αμοιβαία υποστήριξη με σκοπό την ευχερέστερη εφαρμογή της παρούσας οδηγίας»*. Το περιεχόμενο της ανωτέρω συνεργασίας συνίσταται στην ανταλλαγή πληροφοριών, κυρίως αναφορικά με τη λήψη πειθαρχικών μέτρων, ή την επιβολή

¹⁴² Η πρόταση των επαγγελματικών ταυτοτήτων παρουσιάζει εντυπωσιακή ομοιότητα με ανάλογες ρυθμίσεις που ισχύουν στο έδαφος των Η.Π.Α., υπό την αιγίδα της ASPPB. Αναλυτικότερη περιγραφή των σχετικών μέτρων και δυνατοτήτων απαντάται στο τέταρτο κεφάλαιο. Η σύγκλιση αυτή θα εξετασθεί επιπλέον και στο πέμπτο κεφάλαιο.

φορικά με τη λήψη πειθαρχικών μέτρων, ή την επιβολή ποινικών κυρώσεων. Βεβαίως η συγκεκριμένη ροή πληροφόρησης θα πρέπει να πραγματοποιείται σεβόμενη την νομοθεσία για την προστασία των ευαίσθητων δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Φυσικά η συγκεκριμένη οδηγία δεν παρεμποδίζει την αναγνώριση από τα κράτη μέλη επαγγελματικών προσόντων τα οποία κτήθηκαν εκτός της Ευρωπαϊκής Ένωσης από υπήκοο τρίτης χώρας¹⁴³. Αναφορικά με το επάγγελμα του ψυχολόγου, δίνεται πλέον η δυνατότητα στους επαγγελματίες ψυχολόγους οι οποίοι έχουν πρόσβαση στο επάγγελμα σε ένα κράτος μέλος, να αποκτήσουν πρόσβαση και σε όλα τα υπόλοιπα κράτη μέλη.

Η προαναφερθείσα πρόσβαση στα προστατευόμενα επαγγέλματα συνίσταται, βάσει της οδηγίας 2005/36/EK, σε δύο θεμελιώδεις αρχές. Πρόκειται για την αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών αφενός και την αρχή της ελευθερίας εγκατάστασης αφετέρου. Οι ελευθερίες αυτές εξαρτώνται από διαφορετικές προϋποθέσεις και συνεπάγονται διακριτές επαγγελματικές πρακτικές. Η διαφορά της παροχής από την εγκατάσταση έγκειται ουσιαστικά στη χρονική διάρκεια της προσφοράς των υπηρεσιών στο κράτος υποδοχής. Επιπροσθέτως, η ελεύθερη παροχή υπηρεσιών διαφοροποιείται από την εγκατάσταση, διότι στην πρώτη περίπτωση ο επαγγελματίας δύναται κατ' αυτόν τον τρόπο να δραστηριοποιείται σε περισσότερες από μία χώρες, ενώ αντιθέτως στην περίπτωση της εγκατάστασης παρατηρείται μια “αποκλειστική” σχέση με συγκεκριμένο κράτος μέλος. Αναμφίβολα η παροχή υπηρεσιών ανταποκρίνεται περισσότερο στις σύγχρονες οικονομικές συνθήκες, οι οποίες και χαρακτηρίζονται από έντονη κινητικό-

¹⁴³ Οδηγία 2005/26/EK, εκτίμηση υπ' αριθμ. (10).

τητα των επαγγελματιών. Πέρα από το ανωτέρω, η καθιέρωση της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, ερμηνευμένη υπό το πρίσμα της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου (όπως αυτή διαμορφώθηκε από τους Frank Easterbrook και Richard Posner¹⁴⁴), λειτουργεί ως καταλύτης για την προώθηση της ελεύθερης περιστασιακής εργασίας στο χώρο των υπηρεσιών. Κατά τον τρόπο αυτό η οδηγία 2005/36/EK προωθεί έντονα την ελαστικοποίηση της εργασίας στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Παράλληλα ενισχύεται και η ανταγωνιστικότητα, δεδομένης της διευρυμένης κινητικότητας μεγάλων πληθυσμών επαγγελματιών.

Στην περίπτωση της παροχής, όπως αυτή διευκρινίζεται στα άρθρα υπό τον τίτλο 2 της οδηγίας 2005/36/EK, ο πάροχος δραστηριοποιείται στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής, προκειμένου να ασκήσει προσωρινά και περιστασιακά το επάγγελμά του. Βεβαίως δεν είναι σταθερή η έννοια του προσωρινού και περιστασιακού χαρακτήρα της παροχής. Απεναντίας, όπως προκύπτει και από τις διατάξεις της οδηγίας, αυτό εκτιμάται κατά περίπτωση σε συνάρτηση με τη διάρκεια, τη συχνότητα, την περιοδικότητα και το συνεχή χαρακτήρα της υπό εξέταση παροχής¹⁴⁵. Αναφορικά με το επάγγελμα του ψυχολόγου η έννοια της προσωρινής παροχής υπηρεσιών θα πρέπει να αποσαφηνισθεί διακριτά για κάθε ένα από τους αναγνωρισμένους κλάδους αυτής. Είναι προφανές ότι άλλη έννοια θα έχει η προσωρινή εξάσκηση της κλινικής ψυχολογίας και άλλη αυτή της σχολικής ψυχολογίας. Εν προκειμένω, οι πάροχοι υπηρεσιών κατά τρόπο προσωρινό

¹⁴⁴ Posner Richard, -The Economics of Justice. Cambridge: *Harvard University Press*, 1983.

¹⁴⁵ Οδηγία 2005/36/EK, άρθρο 5 §2.

και περιστασιακό εξαιρούνται βάσει του άρθρου 6 της οδηγίας από την υποχρέωση αδειοδότησης, προσχώρησης σε επαγγελματική οργάνωση ή επαγγελματικό φορέα και την εγγραφή σε φορέα κοινωνική ασφάλισης δημοσίου δικαίου. Η εξαίρεση αυτή πάντως κάμπτεται μερικώς για λειτουργικούς λόγους. Ειδικότερα, σε ότι αφορά την απαλλαγή από την υποχρέωση συμμετοχής σε επαγγελματική οργάνωση, ενδέχεται εντέλει οι επαγγελματίες να εγγράφονται αυτομάτως προσωρινά, είτε να προσχωρούν τυπικά στην επαγγελματική οργάνωση προκειμένου να διευκολυνθεί η εφαρμογή των πειθαρχικών διατάξεων του κράτους μέλους υποδοχής¹⁴⁶. Κατά τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η νομική βάση για την επιβολή τυχόν πειθαρχικών κυρώσεων σε βάρος των προσωρινώς εξασκούντων το επάγγελμα παρόχων. Διαφορετικά δε θα ήταν δυνατή η εποπτεία τους και η επιβολή ποινών σε άτομα τα οποία δεν είναι μέλη των επαγγελματικών οργανώσεων. Όπως προβλέπεται από το άρθρο 6, περίπτωση (α) της οδηγίας, η τυπική αυτή προσχώρηση των παρόχων στις επαγγελματικές οργανώσεις δεν πρέπει να παρεμποδίζει την εξάσκηση του επαγγέλματος τους, καθυστερώντας και περιπλέκοντας την όλη διαδικασία, ούτε και να συνεπάγεται πρόσθετη οικονομική επιβάρυνση για αυτούς (υπό μορφή συνδρομών κλπ). Δεδομένου του προσωρινού χαρακτήρα της εξάσκησης του επαγγέλματος στη χώρα υποδοχής, η συγκεκριμένη δέσμευση είναι υποχρεωτική, προκειμένου η οδηγία να είναι συνεπής

¹⁴⁶ Σύμφωνα με το άρθρο 5 §3 της οδηγίας 2005/36/EK: «...Σε περίπτωση μετακίνησής του, ο πάροχος υπόκειται σε επαγγελματικούς κανόνες, επαγγελματικού, καταστατικού ή διοικητικού χαρακτήρα που συνδέονται άμεσα με τα επαγγελματικά προσόντα, όπως ο ορισμός του επαγγέλματος, η χρήση τίτλων και σοβαρή επαγγελματική αμέλεια που συνδέονται άμεσα και συγκεκριμένα με την προστασία και την ασφάλεια του καταναλωτή, καθώς και στις πειθαρχικές διατάξεις οι οποίες ισχύουν στο κράτος μέλος υποδοχής για τους επαγγελματίες που ασκούν εκεί το ίδιο επάγγελμα...»,

ως προς τις δεσμεύσεις της και τις θεμελιώδεις αρχές της. Συγκεκριμένα, αν η τυπικές –φαινόμενες– εγγραφές στους οικείους επαγγελματικούς συλλόγους αποτελούσαν τροχοπέδη για την ομαλή εξάσκηση του επαγγέλματος, τότε θα λειτουργούσαν αποτρεπτικά ως προς την παροχή υπηρεσιών σε διασυνοριακό-ενδοκοινοτικό επίπεδο. Κατά τον τρόπο αυτό θα παραβιαζόταν εμμέσως η αρχή της απρόσκοπτης διακίνησης προσώπων και υπηρεσιών. Ουσιαστικά στο σημείο αυτό η οδηγία 2005/36/EK ενστερνίζεται οικονομικογενείς απόψεις περί κερδοφορίας και αποδοτικότητας. Αναφορικά τώρα με την απαλλαγή του παρόχου από την εγγραφή του σε φορέα κοινωνικής ασφάλισης, σύμφωνα με το άρθρο 6 περίπτωση (β), υφίσταται εντούτοις υποχρέωση ενημέρωσής του σχετικά με την παροχή των υπηρεσιών πριν, ή σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης μετά την εν λόγω παροχή. Το ακριβές περιεχόμενο της συγκεκριμένης ενημέρωσης δε διευκρινίζεται από το κείμενο της οδηγίας. Αν πρόκειται δηλαδή για μια μορφή αναγκαίας συναίνεσης από τη μεριά του ασφαλιστικού φορέα. Το δικαίωμα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών η οποία συνοδεύεται από τις προαναφερθείσες εξαιρέσεις, επιφυλάσσεται από την οδηγία¹⁴⁷ καταρχάς για παρόχους οι οποίοι είναι νόμιμα εγκατεστημένοι σε κράτος μέλος με σκοπό να ασκούν εκεί το επάγγελμά τους. Εν συνεχεία η οδηγία προβαίνει σε μια διάκριση ανάμεσα σε παροχή υπηρεσιών, η οποία συνοδεύεται από μετακίνηση στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής και σε απλή παροχή υπηρεσιών άνευ μετακίνησης. Το ανωτέρω προκύπτει από το γράμμα της διάταξης, όπου και αναφέρεται ότι: «...τα κράτη μέλη δεν περιορίζουν την ελεύθερη παροχή υπηρεσιών σε άλλο κράτος μέλος, για λόγους που αφορούν τα

¹⁴⁷ Οδηγία 2005/36/EK, άρθρο 5, § 1, περιπτώσεις (α) και (β).

επαγγελματικά προσόντα...εάν πάροχος είναι νομίμως εγκατεστημένος σε κράτος μέλος...και β) σε περίπτωση μετακίνησης του παρόχου...». Η ερμηνεία της περιστασιακής παροχής υπηρεσιών χωρίς μετακίνηση, θα μπορούσε να καλύπτει τις περιπτώσεις υπηρεσιών από απόσταση. Βέβαια για την επιστήμη της ψυχολογίας δύσκολα θα μπορούσε να ισχύσει κάτι τέτοιο, δεδομένης της ανάγκης για επαφή ψυχολόγου και ασθενούς. Το ενδιαφέρον είναι ότι η παράγραφος 2 του άρθρου 5 αναιρεί την προαναφερθείσα διάκριση, κάνοντας λόγο για εφαρμογή του συνόλου των διατάξεων του τίτλου 2 «...μόνο σε περίπτωση που ο πάροχος μετακινείται στην επικράτεια του κράτους μέλους υποδοχής». Αποτελεί λοιπόν ζήτημα κατά πόσο η περίπτωση (β) της παραγράφου 1 του άρθρου 5 εφαρμόζεται πάντα, ή σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις. Βάσει βεβαίως της αντινομίας της παραγράφου 2, το παρόν άρθρο δεν αναφέρεται σε παροχή υπηρεσιών από απόσταση. Σύμφωνα τώρα με την περίφημη περίπτωση (β), πέρα από την υποχρέωση νόμιμης εγκατάστασης σε άλλο κράτος μέλος, όταν ο πάροχος μετακινείται απαιτείται να αποδείξει ότι διαθέτει δύο έτη επαγγελματικής εμπειρίας στο διάστημα των δέκα τελευταίων ετών που προηγούνται της παροχής. Η παραπάνω υποχρέωση ισχύει εφόσον το επάγγελμα δεν είναι νομοθετικά κατοχυρωμένο στο εν λόγω κράτος. Στην αντίθετη περίπτωση που το επάγγελμα, ή η εκπαίδευση για το εν λόγω επάγγελμα είναι νομοθετικά κατοχυρωμένη, η υποχρέωση διетуός άσκησης του επαγγέλματος δεν υφίσταται. Όπως αναφέρθηκε ήδη, η αρχή της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών συνεπάγεται μεταξύ άλλων απαλλαγές από την αδειοδότηση και τη συμμετοχή σε επαγγελματικές οργανώσεις. Πρόκειται, από μια άποψη, για προνομιακή μεταχείριση των συγκεκριμένων επαγγελματιών. Αυτή η παραδοχή όμως δε συνε-

πάγεται και την αποψίλωση του κράτους μέλους υποδοχής από όλα τα δικαιώματα ελέγχου επί των παρόχων. Συγκεκριμένα, δυνάμει των διατάξεων του άρθρου 7 της οδηγίας 2005/36/EK, τα κράτη μέλη υποδοχής δύνανται να αξιώσουν από τους παρόχους να προβούν σε προκαταρκτική δήλωση πριν την πρώτη τους μετακίνηση, η οποία υποβάλλεται με οποιοδήποτε μέσο και ανανεώνεται κάθε χρόνο. Η συγκεκριμένη δήλωση θα ενημερώνει την αρμόδια για το οικείο επάγγελμα αρχή του κράτους μέλους υποδοχής σχετικά με οποιεσδήποτε ασφαλιστικές εγγυήσεις, ή ανάλογα μέσα προσωπικής ή συλλογικής προστασίας όσον αφορά την επαγγελματική ευθύνη. Το συγκεκριμένο μέτρο κρίνεται σκόπιμο για την προστασία των πολιτών, αφού ο περιστασιακός χαρακτήρας της παροχής δεν αποκλείει την πιθανότητα αδικοπρακτικής ευθύνης προς αποζημίωση από την πλευρά του επαγγελματία. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με το άρθρο 7 §2, το κράτος υποδοχής μπορεί να απαιτήσει από τον πάροχο να προσκομίσει, κατά την υποβολή της προαναφερθείσας δήλωσης και ορισμένα δικαιολογητικά έγγραφα, τα οποία απαριθμούνται κατά τρόπο περιοριστικό. Συγκεκριμένα, πρόκειται για έγγραφα που αποδεικνύουν την ιθαγένεια του παρόχου, βεβαίωση νόμιμης εγκατάστασης του παρόχου σε κράτος μέλος για την άσκηση των οικείων δραστηριοτήτων, βεβαίωση ότι δεν του έχει απαγορευθεί¹⁴⁸ η άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων, αποδεικτικά των επαγγελματικών προσόντων, απόδειξη διετούς επαγγελματικής εμπειρίας και τέλος, για τα επαγγέλματα στο χώρο της ασφάλειας, πιστοποιητικό ποινικού μητρώου. Η οδηγία 2005/36/EK καθιερώνει και μια τελευταία (αλλά άκρως επαχθή) πρόσθετη προϋπόθεση στην περίπτωση των νομοθετικά κατοχυρωμένων

¹⁴⁸ Έστω και προσωρινά.

επαγγελματιών που έχουν σχέση με τη δημόσια υγεία ή τη δημόσια ασφάλεια και δεν τυγχάνουν αυτόματης αναγνώρισης. Είναι προφανές ότι στη συγκεκριμένη κατηγορία εντάσσεται και το επάγγελμα του ψυχολόγου. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο 7 §4, η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους υποδοχής μπορεί να προβεί για το επάγγελμα αυτό σε έλεγχο των επαγγελματικών προσόντων του παρόχου πριν από την πρώτη παροχή των υπηρεσιών αυτού, πάντα υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας. Στην περίπτωση τώρα που εντοπίζεται ουσιαστική διαφορά ανάμεσα στα επαγγελματικά προσόντα του παρόχου και την απαιτούμενη εκπαίδευση στο κράτος μέλος υποδοχής, ο πάροχος υποχρεωτικά υποβάλλεται σε μια δοκιμασία επάρκειας. Η συγκεκριμένη δοκιμασία αποσκοπεί στο να εξακριβωθεί αν ο υποψήφιος επαγγελματίας έχει αποκτήσει τις απαιτούμενες γνώσεις και ικανότητες, ούτως ώστε να εξασκήσει το επάγγελμα κατά τρόπο που η διαπιστωμένη διαφορά να μην είναι επιβλαβής για τη δημόσια υγεία ή τη δημόσια ασφάλεια. Η κοινοτική νομοθεσία μπορεί να επιτρέπει μεν την περιστασιακή παροχή υπηρεσιών χωρίς να θέτει εμπόδια αναφορικά με τα επαγγελματικά προσόντα, αλλά εντάσσει τους συγκεκριμένους επαγγελματίες στην αγορά του κράτους υποδοχής κατά τρόπο που να τους διακρίνει από τους ημεδαπούς παρόχους. Οι ρυθμίσεις δηλαδή της οδηγίας 2005/36/EK καθιστούν σαφές ότι ο συγκεκριμένος πάροχος έχει αποκτήσει πρόσβαση (έστω και προσωρινά) στο συγκεκριμένο επαγγελματικό χώρο δυνάμει αλλοδαπών επαγγελματικών τίτλων. Το παραπάνω επιτυγχάνεται με δύο ρυθμίσεις. Καταρχάς η παροχή υπηρεσίας πραγματοποιείται βάσει του επαγγελματικού τίτλου του κράτους μέλους εγκατάστασης και αναγράφεται στην επίσημη γλώσ-

σα του κράτους μέλους εγκατάστασης¹⁴⁹. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 9 της οδηγίας, ο πάροχος υποχρεούται να παρέχει στους αποδέκτες των υπηρεσιών του σειρά 'ζωτικών' πληροφοριών. Συγκεκριμένα, υποχρεούται να τους ενημερώνει για το μητρώο στο οποίο είναι εγγεγραμμένος και τον αριθμό μητρώου του, για τα στοιχεία της αρμόδιας εποπτικής αρχής αν η δραστηριότητα υπόκειται σε καθεστώς αδειοδότησης στο κράτος μέλος εγκατάστασης, για κάθε επαγγελματική ένωση ή ανάλογο φορέα στον οποίο είναι εγγεγραμμένος, για τον επαγγελματικό του τίτλο και το κράτος μέλος από το οποίο του χορηγήθηκε, για τον αριθμό φορολογικού του μητρώου αν ασκεί δραστηριότητα που υπόκειται στην καταβολή Φ.Π.Α. και τέλος λεπτομέρειες σε σχέση με την ασφαλιστική κάλυψή του, ή άλλα μέσα προσωπικής ή συλλογικής προστασίας, πάντα σε σχέση με την κάλυψη της επαγγελματικής του ευθύνης. Καθιερώνεται λοιπόν εν προκειμένω μια γενικότερη υποχρέωση ενημέρωσης και διαφάνειας του κοινού, το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσα από το πρίσμα των διατάξεων για την προστασία του καταναλωτή.

Η ελευθερία εγκατάστασης τώρα, είναι έννοια εντελώς διαφορετική από την παροχή υπηρεσιών, διότι προϋποθέτει μονιμότητα και αποκλειστικότητα, όπως προελέχθη. Στην περίπτωση αυτή ο επαγγελματίας ψυχολόγος, ο οποίος έχει αποκτήσει πρόσβαση στο επάγγελμα σε συγκεκριμένο κράτος μέλος, μετακινείται σε άλλο κράτος μέλος προκειμένου να αποκτήσει εκεί πλέον αποκλειστική επαγγελματική πρόσβαση, επωφελούμενος των ήδη αποκτηθέντων επαγγελματικών του προσόντων. Εν προκειμένω, βάσει των σχετικών διατάξεων οι οποίες εμπεριέχονται στο κεφάλαιο 1 του Τίτλου III της οδη-

¹⁴⁹ Οδηγία 2005/36/ΕΚ, άρθρο 7 §3.

γίας, οι επαγγελματίες υπόκεινται στην εξουσία των αρμόδιων αρχών του κράτους μέλους υποδοχής σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι στην περίπτωση της περιστασιακής παροχής υπηρεσιών. Σύμφωνα με το άρθρο 13 της οδηγίας 2005/36/EK, η αρμόδια αρχή προσφέρει στους ενδιαφερόμενους επαγγελματίες τη δυνατότητα να εξασκήσουν νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα με του ίδιους όρους με εκείνους που ισχύουν για τους υπηκόους του κράτους μέλους υποδοχής, κατόπιν σχετικής τους αίτησης. Οι αιτούντες όμως οφείλουν να κατέχουν προς τούτο είτε βεβαίωση επάρκειας, είτε τίτλο εκπαίδευσης που απαιτείται για την άσκηση του επαγγέλματος. Οι βεβαιώσεις επάρκειας, ή οι τίτλοι εκπαίδευσης πρέπει να έχουν χορηγηθεί από αρμόδια αρχή κράτους μέλους, η οποία να έχει οριστεί σύμφωνα με τις νομοθετικές, κανονιστικές, ή διοικητικές διατάξεις του εν λόγω κράτους και να βεβαιώνουν επίπεδο επαγγελματικών προσόντων τουλάχιστον ισοδύναμο με το επίπεδο εκείνο που απαιτείται από το κράτος υποδοχής. Σύμφωνα με τη δεύτερη παράγραφο του άρθρου 13 της οδηγίας, στην περίπτωση που οι αιτούντες εξάσκησαν το επάγγελμα σε κράτος μέλος, όπου το επάγγελμα δεν είχε κατοχυρωθεί νομοθετικά, τότε, προκειμένου να λάβουν τη δυνατότητα να το εξασκήσουν στο κράτος υποδοχής, θα πρέπει να το έχουν εξασκήσει προηγουμένως υπό μορφή πλήρους απασχόλησης επί δύο έτη κατά την τελευταία δεκαετία. Πέρα όμως από το καθεστώς που καθιερώνει το άρθρο 13, καθίσταται εφικτή, βάσει του άρθρου 14 της οδηγίας και η επιβολή αντισταθμιστικών μέτρων από τα κράτη μέλη υποδοχής. Ουσιαστικά τα αντισταθμιστικά μέτρα επιβραδύνουν (ή ακόμη και παρακωλύουν) την κινητικότητα των επαγγελματιών, καθώς δίνουν τη δυνατότητα στα κράτη μέλη υποδοχής να απαιτούν από τον αιτούντα την πραγματο-

ποίηση πρακτικής άσκησης προσαρμογής τριετούς διάρκειας (κατά ανώτατο όριο βέβαια), ή την υποβολή του σε δοκιμασία επάρκειας. Έτσι οι επαγγελματίες οι οποίοι έχουν αποκτήσει επαγγελματικά προσόντα σε άλλη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δε μπορούν στην πράξη να μετεγκατασταθούν αυτομάτως σε άλλο κράτος μέλος. Αντιθέτως, καθιερώνεται μια διαδικασία υποδοχής και ενσωμάτωσης που μοιάζει σε σημαντικό βαθμό με το προγενέστερο καθεστώς. Βεβαίως, η συγκεκριμένη δυνατότητα επιβολής των παραπάνω αντισταθμιστικών μέτρων χορηγείται σε ορισμένες μόνο περιπτώσεις. Η πρώτη περίπτωση είναι η διάρκεια της εκπαίδευσης που επικαλείται ο ενδιαφερόμενος δυνάμει του άρθρου 13, παράγραφοι 1 και 2, να είναι μικρότερη κατά τουλάχιστον ένα έτος από εκείνη που απαιτείται στο κράτος μέλος υποδοχής. Η δεύτερη περίπτωση είναι η εκπαίδευση που έχει λάβει ο επαγγελματίας να αφορά τομείς γνώσεων ουσιωδώς διαφορετικούς από εκείνους οι οποίοι καλύπτονται από τον απαιτούμενο τίτλο εκπαίδευσης στο κράτος μέλος υποδοχής. Τέλος, τα αντισταθμιστικά μέτρα εφαρμόζονται στην περίπτωση που το νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα στο κράτος μέλος υποδοχής περιλαμβάνει μία ή περισσότερες νομοθετικώς κατοχυρωμένες επαγγελματικές δραστηριότητες, οι οποίες δεν υπάρχουν στο αντίστοιχο επάγγελμα στο κράτος μέλος καταγωγής του αιτούντος και εφόσον η εν λόγω διαφορά συνίσταται στη συγκεκριμένη εκπαίδευση που απαιτείται στο κράτος μέλος υποδοχής και η οποία αφορά τομείς γνώσεων ουσιωδώς διαφορετικούς από εκείνους που καλύπτονται από τη βεβαίωση επάρκειας ή τον τίτλο εκπαίδευσης που διαθέτει ο αιτών. Στην παράγραφο 4 του άρθρου 14 της οδηγίας διευκρινίζεται η έννοια των *‘τομέων γνώσεων ουσιωδώς διαφορετικών’*. Πρόκειται για τομείς των οποίων η γνώση

είναι απαραίτητη για την άσκηση του επαγγέλματος και ως προς τους οποίους η εκπαίδευση που έχει λάβει ο μετανάστης παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις, σε ό,τι αφορά τη διάρκεια ή το περιεχόμενο, από την εκπαίδευση που απαιτείται στο κράτος μέλος υποδοχής. Στην παράγραφο 5 αναφέρεται ότι τα αντισταθμιστικά μέτρα θα πρέπει να επιβάλλονται τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας¹⁵⁰. Το κράτος μέλος υποδοχής θα πρέπει να εξακριβώσει κατά πόσο οι γνώσεις που έχει αποκτήσει ο αιτών κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής του δραστηριότητας σε κράτος μέλος ή σε τρίτη χώρα, είναι ικανές να καλύψουν πλήρως ή μερικώς την ουσιώδη διαφορά. Όσον αφορά τώρα τα αντισταθμιστικά μέτρα, βάσει της οδηγίας ο αιτών θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να επιλέξει ανάμεσα στην πρακτική άσκηση προσαρμογής, χρονικής διάρκειας μέχρι τριών ετών και στη δοκιμασία επάρκειας. Ακόμη όμως και η συγκεκριμένη ευχέρεια επιλογής του ενδιαφερόμενου για μετεγκατάσταση επαγγελματία δεν είναι απόλυτη. Αντιθέτως η οδηγία προσφέρει τη δυνατότητα στο κράτος μέλος υποδοχής να αποφύγει τη συγκεκριμένη υποχρέωση και να επιβάλλει από μόνο του ένα από τα δύο γνωστά αντισταθμιστικά μέτρα. Για να ενεργήσει βεβαίως κατ' αυτόν τον τρόπο, το κράτος υποδοχής θα πρέπει προηγουμένως να ενημερώσει σχετικά εκ των προτέρων τα άλλα

¹⁵⁰ 'Η αρχή της αναλογικότητας στην ελληνική έννομη τάξη καθιερώνεται από το ίδιο το Σύνταγμα και συγκεκριμένα το άρθρο 25 §1. Το κείμενο της διάταξης αναφέρει τα ακόλουθα: «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας...».

κράτη μέλη και την Επιτροπή, αιτιολογώντας παράλληλα την ανάγκη παρέκκλισης από τον κανόνα του άρθρου 14 παράγραφος 2 της οδηγίας 2005/36/EK. Η Επιτροπή έχει τη δυνατότητα μέσα σε τρεις μήνες να απαγορεύσει στο κράτος μέλος υποδοχής να επιβάλει αυτοβούλως το αντισταθμιστικό μέτρο που επιθυμεί. Αν η προθεσμία των τριών μηνών παρέλθει δίχως σχετική αντίδραση της Επιτροπής, τότε η παρέκκλιση είναι εφικτή. Υπό το πρίσμα των αντισταθμιστικών μέτρων, τα οποία όπως προαναφέρθηκε αποτελούν εμπόδια στην αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων και κατ' επέκταση στην ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών¹⁵¹, είναι ιδιαίτερα σημαντική η διάταξη του άρθρου 15 της οδηγίας. Το άρθρο 15 εισαγάγει την έννοια των κοινών βάσεων, προκειμένου να αποφευχθούν τα αντισταθμιστικά μέτρα. Ουσιαστικά οι κοινές βάσεις επαναφέρουν την τάξη, λειτουργώντας ως συνεκτικός ιστός που διευκολύνει τη σύγκλιση ανάμεσα στα κράτη μέλη ως προς τις απαιτήσεις εκπαίδευσης για ένα δεδομένο επάγγελμα. Έτσι επιτυγχάνεται αυξημένη κινητικότητα των επαγγελματιών μέσα στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Οι κοινές βάσεις αποτελούν σειρά κριτηρίων επαγγελματικών προσόντων. Το σημαντικό στοιχείο το οποίο εισάγει το άρθρο 15 είναι ο αναβαθμισμένος ρόλος των επαγγελματικών ενώσεων. Συγκεκριμένα, βάσει της παραγράφου 2 του άρθρου 15, οι κοινές βάσεις μπορούν να υποβληθούν στην Επιτροπή από τα κράτη μέλη, ή επαγγελματικές ενώ-

¹⁵¹ Βεβαίως θα μπορούσε να υποστηριχθεί από την άλλη, ότι τα αντισταθμιστικά μέτρα αποτελούν μια ύστατη ευκαιρία, μια παραχώρηση εν όψει της προφανούς έλλειψης εναρμόνισης των ελάχιστων προϋποθέσεων εκπαίδευσης, προκειμένου να συνυπολογισθεί και η επαγγελματική πείρα του υποψηφίου επαγγελματία. Κατά την άγνωση αυτή, τα μέτρα που καθιερώνει το άρθρο 14 της οδηγίας 2005/36/EK διευκολύνουν την ελεύθερη κυκλοφορία των υπηρεσιών στο Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο.

σεις, ή επαγγελματικούς οργανισμούς που είναι αντιπροσωπευτικοί σε εθνικό και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Οδηγούμαστε πλέον σε ένα μετακρατικό στάδιο, όπου αναζητούνται διευρωπαϊκές δομές στη θέση των κρατών μελών. Οι επαγγελματικές ενώσεις αναλαμβάνουν συμβουλευτικό προς το παρόν ρόλο. Η συνέχεια ενδεχομένως να οδηγήσει στην άνευ όρων υπεροχή των κοινών βάσεων επί των κατά τόπους αντισταθμιστικών μέτρων. Βέβαια, στην παράγραφο 4 του άρθρου 15, τονίζεται με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο ότι οι προηγούμενες παράγραφοι δεν θίγουν την αρμοδιότητα των κρατών μελών να καθορίζουν τα επαγγελματικά προσόντα που απαιτούνται για την άσκηση επαγγελμάτων στην επικράτειά τους, καθώς και το περιεχόμενο και την οργάνωση των συστημάτων τους γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Σε ό,τι αφορά ειδικότερα τον χώρο της ψυχολογίας, δύναμει του άρθρου 15 της οδηγίας 2005/36/EK αναβαθμίζεται ο ρόλος επαγγελματικών ενώσεων πανευρωπαϊκής εμβέλειας και συγκεκριμένα της EFPA (European Federation of Psychologist's Associations). Το άρθρο 15 της οδηγίας δίνει τη δυνατότητα στην EFPA να υποβάλει πρόταση στην Επιτροπή για την υλοποίηση κοινών βάσεων για το συντονισμό των ελάχιστων προϋποθέσεων στην εκπαίδευση των ψυχολόγων. Στον πυρήνα των κοινών βάσεων για το χώρο της ψυχολογίας βρίσκεται το Ευρωπαϊκό Δίπλωμα Ψυχολογίας, γνωστό ευρέως ως ΕυρωΨυ (EuroPsy).

2.3.2 Το ευρωπαϊκό δίπλωμα ψυχολογίας EuroPsy

Το EuroPsy συνιστά ένα κοινό ευρωπαϊκό πρότυπο ακαδημαϊκών σπουδών και επαγγελματικής εκπαίδευσης, το οποίο δίνει τη δυνατότητα στους επαγγελματίες ψυχολόγους να λάβουν επαγγελματική α-

ναγνώριση σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Το EuroPsy αποτελεί τέκνο της προσπάθειας δημιουργίας ενός ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου ανώτατης εκπαίδευσης, γνωστού και ως διαδικασία της Μπολόνια¹⁵². Η διαδικασία της Μπολόνια δεν αποτελεί πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁵³, αλλά αντιθέτως ευρύτερη προσπάθεια η οποία αποσκοπεί στην διευκόλυνση της κινητικότητας των σπουδαστών σε έναν πολυεθνικό χώρο, ο οποίος θα δομείται πάνω στην αμοιβαία αναγνώριση των ακαδημαϊκών τίτλων και στη συνέχεια των σπουδών¹⁵⁴. Απώτερος στόχος είναι η σύγκλιση ανάμεσα στις συμμετέχουσες χώρες και η εξάλειψη στο μέτρο του δυνατού, των διαφοροποιήσεων που υφίστανται αναφορικά με την ανώτατη εκπαίδευση. Στο πλαίσιο της διαδικασίας της Μπολόνια, πραγματοποιήθηκε το 1999 η διακήρυξη της Μπολόνια, η οποία υιοθετήθηκε από τους υπουργούς παιδείας 29 ευρωπαϊκών κρατών¹⁵⁵. Η διακήρυξη περιλαμβάνει ένα δεκαετές πρόγραμμα εξάλειψης των εμποδίων για την κινητικότητα των σπουδαστών, συγχωνεύοντας τις διαφορετικές δομές των τίτλων σπουδών στην Ευρώπη σε ένα κοινό σύστημα ακαδημαϊκών σπουδών, αποτελούμενο από δύο κύκλους: έναν προπτυχιακό κύκλο (*bachelor*) τριετούς διάρκειας και ένα μεταπτυχιακό κύκλο (*master*) διετούς διάρ-

¹⁵² <http://www.europsy.eu.com/framework/v5/>

¹⁵³ Η διαδικασία της Μπολόνια προωθείται από 46 χώρες, εκ των οποίων οι 27 μόνο αποτελούν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μολονότι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό εταίρο του όλου εγχειρήματος, το Συνέδριο Αναγνώρισης της Λισσαβόνας (Lisbon Recognition Convention) προετοιμάστηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης και την ευρωπαϊκή υποδιεύθυνση της UNESCO.

¹⁵⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Bologna_process

¹⁵⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Bologna_declaration

κειας¹⁵⁶. Μέσα σε αυτή τη γενικευμένη προσπάθεια σύγκλισης επιχειρήθηκε και η διαδικασία δημιουργίας ενός κοινού πλαισίου για τις ακαδημαϊκές σπουδές και την επαγγελματική εκπαίδευση των ψυχολόγων με τη μελέτη EuroPsyT (*EuroPsyT project*), η οποία διήρκεσε από το 1999 μέχρι το 2001¹⁵⁷. Η μελέτη χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Leonardo da Vinci της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχος της υπήρξε η δημιουργία μιας κοινής βάσης γνώσεων, ικανοτήτων και σπουδών των επαγγελματιών ψυχολόγων σε όλη την Ευρώπη, επί της οποίας θα μπορούσε να οικοδομηθεί στη συνέχεια ένα κοινό δίπλωμα ψυχολογίας, προσαρμοσμένο στην ανάγκη για κινητικότητα των επαγγελματιών ψυχολόγων. Η EuroPsyT project υπήρξε ιδιαίτερα επιτυχής και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη διαδοχή της από μια νέα μελέτη η οποία διήρκεσε από το 2001 μέχρι το 2003 υπό τον τίτλο EuroPsy project. Απώτερος στόχος της εν λόγω μελέτης είναι η δημιουργία ενός κοινού ευρωπαϊκού διπλώματος ψυχολογίας¹⁵⁸. Στο EuroPsy project μετέχουν 16 εταίροι, κυρίως ακαδημαϊκά ιδρύματα¹⁵⁹ και επαγγελματικές ενώσεις¹⁶⁰. Προϊόν της μελέτης αυτής υπήρξε το δίπλωμα EuroPsy.

¹⁵⁶ http://www.bologna-bergen2005.no/EN/BASIC/050520_Framework_qualifications.pdf

¹⁵⁷ Είχαν βεβαίως προηγηθεί τη δεκαετία του 1990 τα πρότυπα που διαμορφώθηκαν υπό την αιγίδα της EFPPA (*European Federation of Professional Psychologists Associations*), γνωστά ως Optimal Standards for the Profession of Psychology και το κοινό πλαίσιο του ENOP (*European Network of Organizational and Work Psychologists* το 1998).

¹⁵⁸ <http://www.europsy.eu.com/EuroPsy/partners.php>

¹⁵⁹ Μεταξύ αυτών και το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

¹⁶⁰ Όπως η BPS (*British Psychological Society*) και η EFPA (*European Federation of Psychologist's Associations*).

Το ευρωπαϊκό δίπλωμα ψυχολογίας EuroPsy στην παρούσα φάση υφίσταται σε πειραματικό στάδιο σε έξι χώρες¹⁶¹, προκειμένου να διερευνηθούν οι δυνατότητες εφαρμογής του¹⁶². Το δίπλωμα, συνεπές προς τις επιταγές της Μπολόνια, θα βασίζεται σε δύο κύκλους σπουδών: ο πρώτος προπτυχιακός τριετούς διάρκειας και ο δεύτερος μεταπτυχιακός διετούς διάρκειας. Των ανωτέρω πενταετών σπουδών έπεται ένας χρόνος πρακτικής εξάσκησης υπό επιστημονική επίβλεψη. Κατά συνέπεια το δίπλωμα δομείται πάνω σε ένα εξαετές πλάνο ακαδημαϊκών σπουδών και επαγγελματικής εκπαίδευσης, υπερβαίνοντας εν προκειμένω τις απαιτήσεις της διακήρυξης της Μπολόνια. Το EuroPsy διέπεται από τις ακόλουθες οκτώ κατευθυντήριες αρχές: 1) Η προώθηση της διαθεσιμότητας κατάλληλων ψυχολογικών υπηρεσιών σε ολόκληρη την Ευρώπη. Κάθε πολίτης και κάθε ίδρυμα θα πρέπει να είναι σε θέση να λαμβάνουν ψυχολογικές υπηρεσίες από αρμόδιους και επαρκώς καταρτισμένους επαγγελματίες και το σύστημα θα πρέπει να διευκολύνει την επίτευξη αυτού του στόχου. 2) Η προστασία των καταναλωτών και των πολιτών στην Ευρώπη μέσω της διασφάλισης της ποιότητας και η προστασία του κοινού από μη αναγνωρισμένους παρόχους υπηρεσιών. 3) Η προώθηση της επαγγελματικής κινητικότητας των ψυχολόγων οι οποίοι θα δύνανται να εξασκούν το επάγγελμά τους οπουδήποτε στην Ευρώπη, υπό την προϋπόθεση βεβαίως ότι θα πληρούν τα απαιτούμενα προσόντα. 4) Η διασφάλιση της απονομής του EuroPsy επί τη βάσει αποδεδειγμένης ολοκλήρωσης των απαιτούμενων ακαδημαϊκών σπουδών, αποδεδειγμένης επάρκειας ως προς την εξάσκηση του επαγγέλματος κατόπιν επιβλεπόμε-

¹⁶¹ Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία, Ουγγαρία και Φινλανδία.

¹⁶² <http://www.efpa.eu/europsy/introduction-europsy-pilot-in-6-countries>

νης πρακτικής άσκησης και υιοθέτησης των ευρωπαϊκών (αλλά και εθνικών) ηθικών προτύπων και κώδικα δεοντολογίας για ψυχολόγους. 5) Η διασφάλιση ενός δίκαιου συστήματος με την αποφυγή διακρίσεων. 6) Ο σεβασμός των ήδη υφιστάμενων εθνικών νομοθετημάτων αναφορικά με τους επαγγελματίες ψυχολόγους. 7) Η δέσμευση αναφορικά με την ενεργό επάρκεια, μέσα από την απονομή του διπλώματος για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και την επανάκτησή του. 8) Η καθιέρωση όρων τόσο κατά την είσοδο στον οικείο επαγγελματικό χώρο, όσο και μετέπειτα.

Απαραίτητες προϋποθέσεις για την απόκτηση από έναν ιδιώτη ψυχολόγο του τίτλου EuroPsy είναι οι ακόλουθες. Πρώτον θα πρέπει να έχει ολοκληρώσει ακαδημαϊκές σπουδές ψυχολογίας σε πανεπιστήμιο ή αντίστοιχο ίδρυμα, τουλάχιστον πενταετούς διάρκειας¹⁶³. Δεύτερη προϋπόθεση είναι να έχει αποδεδειγμένα πραγματοποιήσει πρακτική άσκηση υπό επίβλεψη, διάρκειας τουλάχιστον ενός έτους, έχοντας αξιολογηθεί θετικά από τους επιβλέποντες. Τέλος, θα πρέπει να έχει δεσμευθεί εγγράφως ότι θα υιοθετήσει τις αρχές επαγγελματικής εξάσκησης της ψυχολογίας, όπως αυτές εμπεριέχονται στον μετακώδικα επαγγελματικής ηθικής της EFPA, καθώς και ότι θα ασκήσει τα επαγγελματικά του καθήκοντα σε συμφωνία με τον κώδικα δεοντολογίας του εθνικού συλλόγου ψυχολογίας της χώρα τους. Πληρουμένων των ανωτέρω προϋποθέσεων οι ιδιώτες ψυχολόγοι δύναται να εγγραφούν στο Μητρώο Ευρωπαίων Ψυχολόγων (*Register of*

¹⁶³ Συμπεριλαμβάνεται προφανώς εν προκειμένω ο προπτυχιακός τίτλος Bachelor τριετούς διάρκειας και ο μεταπτυχιακός τίτλος επιπέδου Master διετούς διάρκειας. Σύμφωνα με τη διατύπωση της μελέτης EuroPsy μόνο η πενταετής εκπαίδευση συνεπάγεται ικανότητα επαγγελματικής άσκησης της ψυχολογίας. Προφανώς εντοπίζεται στο σημείο αυτό διάσταση ανάμεσα στο EuroPsy και τις επιταγές της Μπολόνια.

European Psychologists) και να αποκτήσουν το πιστοποιητικό EuroPsy. Το μητρώο διακρίνει τρεις βασικές κατηγορίες επαγγελματικής πιστοποίησης: *εκπαιδευτική ψυχολογία, κλινική ψυχολογία και εργασιακή ψυχολογία*. Το EuroPsy απονέμεται από την EFPA δια μέσου της Εθνικής Επιτροπής Διαπίστευσης κάθε χώρας που μετέχει στο πρόγραμμα. Οι αιτήσεις επεξεργάζονται και διεκπεραιώνονται πάντα σε εθνικό επίπεδο από τις ενώσεις ψυχολόγων που αποτελούν μέλη του δικτύου της EFPA¹⁶⁴. Στην περίπτωση που αίτηση για λήψη του διπλώματος EuroPsy απορριφθεί, ο υποψήφιος έχει δικαίωμα έφεσης κατά της παραπάνω απόφασης του εθνικού συλλόγου (ή ένωσης) ψυχολογίας. Η εθνική ένωση ψυχολογίας θα συστήσει αυτομάτως ειδική ανεξάρτητη επιτροπή, η οποία θα εξετάσει την έφεση και θα αποφανθεί γραπτώς εντός χρονικού διαστήματος 60 ημερών¹⁶⁵. Σε περίπτωση που και η έφεση απορριφθεί, ο υποψήφιος έχει ακόμη μία δυνατότητα προσφυγής στην κεντρική ευρωπαϊκή απονεμητική επιτροπή. Το EuroPsy έχει ισχύ για χρονικό διάστημα διάρκειας επτά ετών, μετά την πάροδο του οποίου απαιτείται επανεγγραφή του επαγγελματία στο μητρώο και ανανέωση του διπλώματος¹⁶⁶. Κατά την ανανέωση του διπλώματος αποτιμάται η μέχρι τότε επαγγελματική πορεία του υποψηφίου, καθώς και η επάρκειά του αναφορικά με τις απαιτήσεις του επαγγέλματος. Πέραν της παραπάνω χρονικής του λήξης, το EuroPsy καθίσταται άκυρο και σε δύο ακόμη ειδικές περιπτώσεις. Καταρχάς κατόπιν ειδικού προς τούτο αιτήματος του κατόχου και επιπλέον ως λογικό επακόλουθο παραβίασης από πλευράς του επαγγελ-

¹⁶⁴ <http://www.efpa.eu/euopsy/what-is-euopsy>

¹⁶⁵ <http://www.efpa.eu/euopsy/appeal-procedures>

¹⁶⁶ <http://www.efpa.eu/euopsy/what-is-euopsy>

ματία του κώδικα δεοντολογίας¹⁶⁷. Στην προκειμένη περίπτωση αφαιρείται αυτομάτως και το όνομα του επαγγελματία ψυχολόγου από το οικείο μητρώο¹⁶⁸.

Το ευρωπαϊκό δίπλωμα EuroPsy αποτελεί ένα κοινό μέτρο σύγκρισης της επάρκειας των επαγγελματιών ψυχολόγων, προωθώντας την σύγκλιση μεταξύ των διαφορετικών νομικών συστημάτων. Κατά τον τρόπο αυτό δύναται ένας ψυχολόγος να αποκτήσει ένα πανευρωπαϊκό πιστοποιητικό. Ο τελικός στόχος του όλου προγράμματος είναι το δίπλωμα να αποτελέσει δομικό συμπλήρωμα της οδηγίας 2005/36/EK περί αναγνώρισης επαγγελματικών προσόντων. Όπως αναλύθηκε ανωτέρω, δυνάμει του άρθρου 15 της οδηγίας είναι εφικτή η παράκαμψη των αντισταθμιστικών μέτρων δια μέσου κοινών βάσεων. Οι συγκεκριμένες κοινές βάσεις δύνανται να προταθούν και από επαγγελματικές ενώσεις, οι οποίες εκπροσωπούν τους επαγγελματίες ψυχολόγους τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Εν προκειμένω το EuroPsy έχει ήδη υποβληθεί στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και θα υποβληθεί επίσης στις αρμόδιες αρχές των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά τον τρόπο αυτό θα αμβλυνθούν οι διαφορές ανάμεσα στις νομικά πλαίσια γύρω από την άδεια άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου στην Ευρώπη. Πλέον θα ενισχυθεί σε σημαντικό βαθμό η κινητικότητα των επαγγελματιών ψυχολόγων καθώς και ο συνεπής και αποτελεσματικός έλεγχος της εισόδου ατόμων στον κλάδο.

¹⁶⁷ Η παραβίαση αυτή θα πρέπει να συνοδεύεται από καταδίκη του επαγγελματία ψυχολόγου είτε από δικαστική αρχή είτε από πειθαρχική επιτροπή της χώρας του.

¹⁶⁸ <http://www.efpa.eu/europsy/europsy>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ΑΝΤΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Η.Π.Α. ΚΑΙ ΓΕΡ- ΜΑΝΙΑΣ

3.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζονται συνοπτικά τα νομικά συστήματα τριών χωρών, με σημείο αναφοράς τη ρύθμιση που επιφυλάσσουν στο επάγγελμα του ψυχολόγου. Η επιλογή της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας γίνεται δεδομένης της νομικής συγγένειας με την Ελλάδα. Το Ηνωμένο Βασίλειο εξετάζεται ως ένα ολοκληρωμένο σύστημα με μακρά παράδοση στο χώρο των υπηρεσιών υγείας, το οποίο συν τοις άλλοις αποτελεί και κορυφαίο εκπρόσωπο του Common Law. Η αναφορά στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής γίνεται με γνώμονα τον ομοσπονδιακό χαρακτήρα της βορειοαμερικανικής δημοκρατίας, ο οποίος και θα μπορούσε να αποτελέσει ιδανικό πρότυπο για την Ευρωπαϊκή Ένωση στο συγκεκριμένο ζήτημα.

Και στα τρία δείγματα παρατηρείται εκτεταμένη ρύθμιση των προϋποθέσεων για την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Οι λόγοι για το ζωηρό ενδιαφέρον της νομοθετικής εξουσίας εστιάζονται κυρίως στην ανάγκη προστασίας των πολιτών, οι οποίοι κάνουν χρήση των υπηρεσιών των ψυχολόγων, αλλά και στην προστασία των ίδιων των επαγγελματιών από αθέμιτο ανταγωνισμό¹⁶⁹.

Η παρέμβαση στον χώρο της επαγγελματικής ελευθερίας ακολουθεί πάντα συγκεκριμένη στρατηγική, όπως βέβαια και όλες οι ρυθμιστικές απόπειρες. Συνολικά έχουν εμφανιστεί σε διάφορες δι-

¹⁶⁹ Το τελευταίο εντοπίζεται κυρίως στο γερμανικό σύστημα.

καιοδοσίες τρία νομοθετικά ρεύματα (regulatory projects): α) το arm's length regulatory project, β) το fiduciary regulatory project και γ) το consumerist regulatory project¹⁷⁰. Το arm's length regulatory project στηρίζεται στην αποδοχή της αρχής του ρωμαϊκού δικαίου *Caveat Emptor*¹⁷¹, σύμφωνα με την οποία, ανάμεσα στα δύο μέρη τα οποία και αλληλεπιδρούν σε συμβατικό επίπεδο¹⁷², κανένα δεν έχει ανάγκη περισσότερης προστασίας. Δεν υπάρχει υποχρέωση για τήρηση της αρχής της καλής πίστης. Η αρχή έλκει την καταγωγή της από το δίκαιο της πώλησης αγαθών, όπου ο αγοραστής έχει τη δυνατότητα να εποπτεύσει το προϊόν προτού προβεί στην απόκτησή του¹⁷³. Στις περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει ακριβώς η δυνατότητα εποπτείας, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη αρχή οφείλεται απόλυτη διαφάνεια¹⁷⁴. Ο αγοραστής-αντισυμβαλλόμενος θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα να ενημερωθεί επαρκώς. Ενδεχόμενη παράλειψή όμως φυσικά συνεπάγεται ζημία του. Ουσιαστικά εν προκειμένω τα μέρη δικαιούνται να δρουν πάντα με γνώμονα το προσωπικό τους συμφέρον και μόνο¹⁷⁵. Το fiduciary regulatory project από την άλλη αναγνωρίζει την αρχή της εμπιστευτικότητας. Ορισμένες σχέσεις στηρίζονται εξ αρχής κατά τρόπο δομικό πάνω στην εμπιστοσύνη που παρέχει ένα μέρος προς το άλλο. Οι σχέσεις αυτές χαρακτηρίζονται ως εμπιστευτικές (*fiduciary relationships*) και είναι μεταξύ άλλων η σχέση ανάμεσα στο διαχειριστή οχήματος συλλογικών επενδύσεων και τους επενδυτές, το διευθύ-

¹⁷⁰ Benjamin Joanna, -Financial Law, Oxford University Press, 2007.

¹⁷¹ Κατά κυριολεξία σημαίνει « Ο αγοραστής πρέπει να προσέχει».

¹⁷² Και η παροχή επιστημονικών υπηρεσιών έχει φυσικά συμβατικό χαρακτήρα.

¹⁷³ Benjamin Joanna, -Financial Law, Oxford University Press, 2007.

¹⁷⁴ Ibid.

¹⁷⁵ Ibid.

νοντα σύμβουλο μιας εταιρίας με την ίδια την εταιρία κ.α.¹⁷⁶. Στις σχέσεις αυτές ο λήπτης της εμπιστοσύνης οφείλει να θέτει τα συμφέροντα του αντισυμβαλλομένου του πάνω από τα δικά του¹⁷⁷. Τέλος, υπάρχει το consumerist regulatory project, το οποίο και ενδιαφέρεται πρωτίστως για την εξισορρόπηση σχέσεων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ανισότητα ανάμεσα στα μέρη. Η ανισότητα αυτή ενδεχομένως να στηρίζεται σε αυξημένη διαπραγματευτική ισχύ του ενός συμβαλλομένου¹⁷⁸, αλλά και στην ελλιπή γνώση του αντικειμένου από το ένα εκ των μερών. Σε ότι αφορά τη νομοθετική ρύθμιση του επαγγέλματος του ψυχολόγου, εντοπίζονται τα δύο από τα προαναφερθέντα ρεύματα: το αγγλοσαξονικής προέλευσης και νεοφιλελεύθερης αντίληψης arm's length regulatory project και το προερχόμενο από το κοινοτικό δίκαιο consumerist regulatory project. Αν ακολουθηθεί το πρώτο, η προστασία του κοινού αναφορικά με την άδεια άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου θα είναι εκ των πραγμάτων περιορισμένη. Ο πολίτης, εφόσον έχει τη δυνατότητα γνώσης των ικανοτήτων και προσόντων εν γένει του επαγγελματία ψυχολόγου, δε χρειάζεται να προστατευθεί περαιτέρω. Αντιθέτως, υπό το δεύτερο μοντέλο υφίσταται μια προφανής ανισότητα ανάμεσα στους παρόχους και τους χρήστες υπηρεσιών ψυχολογικών συμβουλών. Οι πολίτες- καταναλωτές, μη διαθέτοντας σχετική επιστημονική γνώση, είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι σε δόλιες ενέργειες ατόμων που απλώς δηλώνουν ψυχολόγοι. Για το λόγο αυτό απαιτείται να υπάρξει κεντρικός νομοθετικός σχεδιασμός, όπου οι ψυχολόγοι θα πρέπει να υπόκεινται σε αυστηρότατους ελέγ-

¹⁷⁶ Benjamin Joanna, -Financial Law, *Oxford University Press*, 2007.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Όπως στην περίπτωση των Προδιατυπωμένων Γενικών Όρων των Συναλλαγών.

ελέγχους εκ των προτέρων από την εποπτεύουσα αρχή¹⁷⁹, πριν τους δοθεί η άδεια να εξασκήσουν το ευαίσθητο αυτό επάγγελμα στην κοινωνία. Παραδόξως τα νομοθετικά συστήματα των αγγλοσαξονικών χωρών προσεγγίζουν περισσότερο το consumerist project, από όσο το νομοθετικό σύστημα της Γερμανίας που αποτελεί την κοιτίδα του η-πειρωτικού δικαίου (βεβαίως και εδώ επιζητείται η εφαρμογή του consumerist project). Χαρακτηριστικό είναι ότι στην περίπτωση των Η.Π.Α. απορρίπτεται ευθαρσώς η αρχή caveat emptor αναφορικά με την άδεια άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Παρακάτω ακολουθεί αναλυτική περιγραφή των ρυθμίσεων στις τρεις προαναφερθείσες δικαιοδοσίες.

¹⁷⁹ Όποια δομή και αν έχει αυτή.

3.2. Το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου

Το νομικό πλαίσιο γύρω από την αδειοδότηση των επαγγελματιών ψυχολόγων στη Μεγάλη Βρετανία χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη δύο διακριτών φορέων: της British Psychological Society (γνωστής και ως BPS) και του μεταγενέστερου HPC (Health Professions Council). Η μεταξύ τους σχέση χαρακτηρίζεται από έντονες ανταγωνιστικές τάσεις. Τόσο η ιστορική διαδρομή, όσο και οι παράγοντες που συνετέλεσαν στη εγκαθίδρυση του κάθε ενός διαφέρουν αισθητά.

Καταρχάς η BPS, η οποία αποτελεί το επίσημο νομικό πρόσωπο που εκπροσωπεί την ψυχολογία και τους ψυχολόγους στο Ηνωμένο Βασίλειο, είναι πολύ αρχαιότερη του HPC, καθώς ιδρύθηκε στις 24 Οκτωβρίου 1901 στο πανεπιστήμιο University College London υπό την ονομασία “*The Psychological Society*”. Στο πρώιμο στάδιο της ύπαρξης της αποτελούσε περισσότερο μια κλειστή ένωση, απαρτιζόμενη κυρίως από καθηγητές ψυχολογίας, καθώς και επιστήμονες οι οποίοι είχαν δημοσιεύσει υλικό εγνωσμένης αξίας¹⁸⁰, έχοντας ως μείζονα στόχο την περαιτέρω προώθηση της επιστημονικής έρευνας στο χώρο της ψυχολογίας, καθώς και τη διευκόλυνση της συνεργασίας των ήδη υφιστάμενων κλάδων¹⁸¹. Τον κλειστό της χαρακτήρα το διατήρησε και μετά τη μετονομασία της σε “British Psychological Society” το 1906, η οποία και έλαβε χώρα ακριβώς προς διατήρησή του και αποφυγή συγχύσεων με συνώνυμες και λιγότερο “ακαδημαϊ-

¹⁸⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/British_Psychological_Society,
http://www.bps.org.uk/the-society/welcome-to-the-society/history_bps.cfm

¹⁸¹ http://www.bps.org.uk/the-society/welcome-to-the-society/history_bps.cfm

κές” ενώσεις του βρετανικού χώρου. Είναι προφανές ότι τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο δεν ετίθετο ζήτημα αδειοδότησης νέων επαγγελματιών του κλάδου. Ο Σύλλογος είχε έναν προσανατολισμό καθαρά θεωρητικό και αποκομμένο από την αγορά και τις εκεί διαφαινόμενες ανάγκες. Εντούτοις, η ανωτέρω υπόσταση της ένωσης έμελλε να αλλάξει άρδην στα χρόνια που ακολούθησαν, με αποκορύφωμα τη μετεξέλιξη που υπέστη κατά τον Α’ Παγκόσμιο πόλεμο. Το άνοιγμα του Συλλόγου σε μη ακαδημαϊκούς ψυχολόγους οφείλεται εν πολλοίς στον εκδότη του *British Journal of Psychology* και μετέπειτα προέδρου της *British Psychological Society*, Charles Myers¹⁸². Ο Myers αντιλαμβανόμενος τη δυναμική που είχε αναπτυχθεί στην κοινωνία με τη διαφαινόμενη συγκρότηση “επαγγελματικών” ενώσεων ψυχολόγων σε τομείς μη ακαδημαϊκούς, όπως η ιατρική, η βιομηχανική και η εκπαιδευτική ψυχολογία, πρότεινε ανεπιφύλακτα τη διεύρυνση της *British Psychological Society*.

Της ρηξικέλευθης αυτής πρότασης έπεται μια εντυπωσιακή αύξηση του αριθμού των μελών της BPS, τα οποία ανέρχονται στα 600 με το πέρας του Πολέμου το 1920. Όπως ήταν αναμενόμενο, η ανωτέρω “εκλαΐκευση” της BPS πυροδότησε μια διαμάχη για τον προσανατολισμό που όφειλε να λάβει η ένωση. Ήταν προφανές ότι μετά το άνοιγμα που είχε επιχειρηθεί στους εφαρμοσμένους κλάδους της ψυχολογίας, επήλθε ένας διχασμός ανάμεσα στον πρακτικό και τον ακαδημαϊκό χαρακτήρα της ένωσης. Παράλληλα με τα εσωτερικά ζητήματα του Συλλόγου, οι επαγγελματικές προοπτικές του ψυχολόγου διευρύνθηκαν σημαντικά, με αποτέλεσμα οι ψυχολόγοι να εργάζονται πλέον στο χώρο της υγείας, της εκπαίδευσης, των επιχειρήσεων, αλλά

¹⁸² http://www.bps.org.uk/the-society/welcome-to-the-society/history_bps.cfm

και ως εμπειρογνώμονες στο χώρο της δικαιοσύνης¹⁸³. Η διασπορά των επαγγελματιών ψυχολόγων σε διάφορους κοινωνικούς τομείς μεταφράστηκε αναπόφευκτα σε μια διακλάδωση του Συλλόγου σε επιτροπές και υποσυστήματα, προκειμένου να ανταποκριθεί στις ανάγκες των μελών της.

Αναπόφευκτα η εντατικοποίηση της εισόδου επαγγελματιών ψυχολόγων πέρα από τους ακαδημαϊκούς, ώθησε στην επιφάνεια το ζήτημα της δημιουργίας ενός μητρώου από τη British Psychological Society, στο οποίο να περιλαμβάνονται όλα τα εγκεκριμένα μέλη. Η δημιουργία του μητρώου επαγγελματιών ψυχολόγων (Register of Professional Psychologists) σηματοδοτεί ουσιαστικά την έναρξη του πρώτου σταδίου αδειοδότησης της άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου στο Ηνωμένο Βασίλειο. Το πρώτο σχετικό αρχείο δημιουργείται στο πλαίσιο της BPS το 1930. Είναι αναμφίβολα άξιο λόγου το γεγονός ότι με την κίνηση αυτή κάμπτεται σε σημαντικό βαθμό το αυξητικό ρεύμα αναφορικά με νέα μέλη της BPS, όπως αυτό είχε καταγραφεί στα προηγούμενα χρόνια. Στη δεκαετία του 1950 τα μέλη της BPS ανέρχονταν σε 1897, ενώ τη δεκαετία του 1960 η άνοδος υπήρξε επίσης σχετικά περιορισμένη, αφού αριθμούσε μόλις 2655 μέλη. Η παρούσα διάσταση του αρχείου οφείλεται κυρίως στις δεκαετίες του 1980 και 1990, οπότε και ο αριθμός των μελών της British Psychological Society εκτινάχθηκε στα 33.000 μέλη¹⁸⁴.

¹⁸³ http://www.bps.org.uk/the-society/welcome-to-the-society/history_bps.cfm

¹⁸⁴ Αναμφίβολα θα πρέπει να εξεταστεί η διαδικασία εγγραφής νέων μελών κατά τις προαναφερθείσες ιστορικές περιόδους, η οποία κάθε άλλο παρά φειδωλή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί.

Από το 1941 η British Psychological Society απέκτησε νομική προσωπικότητα, ενώ το έτος 1965 χορηγήθηκε από την Βασίλισσα Ελισσάβετ Β΄ στην εν λόγω Ένωση βασιλική χάρτα (Royal Charter), κατόπιν σχετικής γνωμοδότησης του Privy Council. Οι βασιλικές χάρτες ανάγονται στον 13^ο αιώνα, οπότε και αρχικώς απέβλεπαν στη δημιουργία τόσο νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου, όσο και νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου. Μεταξύ άλλων βασιλικές χάρτες χορηγούνταν σε πόλεις, πρακτική η οποία υπήρξε ιδιαίτερα συνήθης κατά την εποχή των μεγάλων ανακαλύψεων και του αποικισμού της Βόρειας Αμερικής. Πλέον οι βασιλικές χάρτες χορηγούνται σε νομικά πρόσωπα τα οποία δρουν προς όφελος του δημόσιου συμφέροντος κατά παραχώρηση και για λογαριασμό της κρατικής εξουσίας, όπως για παράδειγμα οι επαγγελματικές οργανώσεις¹⁸⁵. Η βασιλική χάρτα του 1965, η οποία τροποποιήθηκε εκ νέου στις 18 Δεκεμβρίου 1987, καθορίζει τις βασικές επιδιώξεις του Συλλόγου που είναι «...η προώθηση και διάδοση της γνώσης της ψυχολογίας και ιδίως η προώθηση της επάρκειας και της χρησιμότητας των μελών του συλλόγου, μέσα από υψηλά κριτήρια επαγγελματικής εκπαίδευσης και γνώσης»¹⁸⁶. Στο πλαίσιο των ανωτέρω κοινωφελών στόχων η BPS αναλαμβάνει μεταξύ άλλων την υποχρέωση τήρησης Κώδικα Δεοντολογίας, καθώς και να διατηρεί μητρώο των Chartered Psychologists. Υπό το συγκεκριμένο όρο περιγράφονται οι ψυχολόγοι οι οποίοι αναγνωρίζονται νομικά δυνάμει της Βασιλικής Χάρτας και συνακόλουθα δύνανται να χρησιμοποιούν τον επίσημο τίτλο “Chartered Psychologist”, καθώς και τη διακριτική σύντμηση CPsychol έπειτα από το όνομα τους. Ου-

¹⁸⁵ <http://www.privvy-council.org.uk/output/page26.asp>

¹⁸⁶ British Psychological Society, Royal Charter of 1965.

σιαστικά ο εν λόγω τίτλος αποτελεί την ύψιστη ακαδημαϊκή αναγνώριση, την οποία δύναται να λάβει ένας επαγγελματίας ψυχολόγος στο Ηνωμένο Βασίλειο και η οποία αντανακλά επάρκεια τόσο επιστημονικής γνώσης, όσο και πείρας. Προκειμένου να εγγραφεί κάποιος στο μητρώο των Chartered Psychologists πρέπει να διαθέτει πρώτο πτυχίο στην επιστήμη της ψυχολογίας από ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, το οποίο αναγνωρίζεται από τη BPS ως επαρκές, προκειμένου να καλυφθεί η απαιτούμενη ακαδημαϊκή προϋπόθεση. Επιπλέον, οφείλει να παρακολουθήσει σειρά μεταπτυχιακών μαθημάτων και εξειδικευμένης εκπαίδευσης υπό την αιγίδα της BPS, καθώς και να ενστερνιστεί τον κώδικα δεοντολογίας της BPS. Αναμφισβήτητα η κατοχή του τίτλου αυτού συνεπάγεται σημαντικότερα πλεονεκτήματα, όπως το δικαίωμα αναγνώρισης από την BPS εξειδίκευσης στην ψυχολογία, η δυνατότητα λήψης του τίτλου Chartered Scientist κατόπιν σχετικής εξουσιοδότησης του Science Council προς τη British Psychological Society, αλλά και το δικαίωμα εγγραφής ως EuroPsy Psychologist υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Ενώσεων Ψυχολογίας. Παρόλα αυτά σε καμία περίπτωση η απονομή τίτλου chartered psychologist δε συνεπάγεται κάποια μορφή αδειοδότησης των επαγγελματιών ψυχολόγων. Ο συγκεκριμένος τίτλος είναι μια αναγνώριση των γνώσεων και των προσόντων ενός επιστήμονα ψυχολόγου και επιφέρει μια υπολογίσιμη αναβάθμιση του status του. Όμως ο αντίκτυπος του τίτλου περιορίζεται κυρίως στον επιστημονικό χώρο, μεταξύ ατόμων τα οποία δύνανται να αντιληφθούν τη σημασία του. Αναφορικά με το κοινό το οποίο και κάνει χρήση των υπηρεσιών ψυχολογίας, το συγκεκριμένο σύστημα διακρίσεων που χορηγεί η BPS δεν

επιτυγχάνει το λειτουργικό στόχο της προστασίας του από ανίκανους και εν δυνάμει επικίνδυνους επαγγελματίες.

Αναμφίβολα η δράση της British Psychological Society επιφέρει μια μορφή ελέγχου της άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου στο Ηνωμένο Βασίλειο, κυρίως μέσα από το μητρώο των Chartered Psychologists. Η ανεπάρκεια όμως του ισχύοντος νομικού πλαισίου είχε γίνει αντιληπτή ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, οπότε και υπό το βάρος σημαντικότερων σκανδάλων στο χώρο της ψυχοθεραπείας η βρετανική κυβέρνηση προσανατολίστηκε στην κατεύθυνση ενός εντατικότερου νομοθετικού ελέγχου της ψυχολογίας. Η BPS αντιλήφθηκε τις εν λόγω κινήσεις ως προσπάθεια υπονόμευσης του ρόλου της και αντιπρότεινε στη θέση του γενικού ελεγκτικού φορέα που ευαγγελιζόταν το κράτος, τη δημιουργία ενός εξειδικευμένου συμβουλίου ψυχολογικών επαγγελμάτων (Psychological Professions Council).¹⁸⁷ Εν τέλει η βρετανική κυβέρνηση, πιστή στην πολιτική διασποράς των ανεξάρτητων ελεγκτικών αρχών που ακολουθεί σε διάφορους κλάδους της κοινωνίας¹⁸⁸, προέβη στη σύσταση του Health Professions Council (HPC), με την Health Professions Order του 2001, δυνάμει της οποίας το HPC επιφορτίζεται με την προστασία των πολιτών οι οποίοι κάνουν χρήση των υπηρεσιών υγείας. Πλέον κατέστη απαραίτητη η εγγραφή στο μητρώο του HPC, προκειμένου οι ψυχολόγοι-μέλη της BPS να μπορούν να παρέχουν τις υπηρεσίες τους στο κοινό. Κατά συνέπεια η BPS απέμεινε να είναι υπεύθυνη μόνο για τη χορήγηση του τίτλου chartered psychologist. Το HPC συνιστά

¹⁸⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/British_Psychological_Society

¹⁸⁸ Χαρακτηριστικότερο όλων είναι το παράδειγμα της δημιουργίας της FSA, ως ρυθμιστικού φορέα όλων των χρηματοπιστωτικών κλάδων.

μια οντότητα η οποία απαρτίζεται δυνάμει της Health Professions Order 2001 από τέσσερις επιτροπές: την *επιτροπή εκπαίδευσης*, την *εξεταστική επιτροπή*, την *επιτροπή υγείας* και την *επιτροπή συμπεριφοράς και επάρκειας*¹⁸⁹. Πέραν των νομοθετικά προβλεπόμενων επιτροπών εντοπίζονται επιπλέον δομές που έχουν τη μορφή επιτροπής προς υποστήριξη του έργου του HPC¹⁹⁰. Η κεντρική ιδέα πάνω στην οποία δομείται το HPC είναι η οργάνωση και η τήρηση ενός μητρώου επαγγελματιών, στο οποίο πρόσβαση θα έχει οιοσδήποτε ενδιαφερόμενος πολίτης, προκειμένου να εξακριβώσει αν ο υπό έλεγχο επαγγελματίας όντως διαθέτει την απαιτούμενη κατάρτιση και εμπειρία, προκειμένου να παρέχει τις υπηρεσίες του με ασφάλεια¹⁹¹.

Το HPC αποτελεί μια ανεξάρτητη ελεγκτική αρχή με ευρύτατο πεδίο δράσης. Συγκεκριμένα εποπτεύει 200.000 επαγγελματίες σε 14 ιατρικά επαγγέλματα, καθένα εκ των οποίων διαθέτει έναν αντίστοιχο νομικώς προστατευόμενο επαγγελματικό τίτλο. Η χρήση του προστατευόμενου τίτλου παράτυπα και δίχως τις απαιτούμενες προϋποθέσεις αποτελεί ποινικό αδίκημα και διώκεται με τη συνδρομή του HPC¹⁹². Προκειμένου να εξασκεί οιοσδήποτε νόμιμα ένα εκ των προστατευόμενων από το HPC επαγγελμάτων, θα πρέπει να είναι εγγεγραμμένος στο αντίστοιχο μητρώο του HPC. Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η εγγραφή των επαγγελματιών στο μητρώο του HPC, απαιτείται η καταβολή ειδικών τελών στο πλαίσιο της αυτοχρηματοδότησης της συγκεκριμένης ελεγκτικής αρχής. Σε ότι αφορά τον κλάδο της ψυχολο-

¹⁸⁹ The Health Professions Order 2001, article 3.

¹⁹⁰ Audit, Finance and resources, Communications, Fitness to practice, Remuneration

¹⁹¹ The Health Professions Order 2001, articles 6-8

¹⁹² <http://www.hpc-uk.org/aboutus/>

γίας, οι επαγγελματίες ψυχολόγοι προστατεύονται πλέον από το HPC ως Practitioner Psychologists, ενώ υφίσταται σχετικό μητρώο αυτών από την 1^η Ιουλίου 2009. Το επάγγελμα της ψυχολογίας κατηγοριοποιείται στο πλαίσιο του HPC σε επτά βασικούς κλάδους: *κλινική ψυχολογία* (clinical psychologists), *συμβουλευτική ψυχολογία* (counseling psychologists), *εγκληματολογική ψυχολογία* (forensic psychologists), *εκπαιδευτική ψυχολογία* (educational psychologists), *ψυχολογία της υγείας* (health psychologists), *εργασιακή-εργασιοθεραπευτική ψυχολογία* (occupational psychologists) και *αθλητική ψυχολογία* (sport and exercise psychologists)¹⁹³. Προκειμένου κάποιος να προσφέρει τις υπηρεσίες του στο κοινό σε έναν από τους ανωτέρω κλάδους της ψυχολογίας, θα πρέπει υποχρεωτικά να είναι εγγεγραμμένος στο μητρώο του HPC. Παράλληλα με την εγγραφή στο οικείο μητρώο το HPC εκδίδει και χορηγεί στα εγγεγραμμένα μέλη του πιστοποιητικό. Το πιστοποιητικό στην ουσία υφίσταται προς διευκόλυνση του ελέγχου των επαγγελματιών από τους πολίτες. Τούτο, μεταξύ άλλων πληροφοριών, περιέχει απαραίτητως το όνομα του επαγγελματία, καθώς και τον αριθμό του στο μητρώο του HPC. Το πιστοποιητικό αυτό καθαυτό δεν προσφέρει εκτεταμένη ενημέρωση σχετικά με τον επαγγελματία, όπως για παράδειγμα αναφορά τυχόν πειθαρχικών διώξεων εναντίων του ή δυσμενών αναφορών σε βάρος του. Τέτοιου είδους πληροφορίες περιέχονται στο ίδιο το μητρώο, το οποίο ειρήσθω εν παρόδω είναι διαθέσιμο και σε ηλεκτρονική μορφή στο διαδικτυακό τόπο του HPC. Η πρόσβαση στις συγκεκριμένες πληροφορίες είναι εφικτή κατόπιν χρήσης του αριθμού μητρώου του επαγγελματία, πράγμα που συνιστά έναν εύχρηστο τρόπο αλίευσης πληροφοριών από το

¹⁹³ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/professions/index.asp?id=14#profDetails>

κοινό σχετικά με τους επαγγελματίες. Οι πολίτες έχουν το δικαίωμα να αξιώσουν από τους επαγγελματίες υπηρεσιών υγείας να τους επιδείξουν το πιστοποιητικό του HPC που διαθέτουν¹⁹⁴.

Κάποιος μπορεί να γραφτεί στο μητρώο με τέσσερις διαφορετικούς τρόπους. Καταρχάς από την 1^η Ιουλίου του 2009, οπότε και άρχισε να υφίσταται το μητρώο του HPC για τους ψυχολόγους, όλα τα μέλη της BPS, αλλά και της AEP (Association of Educational Psychologists) εγγράφηκαν αυτομάτως και δίχως περαιτέρω διαδικασίες στο μητρώο του HPC (Voluntary Register Transfer)¹⁹⁵. Από κει και πέρα βεβαίως αντιμετωπίζονται όπως όλα τα υπόλοιπα μέλη του HPC και υπέχουν τις ίδιες ευθύνες απέναντι στην ελεγκτική αρχή, αναφορικά με ζητήματα συνδρομών και ανανέωσης της εγγραφής.

Η δεύτερη δυνατή πορεία είναι μέσω απευθείας αίτησης στο HPC από ιδιώτες ψυχολόγους, οι οποίοι οφείλουν να είναι κάτοχοι αναγνωρισμένου τίτλου σπουδών αποκλειστικά στο Ηνωμένο Βασίλειο (UK approved course)¹⁹⁶. Στα αναγνωρισμένα προγράμματα δεν εντάσσονται προπτυχιακοί τίτλοι στην ψυχολογία. Το HPC διαθέτει λίστα με τα αναγνωρισμένα προγράμματα σπουδών, η οποία είναι βεβαίως ανοικτή σε μελλοντικές ανανεώσεις υπό αυστηρά κριτήρια. Στη συγκεκριμένη λίστα οι ακαδημαϊκές προϋποθέσεις κατηγοριοποιούνται στους προαναφερθέντες άνωθεν επτά κλάδους της ψυχολογίας (clinical psychologist, counseling psychologist, educational psychologist, forensic psychologist, health psychologist, occupational

¹⁹⁴ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/theregister/certificates/>

¹⁹⁵ <http://www.hpc-uk.org/apply/psychologists/transfer/>

¹⁹⁶ <http://www.hpc-uk.org/apply/uk/>

psychologist και sport and exercise psychologist). Εξαιρετικά ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι στους έξι από τους επτά κλάδους, πέρα από πανεπιστημιακούς τίτλους το HPC χαρακτηρίζει ως αναγνωρισμένα και επαρκή προγράμματα που παρέχει η BPS. Η μόνη εξαίρεση σχετίζεται με την κλινική ψυχολογία, όπου λόγω της κρισιμότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και της ευαισθησίας του αντικειμένου απαιτείται αποκλειστικά η κατοχή διδακτορικού τίτλου στην κλινική ψυχολογία, του περίφημου DClinPsy (Doctorate in Clinical Psychology)¹⁹⁷. Στους υπόλοιπους έξι κλάδους οι αναγνωρισμένοι τίτλοι δεν είναι μόνο διδακτορικοί, αλλά περιλαμβάνονται και Qualifications¹⁹⁸, Professional Doctorates¹⁹⁹, Awards²⁰⁰ και Diplomas²⁰¹.

Προκειμένου ένα πρόγραμμα να αναγνωρισθεί επίσημα από το HPC, αυτό υπόκειται καταρχάς σε μια αναγνωριστική εποπτεία, ούτως ώστε να εξακριβωθεί αν το πρόγραμμα πληροί τα *εκπαιδευτικά πρότυπα (Standards of education and training)* που το ίδιο το HPC θέτει. Ειδικοί απεσταλμένοι του εκπαιδευτικού τμήματος πραγματοποιούν επισκέψεις στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, προκειμένου να διενεργήσουν επιτόπιους ελέγχους στα προσφερόμενα προγράμματα. Επιπλέον εξετάζεται κατά πόσο οι απόφοιτοι του υπό εξέταση προγράμματος πληρούν τα *πρότυπα επάρκειας γνώσεων (Standards of proficiency)*. Εξυπακούεται ότι, ακόμη και μετά την αναγνώριση ενός προγράμματος από το HPC, αυτό εξακολουθεί να υπόκειται στον έ-

¹⁹⁷ http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/educationandtraining/approvedcourses_pp/

¹⁹⁸ Qualification in Sport and Exercise psychology (British Psychological Society).

¹⁹⁹ Professional Doctorate in Counselling Psychology (University of East London).

²⁰⁰ Award in Educational Psychology (British Psychological Society).

²⁰¹ Diploma in Forensic Psychology (British Psychological Society).

λεγχο και την εποπτεία του εκπαιδευτικού τμήματος του HPC (HPC education department)²⁰². Ο κανονισμός του HPC προβλέπει επίσης και τη δυνατότητα αναγνώρισης των λεγόμενων ιστορικών τίτλων σπουδών (historical qualifications), δηλαδή τίτλων σπουδών οι οποίοι σχετίζονται είτε με εκπαιδευτικά ιδρύματα που έχουν εκλείψει, είτε με εκπαιδευτικά προγράμματα που δεν υφίστανται πλέον²⁰³. Τα σχετικά προγράμματα ήταν φυσικά αναγνωρισμένα από το προϋπάρχον σύστημα της BPS και συνεπάγονταν πλήρη εγγραφή, καθώς και το πιστοποιητικό του Συλλόγου.

Η κατοχή ενός εκ των αναγνωρισμένων τίτλων δεν αποτελεί και τη μοναδική προϋπόθεση για την εγγραφή στο μητρώο του HPC. Για την ακρίβεια, η κατοχή αναγνωρισμένου εκπαιδευτικού τίτλου δίνει τη δυνατότητα στον ενδιαφερόμενο επαγγελματία να υποβάλει την αίτησή του στο HPC. Από κει και πέρα για την εγγραφή του στο μητρώο απαιτείται να πληροί και τα λεγόμενα *πρότυπα του HPC (HPC standards)*²⁰⁴. Τα πρότυπα αυτά είναι ιδιαίτερα σημαντικά, δεδομένου ότι απαιτούνται όχι μόνο για την εγγραφή στο μητρώο διαμέσου της εδώ εξεταζόμενης οδού (UK approved course route to registration), αλλά συν τοις άλλοις αποτελούν πάγια προϋπόθεση για να συνεχίσει κάποιος επαγγελματίας να είναι εγγεγραμμένο μέλος στο HPC register²⁰⁵. Τα απαραίτητα πρότυπα κατατάσσονται σε έξι κατηγορίες: τα πρότυπα τα οποία σχετίζονται με το χαρακτήρα του υποψηφίου

²⁰² <http://www.hpc-uk.org/education/providers/approvals/>

²⁰³ http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/educationandtraining/historicalqualification_pp/

²⁰⁴ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/>

²⁰⁵ Ibid.

(Character standards), τα πρότυπα τα οποία σχετίζονται με την κατάσταση της υγείας του (Health standards), τα πρότυπα επάρκειας γνώσεων (Standards of proficiency), τα πρότυπα συμπεριφοράς και δεοντολογίας (Standards of conduct, performance and ethics), τα λεγόμενα πρότυπα διαρκούς επαγγελματικής εξέλιξης (Standards for continuing professional development) και τέλος τα ήδη αναφερθέντα πρότυπα εκπαίδευσης (Standards of education and training). Η πλήρωση των ανωτέρω προτύπων εξαρτάται από ένα πολυδιάστατο πλέγμα ενεργειών, συμπεριφορών και προσόντων. Εντέλει καταλήγει στη βέλτιστη δυνατή αξιολόγηση του ενδιαφερόμενου να εγγραφεί στο μητρώο. Ειδικότερα, αναφορικά με τα πρότυπα τα οποία σχετίζονται με το χαρακτήρα του υποψηφίου, απαιτείται από τον επαγγελματία να διαθέτει έναν καλό χαρακτήρα και μια θετική προσωπικότητα. Η άκρως αόριστη αυτή έννοια συγκεκριμενοποιείται με την παροχή πληροφοριών στο HPC σχετικά με καταδίκες για ποινικά αδικήματα στο παρελθόν, καθώς και τη συστατική επιστολή που αποτιμά το χαρακτήρα του υποψηφίου (character reference)²⁰⁶. Η συγκεκριμένη επιστολή προέρχεται υποχρεωτικά είτε από ήδη εγγεγραμμένο μέλος του HPC, είτε από διευθυντή υποκαταστήματος τράπεζας, είτε από δικαστικό υπάλληλο, είτε από τον προϊστάμενο του εκπαιδευτικού ιδρύματος το οποίο και χορήγησε στον υποψήφιο τον ακαδημαϊκό του τίτλο, είτε τέλος και κατά ιδιαίτερα παράδοξο τρόπο από οιοδήποτε μέλος ιερατείου αναγνωρισμένης θρησκείας. Ο παρέχων την επιστολή θα πρέπει να μη συνδέεται με συγγενικούς δεσμούς με τον υποψήφιο, ενώ θα πρέπει συν τοις άλλοις και να τον γνωρίζει προσω-

²⁰⁶ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/character/>

πικά για χρονικό διάστημα τουλάχιστον τριών ετών²⁰⁷. Τα ανωτέρω πρόσωπα τα οποία και προκρίνονται μεταξύ άλλων διότι αναγνωρίζονται ως έχοντα σημαίνουσα θέση στη βρετανική κοινωνία, καλούνται να επιβεβαιώσουν την καταλληλότητα του υποψηφίου –από ηθικής άποψης πάντα–, προκειμένου να εγγραφεί στο μητρώο του HPC και να παρέχει τις υπηρεσίες του με εντιμότητα και ακεραιότητα²⁰⁸. Είναι προφανές πως από τις συνιστώσες του συγκεκριμένου προτύπου σημαντικότερη και πρακτικότερη για τον έλεγχο των επαγγελματιών είναι η παροχή πληροφοριών που σχετίζεται με το ποινικό μητρώο του υποψηφίου. Ένσταση θα πρέπει να προταθεί σε ότι αφορά τα πρόσωπα τα οποία κρίνονται ως εξέχοντα και ικανά να αποφανθούν υπέρ της εγγραφής στο HPC των επαγγελματιών της υγείας.

Αναφορικά με το δεύτερο πρότυπο, αυτό δηλαδή που σχετίζεται με την υγεία του υποψηφίου, το HPC επιδιώκει να εξακριβώσει κατά πόσο ο ενδιαφερόμενος είναι σε καλή κατάσταση υγείας, προκειμένου να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις του επαγγέλματός του. Οι συγκεκριμένες επιδιώξεις υφίστανται βεβαίως υπό το πρίσμα μιας πολιτικής ίσων ευκαιριών και δικαιοσύνης απέναντι σε άτομα με αναπηρία. Κατά συνέπεια εξετάζεται εξονυχιστικά κατά πόσο η αναπηρία του επαγγελματία επηρεάζει την παροχή υπηρεσιών του στο κοινό²⁰⁹. Στο πλαίσιο του προτύπου υγείας κάθε ενδιαφερόμενος οφείλει να προσκομίσει ένα πιστοποιητικό υγείας του (Health reference). Η συγκεκριμένη αναφορά συντάσσεται υποχρεωτικώς από ιατρό εγγε-

²⁰⁷ <http://www.hpc-uk.org/apply/uk/character/>

²⁰⁸ “...they do not know of any reason why they should not practice their profession with honesty and integrity”

²⁰⁹ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/healthanddisability/>

γραμμένο στο General Medical Council (GMC), το πολύ έξι μήνες προ της υποβολής της αίτησης προς το HPC. Εντός της αναφοράς εμπεριέχονται κρίσιμες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση της υγείας του υποψηφίου και οι οποίες ενδέχεται να παρακωλύσουν το έργο του στο μέλλον²¹⁰. Αναμφίβολα το συγκεκριμένο πρότυπο-κρίτήριο που θέτει το HPC αποτιμάται ιδιαιτέρως θετικά, δεδομένου του κρίσιμου ρόλου που διαδραματίζει στο έργο του ψυχολόγου η κακή κατάσταση της υγείας του. Ιδιαίτερη μέριμνα βεβαίως θα πρέπει να δίνεται στο ζήτημα της ψυχικής υγείας του υποψηφίου.

Τα πρότυπα συμπεριφοράς και δεοντολογίας αποτελούν ένα μείγμα αρχών, τις οποίες οφείλει να τηρεί τόσο ο υποψήφιος για την εγγραφή του στο HPC, όσο και τα εγγεγραμμένα μέλη του HPC. Ουσιαστικά οι περισσότερες από τις επιταγές των συγκεκριμένων προτύπων εφαρμόζονται κατά την παροχή των υπηρεσιών υγείας στο κοινό και όχι νωρίτερα. Τα καθήκοντα του επαγγελματία όπως, αυτά περιγράφονται στο ειδικό οδηγό του HPC που φέρει τον τίτλο “*Standards of conduct, performance and ethics*” περιλαμβάνουν την υποχρέωσή του να δρα πάντα προς το συμφέρον του πελάτη του, την υποχρέωση τήρησης εμπιστευτικότητας, την υποχρέωση χρηστής και ειλικρινούς διαφήμισης και άλλα²¹¹. Το σύνολο αυτών των παρατηρήσεων συνιστά μια αναγκαιότητα, ιδίως στο χώρο της επαγγελματικής ψυχολογίας, δεδομένης της δυνατότητας του επαγγελματία να αλιεύσει ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα και σημαντικές πληροφορίες από τον πελάτη του, οι οποίες ενδεχομένως να μπορούσαν και να τον

²¹⁰ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/healthanddisability/>

²¹¹ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/standardsofconductperformanceandethics/>

βλάβουν. Τα συγκεκριμένα πρότυπα συνδέονται και με τα προαναφερθέντα πρότυπα υγείας, καθώς μια από τις υποχρεώσεις του επαγγελματία ψυχολόγου είναι να απέχει από την παροχή των υπηρεσιών του στο κοινό αν η κατάσταση της σωματικής ή ψυχικής υγείας του δεν του επιτρέπει να ανταποκρίνεται ικανοποιητικά στα καθήκοντά του²¹².

Τα πρότυπα επάρκειας γνώσεων τώρα, όπως αναλύονται στο ειδικό ένθετο του HPC, αποτελούν τις προϋποθέσεις για την ασφαλή αλλά και αποτελεσματική εξάσκηση της ψυχολογίας από τους επαγγελματίες ψυχολόγους²¹³. Ουσιαστικά αποτελούν ασφαλιστικές δικλίδες προκειμένου οι επαγγελματίες να εφαρμόζουν την επιστημονική τους γνώση κατά τρόπο χρηστό και με ενδιαφέρον πρωτίστως για τον πελάτη τους. Τα πρότυπα αυτά χωρίζονται σε γενικά πρότυπα και σε εξειδικευμένα πρότυπα κατά κλάδο. Αναφορικά με την πρώτη κατηγορία, οι επαγγελματίες ψυχολόγοι οφείλουν να εξασκούν την επιστήμη τους εντός των ηθικών και νομικών πλαισίων του επαγγέλματος, να δρουν δίχως να υποπίπτουν σε διακρίσεις εις βάρος των πελατών τους, να τηρούν την υποχρέωση εμπιστευτικότητας, να ενεργούν πάντοτε κατόπιν συνειδητής συναίνεσης (informed consent), να εργάζονται κατά τρόπο που να απορροφά αποτελεσματικά το ψυχολογικό και συναισθηματικό αντίκτυπο της αλληλεπίδρασης με τον ασθενή-πελάτη, να μπορούν να αναπτύξουν αποτελεσματική συνεργασία με συναδέλφους τους, αλλά και με το οικογενειακό περιβάλλον των πελατών, να έχουν την ικανότητα μετάδοσης γνώσεων και πλη-

²¹² <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/standardsofconductperformanceandethics/>

²¹³ <http://www.hpc-uk.org/publications/standards/index.asp?id=198>

ροφοριών κατά τρόπο επαρκή, να δύνανται να διενεργούν ολοκληρωμένες μεθόδους έρευνας των οποίων τα αποτελέσματα να μπορούν να αναλύσουν και να επεξεργαστούν κατάλληλα, να μπορούν να κάνουν χρήση άλλων επιστημονικών κλάδων προκειμένου να οδηγηθούν σε ασφαλή συμπεράσματα και εντέλει να αντιλαμβάνονται τη διαδικασία δια μέσου της οποίας οι θεωρητικές επιστημονικές γνώσεις της ψυχολογίας μεταφράζονται σε πρακτικές τεχνικές. Οι συγκεκριμένες αρχές μεταγγίζονται και στους προαναφερθέντες κλάδους της ψυχολογίας και ανταποκρίνονται στις ιδιαιτερότητες του κάθε γνωστικού αντικείμενου χωριστά. Τα συγκεκριμένα πρότυπα, περισσότερο από κάθε άλλη από τις έξι κατηγορίες προτύπων του HPC, αποτελούν σημαντική προσθήκη των ακαδημαϊκών προϋποθέσεων. Είναι προφανές ότι δεν αρκεί η πιστοποίηση σπουδών από αναγνωρισμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Ο ρόλος του HPC είναι η αδειοδότηση επαγγελματιών ψυχολόγων οι οποίοι θα πρέπει να δύνανται να δρουν αποτελεσματικά, προκειμένου να αντιμετωπίζουν τα εκάστοτε ζητήματα που ανακύπτουν κατά την πρακτική εξάσκηση του επαγγέλματός τους. Τα συγκεκριμένα πρότυπα συνεισφέρουν όμως και κάτι παραπάνω στη συζήτηση γύρω από την αποτελεσματική εποπτεία των επαγγελματιών ψυχολόγων. Κρίνεται ότι ο ρόλος της ανεξάρτητης ελεγκτικής αρχής όπως είναι το HPC, περιλαμβάνει όχι μόνο έναν έλεγχο νομιμότητας αναφορικά με τα προσόντα των υποψηφίων ψυχολόγων, αλλά επιπροσθέτως και έναν έλεγχο ουσίας, ο οποίος συνίσταται πρακτικά σε μια αποτίμηση της μεθοδολογίας του επαγγελματία ψυχολόγου. Κυριολεκτικά, αν θα έπρεπε να απομονωθεί μία μόνο κατηγορία προτύπων του HPC η οποία και να αποτελεί αυτόνομο σύστημα παράλληλο με τις ακαδημαϊκές προϋποθέσεις των αναγνωρισμένων τίτ-

λων, αυτή θα ήταν τα πρότυπα επάρκειας (Standards of proficiency for practitioner psychologists).

Τα πρότυπα διαρκούς επαγγελματικής εξέλιξης (standards of continuing professional development) τώρα, σχετίζονται με την ικανότητα των επαγγελματιών ψυχολόγων να εμπλουτίζουν τις γνώσεις τους μέσω μαθησιακών διαδικασιών, να ενημερώνονται για τις εξελίξεις στο χώρο τους, να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους και ουσιαστικά να εξελίσσονται καθ' όλη τη διάρκεια της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας και να προσαρμόζονται στις νέες απαιτήσεις της κοινωνίας²¹⁴. Στην πράξη η δαρβίνεια αυτή αντίληψη εφαρμόζεται ως εξής. Οι ψυχολόγοι καλούνται να τηρούν αρχείο όπου θα παρατίθεται η προαναφερθείσα εξελικτική τους πορεία, το οποίο θα είναι διαθέσιμο στο ευρύ κοινό. Η επαγγελματική εξέλιξή τους δε θα πρέπει να είναι μονοδιάστατη, αλλά αντιθέτως πολυσυλλεκτική, βασισμένη όχι μόνο στις παρούσες ενασχολήσεις αλλά και με σαφή μελλοντικό προγραμματισμό. Οι επαγγελματίες ψυχολόγοι οφείλουν να ενημερώνουν τακτικά και με συνέπεια το HPC αναφορικά με την πρόοδο που πραγματοποιούν και την επίδραση που αυτή έχει στην ποιότητα των παρεχόμενων από αυτούς υπηρεσιών. Η συγκεκριμένη κατηγορία προτύπων χαρακτηρίζεται από ευελιξία και ελευθερία που παρέχεται στον επαγγελματία, ώστε να μπορεί ο ίδιος να επιλέξει τη μέθοδο που του ταιριάζει περισσότερο, προκειμένου να επιτύχει την επαγγελματική του εξέλιξη. Η ελεγκτική αρχή προσδίδει βεβαίως ιδιαίτερη βαρύτητα σε ορισμένες δραστηριότητες, όπως η εναλλαγή εργασιακών θέσεων (Job rotation), η μετεκπαίδευση, η διατμηματική συνεργασία, η συμμετοχή σε συνέδρια, η συγγραφή άρθρων, η πραγματοποίηση

²¹⁴ <http://www.hpc-uk.org/registrants/cpd/>

έρευνας και η εθελοντική εργασία²¹⁵. Φυσικά εξέχουσα σημασία έχει και η πραγματοποίηση περαιτέρω σπουδών στην ψυχολογία. Εντέλει με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται ένας προσωπικός φάκελος του επαγγελματία, ο οποίος και είναι διαθέσιμος τόσο στο κοινό, όσο πρωτίστως στην εποπτεύουσα αρχή για έλεγχο και αξιολόγηση.

Τελευταία κατηγορία προτύπων του HPC είναι τα πρότυπα εκπαίδευσης (standards of education and training), τα οποία, όπως εκτέθηκε και σε προηγούμενη αναφορά, σχετίζονται κυρίως με τους αναγνωρισμένους ακαδημαϊκούς τίτλους από ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά και από τη British Psychological Society²¹⁶. Συμπερασματικά λοιπόν πρέπει να τονισθεί ότι ο συνδυασμός των ακαδημαϊκών προϋποθέσεων με την πλήρωση των προτύπων του HPC δίνει τη δυνατότητα σε κάποιον επαγγελματία ψυχολόγο να εγγραφεί στο μητρώο της εποπτεύουσας αρχής στο πλαίσιο της συγκεκριμένης διαδικασίας (UK approved course registration route).

Μια τρίτη διαδικασία δια μέσου της οποίας δύναται ένας ψυχολόγος να εγγραφεί στο μητρώο του HPC, αφορά τους επιστήμονες οι οποίοι απέκτησαν μόρφωση αλλά και επαγγελματική εμπειρία εκτός Ηνωμένου Βασιλείου (International Route). Οι αλλοδαποί ψυχολόγοι χωρίζονται εν προκειμένω σε δύο κατηγορίες: στους προερχόμενους από τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο²¹⁷ και σε όλους τους υπόλοι-

²¹⁵ HPC "Your guide to our standards for continuing professional development"

²¹⁶ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/sets/>

²¹⁷ Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (ΕΟΧ) δημιουργήθηκε την 1^η Ιανουαρίου 1994 μετά από συμφωνία μεταξύ του Ευρωπαϊκού Συνδέσμου Ελευθέρων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σχεδιάστηκε ώστε να επιτρέψει στις χώρες της ΕΖΕΣ να συμμετάσχουν στην ευρωπαϊκή κοινή αγορά χωρίς ταυτόχρονα να χρειάζεται να γίνουν μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Απαρτίζεται πλέον από τα 27 κράτη-

πους. Οι ψυχολόγοι που προέρχονται από τον ΕΟΧ δύνανται βάσει της κοινοτικής οδηγίας 2005/36/EC να επιδιώξουν την αναγνώριση του τίτλου τους στο Ηνωμένο Βασίλειο. Αυτό όμως δε γίνεται αυτομάτως, καθ' ότι οφείλουν πρώτα να έρθουν σε επαφή με την αρμόδια εποπτεύουσα αρχή, που στην προκειμένη περίπτωση είναι το HPC. Η αρχή αξιώνει την υποβολή αίτησης του ενδιαφερόμενου προς αυτή, η οποία συνοδεύεται από αντίγραφα των ακαδημαϊκών τίτλων σπουδών, αποδεικτικά στοιχεία της ταυτότητας του αιτούντος, αποδεικτικά έγγραφα επαγγελματικής εμπειρίας, καθώς και πιστοποιητικά υγείας²¹⁸. Η αρχή οφείλει να απαντήσει εντός διαστήματος ενός μηνός σχετικά με την αποδοχή ή όχι της αίτησης του ενδιαφερόμενου επαγγελματία ψυχολόγου. Αναφορικά με τους υπόλοιπους ψυχολόγους οι οποίοι δεν έχουν λάβει την επιστημονική τους εκπαίδευση στο Ηνωμένο Βασίλειο²¹⁹, αυτοί καλούνται να προσκομίσουν στο HPC μαζί με την αίτησή τους, αντίγραφα τίτλων σπουδών (οι οποίοι και θα αξιολογηθούν αναλόγως από το εκπαιδευτικό τμήμα του HPC), πιστοποίηση γνώσης της αγγλικής γλώσσας εφόσον τα αγγλικά δεν είναι η μητρική τους γλώσσα, συστατική επιστολή η οποία θα αναφέρεται στο χαρακτήρα τους (Character Reference)²²⁰ και πιστοποιητικό υγείας (Health Reference)²²¹. Μέσα στο πλαίσιο των αλλοδαπών ψυχολόγων προβλέπεται ειδική διαδικασία για τους πρόσφυγες, οι οποίοι συν

μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συν την Ισλανδία, το Λίχτενσταϊν και τη Νορβηγία. Ο ΕΟΧ βασίζεται σε τέσσερις ελευθερίες: την ελευθερία διακίνησης αγαθών, προσώπων, υπηρεσιών και κεφαλαίου μεταξύ των χωρών-μελών του ΕΟΧ.

²¹⁸ <http://www.europeopen.org.uk/index.asp?page=10>

²¹⁹ <http://www.hpc-uk.org/apply/international/requirements/>

²²⁰ <http://www.hpc-uk.org/apply/international/character/>

²²¹ <http://www.hpc-uk.org/apply/international/health/>

τοis άλλois απαλλάσσoνται από την καταβολή των τελών για την υποβολή αίτησης²²².

Τέλος υπάρχει και μια τέταρτη οδός προκειμένου να εγγραφεί κάποιος στο μητρώο των επαγγελματιών ψυχολόγων του HPC. Η μέθοδος αυτή αποκαλείται “*grandparenting*” και αφορά άτομα τα οποία δεν διαθέτουν έναν εκ των αναγνωρισμένων τίτλων σπουδών, προκειμένου να κάνουν αίτηση εγγραφής²²³. Πρακτικά η ρύθμιση αφορά ψυχολόγους μεν, αλλά με απλό πτυχίο ψυχολογίας. Παρά την ανωτέρω έλλειψή τους τα άτομα αυτά δύνανται, δεδομένης της μακρόχρονης ενασχόλησής τους με την επιστήμη της ψυχολογίας σε πρακτικό επίπεδο, να επιδείξουν επάρκεια βασισμένη στην επαγγελματική εμπειρία που διαθέτουν. Η κατ’ εξαίρεση αυτή διαδικασία είναι εφικτή για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Για την περίπτωση των επαγγελματιών ψυχολόγων προβλέπεται να διαρκέσει τρία έτη μετά την 1^η Ιουλίου 2009²²⁴. Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος γίνεται αντιληπτή ως μεταβατικό στάδιο, δεδομένης της πρόσφατης υπαγωγής του επαγγέλματος του ψυχολόγου υπό την εποπτεία του HPC. Με τη διαδικασία του *grandparenting* επιδιώκεται η αποκατάσταση των ήδη υφιστάμενων επαγγελματιών, οι οποίοι και είχαν *de facto* το δικαίωμα εξάσκησης του επαγγέλματός τους μέχρι τις νομοθετικές εξελίξεις. Ουσιαστικά αποτελεί μέριμνα του HPC ανταποκρινόμενη στο δικαίωμα προσδοκίας που είχε διαμορφωθεί από τη μέχρι τώρα κατάσταση. Αντίστοιχη περίπτωση υπήρξε στο χώρο της χειροπρακτικής το 1997 με τη δημιουργία του General Chiropractic Council

²²² <http://www.rose.nhs.uk/Pages/Home.aspx>

²²³ <http://www.hpc-uk.org/apply/grandparenting/>

²²⁴ Ibid.

(GCC). Ειδικότερα οι προϋποθέσεις για την εγγραφή μέσω grandparenting εμπεριέχονται στο άρθρο 13 της Health Professions Order 2001. Η όλη διαδικασία έχει δεχθεί σκληρή κριτική, καθώς υποστηρίζεται ότι αποτελεί αντινομία με το όλο σκεπτικό του μητρώου του HPC. Η πορεία που ακολουθήθηκε στην περίπτωση των άλλων 12 επαγγελμάτων της υγείας, τα οποία και ρυθμίστηκαν νωρίτερα από την ψυχολογία, έδειξε ότι μετά το πρώτο έτος η είσοδος νέων μελών μέσω grandparenting μειώνεται εντυπωσιακά²²⁵. Πρέπει τέλος να επισημανθεί αναφορικά με τη συγκεκριμένη μέθοδο, ότι η ρυθμιστική αρχή αξιώνει την καταβολή δυσανάλογα υψηλών –σε σχέση με τις άλλες διαδικασίες– τελών, ύψους 420 βρετανικών λιρών. Πιθανότατα το συγκεκριμένο μέτρο επελέγη για να επιτελέσει αποτρεπτικό ρόλο στη διαδικασία.

Το HPC έχει αποκτήσει εκτεταμένες πλέον αρμοδιότητες και ως εκ τούτου είναι υπεύθυνο για την εποπτεία (κατά κρατική εξουσιοδότηση πάντα) του μεγαλύτερου τμήματος του χώρου της ψυχολογίας. Εντούτοις υφίστανται τομείς και δραστηριότητες οι οποίοι συνεχίζουν να βρίσκονται εκτός των αρμοδιοτήτων του HPC. Πρόκειται για ψυχολόγους οι οποίοι δραστηριοποιούνται αποκλειστικά σε ακαδημαϊκό, ερευνητικό και πειραματικό επίπεδο και κατά συνέπεια δεν παρέχουν τις υπηρεσίες τους στο κοινό. Επίσης εξαιρείται της εποπτείας του HPC η νευροψυχολογία ως αυτόνομη ειδικότητα. Το ζήτημα βεβαίως εν προκειμένω είναι ότι οι περισσότεροι νευροψυχολόγοι εκ των πραγμάτων είναι εγγεγραμμένοι ως κλινικοί ψυχολόγοι, οπότε η συγκεκριμένη εξαίρεση αυτοαναιρείται²²⁶. Ο σημαντικότερος

²²⁵ HPC, Review of the grandparenting process.

²²⁶ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/aspirantgroups/psychologists/>

κλάδος ο οποίος επί του παρόντος δεν εποπτεύεται είναι οι ψυχοθεραπευτές. Παρόλα αυτά έχει πλέον συσταθεί ειδική επιτροπή, το λεγόμενο “Professional Liaison Group” (PLG), προς εξέταση των δυνατοτήτων εποπτείας και του χώρου της ψυχοθεραπείας. Ως εκ τούτου αναμένεται η υπαγωγή και των ψυχοθεραπευτών στα οικεία μητρώα του Health Professions Council εντός του 2011²²⁷.

Συμπερασματικά τώρα, έχοντας αντιληφθεί το εύρος τόσο της BPS όσο και του HPC παρατηρούνται τα ακόλουθα. Μέχρι και την υπαγωγή της επαγγελματικής ψυχολογίας υπό τον έλεγχο και την εποπτεία του Health Professions Council, δεν υφίστατο πραγματικό σύστημα αδειοδότησης και ελέγχου των επαγγελματιών ψυχολόγων, υπό την έννοια που αυτό εξετάζεται στην παρούσα μελέτη. Η British Psychological Society υπήρξε και συνεχίζει να είναι μια ένωση η οποία μένει προσανατολισμένη –όσο και αν αυτό επιχειρείται να αποσιωπηθεί εσχάτως– στο ακαδημαϊκό παρελθόν της, όταν και αποτέλεσε μια εστέτ οντότητα. Ο πυρήνας των δραστηριοτήτων της BPS, όπως εκφράζεται μέσα από τις γνωματεύσεις, τα επιστημονικά έντυπα που εκδίδει και τις προτάσεις που καταθέτει, συνηγορεί στο χαρακτηρισμό της ως ενός τεχνοκρατικού δορυφόρου του HPC. Η παρούσα κατάσταση δεν αποτελεί σε καμία περίπτωση αρνητικό φαινόμενο. Θα ήταν αντιθέτως ιδιαίτερα αντιπαραγωγικό, αν όχι και επικίνδυνο για τη βιωσιμότητα ενός συστήματος εποπτείας του επαγγελματικού χώρου της ψυχολογίας, η συνύπαρξη δύο οργανισμών με ταυτόσημες αρμοδιότητες. Το HPC αντιθέτως είναι επιφορτισμένο με την εποπτεία της επαγγελματικής δραστηριοποίησης των ψυχολόγων στη βρετανική κοινωνία. Το HPC συνιστά δομή που δίνει στην ψυχολο-

²²⁷ <http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/aspirantgroups/psychologists/>

γία το χαρακτήρα προστατευόμενου επαγγέλματος και στους ψυχολόγους προστατευόμενο επαγγελματικό τίτλο. Το ανωτέρω συνιστά και την ουσία της προστασίας του κοινού, το οποίο κάνει χρήση των υπηρεσιών ψυχολογίας. Το δίπολο HPC – BPS γίνεται καλύτερα κατανοητό λαμβανομένων υπόψη των προτύπων τα οποία καθιερώνει το HPC. Τα συγκεκριμένα πρότυπα (standards) καθιστούν επιτακτική τη συνδρομή ενός τεχνοκρατικού – γνωμοδοτικού οργανισμού, όπως είναι η BPS. Ιδίως τα πρότυπα διαρκούς επαγγελματικής εξέλιξης (standards of continuing professional development) γίνονται αντιληπτά μέσα από το πρίσμα των ερευνητικών δραστηριοτήτων της BPS. Ένας άλλος ιδιαίτερα κρίσιμος ρόλος που διαδραματίζει η BPS είναι η παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών στους υποψήφιους επαγγελματίες ψυχολόγους. Είναι χαρακτηριστικό ότι με την εξαίρεση της κλινικής ψυχολογίας για λόγους που έγιναν αντιληπτοί και στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, σε όλους τους υπόλοιπους προστατευόμενους κλάδους της ψυχολογίας το HPC αναγνωρίζει μεταξύ άλλων και προγράμματα τα οποία παρέχονται από την BPS ως ακαδημαϊκά εχέγγυα για την επιτυχή εγγραφή στο μητρώο του. Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι η British Psychological Society θα πρέπει να συνεχίσει να αποτελεί μια επιστημονική ένωση ορθώς διακριτή από το νομοθετικώς αναγνωρισμένο φορέα της αδειοδότησης και επαγγελματικής εποπτείας των ψυχολόγων, που είναι το HPC. Το σύστημα που επικρατεί στη Μεγάλη Βρετανία αποτελεί ένα παραγωγικό και αποτελεσματικό μόρφωμα. Η παραγωγή και επιβολή προτύπων από το HPC οδηγεί σε μια ενδεδειγμένη αποτίμηση των ουσιαστικών προσόντων των υποψηφίων ψυχολόγων και ως εκ τούτου σε μια ιδιαίτερα ικανοποιητική προστασία του κοινού.

3.3. Η προστασία του ψυχολόγου ως επαγγελματικού τίτλου στην Γερμανία

Η μελέτη του νομικού καθεστώτος γύρω από την άδεια άσκησης επαγγέλματος του ψυχολόγου στην ομοσπονδιακή δημοκρατία της Γερμανίας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, δεδομένης της ιστορικής συγγένειας ανάμεσα στο ελληνικό και γερμανικό δίκαιο. Σε αντίθεση με την περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου, όπου υπήρξε κυρίως το ιστορικό παράδειγμα της BPS, στη σύγχρονη μεταπολεμική Γερμανία το ζήτημα της οργάνωσης των επαγγελματιών ψυχολόγων σε συλλόγους υπήρξε πιο πολύπλοκο, δεδομένων βεβαίως των πολιτικών εξελίξεων. Η Γερμανία ιστορικά έπαιξε σημαντικότατο ρόλο στην εξέλιξη της επιστήμης της ψυχολογίας υπό τη σύγχρονη μορφή της. Το πρώτο “*Ινστιτούτο Ψυχολογίας*” (“*Institut für Experimentelle Psychologie*”) ιδρύεται στη Λειψία το 1879 από το Wilhelm Wundt²²⁸. Ο Wundt χαρακτηρίζεται ως ένας εκ των πρωτοπόρων επιστημόνων του χώρου, ο οποίος έθεσε τους πρώτους ορισμούς της ψυχολογίας και της μεθοδολογίας της στο έργο του “*Θεμελιώδεις Αρχές της Φυσιολογικής Ψυχολογίας*” (“*Grundzüge der physiologischen Psychologie*”). Για το πλούσιο έργο του και τη συνεισφορά του στον κλάδο αποκαλείται ως “ο πατέρας της πειραματικής ψυχολογίας”²²⁹. Το 1890 εκδίδει το “*Περιοδικό της Ψυχολογίας και της Φυσιολογίας των αισθητηρίων οργάνων*”, ενώ το 1905 εκδίδει το περιοδικό “*Ψυχολογικές Σπουδές*”. Το Ινστιτούτο Ψυχολογίας του Wundt έπαιξε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη της ψυχολογίας διεθνώς και

²²⁸ Plath Ingrid & Eckensberger H. Lutz, -Handbook of International Psychology, Routledge, New York, 2004.

²²⁹ <http://plato.stanford.edu/entries/wilhelm-wundt/>

ώθησε τη δημιουργία παρόμοιων εργαστηρίων σε ξένα εκπαιδευτικά ιδρύματα (Harvard, Sorbonne και Graz). Το Ινστιτούτο πειραματικής ψυχολογίας του Wundt μετονομάστηκε το 1929 σε “Γερμανικός Σύλλογος για την Ψυχολογία” (“*Deutsche Gesellschaft für Psychologie*”) γνωστός και ως *DGP*s. Ορόσημο στην εξέλιξη της ψυχολογίας στη Γερμανία υπήρξε δυστυχώς ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Με την άνοδο των ναζιστών στην εξουσία, το 35 % των καθηγητών ψυχολογίας και το 15% των μελών του *DGP* εγκατέλειψε τη χώρα²³⁰. Ταυτόχρονα όμως η ψυχολογία απέκτησε νέους και διευρυμένους επαγγελματικούς ορίζοντες, ιδίως μέσα από την έντονη στρατιωτικοποίηση της γερμανικής οικονομίας²³¹. Σε μια προσπάθεια ελέγχου του χώρου και εμπότισης της ιδεολογίας τους οι Εθνικοσοσιαλιστές καθιέρωσαν το πρώτο σύστημα αδειοδότησης των επαγγελματιών ψυχολόγων, μέσω ειδικών εξετάσεων το 1941. Με το τέλος του πολέμου ο *DGP* επανιδρύθηκε (αφού είχε εκλείψει προσωρινά λόγω του “παρελθόντος” του) το 1947 στη Δυτική πλέον Γερμανία. Πλέον όμως υπήρχε ακόμη μία οργάνωση ψυχολόγων, ο “Επαγγελματικός Σύλλογος Γερμανών Ψυχολόγων” με έδρα το Βερολίνο, γνωστός ως *BDP* (“*Berufsverband Deutscher Psychologinnen und Psychologen*”), ο οποίος ιδρύθηκε το 1946. Στην Ανατολική Γερμανία ιδρύθηκε ένας άλλος σύλλογος, ο “Σύλλογος για την Ψυχολογία” (“*Gesellschaft für Psychologie*”), ο οποίος και έπαψε να υφίσταται με την επανένωση της χώρας το 1990. Στο δυτικογερμανικό λοιπόν χώρο παρατηρούνται δύο σημαντικές οργανώσεις, ο *BDP* και ο *DGP*. Μεταξύ τους δεν παρατηρείται αντι-

²³⁰ Plath Ingrid & Eckensberger H. Lutz, -Handbook of International Psychology, *Routledge*, New York, 2004.

²³¹ Τότε υπήρξε και η ταχύτατη διάδοση και αξιοποίηση των ψυχομετρικών εξετάσεων.

παλότητα, αλλά αντιθέτως, δεδομένων των διακριτών τομέων δράσης τους που χαρακτηρίζουν τις δύο οντότητες, έχουν επιτύχει να εγκαθιδρύνουν ένα καθεστώς αगाστής και παραγωγικής συνεργασίας. Οι δύο μαζί συναποτελούν την “Ομοσπονδία των Γερμανικών Ψυχολογικών Συλλόγων” (*“Föderation Deutscher Psychologenvereinigungen”*). Η ομοσπονδία αυτή αποτελεί και το επιστέγασμα της συνεργασίας ανάμεσα στις δύο οντότητες. Κύριος λόγος για την προσέγγιση αυτή ήταν η ανάγκη μιας κοινής εκ των πραγμάτων εκπροσώπησης των γερμανών ψυχολόγων σε ευρωπαϊκούς και διεθνείς οργανισμούς²³². Συν τοις άλλοις η εν λόγω Ομοσπονδία επιδιώκει τη συνδυασμένη άσκηση πίεσης προς τις κρατικές αρχές, προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα του επαγγέλματος της ψυχολογίας. Παράλληλα πραγματοποιείται κατ’ αυτόν τον τρόπο μια αμοιβαία ανταλλαγή απόψεων και μια γόνιμη επιστημονική επικοινωνία ανάμεσα στις οργανώσεις. Τέλος, το σημαντικότερο προϊόν της μεταξύ τους συνεργασίας είναι η διαμόρφωση ενός κοινού κώδικα δεοντολογίας. Τόσο η διοίκηση, όσο και η εκπροσώπηση της Ομοσπονδίας είναι συλλογική, απαρτιζόμενη από τις διοικήσεις και των δύο συλλόγων²³³.

Πέρα από τις προαναφερθείσες τάσεις προσέγγισης και συνεργασίας, οι δύο σύλλογοι ψυχολόγων της Γερμανίας παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές. Ο DGP διατηρεί πλέον έναν ακαδημαϊκό χαρακτήρα και τα μέλη του είναι περιορισμένα σε σχέση με τον BDP. Στην παρούσα χρονική περίοδο τα εγγεγραμμένα μέλη του μόλις που

²³² <http://www.bdp-verband.org/bdp/kooperationen/foederation/statuten.shtml>

²³³ Ibid.

ξεπερνούν τις 2.000²³⁴. Οι προϋποθέσεις για την εγγραφή στο DGP είναι ιδιαίτερα απαιτητικές. Οι ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να είναι κάτοχοι διδακτορικού τίτλου στην ψυχολογία, να διαθέτουν δύο τουλάχιστον σπόνσορες ανάμεσα στα μέλη του συλλόγου και να έχουν δημοσιεύσει δύο τουλάχιστον μελέτες πέρα από τη διδακτορική τους διατριβή²³⁵. Όλα αυτά συνθέτουν μια εικόνα κλειστής ακαδημαϊκής ένωσης, όπως δηλαδή ξεκίνησε και η BPS στο Ηνωμένο Βασίλειο. Για τον παραπάνω λόγο είναι προφανές ότι ο DGP δε θα μπορούσε να διαδραματίσει καίριο ρόλο στη διαδικασία αδειοδότησης επαγγελματιών ψυχολόγων στη Γερμανία. Προοριζόταν εξ αρχής να εμπλακεί με ζητήματα άκρως επιστημονικά, όπως με το επίπεδο διδασκαλίας της επιστήμης της ψυχολογίας στα πανεπιστήμια της Γερμανίας, με τη συμμετοχή σε διεθνείς επιστημονικές επιτροπές και συνέδρια, με τη διάδοση των πορισμάτων και της προόδου της ψυχολογίας στο ευρύ κοινό, με την επιμέλεια ειδικών εκδόσεων σχετικών με την ψυχολογία, με την απονομή βραβείων και υποτροφιών σε ψυχολόγους κλπ.²³⁶. Ο εγγύτερος στην πρακτική εφαρμογή της επιστήμης τομέας στον οποίο δραστηριοποιείται ο DGP, είναι η διαμόρφωση κώδικα και γενικότερα αρχών δεοντολογίας για τους επαγγελματίες ψυχολόγους. Εντέλει όμως θα πρέπει να τονισθεί ο καθαρά θεωρητικός-ακαδημαϊκός χαρακτήρας του Συλλόγου.

Στον αντίποδα του DGP ιδρύθηκε το 1946 ο BDP, ο οποίος αριθμεί πλέον 13.000 μέλη, τα οποία προσφέρουν τις υπηρεσίες τους είτε

²³⁴ 2.212 το 2004.

²³⁵ Plath Ingrid & Eckensberger H. Lutz, -Handbook of International Psychology, *Routledge*, New York, 2004.

²³⁶ <http://www.dgps.de/en/dgps/aufgaben/>

στον ιδιωτικό τομέα, είτε στο δημόσιο. Προσανατολίζεται συνεπώς εκ των πραγμάτων στον επαγγελματικό χώρο, όπου και η επιρροή του είναι αξιοπρόσεκτη²³⁷. Απαραίτητη προϋπόθεση για την εγγραφή ενός μέλους στον BDP είναι η κατοχή από τον ενδιαφερόμενο ακαδημαϊκού τίτλου σπουδών (diplom) με αντικείμενο στην ψυχολογία, ή μεταπτυχιακού τίτλου (master) στην ψυχολογία από γερμανικό πανεπιστήμιο, ή ισότιμου αναγνωρισμένου τίτλου της αλλοδαπής²³⁸. Τα εγγεγραμμένα μέλη του BDP δεσμεύονται από τις διατάξεις του κώδικα δεοντολογίας του συλλόγου, ενώ παράλληλα υπόκεινται στην εποπτεία του πειθαρχικού τμήματος του BDP. Στόχος του BDP είναι η αποτελεσματική εκπροσώπηση των επαγγελματιών ψυχολόγων, η διαμόρφωση κριτηρίων ορθής άσκησης του επαγγέλματος μέσα από ειδικά σχεδιασμένο κώδικα δεοντολογίας, η εφαρμογή των θεωρητικών επιστημονικών πορισμάτων στην επαγγελματική εξάσκηση της ψυχολογίας, η ενημέρωση της κοινωνίας γύρω από θέματα ψυχολογίας και τέλος η άσκηση γόνιμης πίεσης και επιρροής (lobbying) στους κρατικούς φορείς, προκειμένου να επιστήσουν την προσοχή σε ζητήματα επαγγελματικής εξάσκησης της επιστήμης και σχετικά προβλήματα²³⁹. Ο BDP διαθέτει δυσνόητη δομή, αφενός σε ομοσπονδιακό επίπεδο και αφετέρου με 16 επιμέρους παραρτήματα-τοπικές οργανώσεις στα ομόσπονδα κρατίδια της Γερμανίας. Όσον αφορά τώρα την εσωτερική του δομή, απαρτίζεται από 11 τμήματα τα οποία ανταποκρίνονται στις αναγνωρισμένες στη Γερμανία ενότητες της ψυχολογίας. Συγκεκριμένα πρόκειται για:

²³⁷ Plath Ingrid & Eckensberger H. Lutz, -Handbook of International Psychology, *Routledge*, New York, 2004.

²³⁸ <http://www.bdp-verband.org/bdp/verband>.

²³⁹ Ibid.

- το τμήμα βασικής και μεταπτυχιακής ακαδημαϊκής εκπαίδευσης και διαρκούς επαγγελματικής εκπαίδευσης (*Ausbildung, Fortbildung und Weiterbildung in Psychologie*),
- το τμήμα κλινικής ψυχολογίας (*Klinische Psychologie*),
- το τμήμα εκπαιδευτικής και σχολικής ψυχολογίας (*Schulpsychologie*),
- το τμήμα ψυχολογίας του δικαίου (*Rechtspsychologie*),
- το τμήμα ψυχολογίας της υγείας και του περιβάλλοντος (*Gesundheitspsychologie und Umweltpsychologie*),
- το τμήμα πολιτικής ψυχολογίας (*Politische Psychologie*), το τμήμα εργασιακής και επιχειρηματικής ψυχολογίας (*Wirtschaftspsychologie*),
- το τμήμα των ελεύθερα απασχολούμενων ψυχολόγων (*Freiberufliche Psychologen*),
- το τμήμα ψυχολόγων σε σχέση εξαρτημένης εργασίας (*Angestellte und Beamtete Psychologen*),
- το τμήμα ψυχολόγων που ασχολούνται με την ψυχοθεραπεία (*Verband Psychologischer Psychotherapeuten*)
- και το τμήμα ψυχολογίας των συγκοινωνιών (*Verkehrspsychologie*)²⁴⁰.

Ο BDP διοικείται από κοινού από ένα τριμελές διοικητικό συμβούλιο και μια επιτροπή η οποία αποτελείται από τις διοικήσεις των 11 ανωτέρω τμημάτων.

Αναφορικά τώρα με τις προϋποθέσεις για την εξάσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου στη Γερμανία, το ανώτατο ομοσπονδια-

²⁴⁰ <http://www.bdp-verband.org/bdp/verband/sektionen.shtml>

κό δικαστήριο της χώρας, το Bundesgerichtshof, με την απόφασή του BGH 1985 AZ: I ZR 147/83 απεφάνθη ότι μόνο κάτοχοι διπλώματος ψυχολογίας (*Diplom-Studiengang in Psychologie*) δικαιούνται να φέρουν τον τίτλο του ψυχολόγου και να εξασκούν το σχετικό επάγγελμα²⁴¹. Το γερμανικό δίπλωμα ψυχολογίας διαφέρει αισθητά από το αγγλοσαξονικό *Bachelor*, το οποίο συμβιβάζεται με την παρακολούθηση από τον φοιτητή μαθημάτων ψυχολογίας τα οποία να αντιστοιχούν μόνο στο 50% των συνολικών μαθημάτων. Αντιθέτως στην περίπτωση του γερμανικού *Diplom*, κατά το λεγόμενο προκαταρκτικό στάδιο (*Vordiplom*), στα δύο πρώτα έτη της φοίτησης απαιτείται ο φοιτητής να παρακολουθήσει τουλάχιστον 3.500 ώρες μαθημάτων ψυχολογίας. Στο δεύτερο στάδιο σπουδών (*Hauptstudium*) υπάρχει η δυνατότητα επιλογής και μη ψυχολογικών μαθημάτων, το πολύ μέχρι 23% του συνόλου των μαθημάτων. Τέλος το γερμανικό δίπλωμα ψυχολογίας στηρίζεται στη διπλή ή τριπλή ακόμη ειδίκευση. Δηλαδή οι φοιτητές ψυχολογίας οφείλουν να εξειδικευτούν σε περισσότερους του ενός κλάδους –σε αντίθεση με το τυπικό master–, όπως για παράδειγμα είναι ένας συνδυασμός κλινικής, εκπαιδευτικής και εργασιακής ψυχολογίας²⁴². Ως εκ τούτου το γερμανικό σύστημα δεν υστερεί του αγγλοσαξονικού αναφορικά με τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για την άδεια χρήσης του επαγγελματικού τίτλου του ψυχολόγου. Δυνάμει της ανωτέρω απόφασης ο τίτλος του ψυχολόγου μετατρέπεται σε προστατευόμενο τίτλο, προκειμένου να προστατευθεί επαρκώς το κοινό το οποίο και κάνει χρήση των υπηρεσιών ψυχολογίας. Είναι προφανές ότι οι πελάτες-ασθενείς ατόμων που προβάλλουν τον τίτλο

²⁴¹ "...darf sich nur Psychologe nennen, wer ein Diplom in Psychologie ha..."

²⁴² http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_recognition.html#10

του ψυχολόγου, θεωρούν αυτονόητο ότι τα συγκεκριμένα άτομα έχουν πραγματοποιήσει με επιτυχία σπουδές στην ψυχολογία²⁴³. Ενδεχόμενη παράτυπη χρήση προστατευόμενου επαγγελματικού τίτλου διώκεται ποινικά στη γερμανική έννομη τάξη. Συγκεκριμένα, δυνάμει του άρθρου 132a(1) του Γερμανικού Ποινικού Κώδικα^{244 245} (*Strafgesetzbuch – StGB*), η παράνομη χρήση τίτλων ακαδημαϊκών διακρίσεων και προστατευόμενων επαγγελματικών τίτλων διώκεται και δύναται να επιφέρει ποινή φυλάκισης μέχρι και ενός έτους²⁴⁶. Στο δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 132a γίνεται ειδική μνεία στα επαγγέλματα του ψυχοθεραπευτή και του ψυχολόγου. Επιπροσθέτως στην παράγραφο 2 του άρθρου 132a προβλέπονται ίδιες κυρώσεις και στην περίπτωση χρήσης παρόμοιων τίτλων, η οποία μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στο κοινό²⁴⁷. Παράλληλα με τις ποινικές διατάξεις, η χρήση του επαγγελματικού τίτλου του ψυχολόγου από άτομα τα οποία δεν κατέχουν πτυχίο ψυχολογίας, απαγορεύεται και από τη νομοθεσία για τον αθέμιτο ανταγωνισμό. Συγκεκριμένα, το κύριο γερ-

²⁴³ http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_recognition.html

²⁴⁴ *Mißbrauch von Titeln, Berufsbezeichnungen und Abzeichen*

²⁴⁵ <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

²⁴⁶ «...Wer unbefugt : (1)inländische oder ausländische Amts- oder Dienstbezeichnungen, akademische Grade, Titel oder öffentliche Würden führt, (2) die Berufsbezeichnung Arzt, Zahnarzt, Psychologischer Psychotherapeut, Kinder- und Jugendlichenpsychotherapeut, Psychotherapeut, Tierarzt, Apotheker, Rechtsanwalt, Patentanwalt, Wirtschaftsprüfer, vereidigter Buchprüfer, Steuerberater oder Steuerbevollmächtigter führt,(3) die Bezeichnung öffentlich bestellter Sachverständiger führt oder (4) inländische oder ausländische Uniformen, Amtskleidungen oder Amtsabzeichen trägt, wird mit Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr oder mit Geldstrafe bestraft...».

²⁴⁷ «...Den in Absatz 1 genannten Bezeichnungen, akademischen Graden, Titeln, Würden, Uniformen, Amtskleidungen oder Amtsabzeichen stehen solche gleich, die ihnen zum Verwechseln ähnlich sind...».

μανικό νομοθέτημα ενάντια στον αθέμιτο ανταγωνισμό, ο περίφημος UWG (*Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb*), στο άρθρο 5²⁴⁸ περί παραπλανητικών επιχειρηματικών πρακτικών²⁴⁹ στις παραγράφους 1 και 2 αυτού καθορίζεται ως παραπλανητική και συνεπώς απαγορευμένη, εμπορική πρακτική η οποία περιέχει ψευδείς πληροφορίες ικανές να παραπλανήσουν το κοινό ως προς το περιεχόμενο των υπηρεσιών, καθώς και αν προκαλεί σύγχυση με άλλες υπηρεσίες δια της συγκρίσεως με αυτές²⁵⁰. Ως εκ τούτου, άτομα τα οποία δεν διαθέτουν τα προσόντα για την άσκηση του επαγγέλματος, όσοι δηλαδή δεν έχουν πτυχίο ψυχολογίας και εντούτοις επιδιώκουν να εξασκούν συμβουλευτικά καθήκοντα ψυχολόγου, υποπίπτουν σε απαγορευμένη παραπλανητική εμπορική-επιχειρηματική πρακτική. Προκαλούν δηλαδή σύγχυση στο κοινό το οποίο κάνει χρήση των υπηρεσιών τους, δημιουργώντας την εντύπωση ότι έχουν γνώσεις, εκπαίδευση και επιστημονική εμπειρία ψυχολόγου. Η κεντρική ιδέα την οποία συνεισφέρει το γερμανικό δίκαιο εν προκειμένω είναι ιδιαιτέρως ενδιαφέρουσα στο πλαίσιο μιας συγκριτικής αντιπαραβολής. Η χρήση δηλαδή του επαγγελματικού τίτλου του ψυχολόγου από άτομα που δεν έχουν τα απαραίτητα προσόντα (άσχετα βεβαίως αν η γερμανική έννομη τάξη είναι κατά κάποιο τρόπο φειδωλή ως προς τα προσόντα και τις

²⁴⁸ http://www.gesetze-im-internet.de/uwg_2004/__5.html

²⁴⁹ «... *Irreführende geschäftliche Handlungen*...».

²⁵⁰ «...*Unlauter handelt, wer eine irreführende geschäftliche Handlung vornimmt. Eine geschäftliche Handlung ist irreführend, wenn sie unwahre Angaben enthält oder sonstige zur Täuschung geeignete Angaben über folgende Umstände enthält...Eine geschäftliche Handlung ist auch irreführend, wenn sie im Zusammenhang mit der Vermarktung von Waren oder Dienstleistungen einschließlich vergleichender Werbung eine Verwechslungsgefahr mit einer anderen Ware oder Dienstleistung oder mit der Marke oder einem anderen Kennzeichen eines Mitbewerbers hervorruft...*».

προϋποθέσεις που θέτει), αντιμετωπίζεται αρνητικά, όχι μόνο από τη σκοπιά του κοινού το οποίο έχει δικαίωμα προστασίας απέναντι σε κακές και συχνά επικίνδυνες υπηρεσίες, αλλά και από τη σκοπιά του υπόλοιπου επαγγελματικού κλάδου. Στη σύγχρονη εποχή, από τη στιγμή που η επιστήμη της ψυχολογίας εξήλθε από τον ακαδημαϊκό χώρο και προσανατολίστηκε στην παροχή υπηρεσιών στην κοινωνία, θα πρέπει να αντιμετωπίζεται υπό το πρίσμα της παροχής ελεύθερων υπηρεσιών. Ως εκ τούτου, το σύνολο των ψυχολόγων που δραστηριοποιούνται στον ίδιο χώρο²⁵¹ συνθέτουν ένα σύνολο ανταγωνιζόμενων μεταξύ τους ελεύθερων επαγγελματιών, όπως όλοι οι άλλοι πάροχοι επιστημονικών υπηρεσιών²⁵². Είναι εύλογο λοιπόν, πέρα από τους χρήστες των υπηρεσιών οι οποίοι θα πρέπει να γίνονται αντιληπτοί ως καταναλωτές, να προστατεύονται και οι υπόλοιποι επαγγελματίες ψυχολόγοι. Η συγκεκριμένη αντίληψη του γερμανικού δικαίου είναι καινοτόμος αναφορικά με τον τρόπο ρύθμισης, εποπτείας και αδειοδότησης των προστατευόμενων επαγγελμάτων. Σε αντίθεση με το βρετανικό πρότυπο, όπου το μητρώο του HPC καθιερώθηκε προκειμένου να εξυπηρετηθεί το συμφέρον των πολιτών, οι οποίοι και δικαιούνται να απολαμβάνουν υπηρεσίες υψηλού επιπέδου, το γερμανικό μοντέλο αντιμετωπίζει το δίπολο πολίτες - ανταγωνιστές ψυχολόγοι. Το δίπολο αυτό ομολογουμένως προσδίδει στο χώρο της επιστημονικής ψυχολογίας και έναν χαρακτήρα επιχειρηματοκεντρικό, ο οποίος ενδεχομένως να ξενίζει και να απωθεί τους ιδεολόγους. Εντούτοις η συγκεκριμένη προσέγγιση είναι και η πλέον ασφαλής στις

²⁵¹ Τον οποίο θα πρέπει να τον αντιλαμβανόμαστε πλέον ως αγορά με όλη τη σημασία της λέξης.

²⁵² Γιατροί, δικηγόροι, λογιστές, πολιτικοί μηχανικοί κλπ.

μέρες μας, δεδομένου ότι το σχήμα αυτό δίνει λύση στο πρόβλημα, ανεξάρτητα από ποιο νομοθετικό ρεύμα²⁵³ θα επικρατήσει αναφορικά με την εποπτεία των προστατευόμενων τίτλων. Στην περίπτωση που η κυρίαρχη τάση είναι το arm's length regulatory project, όπου δεν υπάρχει υποχρέωση καλής πίστης, αλλά αντιθέτως κάθε ένα εκ των μερών δρα προς εξυπηρέτηση του συμφέροντός του, υπακούοντας παράλληλα στις αρχές του caveat emptor, η προστασία μέσω του δικαίου του ανταγωνισμού είναι απολύτως εφικτή. Αντιθέτως, στην περίπτωση επικράτησης του consumerist regulatory project, η βέλτιστη διαδρομή είναι μέσω της προστασίας του κοινού συμφέροντος.

Σε ότι αφορά τώρα τους κατόχους τίτλων ψυχολογίας από εκπαιδευτικά ιδρύματα του εξωτερικού, η ακολουθούμενη διαδικασία προκειμένου τα άτομα αυτά να λάβουν άδεια άσκησης του επαγγέλματός τους στη Γερμανία, διέρχεται μέσα από την απόκτηση πιστοποιητικού αποτίμησης ακαδημαϊκών τίτλων που έχουν αποκτηθεί εκτός Γερμανίας²⁵⁴. Το συγκεκριμένο πιστοποιητικό το οποίο φέρει τον τίτλο "*Zertifikat zur Bewertung eines ausländischen Bildungsabschlusses*" χορηγείται έναντι αμοιβής²⁵⁵ από τον BDP. Ο BDP αποτιμά τους ακαδημαϊκούς τίτλους αλλοδαπών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τους αναγνωρίζει ακολούθως, εφόσον πληρούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις, προκειμένου οι κάτοχοί τους να εργαστούν ως ψυχολόγοι στη Γερμανία. Στο πλαίσιο της αντικειμενικής και ορθής αποτίμησης των τίτ-

²⁵³ Βλ. εισαγωγή κεφαλαίου 3 στους όρους arm's length & consumerist regulatory project.

²⁵⁴ http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_recognition.html#10

²⁵⁵ Το 2009 το συγκεκριμένο τέλος ανέρχεται στα 200 ευρώ για μη μέλη και 100 ευρώ για μέλη του BDP.

λων, οι ενδιαφερόμενοι οφείλουν να προσκομίσουν συμπληρωματικές πληροφορίες στο Σύλλογο, όπως η διάρκεια των μαθημάτων που παρακολουθήθηκαν, τα μαθήματα ειδικής βαρύτητας κατά τις σπουδές, η πραγματοποίηση μαθητείας στο πλαίσιο των σπουδών υπό μορφή stage, η επαγγελματική εμπειρία μετά την ολοκλήρωση των σπουδών ψυχολογίας κλπ²⁵⁶. Από κει και πέρα είναι αυτονόητο ότι οι αλλοδαποί τίτλοι θα πρέπει να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της γερμανικής νομοθεσίας, να είναι δηλαδή αντίστοιχοι του γερμανικού Diplom. Όσον αφορά το ζήτημα της αντιστοιχίας των αλλοδαπών τίτλων με γερμανικούς τίτλους, υφίσταται ένα ιδιαίτερα αποτελεσματικό σύστημα το οποίο στηρίζεται σε μια εξελιγμένη βάση δεδομένων, την Anabin²⁵⁷, όπου παρέχονται πληροφορίες σε σχέση με το βαθμό σύγκλισης αλλοδαπών προγραμμάτων με γερμανικά. Επιπλέον εμπεριέχονται στη συγκεκριμένη βάση και εκτιμήσεις για την επάρκεια και την πορεία εξέλιξης των υπό έλεγχο προγραμμάτων, αλλά συνάμα και των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τα οποία τα παρέχουν²⁵⁸. Η Anabin αποτελεί προϊόν συνεργασίας ανάμεσα υπουργείο επιστημών του κρατιδίου της Έσσης, του κεντρικού γραφείου διεθνούς εκπαίδευσης (*Zentralstelle für ausländisches Bildungswesen*) και των υπουργείων επιστημών Αυστρίας και Λουξεμβούργου²⁵⁹.

Τέλος, αναφορικά με την εξάσκηση της ψυχοθεραπείας, η γερμανική έννομη τάξη θέτει ορισμένους περιορισμούς δια του κύριου σχετικού νομοθετήματος που είναι “ο νόμος για τα επαγγέλματα του ψυ-

²⁵⁶ http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_recognition.html#10

²⁵⁷ <http://www.anabin.de/>

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_titelerkennung.shtml#20

χολογικού ψυχοθεραπευτή, του παιδοψυχοθεραπευτή και του ψυχοθεραπευτή νέων” (*Gesetz über die Berufe des Psychologischen Psychotherapeuten und des Kinder- und Jugendlichenpsychotherapeuten*) γνωστού και ως *PsychThG*²⁶⁰. Ο συγκεκριμένος νόμος, ο οποίος θεσπίστηκε το 1999, ρυθμίζει το ζήτημα της αδειοδότησης για την εξάσκηση του επαγγέλματος του ψυχοθεραπευτή. Στο σημείο αυτό η γερμανική προσέγγιση απομακρύνεται από την αρχή της ρύθμισης μέσα από τις διατάξεις του ποινικού δικαίου και του δικαίου του ανταγωνισμού²⁶¹ και προσανατολίζεται προς μια πολιτική παροχής εξειδικευμένων αδειών για την ψυχοθεραπεία. Το παρόν μέτρο συνιστά ενεργητική νομοθετική παρέμβαση, σε αντίθεση με την προηγούμενη ‘παθητική’, η οποία και βασίζεται στην κατασταλτική δυναμική της. Συγκεκριμένα στο άρθρο 1 του *PsychThG* προβλέπεται ότι το επάγγελμα του ψυχοθεραπευτή, καθώς και ο σχετικός επαγγελματικός τίτλος, χαρακτηρίζονται ως νομικά προστατευόμενα²⁶². Προκειμένου κάποιος να μπορέσει να αυτοαποκαλείται κατά την επαγγελματική του δραστηριότητα ως «ψυχοθεραπευτής» και να εξασκεί ψυχοθεραπεία, θα πρέπει να διαθέτει ειδική προς τούτο άδεια²⁶³. Αδειοδοτούνται προκειμένου να εργαστούν ως ψυχοθεραπευτές μόνον εξειδικευμένοι γιατροί (*approbierte Ärzte*), οι ψυχολογικοί ψυχοθεραπευτές (*Psychologische Psychotherapeut*) και οι παιδοψυχοθεραπευτές (*Kin-*

²⁶⁰ <http://www.gesetze-im-internet.de/psychthg/>

²⁶¹ Όπως αυτή ακολουθήθηκε στο ζήτημα της εξάσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου γενικώς.

²⁶² http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_titelerkennung.shtml#20

²⁶³ Ibid.

derpsychotherapeut), καθώς και οι ψυχοθεραπευτές νέων²⁶⁴ (*Jugendlichenpsychotherapeut*)²⁶⁵. Η άδεια για την εξάσκηση της ψυχοθεραπείας στη Γερμανία χορηγείται, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2 του PsychThG, σε Γερμανούς πολίτες, πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου^{266 267}, οι οποίοι έχουν παρακολουθήσει ειδικά μεταπτυχιακά εκπαιδευτικά προγράμματα τριετούς διάρκειας²⁶⁸ με αντικείμενο την ψυχολογική ψυχοθεραπεία, την παιδοψυχοθεραπεία ή την ψυχοθεραπεία νέων, έχουν καλή σωματική και ψυχική υγεία και δεν έχουν καταδικαστεί για ποινικά αδικήματα²⁶⁹. Ειδικά, σε ό,τι αφορά τις ακαδημαϊκές προϋποθέσεις

²⁶⁴ Οι παιδοψυχοθεραπευτές και οι ψυχοθεραπευτές νέων σε αντίθεση με τους ψυχολογικούς ψυχοθεραπευτές έχουν την άδεια να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε άτομα νεώτερα των 21 ετών.

²⁶⁵ «...*Wer die heilkundliche Psychotherapie unter der Berufsbezeichnung "Psychologische Psychotherapeutin" oder "Psychologischer Psychotherapeut" oder die heilkundliche Kinder- und Jugendlichenpsychotherapie unter der Berufsbezeichnung "Kinder- und Jugendlichenpsychotherapeutin" oder "Kinder- und Jugendlichenpsychotherapeut" ausüben will, bedarf der Approbation als Psychologischer Psychotherapeut oder Kinder- und Jugendlichenpsychotherapeut..."*».

²⁶⁶ Επίσης προβλέπεται η δυνατότητα αδειοδότησης και ατόμων τα οποία χαρακτηρίζονται νομικά ως πρόσφυγες.

²⁶⁷ Εννοείται φυσικά ότι τα ανωτέρω πρόσωπα θα πρέπει να έχουν άριστη γνώση της γερμανικής γλώσσας.

²⁶⁸ Στο τέλος αυτών των προγραμμάτων δίδονται εξετάσεις.

²⁶⁹ «...*Eine Approbation nach § 1 Abs. 1 Satz 1 ist auf Antrag zu erteilen, wenn der Antragsteller Deutscher im Sinne des Artikels 116 des Grundgesetzes, Staatsangehöriger eines Mitgliedstaates der Europäischen Union oder eines anderen Vertragsstaates des Abkommens über den Europäischen Wirtschaftsraum oder heimatloser Ausländer im Sinne des Gesetzes über die Rechtsstellung heimatloser Ausländer ist, die vorgeschriebene Ausbildung abgeleistet und die staatliche Prüfung bestanden hat, sich nicht eines Verhaltens schuldig gemacht hat, aus dem sich die Unwürdigkeit oder Unzuverlässigkeit zur Ausübung des Berufs ergibt, nicht in gesundheitli-*

για τις ανωτέρω ειδικές κατηγορίες ψυχοθεραπευτών, απαιτούνται: α) για τους ψυχολογικούς ψυχοθεραπευτές: είτε γερμανικό Diplom Ψυχολογίας, το οποίο να περιέχει την ειδίκευση κλινικής ψυχολογίας, είτε πτυχίο ψυχολογίας αποκτηθέν από πανεπιστήμιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του ΕΟΧ, αντίστοιχο και ισότιμο του γερμανικού Diplom, είτε τέλος ισότιμο πτυχίο προερχόμενο από οποιαδήποτε ξένη χώρα και β) για τους παιδοψυχοθεραπευτές και τους ψυχοθεραπευτές νέων: είτε γερμανικό Diplom Ψυχολογίας, το οποίο να περιέχει την ειδίκευση κλινικής ψυχολογίας, είτε πτυχίο κοινωνικού λειτουργού, είτε αντίστοιχο και ισότιμο πτυχίο από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή τον ΕΟΧ²⁷⁰.

Εν κατακλείδι, αναφορικά με το γερμανικό νομικό πλαίσιο γύρω από την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου πρέπει να επισημανθεί ότι, σε αντίθεση με το βρετανικό πρότυπο, εδώ δεν υφίσταται εποπτεία του κλάδου και σχετική αδειοδότηση από ανεξάρτητη αρχή. Αντιθέτως, η ρύθμιση του επαγγέλματος προκύπτει μέσα από την κείμενη νομοθεσία και κατά λογική συνέπεια από τις κρατικές αρχές. Οι ιδιαιτερότητες του ηπειρωτικού δικαίου σε σύγκριση με το common law, αλλά και ο χαρακτήρας της γερμανικής κοινωνίας εν μέρει δικαιολογούν την συγκεκριμένη «στρατηγική» επιλογή.

cher Hinsicht zur Ausübung des Berufs ungeeignet ist und über die für die Ausübung der Berufstätigkeit erforderlichen Kenntnisse der deutschen Sprache verfügt...».

²⁷⁰ http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_titelerkennung.shtml#20

3.4 Η αδειοδότηση των επαγγελματιών ψυχολόγων στις Η.Π.Α.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής χαρακτηρίζονται από την εντυπωσιακή άνθηση της επαγγελματικής ψυχολογίας, η οποία και αποτυπώνεται εν μέρει στο μέγεθος του κύριου επαγγελματικού συλλόγου ψυχολόγων που υφίσταται στη χώρα, του APA (American Psychological Association). Ο APA με έδρα την Washington D.C., διαθέτει περίπου 150.000 εγγεγραμμένα μέλη και ετήσιο προϋπολογισμό 70.000.000 δολαρίων²⁷¹. Ο σύλλογος έχει μακρά ιστορική διαδρομή, από την ίδρυσή του το 1892 στο πανεπιστήμιο Clark της Μασαχουσέτης από τον G. Stanley Hall²⁷². Η συνεισφορά του συλλόγου στην επιστημονική έρευνα είναι σημαντικότερη, κυρίως μέσα από τα εκδοτικά του εγχειρήματα²⁷³, τη βάση δεδομένων PsycINFO²⁷⁴ και τη δική του μέθοδο επιστημονικής τεκμηρίωσης, γνωστής και ως APA style²⁷⁵. Βεβαίως, παρά το αδιαφιλονίκητο μέγεθος, ισχύ και επιρροή που διαθέτει ο APA, έχουν διατυπωθεί και κριτικές εις βάρος του²⁷⁶.

²⁷¹ <http://www.apa.org/about/>

²⁷² http://en.wikipedia.org/wiki/American_Psychological_Association

²⁷³ Ο APA εκδίδει 69 επιστημονικά περιοδικά ψυχολογίας, με σημαντικότερα τα: *American Psychologist*, *Developmental Psychology*, *Journal of Experimental Psychology: Applied*, *Psychological Review*, *Psychological Bulletin*, *Journal of Personality and Social Psychology*, *Journal of Applied Psychology* και *Psychology and Aging*.

²⁷⁴ Η οποία περιέχει πληροφορίες από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, μεταξύ των οποίων και 2337 περιοδικά ψυχολογίας.

²⁷⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/APA_style

²⁷⁶ Έντονη κριτική δέχθηκε ο APA, όταν αποκαλύφθηκε ότι μέλη του είχαν συμμετάσχει στο πρόγραμμα *συμβουλευτικής επιστήμης της συμπεριφοράς* (Behavioral Science Consultation Team). Το συγκεκριμένο πρόγραμμα τελούσε υπό την αιγίδα του αμερικανικού στρατού στο στρατόπεδο συγκέντρωσης κρατουμένων του Γκουαντάναμο, προκειμένου να συνδράμει το έργο των ανακριτικών αρχών. Εκ των υστέρων, ο APA

Επιπλέον στα μέσα του 20^{ου} αιώνα εκδηλώθηκαν αποσχιστικές τάσεις στο σύλλογο, κυρίως λόγω της καταφανούς κυριαρχίας της κλινικής ψυχολογίας μέσα στους κόλπους του²⁷⁷. Ως εκ τούτου, ομάδες μελών τα οποία προσανατολίζονταν κυρίως στην επιστημονική έρευνα, αποχώρησαν από τον APA για να ιδρύσουν την Psychonomic Society το 1959²⁷⁸ και την American Psychological Society το 1988, η οποία και μετονομάστηκε σε Association for Psychological Science²⁷⁹ το 2006.

Πέρα από τη σημαντικότητα, όπως προαναφέρθηκε, οργάνωση των αμερικανών ψυχολόγων σε επαγγελματικούς συλλόγους, στις Η.Π.Α. υφίσταται ένα πραγματικά υποδειγματικό από κάθε άποψη σύστημα εποπτείας και αδειοδότησης του επαγγελματικού κλάδου της ψυχολογίας. Εξαιτίας του ομοσπονδιακού χαρακτήρα του κράτους, η εποπτεία χαρακτηρίζεται από μια πολυδιάσπαση. Εντούτοις υπάρχουν συνεκτικά στοιχεία ανάμεσα στις ρυθμίσεις που ακολουθούνται στις 50 πολιτείες και στις αυτοδιοικούμενες περιοχές²⁸⁰, τα οποία οδηγούν παράλληλα σε μια κεντρική οργάνωση. Από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα το καθεστώς αδειοδότησης των ψυχολόγων στις Η.Π.Α. βρέθηκε σε πορεία σύγκλισης με το νομικό πλαίσιο του Καναδά.

Καταρχάς πρέπει να επισημανθεί ότι απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου κάποιος να εξασκήσει το επάγγελμα του ψυχολόγου στις Η.Π.Α. είναι η κατοχή ειδικής άδειας (*licensure*). Νομική βάση της

καταδίκασε τις τακτικές αυτές και ζήτησε από την αμερικανική κυβέρνηση να εκλείψουν.

²⁷⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/American_Psychological_Association#cite_note-20

²⁷⁸ <http://www.psychonomic.org/>

²⁷⁹ <http://www.psychologicalscience.org/>

²⁸⁰ Πρόκειται για τα υπερπόντια εδάφη των Η.Π.Α., δηλαδή τη νήσο Γκουάμ, το Πουέρτο Ρίκο και τις Αμερικανικές παρθένες νήσους.

αδειοδότησης αποτελεί η προστασία του κοινού το οποίο και κάνει χρήση των υπηρεσιών²⁸¹. Απορρίπτεται ως βάση το arm's length regulatory project με την αρχή του caveat emptor. Οι πολίτες κρίνονται ως ανίκανοι να αντιληφθούν κατόπιν επαρκούς εποπτείας τα ελαττώματα των παρόχων υπηρεσιών ψυχολογίας. Ως εκ τούτου κρίνεται επιτακτική η νομοθετική παρέμβαση, προκειμένου να προστατευθούν ως ανίσχυρο μέρος στο δίπολο ψυχολόγος-πελάτης. Πλειοδοτώντας έναντι των συστημάτων εποπτείας και αδειοδότησης που ισχύουν σε άλλες χώρες, στις Η.Π.Α. η αδειοδότηση δεν περιορίζεται μόνο σε ένα παθητικό ρόλο, αυτό της εξακρίβωσης της ύπαρξης των απαιτούμενων προσόντων²⁸². Αντιθέτως, καθιερώνονται εξετάσεις προκειμένου να κριθεί στην πράξη η επάρκεια των υποψηφίων επαγγελματιών ψυχολόγων. Το σύστημα χαρακτηρίζεται από δύο επίπεδα: σε πρώτο (πολιτειακό) επίπεδο υφίστανται τα λεγόμενα συμβούλια ψυχολογίας (*psychology boards*), τα οποία δρουν για λογαριασμό των πολιτειακών αρχών²⁸³ και αποτελούν τμήμα της τοπικής κυβέρνησης. Οι υπηρεσίες αυτές αρχικά εποπτεύουν τον τρόπο με τον οποίο οι επαγγελματίες ψυχολόγοι λαμβάνουν τις άδειές τους. Στη συνέχεια ασκούν ένα συνεχή έλεγχο ουσίας, προκειμένου να εξασφαλίζουν τη συνεχή τήρηση των υποχρεώσεων των επαγγελματιών ψυχολόγων, όπως αυ-

²⁸¹ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3390>

²⁸² Ακαδημαϊκών, κοινωνικών, υγειονομικών κλπ.

²⁸³ Για παράδειγμα στην πολιτεία της Καλιφόρνια, το California Board of Psychology συνιστά μια εκ των 30 ρυθμιστικών-εποπτικών αρχών (για αρχιτέκτονες, φαρμακοποιούς, μηχανικούς, εργολάβους κλπ.) που δρουν υπό την αιγίδα του Department of Consumer Affairs (DCA), το οποίο με τη σειρά του αποτελεί τμήμα του California SCSA (State and Consumer Services Agency), υπηρεσία η οποία αναφέρει απευθείας στον Κυβερνήτη της Καλιφόρνια.

τές διαμορφώνονται από τη νομοθεσία²⁸⁴. Σε δεύτερο επίπεδο διακρίνεται μια κεντρική οργάνωση, ο ASPPB (Association of State and Provincial Psychology Boards), η οποία ουσιαστικά αποτελεί το συνεκτικό ιστό και συνάμα τον καταλύτη σύγκλισης ανάμεσα στις πολιτείες. Οι άδειες άσκησης ψυχολογίας εξακολουθούν να αποτελούν αρμοδιότητα των psychology boards που υφίστανται σε κάθε πολιτεία.

Ο ASPPB ιδρύθηκε το 1961 με έδρα το Μοντγκόμερι της Αλαμπάμα ως προϊόν συνεργασίας ανάμεσα στα psychology boards των Η.Π.Α. και του Καναδά, προκειμένου να διευκολύνει τη σύγκλιση και κατ' επέκταση την κινητικότητα των επαγγελματιών ψυχολόγων. Ακρογωνιαίος λίθος της προαναφερθείσας σύγκλισης αποτελεί η καθιέρωση μιας κοινής εξέτασης για τη λήψη άδειας επαγγελματικής εξάσκησης της ψυχολογίας, της EPPP (Examination for Professional Practice in Psychology), υπό την αιγίδα του ASPPB. Επιπροσθέτως, ο ASPPB διευκολύνει την επικοινωνία ανάμεσα στα boards, την κινητικότητα των επαγγελματιών ψυχολόγων από πολιτεία σε πολιτεία, διατηρεί τράπεζες δεδομένων και εκδίδει τα λεγόμενα πιστοποιητικά επαγγελματικής διάκρισης στην ψυχολογία (Certificate of Professional Qualification in Psychology-CPQ). Στην πραγματικότητα ο ASPPB αποτελεί το μηχανισμό δυνάμει του οποίου το υφιστάμενο ομοσπονδιακό σύστημα διατηρεί μια μορφή επικοινωνίας και ως εκ τούτου επιτυγχάνει τη λειτουργικότητα του κλάδου.

Αυτή τη στιγμή, όπως έχει προαναφερθεί, η χορήγηση αδειών εξάσκησης του επαγγέλματος ψυχολόγου πραγματοποιείται από τις

²⁸⁴ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3390>

πολιτειακές υπηρεσίες που αποκαλούνται psychology boards. Κάθε πολιτεία διαθέτει δικό της δίκαιο και κατά συνέπεια οι προϋποθέσεις, αλλά ακόμη και η ίδια η διαδικασία χορήγησης αδειών διαφέρουν. Εντούτοις διακρίνεται ένας κοινός ιστός βασικών προϋποθέσεων, ο οποίος εν πολλοίς συνιστά και αποτέλεσμα της επιδιωκόμενης σύγκλισης. Καταρχάς σε όλες τις περιπτώσεις αναγκαία ακαδημαϊκή προϋπόθεση συνιστά η κατοχή διδακτορικού τίτλου στην ψυχολογία από αναγνωρισμένο πρόγραμμα (*accredited program*) πανεπιστημιακού ιδρύματος²⁸⁵. Στο ζήτημα αυτό απαραίτητη είναι η συνδρομή του APA, ο οποίος και είναι επιφορτισμένος με τη διαδικασία αξιολόγησης και αναγνώρισης των προσφερόμενων εκπαιδευτικών προγραμμάτων ψυχολογίας²⁸⁶. Συγκεκριμένα, εντός του APA λειτουργεί ειδικό σώμα, η *Commission on Accreditation (CoA)*, η οποία και δημοσιεύει ετησίως κατευθυντήριες οδηγίες και αρχές²⁸⁷ πιστοποίησης, καθώς και λίστα αναγνωρισμένων προγραμμάτων στο περιοδικό *American Psychologist*²⁸⁸. Κυρίως τα αναγνωριζόμενα προγράμματα είναι διδακτορικά και μεταδιδακτορικά προγράμματα κλινικής, συμβουλευτικής και σχολικής ψυχολογίας²⁸⁹. Αντιθέτως δεν αναγνωρίζονται απλά προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών πάνω στα ανωτέρω αντικείμενα. Επί του παρόντος ο APA αναγνωρίζει προγράμματα μόνο από τις Η.Π.Α., τις αυτοδιοικούμενες περιοχές, το Πουέρτο Ρίκο και τον Κα-

²⁸⁵ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3391>

²⁸⁶ <http://www.apa.org/ed/accreditation/accrfaq.html>

²⁸⁷ *Guidelines and Principles for Accreditation of Programs in Professional Psychology (G&P)*.

²⁸⁸ <http://www.apa.org/ed/accreditation/faq1.html>

²⁸⁹ <http://www.apa.org/ed/accreditation/programs.html>

ναδά²⁹⁰. Είναι αυτονόητο ότι τα πανεπιστημιακά προγράμματα συνεχίζουν να υπόκεινται σε διαρκή εποπτεία από τον APA και μετά την αναγνώρισή τους, προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι διατηρούν τα απαραίτητα πρότυπα. Πέραν των ακαδημαϊκών προϋποθέσεων, απαιτείται ολοκλήρωση προγραμμάτων μαθητείας διετούς συνήθως διάρκειας (*Internship Training programs*), τμήμα των οποίων θα πρέπει, συν τοις άλλοις, να είναι σε μεταδιδακτορικό επίπεδο²⁹¹. Πέραν των ανωτέρω ακαδημαϊκών και εργασιακών προϋποθέσεων, οι οποίες είναι σύνηθες φαινόμενο στα νομικά συστήματα των άλλων χωρών, στις Η.Π.Α., για τη χορήγηση άδειας εξάσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου, απαιτείται η συμμετοχή τους σε ειδικές εξετάσεις που φέρουν την ονομασία *EPPP (Examination for Professional Practice in Psychology)*²⁹².

Η εξέταση EPPP υφίσταται από το 1965, στο πλαίσιο της διαδικασίας σύγκλισης ανάμεσα στις πολιτειακές ρυθμίσεις γύρω από την άδεια άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Πρόκειται για μια εξαιρετικά σύνθετη εξέταση, η οποία αποσκοπεί να εξακριβώσει την γνωστική επάρκεια και το βαθμό ετοιμότητας του υποψήφιου επαγγελματία ψυχολόγου. Η συγκεκριμένη εξέταση εξελίσσεται και αναθεωρείται διαρκώς, ευρισκόμενη υπό την εποπτεία του ASPPB, το οποίο, σε ζητήματα που άπτονται της οργάνωσης του EPPP, συνεπικουρείται από την Professional Examination Service (PES)²⁹³. Η εξέ-

²⁹⁰ <http://www.apa.org/ed/accreditation/outsideusa.html>

²⁹¹ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3391>

²⁹² Ibid.

²⁹³ *ASPPB: Information for candidates (Examination for Professional Practice in Psychology)*.

ταση διενεργείται σε 320 εξεταστικά κέντρα στις Η.Π.Α. και τον Καναδά (*Prometric Testing Centers*), κυρίως σε ηλεκτρονική μορφή²⁹⁴ μέσα από το δίκτυο Prometric²⁹⁵. Οι υποψήφιοι έχουν τη δυνατότητα να εξεταστούν σε όποιο εξεταστικό κέντρο επιθυμούν, χωρίς να είναι αναγκαίο αυτό να βρίσκεται εντός της πολιτείας όπου επιθυμούν να λάβουν άδεια άσκησης επαγγέλματος²⁹⁶. Προκειμένου να λάβουν μέρος στην εξέταση EPPP, θα πρέπει να καταθέσουν αίτηση προς τούτο ηλεκτρονικά μέσα από το σύστημα *PsyIMS (Psychology Information Management System)*, το οποίο δημιουργήθηκε από την *ASPPB* με τη συνδρομή της *PES*, καταβάλλοντας εξέταστρα ύψους 450 δολαρίων²⁹⁷. Η εξέταση διαρκεί 4 ώρες περίπου και περιλαμβάνει 225 ερωτήσεις²⁹⁸. Οι ερωτήσεις καλύπτουν οκτώ θεματικές ενότητες:

- 1) βιολογικές βάσεις συμπεριφοράς (*Biological bases of behavior*),
- 2) νοητικές βάσεις συμπεριφοράς (*cognitive-affective bases of behavior*),
- 3) κοινωνικές και πολυπολιτισμικές βάσεις συμπεριφοράς (*social and multi-cultural bases of behavior*),
- 4) θεωρίες δια βίου ανάπτυξης (*growth and life-span development*),
- 5) αξιολόγηση και διάγνωση (*assessment and diagnosis*),
- 6) θεραπεία-παρέμβαση και πρόληψη (*treatment-intervention and prevention*),

²⁹⁴ Εξαιρούνται ορισμένες πολιτείες, οι οποίες και δε διαθέτουν τη σχετική τεχνολογική υποδομή.

²⁹⁵ Computer Based Testing (CBT).

²⁹⁶ http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3433#app_process

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3433>

- 7) *ερευνητικές μέθοδοι και στατιστική (research methods and statistics)*,
8) *ηθικά, νομικά και επαγγελματικά ζητήματα*²⁹⁹ (*ethical, legal and professional issues*)³⁰⁰.

Αναφορικά τώρα με την ακολουθούμενη βαθμολογική κλίμακα, η μέγιστη τιμή αυτής δεν αντιστοιχεί στο πλήθος των ερωτήσεων (raw scores), καθότι κάθε ερώτηση έχει διαφορετικό συντελεστή βαρύτητας, με αποτέλεσμα η κλίμακα (scaled scores) να κυμαίνεται από το 200 μέχρι το 800³⁰¹. Το ASPPB προτείνει ως βάση, προκειμένου ο εξεταζόμενος να επιτύχει στην εξέταση (passing score), το 500³⁰². Η συγκεκριμένη βαθμολογία όμως δεν είναι δεσμευτική, καθώς κάθε πολιτειακή αρχή δύναται να διαμορφώσει δικά της κριτήρια επιτυχούς εξέτασης και ως τούτου να χορηγήσει άδεια άσκησης επαγγέλματος κατόπιν διαφορετικής (συνήθως υψηλότερης) βαθμολογίας. Σε περίπτωση που ένας εξεταζόμενος αποτύχει, δικαιούται να εξεταστεί ξανά, μέχρι τέσσερις φορές εντός ενός έτους³⁰³. Πρέπει να επισημανθεί ότι η συγκεκριμένη εξέταση έχει πρωτίστως υποστηρικτικό ρόλο στη διαδικασία εποπτείας και αδειοδότησης των επαγγελματιών ψυχολόγων από τα πολιτειακά Psychology Boards. Από κει και πέρα, η

²⁹⁹ *APA Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct and/or Canadian Code of Ethics for Psychologists, APA/CPA Standards for Providers of Psychological Services, AERA/APA/NCME Standards for Educational and Psychological Testing, ASPPB Code of Conduct κ.α.*

³⁰⁰ *ASPPB: Information for candidates (Examination for Professional Practice in Psychology)*

³⁰¹ http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3433#app_process

³⁰² Ibid.

³⁰³ Ibid.

κάθε πολιτειακή αρχή ενδέχεται να ορίσει περαιτέρω προϋποθέσεις, ακόμη και εξετάσεις, προκειμένου να χορηγήσει άδεια άσκησης επαγγέλματος. Ορισμένες πολιτείες καθιερώνουν και άλλες εξετάσεις πέρα από το EPPP, οι οποίες φυσικά δυσχεραίνουν την προσπάθεια των επαγγελματιών ψυχολόγων και συνεπάγονται αυξημένο κόστος. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα παραδείγματα: α) της πολιτείας της Καλιφόρνια, όπου οι επιτυχόντες του EPPP καλούνται να περάσουν την “*California Psychology Supplemental Examination*”, β) της πολιτείας της Φλόριντα, όπου οι υποψήφιοι πρέπει να επιτύχουν επιπλέον σε ειδική εξέταση της πολιτειακής νομοθεσίας και γ) της πολιτείας της Ιντιάνα, όπου οι υποψήφιοι καλούνται να εξεταστούν πριν από το EPPP στην “*Indiana state jurisprudence exam*”³⁰⁴. Το μείζον προτέρημα της εξέτασης EPPP είναι αναμφίβολα ότι προσφέρει μια κοινή βάση για όλες τις πολιτειακές αρχές, μια εξέταση αντί πολλών διαφορετικών δηλαδή. Ως εκ τούτου διευκολύνεται η μετακίνηση των επαγγελματιών ψυχολόγων από μια πολιτεία σε άλλη, καθώς πλέον το ASPPB μπορεί να αποστείλει τα αποτελέσματα της εξέτασης EPPP³⁰⁵ στις εκάστοτε πολιτειακές αρχές. Δίχως την κοινή βάση αναφοράς του EPPP, οι ενδιαφερόμενοι να μετεγκατασταθούν θα έπρεπε κατά πάσα πιθανότητα να εξεταστούν εκ νέου, προκειμένου να λάβουν νέα άδεια άσκησης του επαγγέλματός τους. Ουσιαστικά το ASPPB διατηρεί πλέον μια μόνιμη τράπεζα πληροφοριών, στην οποία περιέχονται όλες οι βαθμολογίες των εξεταζομένων στο EPPP, αλλά και μια πειθαρχική βάση δεδομένων³⁰⁶.

³⁰⁴ <http://gradpsych.apags.org/sep07/notdone.html>

³⁰⁵ ASPPB Score Transfer Service.

³⁰⁶ ASPPB Disciplinary Data System.

Όπως προαναφέρθηκε, η ιδέα της κεντρικής δομής του ASPPB και κατ' επέκταση της κοινής εξέτασης EPPP είναι η διευκόλυνση της κινητικότητας των επαγγελματιών ψυχολόγων στον ευρύτερο οικονομικό χώρο³⁰⁷ των Η.Π.Α. και του Καναδά. Για το συγκεκριμένο λόγο εγκαινιάστηκε (με κάποια ομολογουμένως καθυστέρηση το 1998) στους κόλπους του ASPPB ειδικό πρόγραμμα που φέρει τον τίτλο *ASPPB Mobility Program* και το οποίο περιλαμβάνει τέσσερις μεθόδους, προκειμένου να διευκολυνθεί η μετακίνηση επαγγελματιών ψυχολόγων, οι οποίοι ήδη διαθέτουν άδεια άσκησης επαγγέλματος από psychology board κάποιας πολιτείας³⁰⁸. Καταρχάς υφίσταται το λεγόμενο Πιστοποιητικό Επαγγελματικής Αναγνώρισης στην Ψυχολογία, γνωστό ως CPQ (*"Certificate of Professional Qualification in Psychology"*)³⁰⁹. Το πιστοποιητικό αυτό καθ' εαυτό δεν αποτελεί άδεια άσκησης επαγγέλματος, αλλά «ένδειξη αδειοδότησης». Ως εκ τούτου η χορήγηση του CPQ δε συνεπάγεται αυτόματα δυνατότητα εξάσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου από τον κάτοχό του, **όπου αυτός επιθυμεί**³¹⁰. Αντιθέτως, τούτο διευκολύνει τη λήψη άδειας εργασίας από τις αρμόδιες πολιτειακές αρχές³¹¹, καθώς συνιστά τεκμήριο ακαδημαϊκών γνώσεων, επαγγελματικής εμπειρίας³¹² και βαθμολογίας στην εξέταση EPPP³¹³. Από κει και πέρα, τα κατά τόπους

³⁰⁷ Στο σημείο αυτό υιοθετείται ορολογία αντίστοιχη με την ευρωπαϊκή.

³⁰⁸ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3524>

³⁰⁹ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3451>

³¹⁰ Ibid.

³¹¹ Υπό την προϋπόθεση βεβαίως ότι οι συγκεκριμένες αρχές έχουν συμφωνήσει να αποδέχονται και να αναγνωρίζουν το CPQ.

³¹² Κυρίως υπό τη μορφή μαθητείας.

³¹³ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3451>

psychology boards που είναι υπεύθυνα για τη χορήγηση αδειών, δύνανται να εγείρουν περαιτέρω αξιώσεις από τους ενδιαφερόμενους επαγγελματίες. Κατά κύριο λόγο οι κάτοχοι πιστοποιητικού CPQ καλούνται να δώσουν επιπλέον εξετάσεις στο αντικείμενο της πολιτειακής νομοθεσία περί την ψυχική υγεία (*local mental health law*), καθώς επίσης και να υποβληθούν στη διαδικασία της προσωπικής συνέντευξης, προκειμένου να διαλευκανθούν όλες οι πτυχές της προσωπικότητάς τους³¹⁴. Το ως άνω πιστοποιητικό ουσιαστικά συνιστά απόδειξη ότι ο κάτοχός του σίγουρα πληροί τις θεμελιώδεις προϋποθέσεις του ASPPB, όπως αυτές προκρίνονται από το συμβούλιό του. Πρέπει όμως να επισημανθεί ότι το ASPPB χαρακτηρίζεται ως ένα βαθμό φειδωλό στη χορήγηση των πιστοποιητικών. Η απλή εγγραφή και αδειοδότηση από board, το οποίο να αποτελεί μέλος του ASPPB, δε συνεπάγεται αυτομάτως χορήγηση του πιστοποιητικού³¹⁵. Προκειμένου να λάβει κάποιος το CPQ θα πρέπει: α) να έχει άδεια άσκησης ψυχολογίας σε κάποια από τις δικαιοδοσίες που υπάγονται στο σύστημα του ASPPB, β) να έχει εργασθεί ως ψυχολόγος στη συγκεκριμένη δικαιοδοσία για τουλάχιστον πέντε έτη και γ) να μην έχει ιστορικό πειθαρχικών διώξεων εις βάρος του από τα αρμόδια πολιτειακά όργανα. Επιπλέον απαιτείται στις εξετάσεις του EPPP να έχει λάβει την ελάχιστη επιτυχή βαθμολογία του ASPPB (δηλ. 500), να έχει πραγματοποιήσει μέσα σε διάρκεια τουλάχιστον 2 ετών μεταδιδακτορική πρακτική άσκηση διάρκειας 3.000 ωρών και τέλος να διαθέτει εγκεκριμένο διδακτορικό³¹⁶ δίπλωμα στην ψυχολογία, το οποίο να καλύπτει α-

³¹⁴ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3451>

³¹⁵ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3454>

³¹⁶ Το πρόγραμμα θα πρέπει να αναγνωρίζεται από την American Psychological Association ή την Canadian Psychological Association ή τέλος από κοινή επιτροπή του

παραιτήτως συγκεκριμένες επιστημονικές ενότητες³¹⁷. Οι προϋποθέσεις των εξετάσεων και της πρακτικής εργασίας δύναται να αρθούν στην περίπτωση που έχει αποκτηθεί επιπροσθέτως δίπλωμα από το ABPP (American Board of Professional Psychology)³¹⁸. Ως εκ τούτου το CPQ οριοθετεί μια περιορισμένη ομάδα επαγγελματιών, οι οποίοι έχουν αυξημένες πιθανότητες αδειοδότησης από τα psychology boards άλλων πολιτειών. Μια πολύ σημαντική παράμετρος του πιστοποιητικού συνιστά η ιδιαίτερη βαρύτητα που δίνεται στην απουσία πειθαρχικών διώξεων σε βάρος του επαγγελματία ψυχολόγου. Το κριτήριο της ομαλούς συμπεριφοράς συναντάται και στο βρετανικό μοντέλο, μέσω των Standards του HPC. Βεβαίως εν προκειμένω η πραγματική ισχύς του εκδηλώνεται κατά την μετακίνηση ενός επαγγελματία ψυχολόγου.

Όπως έχει ήδη γίνει αντιληπτό, η κινητικότητα των επαγγελματιών ψυχολόγων διευκολύνεται πρωτίστως μέσω της αδιάβλητης, αναλυτικής και ταχύρυθμης μεταφοράς πληροφοριών. Ο μείζον ρόλος που έχει αναλάβει το ASPPB συνίσταται στην δημιουργία ενός διαμετακομιστικού φορέα, που λειτουργεί ως συνεκτικός ιστός ανάμεσα στις αποκεντρωμένες πολιτειακές αρχές. Δίχως υπερβολή, η ύπαρξη του ASPPB σηματοδοτεί την ανεπάρκεια λειτουργίας λόγω της πολυδιάσπασης ενός ομοσπονδιακού συστήματος, το οποίο λειτουργεί δι-

Association of State and Provincial Psychology Boards και του National Register of Health Service Providers in Psychology.

³¹⁷ Επιστημονική και επαγγελματική δεοντολογία, Σχεδιασμός έρευνας και μεθοδολογίας, στατιστική, ψυχομετρική θεωρία, βιολογικές βάσεις συμπεριφοράς, νοητικές βάσεις συμπεριφοράς, κοινωνικές βάσεις συμπεριφοράς και θεωρία της προσωπικότητας.

³¹⁸ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3454>

χως ένα κέντρο διαχείρισης και αναφοράς. Εν προκειμένω η συνεισφορά του CPQ συνίσταται στη διασπορά των πληροφοριών κατόπιν πρωτοβουλίας του επαγγελματία. Πέρα όμως από τη συγκεκριμένη ροή ενημέρωσης, είναι σημαντικό για τα πολιτειακά όργανα να υπάρχει και μια κεντρική τράπεζα πληροφοριών³¹⁹ στην οποία να μπορούν να ανατρέχουν από μόνα τους, προκειμένου να ενημερώνονται για τους ενδιαφερόμενους επαγγελματίες. Η συγκεκριμένη ανάγκη, η οποία κατά μία έννοια αποτελεί το αντίβαρο του CPQ, είναι η ASPPB Credentials Bank³²⁰, η οποία και χαρακτηρίζεται ως “*πρόγραμμα διακρίβωσης και αποθήκευσης διαπιστευτηρίων*” (“*Credentials Verification and Storage Program*”). Αυτή η τράπεζα συγκεντρώνει πληροφορίες που άπτονται της διαδικασίας αδειοδότησης των επαγγελματιών ψυχολόγων. Συγκεκριμένα, περιέχονται εκεί οι βαθμολογίες του EPPP, οι αναλυτικές βαθμολογίες των ακαδημαϊκών τίτλων, οι συστατικές επιστολές, αναλυτικές πληροφορίες γύρω από τα προγράμματα πρακτικής εξάσκησης και μεταδιδακτορικής μαθητείας και τα πιστοποιητικά συνεχούς εκπαίδευσης³²¹. Η συγκεκριμένη τράπεζα αποτελεί συν τοις άλλοις και μια μορφή εξασφάλισης για τους επαγγελματίες ψυχολόγους, απέναντι σε αστάθμητους παράγοντες που απειλούν το ζωτικό για την εργασία τους υλικό.

Είναι αναμενόμενο και εύλογο σε μια χώρα όπως οι Η.Π.Α., η κινητικότητα των ψυχολόγων να μην περιορίζεται μόνο στη μετεγκατάσταση σε άλλη πολιτεία, αλλά να σχετίζεται και με την προσωρινή παροχή υπηρεσιών εκτός έδρας. Τα συγκεκριμένα άτομα δεν έχουν

³¹⁹ Κατά τα πρότυπα του Register του HPC.

³²⁰ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3463>

³²¹ Ibid.

ανάγκη να λάβουν κανονική άδεια εργασίας στη συγκεκριμένη πολιτεία³²². Ως εκ τούτου, το 2007 το ASPPB εισήγαγε ένα νέο σύστημα πιστοποίησης παραπλήσιο, όσον αφορά τα προσόντα, του CPQ, αλλά με μία διαφορά. Το νέο πιστοποιητικό που ονομάζεται IPC (Inter-jurisdictional Practice Certificate), αποτελεί τίτλο περιορισμένης διάρκειας χρήσεως³²³. Αποσκοπεί στο να διευκολύνει την προσωρινή προσφορά επαγγελματικών υπηρεσιών ψυχολογίας σε μια δικαιοδοσία διαφορετική από αυτή στην οποία εδρεύει ο ψυχολόγος³²⁴. Κατά κάποιο τρόπο και με σκωπτική βεβαίως διάθεση, το IPC θα μπορούσε να αξιολογηθεί σε μια μορφή βίζας, η οποία και επιτρέπει επισκέψεις για επαγγελματικούς σκοπούς. Είναι αναμφίβολα ένα χρήσιμο εργαλείο, το οποίο και θα πρέπει να γίνει αντιληπτό ως συμπλήρωμα και όχι εναλλακτική επιλογή του CPQ.

Στην ίδια βάση “αυτόματης” αναγνώρισης δίχως περαιτέρω διαδικασίες, κινείται σε μεγάλο βαθμό και η τελευταία διαδικασία στο πλαίσιο του *ASPPB Mobility Program*, το “*Σύμφωνο Αμοιβαιότητας*”. Το Σύμφωνο Αμοιβαιότητας, ή αλλιώς AOR (“*Agreement of Reciprocity*”), στηρίζεται στην εκ των προτέρων συναίνεση από την πλευρά των πολιτειακών οργάνων για αμοιβαία αναγνώριση και αδειοδότηση των επαγγελματιών ψυχολόγων που έχουν ήδη σχετική άδεια σε ένα εκ των συμβαλλομένων μερών³²⁵. Μέχρι στιγμής στο Σύμφωνο Αμοιβαιότητας έχουν προσχωρήσει 12 πολιτείες των Η.Π.Α. και του

³²² Για την ακρίβεια, οι προσωρινώς μετακινούμενοι επαγγελματίες ενδεχομένως να ενδιαφέρονται για το σύνολο των πολιτειών.

³²³ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3459>

³²⁴ Ibid.

³²⁵ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3467>

Καναδά³²⁶. Απαραίτητες προϋποθέσεις προκειμένου ένας ήδη αδειοδοτημένος και εγγεγραμμένος ψυχολόγος να λάβει νέα άδεια σε άλλη πολιτεία, είναι η πενταετής εξάσκηση του επαγγέλματος, το λευκό πειθαρχικό μητρώο και η απουσία προηγούμενης απόρριψης από τα πολιτειακά όργανα. Επιπλέον απαιτείται να προσκομισθούν και τρεις συστατικές επιστολές από τρεις συναδέλφους του ενδιαφερόμενου. Κανονικά, υπό τους ανωτέρω όρους η αποδοχή και αδειοδότηση του επαγγελματία γίνεται αυτομάτως. Ενδέχεται όμως οι τοπικές αρχές που είναι αρμόδιες για την αδειοδότηση να εγείρουν ορισμένες επιπλέον αξιώσεις, με κύρια τη διενέργεια ειδικής συνέντευξης με τον υποψήφιο³²⁷.

Γίνεται πλέον αντιληπτό ότι το σύστημα που ακολουθείται στις Η.Π.Α. αναφορικά με την εποπτεία και χορήγηση άδειας άσκησης επαγγέλματος στους ψυχολόγους είναι ιδιαίτερα λεπτομερές, προσεκτικά μελετημένο και αποτελεσματικό. Η ουσιαστική καινοτομία είναι η ύπαρξη του ASPPB, το οποίο και προσφέρει έναν τεχνοκρατικό μηχανισμό αποτίμησης των επιστημόνων, αλλά και διαρκούς εποπτείας τους. Θετικότεα κρίνεται βεβαίως η ύπαρξη εξετάσεων πέρα από τα αναγκαία προσόντα των υποψηφίων. Το EPPP αποτελεί εγγύηση ανεξαρτησίας και αδιάβλητων αποτελεσμάτων. Είναι αδιανόητο σήμερα να υφίσταται ένα πραγματικά αξιοκρατικό σύστημα, το οποίο να βασίζεται μόνο στους ακαδημαϊκούς τίτλους. Οι γνώσεις των ψυχολόγων θα πρέπει να ελέγχονται εξονυχιστικά, προκειμένου να προ-

³²⁶ Manitoba, Ontario, Wisconsin, New Hampshire, Kentucky, Missouri, Nebraska, Oklahoma, Arkansas, Nevada, Texas & Mississippi.

³²⁷ <http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3467>

στατεύεται το κοινό το οποίο κάνει χρήση των υπηρεσιών τους, αλλά και οι ανταγωνιζόμενοι επαγγελματίες.

Το καθεστώς λειτουργίας του επαγγέλματος του ψυχολόγου στις Η.Π.Α. θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελέσει πρότυπο για τις εξελίξεις που έπονται στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όπως θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, η πορεία σύγκλισης των διαφόρων ευρωπαϊκών νομικών πλαισίων γύρω από τη θέση του επαγγελματία ψυχολόγου πρέπει να ικανοποιήσει τόσο τον ομοσπονδιακό χαρακτήρα της Ένωσης, όσο και τις ιδιαιτερότητες των κρατών – μελών της. Κατά λογική συνέπεια ζητείται και στην ήπειρό μας ένας συνεκτικός ιστός, ένας φορέας σαν τον ASPPB.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΛΙΣΗΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΗΜΕΛΑΠΗ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΗ ΝΟ- ΜΟΘΕΣΙΑ

4.1 Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η εξέταση των προοπτικών εξέλιξης του νομικού πλαισίου γύρω από την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου και η σκιαγράφηση των δομικών αλλαγών που επίκεινται στο συγκεκριμένο χώρο στο εγγύς μέλλον. Φυσικά υπό τις παρούσες συνθήκες οι αναλύσεις που θα ακολουθήσουν περιορίζονται σε καθαρά υποθετική σφαίρα. Το ενδεχόμενο να υιοθετηθούν εντέλει οιοσδήποτε αλλαγές στο υπάρχον νομικό πλαίσιο από τα νομοπαραγωγικά όργανα της ελληνικής έννομης τάξης εξαρτάται από πολλές μεταβλητές. Θα πρέπει καταρχάς να επέλθει συνεννόηση ανάμεσα στις ομάδες οι οποίες ασκούν επιρροή στον οικείο χώρο. Επιπλέον θα πρέπει να καταστρωθεί μια στρατηγική που να οδηγήσει σε παραγωγικά αποτελέσματα. Το κατά πόσο είναι εφικτή μια βελτίωση των συνθηκών εξάσκησης του επαγγέλματος, προς το παρόν είναι αδιευκρίνιστο. Παρόλα αυτά θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι εξελίξεις στο χώρο ενδέχεται να ευνοηθούν από τη δεδομένη κινητικότητα στο κοινοτικό δίκαιο. Ουσιαστικά θα πρέπει να διερευνηθεί η επίδραση που ενδέχεται να έχει στην ελληνική έννομη τάξη η οδηγία 2005/36/EK.

Στον πυρήνα των κοινοτικών ρυθμίσεων εντοπίζεται αναμφίβολα μια διάθεση για καλλιέργεια ενός κλίματος συναίνεσης. Το κοινοτικό δίκαιο προωθεί τη δόμηση νομοθετικής ομοιογένειας. Το ζήτημα όμως είναι ότι κυρίως γίνεται λόγος για ομοιογένεια, η οποία επιτυγχάνεται κατά τρόπο άμεσο και ευθύ μέσω των κανονισμών και των

οδηγιών. Από κει και πέρα θα πρέπει να απαντηθεί το ενδιαφέρον ερώτημα, κατά πόσο το κοινοτικό δίκαιο έχει την ικανότητα να συμπαρασύρει τις εξελίξεις και να λειτουργήσει ως καταλύτης για την οικοδόμηση της ομοφωνίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Ειδικώς η οδηγία 2005/36 φαίνεται να καινοτομεί, προωθώντας πέρα από τις κοινές ρυθμίσεις και μια τάση συσπείρωσης και συνέργειας. Η συνέργεια δεν γίνεται αντιληπτή μόνο σε επίπεδο κρατών μελών, αλλά και δευτερευόντως ανάμεσα σε υφιστάμενες κοινωνικές δομές. Απόδειξη για την ανωτέρω προοπτική συνιστά η έμφαση που δίνεται από τις εκτιμήσεις ακόμη της οδηγίας, στο ρόλο που μπορούν και πρέπει να διαδραματίσουν οι επαγγελματικές ενώσεις.

Επιχειρώντας να δοθεί μια πειστική ανάλυση των τάσεων που υφίστανται, αλλά και της συσσωρευμένης ενέργειας η οποία προοιωνίζεται ριζικές αλλαγές, το παρόν κεφάλαιο διαθέτει την ακόλουθη δομή. Καταρχάς θα αποσαφηνισθεί η πολύκροτη έννοια της σύγκλισης. Θα επιχειρηθεί να διαγραφεί η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στη σύγκλιση και τη νομοθετική μίμηση. Επιπροσθέτως θα δοθούν οι βάσεις και θα αναλυθούν τα πλεονεκτήματα της σύγκλισης. Εν συνεχεία θα αναλυθούν τα διάφορα επίπεδα σύγκλισης, τα οποία ενδεχομένως να δύνανται να υπάρξουν αυτόνομα. Στην περίπτωση καταφατικής απάντησης στο τελευταίο ερώτημα, θα πρέπει αναπόφευκτα να γίνει λόγος για διαφορετικά είδη σύγκλισης. Πέρα από τα επίπεδα-είδη σύγκλισης θα πρέπει να εξετασθεί και το περιεχόμενο αυτής, τι δηλαδή θα συνεπάγεται σε πρακτικό επίπεδο. Τέλος θα εξετασθεί η ώθηση που προσφέρει το κοινοτικό δίκαιο προς την επίτευξη νομοθετικής σύγκλισης. Στο συγκεκριμένο τμήμα της ανάλυσης αυτής θα αποτι-

μηθεί η αξία των ήδη υπαρχουσών δομών που θα μπορούσαν να συν-
δράμουν την όλη διαδικασία.

4.2 Η αναγκαιότητα μετασχηματισμού του ελληνικού νομικού πλαισίου

Απαραίτητο σημείο εκκίνησης της παρούσας ανάλυσης αποτελεί αναμφίβολα η διερεύνηση των παραγόντων που θα ευνοούσαν μια δομική εξέλιξη του ελληνικού νομικού πλαισίου. Είναι επισφαλές να αναζητηθούν τα γενικότερα κίνητρα (ιδεολογικής κυρίως φύσεως) για τη σύγκλιση, δίχως να αποσαφηνισθούν τα εγχώρια οφέλη από μια τέτοια ριζική αλλαγή. Θεμελιώδες λοιπόν είναι να διευκρινισθεί αν το ελληνικό νομικό πλαίσιο άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου είναι αποτελεσματικό.

Καταρχάς είναι δεδομένο ότι πρόκειται για ένα πεπαλαιωμένο νομικό σύστημα. Αρμός του όλου νομικού πλαισίου είναι ο Ν. 991/1979, ο οποίος συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε μερικώς μόνο από το Ν. 2646/1998. Είναι ομολογουμένως εξαιρετικά σπάνιο φαινόμενο ένας επιστημονικός κλάδος, όπου οι εξελίξεις είναι ταχύρυθμες, να ρυθμίζεται από το ίδιο (σε γενικές γραμμές) σύστημα κανόνων για 31 έτη. Ο ισχύον νόμος αντικατοπτρίζει μια άλλη εποχή και αυτό αποτελεί από μόνο του σημαντική αδυναμία του ελληνικού νομικού πλαισίου. Η αρτηριοσκληρωτική δομή του Ν. 991/1979 καταδεικνύεται και από την απουσία ενδελεχούς μελέτης και καταγραφής της επιστήμης της ψυχολογίας στο κείμενό του. Το νομοθέτημα περιορίζεται σε μια υπέρ το δέον λιτή περιγραφή της επιστήμης της ψυχολογίας στο άρθρο 1, όπου αναφέρεται ότι «...ο ψυχολόγος στην άσκηση του επαγγέλματός του ερευνά και αξιολογεί την προσωπικότητα και τη συμπεριφορά του ανθρώπου και εργάζεται με τις καθιερωμένες αρχές και μεθόδους της επιστήμης της ψυχολογίας για την αξιοποίηση και βελτίωσή τους». Η ανωτέρω περιγραφή των επαγγελματικών δραστηριοτήτων

του ψυχολόγου δεν είναι ξεκάθαρο αν οφείλεται σε απουσία επαρκούς ενημέρωσης της νομοπαρασκευαστικής επιτροπής περί το αντικείμενο, ή σε ατολμία διεισδυτικής περιγραφής αυτού. Το αποτέλεσμα σε κάθε περίπτωση είναι το ίδιο: η αναποτελεσματική οριοθέτηση του ρυθμιστικού αντικειμένου του Ν. 991/1979. Το παραπάνω αδύριστο πεδίο του νόμου αποτελεί και την αχίλλειο πτέρνα του, καθώς καθιερώνει έναν άκρως διευρυμένο επαγγελματικό χώρο, που μπορεί να διεκδικήσει την πρόσβαση στην αγορά της ψυχολογίας.

Το πνεύμα της διάταξης του άρθρου 1 του Ν. 991/1979 έχει διαποτίσει ολόκληρο το νομοθέτημα. Γενικότερα παρατηρείται μια πλημμελής ρυθμιστική διάθεση, κάτι που αποτυπώνεται και από το μέγεθος του νόμου. Σε συνδυασμό με το Ν. 2646/1998, αλλά και την υπουργική απόφαση Α2 του 1981 και το προεδρικό διάταγμα 24/2000, ολόκληρο το ημεδαπό νομικό πλαίσιο είναι επικίνδυνα βραχύ, αντικατοπτρίζοντας τη ρηχότητα με την οποία αντιμετωπίζεται το όλο θέμα. Συν τοις άλλοις θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως γραφειοκρατικού χαρακτήρα δίχως πρακτικότητα. Το γεγονός ότι η αδειοδότηση των επαγγελματιών ψυχολόγων ανήκει στην αρμοδιότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης καταδεικνύει με σαφήνεια τα ανωτέρω. Είναι προφανές ότι δίχως ειδικά καταρτισμένο προσωπικό, οι υπηρεσίες των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης είναι καταδικασμένες να περιορίζονται σε έναν τυπικό έλεγχο νομιμότητας των προσόντων των υποψηφίων επαγγελματιών ψυχολόγων. Αντιθέτως, σημαντικό μέρος της επιτυχίας νομικών πλαισίων του εξωτερικού οφείλεται στην ανάθεση του αντίστοιχου ρόλου σε εξειδικευμένους τεχνοκράτες. Οι υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης με υπερβολικά διευρυμένες αρμοδιότητες, δε μπορούν αναπόφευκτα να επιδείξουν την α-

παιτούμενη ευελιξία και ως εκ τούτου καθίστανται αναποτελεσματικός φορέας χορήγησης αδειών. Οι υποχρεώσεις νομοθετικής παρέμβασης στο επαγγελματικό χώρο των ψυχολόγων δεν εξαντλούνται φυσικά στη διαδικασία χορήγησης ειδικών προς τούτο αδειών. Όπως προκύπτει και από τη μελέτη των αλλοδαπών δομών, αναπόσπαστο συμπλήρωμα της ρυθμιστικής λειτουργίας είναι και η εποπτική λειτουργία. Είναι σημαντικό δηλαδή στο νομικό πλαίσιο να καθιερωθούν δομές και σχηματισμοί, οι οποίοι να επιφορτιστούν με το διαρκή έλεγχο των επαγγελματιών ψυχολόγων μετά τη λήψη από αυτούς της άδειας άσκησης του επαγγέλματος. Όπως δεν είναι εφικτή η αυτορρύθμιση του χώρου, έτσι δεν είναι δυνατή και η προσαρμογή προς το κανονιστικό πλαίσιο δίχως την ύπαρξη ενός εξειδικευμένου προς τούτο φορέα. Εν προκειμένω, το νομικό σύστημα με επίκεντρο το Ν. 991/1979 σιωπά αναφορικά με το παραπάνω ζήτημα. Σύμφωνα με το άρθρο 5 του εν λόγω νόμου ο νομάρχης δύναται να ανακαλέσει την ήδη χορηγηθείσα άδεια άσκησης του επαγγέλματος, εφόσον υπάρξει πλάνη ως προς την ύπαρξη των προϋποθέσεων που απαιτούνται για τη χορήγηση της άδειας, ή ανικανότητα του ψυχολόγου προς άσκηση του επαγγέλματος λόγω σωματικής ή διανοητικής πάθησης, ή αμετάκλητη καταδίκη για ποινικό αδίκημα. Φυσικά η ανωτέρω διάταξη καθιερώνει μια περιορισμένη μορφή ελέγχου μετά την χορήγηση της άδειας άσκησης του επαγγέλματος. Παρ' όλα αυτά είναι τόσο στενό το πλαίσιο εντός του οποίου κινείται ο εν λόγω έλεγχος (ουσιαστικά εξετάζεται αν ανατραπεί μία εκ των δεδομένων προϋποθέσεων για τη λήψη της άδειας), που δε μπορεί να γίνει λόγος για αποτελεσματική εποπτεία του οικείου επαγγελματικού κλάδου. Αυτό που απαιτείται πραγματικά είναι ένας φορέας, ο οποίος κατά τα πρότυπα του εξωτε-

ρικού να επιβλέπει αδιάλειπτα τους επαγγελματίες ψυχολόγους, να δέχεται αναφορές για παραπτώματα και να επιβάλει πειθαρχικές κυρώσεις. Με τον τρόπο αυτό θα είναι εφικτή η συνεχής βελτίωση των επαγγελματιών και η συμμόρφωσή τους προς τις επιταγές του νόμου. Πέρα από την εξασφάλιση της διατήρησης των τυπικών προσόντων, είναι αναγκαίο να αποτιμάται και ο αντίκτυπος της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στον επαγγελματία και τους πελάτες κατά την πρακτική εφαρμογή του επαγγέλματός του. Εν προκειμένω ο Ν. 991/1979 μοιάζει να επιδιώκει την ελάχιστη δυνατή εποπτεία του χώρου. Ίσως η συγκεκριμένη τάση να αντικατοπτρίζει την τάση της εποχής θέσπισης του νομοθετήματος, όμως αυτό δεν αναιρεί τις ατέλειές του εξετάζοντας το κάτω από τις σημερινές συνθήκες.

Επανερχόμενοι τώρα στην αδειοδότηση της άσκησης επαγγέλματος του ψυχολόγου, μια από τις μορφές εναντίον της σχετίζεται με τις από το ελληνικό νομικό πλαίσιο καθιερωμένες προϋποθέσεις για τη χορήγηση αδείας. Συγκεκριμένα ο Ν. 991/1979 περιορίζεται στα τυπικά ακαδημαϊκά προσόντα, την εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων, το εν μέρει λευκό ποινικό μητρώο³²⁸ και την πιστοποίηση της υγείας του υποψηφίου. Οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις, αν μη τι άλλο, κρίνονται ανεπαρκείς προκειμένου να θωρακισθεί ο επαγγελματικός κλάδος από την αθρόα είσοδο επαγγελματιών ψυχολόγων.

³²⁸ Ουσιαστικά απαιτείται ο υποψήφιος να μην έχει καταδικασθεί αμετάκλητα για: κακούργημα, κλοπή, υπεξαίρεση, απάτη, εκβίαση, πλαστογραφία, κιβδηλεία, παραχάραξη, παράβαση του νόμου περί ναρκωτικών, ανθρωποκτονία από πρόθεση, παιδοκτονία, αρπαγή προσώπου, εγκλήματα κατά γενετήσιας ελευθερίας, εγκλήματα οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και για αισχροκέρδεια.

Καταρχάς ο Ν. 991/1979 δεν αξιώνει από τους υποψηφίους την πραγματοποίηση πρακτικής ενασχόλησης με το αντικείμενο, με μοναδική εξαίρεση στο άρθρο 10 αυτού, η οποία όμως αποτελεί εξαιρετική ρύθμιση, καθώς αφορά αποφοίτους τμημάτων Φιλοσοφίας - Παιδαγωγικής - Ψυχολογίας (ΦΠΨ). Η πραγματοποίηση εξειδικευμένης με το αντικείμενο εργασίας αποτελεί ιδιαίτερα σημαντικό εφόδιο για τους αποφοίτους πανεπιστημιακών σχολών ψυχολογίας, καθώς τους δίνεται η δυνατότητα να έρθουν σε άμεση επαφή με το αντικείμενο της μελλοντικής τους εργασίας, κάτω από σχετικά ασφαλείς συνθήκες (χωρίς να αποτελούν αυτές διαδικασία προσομοίωσης). Η χρησιμότητα της πρακτικής εξάσκησης έχει γίνει αντιληπτή σε άλλους επαγγελματικούς κλάδους, όπως στη δικηγορία. Είναι προφανές ότι εν προκειμένω θα ήταν εξαιρετικά θετική μια ανάλογη ρύθμιση και για τους επαγγελματίες ψυχολόγους. Βεβαίως θα πρέπει να αναφερθεί ότι υφίσταται και μια εξαίρεση για το συγκεκριμένο ζήτημα στο ελληνικό νομικό πλαίσιο και συγκεκριμένα στην υπουργική απόφαση ΥΑ Α2/1981 περί ειδικότερων προσόντων του κλινικού ψυχολόγου. Στην ως άνω απόφαση συμπεριλαμβάνεται εύστοχα η πραγματοποίηση πέντε ετών ευδόκιμης επαγγελματικής κλινικής πράξης σε οργανισμούς πρόνοιας και υγείας του δημοσίου, ΝΠΔΔ, ή ΝΠΙΔ, αναγνωρισμένα και ελεγχόμενα από το Υπουργείο Κοινωνικών Υπηρεσιών (τώρα πλέον Υπουργείο Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης). Επιπλέον, για την επαγγελματική άσκηση της ψυχοθεραπείας από ψυχολόγο προαπαιτείται η αντίστοιχη προς τη σχετική μέθοδο ειδίκευση, τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Η παραπάνω ρύθμιση αποτελεί δυστυχώς μια εξαίρεση, λόγω του αποσπασματικού της χαρακτήρα.

Μια άλλη προβληματική πτυχή του ελληνικού νομικού πλαισίου αναφορικά με τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση επαγγελματικής άδειας, αποτελεί η αξίωση για καλή κατάσταση της υγείας του υποψηφίου. Αναμφίβολα η καλή κατάσταση της υγείας του επαγγελματία ψυχολόγου αποτελεί εχέγγυο για την ομαλή δραστηριοποίησή του στην κοινωνία. Η ανωτέρω όμως παραδοχή συνεπάγεται την ανάγκη για ολοκληρωμένη επίβλεψη της υγείας του επαγγελματία, τόσο της σωματικής, όσο βεβαίως και της ψυχικής. Εν προκειμένω εγείρονται και οι περισσότερες ενστάσεις. Στην ελληνική νομοθεσία απαιτούνται καταρχάς περιορισμένες προϋποθέσεις, όπως αυτές καταγράφονται στο άρθρο 3 του Ν. 991/1979. Συγκεκριμένα, για τη χορήγηση πιστοποιητικού υγείας πρωτοβάθμιας υγειονομικής επιτροπής απαιτείται μόνο η κατάθεση ακτινογραφίας θώρακος με σχετική ιατρική γνωμάτευση, γνωμάτευση καρδιολόγου και γνωμάτευση παθολόγου³²⁹. Είναι προφανές ότι οι ανωτέρω απαιτήσεις δεν επαρκούν για την αποτελεσματική σκιαγράφηση της κατάστασης υγείας του υποψήφιου επαγγελματία. Πέρα όμως από το ρόλο που έχει η κατάσταση της υγείας του επαγγελματία κατά τη διαδικασία αδειοδότησης άσκησης του επαγγέλματος, ιδιαίτερα κρίσιμη είναι και η μετέπειτα αξιολόγηση του αδειούχου πλέον επαγγελματία. Είναι εύλογο σε ένα επάγγελμα, το οποίο καταπονεί σε σημαντικό βαθμό τα εμπλεκόμενα μέρη, όπως αυτό του ψυχολόγου, να απαιτείται μια συνεχής εποπτεία της υγείας των επαγγελματιών. Αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα έχουν διατυπωθεί σκληρές κριτικές. Σύμφωνα με το άρθρο 5 του Ν. 991/1979 προβλέπεται βεβαίως δυνατότητα ανάκλησης της άδειας του επαγγελματία, ο οποίος θα περιέλθει από σωματική ή διανοητική

³²⁹ <http://www.seps.gr/professional.html>

βλάβη ή πάθηση σε ανικανότητα για άσκηση του επαγγέλματος. Εκ πρώτης όψεως η συγκεκριμένη ρύθμιση αποτελεί μια δικλείδα ασφαλείας. Επί της ουσίας όμως υφίσταται ένα κενό στο συγκεκριμένο νομοθετικό πλαίσιο, διότι μπορεί μεν η διαπίστωση επέλευσης βιολογικής ή ψυχολογικής κατάπτωσης να συνεπάγεται τον αποκλεισμό του επαγγελματία από την άσκηση του επαγγέλματος, ουδεμία όμως πρόβλεψη υφίσταται για την έγκαιρη και αποτελεσματική ανίχνευση της προαναφερθείσας κατάπτωσης. Θα έπρεπε να έχει σχεδιασθεί και θεσμοθετηθεί ένα σύστημα ελέγχου κατά τακτά χρονικά διαστήματα της υγείας των ψυχολόγων επαγγελματιών από εξειδικευμένες επιτροπές, προκειμένου να πιστοποιείται συνεχώς η ικανότητα τους ως προς την ομαλή εκτέλεση των καθηκόντων τους. Αντιθέτως, ο Ν. 991/1979 εν προκειμένω περιορίζεται απλώς στην πρόβλεψη ποινών για την προαναφερθείσα ανώμαλη κατάσταση, πράγμα που φυσικά δεν είναι αρκετό. Είναι εξαιρετικά πιθανό, δίχως οργανωμένο έλεγχο η ανικανότητα που εκπηγάει από προβλήματα υγείας, να περνά απαρατήρητη και να γίνεται ενδεχομένως αντιληπτή σε προχωρημένο στάδιο. Τούτο είναι άκρως αρνητικό για δύο λόγους. Πρώτον από τη σκοπιά του επαγγελματία, διότι δε θα είναι αναστρέψιμη πλέον η κατάσταση, προκειμένου αυτός να επανενταχθεί στον επαγγελματικό του χώρο, όπως προβλέπεται από το άρθρο 6 (περί ανάκλησης της άδειας) και δεύτερον από τη σκοπιά του ασθενούς, ο οποίος θα έχει ήδη υποστεί βαρύτατες και πιθανόν μη επανορθώσιμες ζημίες. Θα πρέπει επιπροσθέτως να αναφερθεί ότι η απουσία ελεγκτικού φορέα αναφορικά με την ικανότητα των επαγγελματιών, συνεπάγεται αδιαφάνεια σε σχέση με τη διαδικασία αποτίμησης. Η περίπτωση δ του άρθρου 5 του Ν. 991/1979, εξαιτίας της χαλαρής διατύπωσής της δύναται να επιτρέψει την

αυθαίρετη κρίση περί τα πράγματα. Πέρα από την απουσία όμως εποπτικού φορέα, απουσιάζουν και τα σχετικά κριτήρια αξιολόγησης της κατάστασης της υγείας των ψυχολόγων επαγγελματιών. Ένα αποτελεσματικό και παραγωγικό σύστημα θα έπρεπε να προσδιορίζει επακριβώς τη σχέση ανάμεσα στη σωματική ή διανοητική βλάβη ή πάθηση και την ανικανότητα για την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Στο συγκεκριμένο επίπεδο ρύθμισης δεν είναι δυνατόν να επαρκούν οι κοινώς αποδεκτές απόψεις περί ανικανότητας. Αντιθέτως, εξαιρετικά χρήσιμο αν όχι απαραίτητο θα ήταν ένα αναλυτικό εγχειρίδιο, όπου θα ορίζονται με ακρίβεια όλες οι βλάβες οι οποίες καθιστούν απαγορευτική την εξάσκηση του επαγγέλματος. Μια τεχνοκρατική προσέγγιση εν προκειμένω θα απέτρεπε ενδεχόμενη αυθαιρεσία και θα εξασφάλιζε ομοιομορφία ως προς τις ρυθμιζόμενες περιπτώσεις.

Ένα άλλο ευδιάκριτο μειονέκτημα του παρόντος νομικού πλαισίου είναι η απουσία ειδικών ρυθμίσεων για όλους τους επιμέρους κλάδους της επιστήμης της ψυχολογίας. Το παράδοξο είναι ότι στο κεντρικό νομοθέτημα, τον Ν. 991/1979 δηλαδή, υφίσταται σχετική πρόβλεψη. Συγκεκριμένα στο άρθρο 7 του νόμου αυτού αναφέρεται ότι *«...το έργο του ψυχολόγου κατά κλάδους ψυχολογίας και οι προϋποθέσεις για την άσκηση των ειδικοτήτων, θα καθορισθούν λεπτομερειακά με κοινές αποφάσεις του Υπουργού Κοινωνικών Υπηρεσιών, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και των αρμόδιων κατά κλάδους Υπουργών, έπειτα από γνώμη του Κεντρικού Συμβουλίου Υγείας»*. Εντούτοις, η εφαρμογή της ανωτέρω ρύθμισης υπήρξε περιορισμένη. Συγκεκριμένα υφίσταται μόνο μία υπουργική απόφαση, η ΥΑ Α2/1981, η οποία καθορίζει τα ειδικότερα προσόντα του κλινικού ψυχολόγου. Ε-

πιπλέον, το Προεδρικό Διάταγμα 24/2000 αποτελεί ειδική διάταξη, η οποία ρυθμίζει θέματα του υγειονομικού προσωπικού του Υπουργείου Δημόσιας Τάξης. Το παρόν κενό του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου στο θέμα αυτό αποτελεί ουσιαστικό πρόβλημα για τον επαγγελματικό χώρο της ψυχολογίας. Παρά το γενικό χαρακτήρα του, ο Ν. 991/1979 θα μπορούσε να λειτουργήσει έως ένα βαθμό αποτελεσματικά, εφόσον υφίσταντο επικουρικά νομοθετήματα υπό τη μορφή των προαναφερθεισών υπουργικών αποφάσεων. Η εξειδίκευση δεν αποτελεί πολυτέλεια, αλλά αντιθέτως επιτρέπει την εμβάθυνση στο ρυθμιζόμενο αντικείμενο (εν προκειμένω στο επάγγελμα του ψυχολόγου). Είναι αναμενόμενο οι διαφορετικοί επαγγελματικοί κλάδοι της ψυχολογίας να οδηγούν σε διαφοροποίηση του πλαισίου προϋποθέσεων για την άδεια άσκησης του επαγγέλματος. Με την καθιέρωση εξειδικευμένων προσόντων για κάθε κλάδο δίνεται η δυνατότητα αποτελεσματικότερης ρύθμισης. Επιπλέον η εξειδίκευση ενδεχομένως να προχωρήσει παραπέρα, όπως στην καθιέρωση ειδικών εποπτικών φορέων κατά κλάδο. Η ουσία είναι ότι και στο συγκεκριμένο ζήτημα το ελληνικό νομικό πλαίσιο παραμένει ημιτελές.

Εκ των ανωτέρω παρατηρήσεων είναι προφανές ότι το ημεδαπό σύστημα χρήζει άμεσης βελτίωσης. Οι ατέλειες που επισημάνθηκαν οφείλονται εν μέρει στην παλαιότητα του ρυθμιστικού πλαισίου, αλλά και στις δομικές αδυναμίες των νομοπαραγωγικών διαδικασιών. Ως εκ τούτου, η εξέλιξη του ελληνικού νομικού πλαισίου υπό την επίδραση αλλοδαπών νομοθετικών παραδειγμάτων αναμένεται να έχει θετική επίδραση στον οικείο επαγγελματικό χώρο.

4.3 Σύγκλιση, Αφομοίωση και Μιμητική Μετουσίωση

Ανωτέρω αναδείχθηκαν οι αδυναμίες και ατέλειες του ελληνικού νομικού πλαισίου γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου. Η συγκριτική μελέτη των αλλοδαπών νομικών πλαισίων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η νομοθετική παρέμβαση στο επάγγελμα του ψυχολόγου έχει επιφέρει θετικότερα αποτελέσματα σε άλλες χώρες. Ως εκ τούτου ο προσανατολισμός της μεταρρύθμισης του ελληνικού νομικού πλαισίου θα πρέπει να στραφεί προς τις χώρες αυτές. Η συγκεκριμένη παραδοχή αποτελεί σίγουρα σημείο εκκίνησης για την εξέλιξη των ημεδαπών ρυθμίσεων. Η αποσαφήνιση όμως των επιδιώξεων δεν επαρκεί. Είναι ιδιαίτερα κρίσιμο να διευκρινισθεί η μέθοδος που θα προτιμηθεί, προκειμένου το ελληνικό νομικό σύστημα να θεραπεύσει τα ελαττώματά του. Εν προκειμένω υφίστανται τρεις δυνατότητες: α) η σύγκλιση με τα αλλοδαπά νομικά πλαίσια, β) η αφομοίωση από την ελληνική έννομη τάξη των αλλοδαπών ρυθμίσεων και γ) η μετουσίωση του ελληνικού νομικού πλαισίου μέσα από μια καθαρά μιμητική διαδικασία των αλλοδαπών έννομων τάξεων. Οι τρεις αυτές μέθοδοι διαφέρουν αισθητά μεταξύ τους (αν και η αλήθεια είναι ότι η σύγκλιση απέχει ποιοτικά περισσότερο από τις άλλες δύο), με αποτέλεσμα η υιοθέτηση οποιασδήποτε από τις τρεις αυτές εναλλακτικές “πορείες” να συνεπάγεται και διαφορετικής φύσεως αποτέλεσμα. Κρίνεται σκόπιμο στη συνέχεια να επεξηγηθούν και οι τρεις διαδικασίες μετεξέλιξης του ελληνικού νομικού πλαισίου γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου.

Η ανάλυση εκκινεί κατά φυσιολογικό τρόπο από την διαδικασία της μιμητικής μετουσίωσης, καθώς πρόκειται για την απλούστερη αλ-

λά και συνάμα ριζική διαδικασία μεταρύθμισης. Ως καταλύτης για την επιλογή της συγκεκριμένης διαδικασίας δρα, όπως γίνεται αντιληπτό από την προηγούμενη ενότητα, η παθολογία του ελληνικού νομικού πλαισίου γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου. Τα μειονεκτήματα και οι ατέλειες που προαναφέρθηκαν πρέπει να εκλείψουν. Προς τούτο μία δυνατότητα είναι να εκθεμελιωθεί ολόκληρο το προβληματικό οικοδόμημα και στη θέση των παλαιών ρυθμίσεων να εισαχθεί ένα καινούργιο σύνολο κανόνων, προσαρμοσμένων στις ειδικές συνθήκες και κατά συνέπεια περισσότερο αποτελεσματικών. Δεν πρόκειται για περιορισμένη εισαγωγή νέων ρυθμίσεων, αλλά για ολοκληρωτική αλλαγή της δομής του ελληνικού νομικού πλαισίου. Στην ουσία αντικαθίσταται το προϋπάρχον σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν το επάγγελμα του ψυχολόγου με ένα καινούργιο. Επιχειρήματα υπέρ της μετουσίωσης που συντελείται κατ' αυτόν τον τρόπο, είναι η ταχύτητα αλλά και η απουσία συγκρούσεων ανάμεσα σε κανόνες (καινούργιους και ήδη υφιστάμενους). Βεβαίως η διαδικασία της νομοθετικής μετουσίωσης είναι αρκετά ευρεία. Εν προκειμένω προτείνεται μόνο μία κατηγορία μετουσίωσης, αυτή που προκύπτει μέσα από τη διαδικασία απόλυτης και άνευ όρων μίμησης αλλοδαπών νομικών πλαισίων³³⁰. Η ως άνω προτίμηση οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι, αναφορικά με το υπό εξέταση ζήτημα υφίστανται άκρως επιτυχημένα αλλοδαπά νομοθετικά πρότυπα. Εξάλλου η μίμηση εξασφαλίζει και τα προαναφερθέντα πλεονεκτήματα, την ταχύτητα και την ομαλή προσαρμογή. Πέραν τούτου (όπως θα επεξηγηθεί και στη συνέχεια), η συμβιωτική σχέση της χώρας μας με τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Ευ-

³³⁰ Μία άλλη διαδικασία μετουσίωσης θα μπορούσε να είναι αποτέλεσμα της δημιουργικότητας των ημεδαπών νομοπαραγωγικών δομών.

ρωπαϊκής Ένωσης υπαγορεύει μια νομοθετική εξωστρέφεια. Πρόκειται για την ασφαλέστερη μέθοδο διατήρησης της αναγκαίας συνέργειας ανάμεσα στους παράγοντες της διεθνούς έννομης τάξης. Η ελληνική νομοθετική μεταρρύθμιση ως προς τις προϋποθέσεις του επαγγέλματος του ψυχολόγου οφείλει εκ των συνθηκών να ευθυγραμμιστεί με τις νομικές συνθήκες της αλλοδαπής. Παράλληλα όμως με τα πλεονεκτήματα της μιμητικής διαδικασίας, εντοπίζονται και σημαντικότερα μειονεκτήματα. Καταρχάς είναι προφανές ότι η μιμητική μετουσίωση είναι δυνατόν να λάβει χώρα μόνο ως προς έννομες τάξεις του ηπειρωτικού δικαίου. Ο λόγος είναι η προαναφερθείσα επιδίωξη αποφυγής συγκρούσεων, οι οποίες θα ήταν αναπόφευκτες (ή ακόμη και ανεπίλυτες) στην περίπτωση μετάγγισης στοιχείων του common law στην ελληνική έννομη τάξη. Η αποσπασματική εισαγωγή στοιχείων του αγγλοσαξονικού νομικού συστήματος στον ελληνικό χώρο, θα αποτελούσε παρακινδυνευμένη ενέργεια, που θα ανέτρεπε την ομοιογένεια των ημεδαπών ρυθμίσεων. Η παραπάνω όμως αναγκαιότητα περιορίζει σε σημαντικό βαθμό τις δυνατότητες νομοθετικής μεταρρύθμισης, τη στιγμή που στον αγγλοσαξονικό χώρο έχουν επιτευχθεί ιδιαίτερα αποδοτικές μεταρρυθμίσεις. Ουσιαστικά η μιμητική μετουσίωση αποτελεί ένα αρκετά απλό μοντέλο νομοθετικής μεταρρύθμισης, δίχως βέβαια δημιουργικό παλμό. Σε επίπεδο συμβολισμού υστερεί, διότι σκιαγραφεί μια ανισότητα ανάμεσα στην ημεδαπή και την αλλοδαπή έννομη τάξη. Αποτελεί δηλαδή ως ένα βαθμό ένδειξη υποχωρητικότητας και ανεπάρκειας του ελληνικού νομικού πλαισίου. Παράλληλα η μετάγγιση ενός ξένου σώματος στην ελληνική νομοθεσία, καθιστά ενδεχομένως αυτό ανεπίδεκτο περαιτέρω μεταρρυθμίσεων και εξέλιξης στο μέλλον. Κανόνες οι οποίοι δε συνδέ-

ονται ιστορικά και πολιτισμικά με την κοινωνία στην οποία εφαρμόζονται, δύσκολα μπορούν να επιτύχουν τη ρυθμιστική τους λειτουργία με αποτελεσματικότητα. Κατά πάσα πιθανότητα η μεταρρύθμιση του ελληνικού νομικού πλαισίου μέσω της μιμητικής μετουσίωσης θα προκαλούσε μεγαλύτερα προβλήματα από αυτά που θα επεδίωκε να επιλύσει. Η βαρύνουσα μομφή απέναντι στη διαδικασία εστιάζεται στο στοιχείο της μετουσίωσης και όχι στο μιμητισμό. Ο μιμητισμός όπως προαναφέρθηκε, όχι μόνο δεν είναι αποδοκιμαστέος, αλλά σε πολλές περιπτώσεις επιβάλλεται από τις διεθνείς νομικές συνθήκες. Αντιθέτως η μετουσίωση, ως ενέργεια ισοπεδωτική, συγκεντρώνει τα πυρά της κριτικής. Με την ανάλυση των δύο άλλων δυνατοτήτων μεταρρύθμισης, θα καταδειχθεί με μεγαλύτερη ευκρίνεια η αμφίβολη επίδραση της μιμητικής μετουσίωσης.

Η διαδικασία της αφομοίωσης διαφέρει από την προαναφερθείσα μιμητική μετουσίωση. Παρά το γεγονός ότι και η αφομοίωση στηρίζεται στη μιμητική διαδικασία, η διαφορά έγκειται στις συνέπειες αυτής. Στην περίπτωση της αφομοίωσης η έννομη τάξη - λήπτης λαμβάνει ορισμένες διατάξεις από την αλλοδαπή έννομη τάξη - δότης, τις οποίες όμως ενσωματώνει σε τέτοιο βαθμό, που τα ιδιάζοντα και διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά τους να εξουδετερώνονται. Με τον τρόπο αυτό, αντί να επέρχεται “αλλοίωση” του νομικού πλαισίου του λήπτη, όπως στην περίπτωση της μετουσίωσης, τούτο γίνεται πλουσιότερο με την προσθήκη νέων στοιχείων. Είναι άμεσα κατανοητό ότι η νομοθετική αφομοίωση αποτελεί διαδικασία πολυσύνθετη και απείρως απαιτητικότερη σε σύγκριση με την προαναφερθείσα μιμητική μετουσίωση. Καταρχάς απαιτείται εν προκειμένω μια περίοδος προεργασίας σημαντικής χρονικής διάρκειας, προκειμένου να εξετασθούν

ενδελεχώς οι κανόνες εκείνοι που θα μπορούσαν να αφομοιωθούν αποτελεσματικά από την έννομη τάξη - λήπτη. Στο επόμενο στάδιο η νομοπαραγωγική αρχή οφείλει να εντάξει τους επιλεγμένους κανόνες στην έννομη τάξη - δέκτης, προβαίνοντας παράλληλα στις απαιτούμενες τροποποιήσεις προκειμένου να αποφευχθούν συγκρούσεις. Η 'λείανση' των εισαγόμενων στοιχείων συντελείται πάνω στη βάση μιας αμοιβαίας (αλλά και τεχνητής) προσέγγισης ανάμεσα στα ημεδαπά και αλλοδαπά νομοθετήματα. Σε καμία περίπτωση βεβαίως η ανωτέρω ενέργεια δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως σύγκλιση, αφού πραγματοποιείται αποκλειστικά εντός του χώρου της έννομης τάξης - λήπτης. Η όλη προσπάθεια εντέλει καταλήγει στη δημιουργία καινούργιων μεν κανόνων, οι οποίοι όμως διαθέτουν κοινά χαρακτηριστικά με τους λοιπούς κανόνες της έννομης τάξης στην οποία προορίζονται να εφαρμοστούν και ως εκ τούτου δεν αποτελούν ξένο 'σώμα' μέσα σε αυτή. Η ως άνω περιγραφείσα επεξεργασία αποτελεί τον πυρήνα της νομοθετικής μεταρρύθμισης μέσω της διαδικασίας της αφομοίωσης. Η αφομοίωση αποτελεί δημιουργική νομοθετική διαδικασία και όχι παθητική αντιγραφή κανόνων δικαίου, όπως η μιμητική μετουσίωση. Μέχρι τώρα παρατέθηκαν τα πλεονεκτήματα της συγκεκριμένης μεταρρυθμιστικής διαδικασίας, με κυριότερο την ομαλή μετάβαση από το παλαιό στο νέο νομοθετικό πλαίσιο. Η νομοθετική αφομοίωση όμως δεν παύει να έχει το χαρακτήρα της μιμητικής διαδικασίας. Ως τέτοια ενδέχεται να συντελέσει στην καλλιέργεια ενός κλίματος υπερβολικής εξωστρέφειας της έννομης τάξης - λήπτη. Επιπλέον, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί χρονοβόρο διαδικασία -ίσως η πλέον χρονοβόρος εκ των τριών- κάτι που συνεπάγεται σημαντικά

προβλήματα και αργοπορία (ενδεχομένως στα όρια της ακινησίας), σε ότι αφορά τη αναγκαία νομοθετική μεταρρύθμιση.

Η τρίτη διαδικασία μεταρρύθμισης του ελληνικού νομικού πλαισίου γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου είναι η νομοθετική σύγκλιση. Με τον όρο σύγκλιση περιγράφεται η νομική διαδικασία, κατά την οποία δύο ή περισσότερα νομικά συστήματα, εκκινώντας από διαφορετικές βάσεις, εξελίσσονται κατά τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να ‘συναντηθούν’ εντέλει στη μέση³³¹. Η σύγκλιση αποτελεί φαινόμενο που υπερβαίνει κατά πολύ τα όρια της νομικής επιστήμης, δεδομένου ότι ανάγεται σε μαθηματικές αρχές και θεωρήματα. Εντούτοις στο συγκεκριμένο χώρο παρατηρείται μια διάσταση απόψεων σχετικά με τα θεμέλια της. Αναμφίβολα η νομική σύγκλιση παρουσιάζει σήμερα εκτεταμένη εξάπλωση σε διάφορους κλάδους του δικαίου. Καταρχάς η νομική σύγκλιση προωθείται με εντατικό τρόπο, περισσότερο από οπουδήποτε αλλού, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το σύνολο του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπό τις δύο κύριες μορφές του, τους κανονισμούς και τις οδηγίες, κινείται προς την κατεύθυνση της αντικατάστασης των τοπικών δικαίων των κρατών μελών από το κοινό δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στην παραπάνω προσέγγιση συνεισφέρει η αρχή της υπεροχής του Ευρωπαϊκού Δικαίου (Principle of Supremacy), όπως αυτή θεμελιώθηκε από τη νομολογία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και συγκεκριμένα την απόφαση στην υπόθεση *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* το 1964³³². Ειδικά σε ορισμένους κλάδους όπως το δίκαιο του Ανταγωνισμού και το δίκαιο

³³¹ Mattei Ugo & Pes Luca G., -The Oxford Handbook of Law and Politics, *Oxford University Press*, 2008.

³³² <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61964J0006:EN:NOT>

των Συγχωνεύσεων, το ευρωπαϊκό δίκαιο έχει προωθήσει τη σύγκλιση ανάμεσα στα κράτη μέλη. Σε διακρατικό διεθνές επίπεδο τώρα, στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, η σύγκλιση προωθείται από την επιτροπή UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade Law). Η UNCITRAL εγκαθιδρύθηκε από το ψήφισμα 2205³³³ της 17^{ης} Δεκεμβρίου 1966 της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού και έχει ως στόχο την προώθηση της σταδιακής εναρμόνισης και ενοποίησης του διεθνούς δικαίου του εμπορίου³³⁴. Μία άλλη διαδικασία νομικής σύγκλισης σε διεθνές επίπεδο συντελείται μέσα από το Διεθνές Ινστιτούτο για την Ενοποίηση του Ιδιωτικού Δικαίου, γνωστό και ως UNIDROIT. Το UNIDROIT αποτελεί προϊόν της Κοινωνίας των Εθνών (ιδρύθηκε το 1926 ως βοηθητικό της όργανο), επανιδρύθηκε μετά τη διάλυσή της κατόπιν διεθνούς συνθήκης το 1940 και πλέον αποτελεί θεσμό ο οποίος αποσκοπεί στη μελέτη των αναγκών και μεθόδων για τη μεταρρύθμιση, την εναρμόνιση και το συντονισμό του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Από κει και πέρα οι τάσεις για νομική σύγκλιση έχουν κυριαρχήσει σε μεγάλο τμήμα της ακαδημαϊκής κοινότητας, αποκαλύπτοντας μια δυναμική άκρως ενδιαφέρουσα. Τα σχέδια για σύγκλιση μοιάζουν μεγαλεπήβολα και βρίσκονται πλέον παντού. Σημαντικά προγράμματα όπως το Trento Common Core Project υπό την αιγίδα των καθηγητών Ugo Mattei και Mauro Bussani και η επιτροπή Lando για την προώθηση των Principles of European Contract Law αποτελούν δείγματα μιας διάθεσης σύγκλισης στον ευρωπαϊκό χώρο. Το εγχείρημα που συνιστά τη μεγα-

³³³ [http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/005/08/IMG/NR000508.pdf?](http://daccess-ddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/005/08/IMG/NR000508.pdf?OpenElement)
OpenElement

³³⁴ <http://www.uncitral.org/uncitral/en/index.html>

λύτερη πρόκληση στο χώρο του συγκριτικού δικαίου είναι ασφαλώς η προσέγγιση μεταξύ ηπειρωτικού δικαίου και common law. Η γεφύρωση του μεγαλύτερου χάσματος στο πεδίο της νομικής επιστήμης φαντάζει πιο πιθανή από ποτέ. Τα παραπάνω αποδεικνύουν την άνευ προηγουμένου εξάπλωση της νομικής σύγκλισης και τη σταδιακή πραγμάτωση μιας οικουμενικής συνέργειας.

Ποιο είναι όμως ουσιαστικά το περιεχόμενο της ολοένα και πιο έντονης νομικής σύγκλισης; Η σύγκλιση αποσκοπεί στη λείανση των διαφορών ανάμεσα σε δύο τουλάχιστον ακραία νομικά συστήματα, προκειμένου αυτά να προσεγγίσουν εντέλει ταυτόχρονα ένα κοινό σημείο³³⁵. Η σύγκλιση λοιπόν δεν είναι ένα στατικό φαινόμενο, αλλά αντιθέτως υπάγεται σε μια πολύχρονη και εξελικτική διαδικασία³³⁶. Κατά την πορεία προς την προσέγγιση του κοινού μεσαίου χώρου ανάμεσα στις δύο έννομες τάξεις, οι αρχές που είναι επιφορτισμένες με την επίτευξη της σύγκλισης προβαίνουν σε προπαρασκευαστικές εργασίες. Στην περίπτωση που η σύγκλιση έχει διμερή χαρακτήρα οι προπαρασκευαστικές διαδικασίες λαμβάνουν τη μορφή επισταμένου ελέγχου της άλλης έννομης τάξης, ανταλλαγής πληροφοριών και προετοιμασίας μιας κοινής δεξαμενής κανόνων. Ενδέχεται όμως η διαδικασία σύγκλισης να περιστρέφεται γύρω από ένα σταθερό σημείο αναφοράς, ένα σύστημα κανόνων που να λειτουργεί ως πρότυπο. Ουσιαστικά το πρότυπο στην προκειμένη περίπτωση ταυτίζεται με το κοινό μεσαίο χώρο, όπου και γεφυρώνονται οι διαφορές ανάμεσα στις

³³⁵ Mattei Ugo & Pes Luca G., -The Oxford Handbook of Law and Politics, *Oxford University Press*, 2008.

³³⁶ Mattei Ugo & Pes Luca G., -The Oxford Handbook of Law and Politics, *Oxford University Press*, 2008..

ακραίες έννομες τάξεις. Το κρίσιμο στοιχείο τώρα είναι η ταυτότητα της σταθεράς προτύπου. Το κανονιστικό σύνολο που αποτελεί πρότυπο μπορεί να ανήκει σε μια υπαρκτή τρίτη έννομη τάξη. Στην περίπτωση αυτή η προσπάθεια σύγκλισης των δύο ακραίων νομικών συστημάτων δανείζεται χαρακτηριστικά από τις προαναφερθείσες διαδικασίες της αφομοίωσης και της μιμητικής μετουσίωσης σε ότι αφορά τη σχέση τους φυσικά με το πρότυπο. Πρόκειται λοιπόν για ένα υβριδικό σχήμα νομικής μεταρρύθμισης, το οποίο και ενδεχομένως να οδηγεί σε προβλήματα προσαρμογής. Από την άλλη πλευρά, ενδέχεται το κοινό σημείο αναφοράς να είναι ένα κανονιστικό σύνολο, το οποίο να έχει τεχνητό χαρακτήρα, να θεσπίστηκε δηλαδή αποκλειστικά για τις ανάγκες της διαδικασίας σύγκλισης. Στην τελευταία περίπτωση έχουμε προφανώς να κάνουμε με μια έξωθεν κατευθυνόμενη (και ίσως επιβαλλόμενη) διαδικασία σύγκλισης. Παράδειγμα της ως άνω περιγραφόμενης διαδικασίας αποτελεί ασφαλώς η νομική σύγκλιση που προωθείται στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης ανάμεσα στα κράτη μέλη. Σε κάθε περίπτωση το αποτέλεσμα είναι (περίπου) το ίδιο: τα εμπλεκόμενα νομικά συστήματα μεταρρυθμίζονται ταυτόχρονα, απεκδυόμενα τις ασυμβατότητές τους. Από μία άποψη η νομική σύγκλιση ταυτίζεται με μια προσπάθεια επιστροφής στον εννοιολογικό πυρήνα των κανονιστικών συστημάτων, σε ένα ιδεατό αρχέγονο στάδιο άμεσης ρύθμισης. Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητη μια άκρως σημαντική διευκρίνιση αναφορικά με τη φύση της νομοθετικής σύγκλισης. Η όλη διαδικασία δεν αναφέρεται ποτέ στο σύνολο ενός νομικού συστήματος, αλλά αντιθέτως εξελίσσεται ως προς ένα συγκεκριμένο τμήμα αυτού. Επιπροσθέτως υφίσταται μια διάκριση ανάμεσα στη σύγκλιση σε διαδικαστικό επίπεδο και στη σύγκλιση σε θε-

σμικό επίπεδο. Πρόκειται για δύο διαφορετικά φαινόμενα, τα οποία ενδέχεται να υφίστανται μεμονωμένα, αλλά και να συνυπάρχουν ταυτόχρονα σε μια διαδικασία σύγκλισης³³⁷. Σύμφωνα με μία άποψη η οποία εκπηγάζει από το φυσικό δίκαιο, η νομική σύγκλιση υπόκειται σε μια ντετερμινιστική νομοτέλεια. Βάσει των παραπάνω η σύγκλιση αποτελεί μια φυσική αναγκαιότητα προκειμένου να επέλθει ισορροπία στις σχέσεις ανάμεσα στα νομικά συστήματα διεθνώς³³⁸. Το ζήτημα είναι όμως ότι σε πολλές περιπτώσεις η σύγκλιση αποτελεί προϊόν έξωθεν επιβολής. Συγκεκριμένα, μέρος της προαναφερθείσας νομοθεσίας αναφορικά με το διεθνές εμπόριο αποτελεί η προϋπόθεση δανειοδότησης αναπτυσσόμενων αγορών. Είναι προφανές ότι η σύγκλιση ενδέχεται να συγκαλύπτει και στοιχεία ηγεμονισμού. Παρόλα αυτά δεν παύει να αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο επίλυσης διαφορών ανάμεσα στα νομικά συστήματα. Η συγκεκριμένη διαδικασία αντιμετωπίζει ως ένα βαθμό ισότιμα τα συγκλίνοντα μέρη, εφόσον προϋποθέτει την μεταρρύθμιση και των δύο. Το ανωτέρω χαρακτηριστικό έρχεται σε αντίθεση με τις άλλες δύο διαδικασίες, τη νομική αφομοίωση και τη νομική μιμητική μετουσίωση, όπου μια έννομη τάξη “αναγκάζεται” να κινηθεί προς την κατεύθυνση μιας άλλης έννομης τάξης-προτύπου. Η σύγκλιση αποτελεί σαφή ένδειξη εξέλιξης στο χώρο της επιστήμης του δικαίου και αντικατοπτρίζει έναν κόσμο όπου επικρατούν τάσεις συναίνεσης και συνεργασίας ανάμεσα σε τυπικώς

³³⁷ Κατωτέρω αναλύεται η συγκεκριμένη διάκριση αναφορικά με το νομικό πλαίσιο γύρω από την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Συγκεκριμένα εν προκειμένω υφίσταται τόσο σύγκλιση ως προς το φορέα ελέγχου του επαγγέλματος (θεσμική σύγκλιση) όσο και σύγκλιση ως προς τις προϋποθέσεις άσκησης του επαγγέλματος (διαδικαστικά σύγκλιση).

³³⁸ Mattei Ugo & Pes Luca G., -The Oxford Handbook of Law and Politics, *Oxford University Press*, 2008.

τουλάχιστον ισότιμα μέρη (έννομες τάξεις). Ένα άλλο πλεονέκτημά της είναι ότι καθιερώνει ένα σύστημα αμοιβαίας κινητικότητας και αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις διαφορετικές έννομες τάξεις. Με τον τρόπο αυτό σταθεροποιείται η επικοινωνία ανάμεσα στα νομικά συστήματα, πράγμα που αποτελεί μελλοντικό κεφάλαιο για την αποτελεσματική ρύθμιση νέων ζητημάτων. Ουσιαστικά η διαδικασία νομικής σύγκλισης είναι δισδιάστατη. Σε πρώτο επίπεδο κινείται αποκλειστικά για την προσέγγιση στο υπό εξέταση ζήτημα, όπου και επιζητείται να συναντηθούν τα δύο άκρα. Σε δεύτερο όμως επίπεδο η νομική σύγκλιση λειτουργεί “προληπτικά”. Αποτελεί δηλαδή το πεδίο πάνω στο οποίο δομείται η διακρατική νομοθετική συνεργασία. Η συγκεκριμένη συνεργασία συνεπάγεται (πιθανώς) τη συνδυαστική και από κοινού προσέγγιση απέναντι σε “παρθένες” περιοχές, όπου δεν υφίσταται ακόμη νομοθετική ρύθμιση³³⁹, κάτι που έχει σαν αποτέλεσμα τον περιορισμό στο μέτρο του δυνατού των συγκρούσεων. Εν προκειμένω, στην περίπτωση του νομικού πλαισίου γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου, η νομική σύγκλιση μοιάζει να αποτελεί την βέλτιστη εναλλακτική λύση, προκειμένου να επιτευχθεί η αναγκαία μεταρρύθμιση του. Η σταδιακή οικοδόμηση ενός κοινού πλαισίου είναι συνεπής προς τις θεμελιώδεις αρχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου, όπως ήδη αναφέρθηκε, η σύγκλιση αποτελεί πλέον παγιωμένο φαινόμενο. Ειδικότερα το περιεχόμενο της οδηγίας 2005/36/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου σχετικά με την αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, ευαγγελίζεται τη προοπτική σύγκλισης ανάμεσα στις νομοθεσίες των κρατών μελών. Είναι προ-

³³⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ανάγκη θεσμοθέτησης του πλαισίου που οριοθετεί η αλματώδης επέλαση των νέων τεχνολογιών.

φανές ότι στο πλαίσιο της εξασφάλισης του πρωτεύοντος στόχου της οδηγίας 2005/36, που είναι η εξάλειψη των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και υπηρεσιών, η σύγκλιση καθίσταται καταλυτικός παράγοντας. Πέρα λοιπόν από την αναγκαιότητα που επιβάλλει η προαναφερθείσα παθολογία του ελληνικού νομικού πλαισίου, η μεταρρύθμισή του επιβάλλεται και από τη συμμετοχή της Ελλάδος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η εναρμόνιση των συστημάτων χορήγησης επαγγελματικών προσόντων βρίσκεται στον πυρήνα των νομοθετικών εξελίξεων που συντελούνται στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Η ως άνω τάση καταδεικνύεται και από σειρά εκτιμήσεων, οι οποίες εμπεριέχονται στο κείμενο της οδηγίας 2005/36. Συγκεκριμένα στην εκτίμηση υπ' αριθμ. 16 της οδηγίας αναφέρονται τα ακόλουθα: «...Για να ενθαρρυνθεί η ελεύθερη κυκλοφορία των επαγγελματιών, διασφαλίζοντας παράλληλα επαρκές επίπεδο προσόντων, ορισμένες επαγγελματικές ενώσεις και οργανώσεις ή κράτη μέλη πρέπει να μπορούν να προτείνουν κοινές βάσεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Κρίνεται σκόπιμο η παρούσα οδηγία να λαμβάνει υπόψη τις πρωτοβουλίες αυτές, υπό ορισμένους όρους και πάντα τηρουμένης της αρμοδιότητας των κρατών μελών να καθορίζουν τα επαγγελματικά προσόντα που απαιτούνται για την άσκηση επαγγελμάτων στην επικράτειά τους, καθώς και το περιεχόμενο και την οργάνωση των συστημάτων τους γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, και τηρουμένης επίσης της κοινοτικής νομοθεσίας και ιδίως της κοινοτικής νομοθεσίας περί ανταγωνισμού, ευνοώντας εντός των συγκεκριμένων ορίων, τον περισσότερο αυτόματο χαρακτήρα της αναγνώρισης στο πλαίσιο του γενικού συστήματος. Οι επαγγελματικές ενώσεις που είναι σε θέση να υποβάλλουν κοινές βάσεις θα πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικές σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Μια κοινή

βάση είναι σειρά κριτηρίων που επιτρέπουν να αντισταθμίζεται το ευρύτερο δυνατό φάσμα των ουσιαστικών διαφορών που έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει ως προς τις απαιτήσεις εκπαίδευσης στα δύο τρίτα τουλάχιστον των κρατών μελών, στα οποία περιλαμβάνονται όλα τα κράτη μέλη όπου το συγκεκριμένο επάγγελμα είναι νομοθετικά κατοχυρωμένο. Τα κριτήρια αυτά θα μπορούσαν, για παράδειγμα, να περιλαμβάνουν απαιτήσεις, όπως η επιπρόσθετη εκπαίδευση, μια περίοδος προσαρμογής άσκησης υπό εποπτεία, μια δοκιμασία επάρκειας, ή ένα καθορισμένο ελάχιστο επίπεδο επαγγελματικής άσκησης, ή συνδυασμός των ανωτέρω». Στην εκτίμηση υπ' αριθμ. 32 αναφέρεται: «Η θέσπιση σε ευρωπαϊκό επίπεδο ταυτοτήτων από επαγγελματικές ενώσεις ή οργανώσεις, θα μπορούσε να διευκολύνει την κινητικότητα των επαγγελματιών, ιδίως με την επιτάχυνση της ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ του κράτους μέλους υποδοχής και του κράτους μέλους καταγωγής. Αυτές οι επαγγελματικές ταυτότητες θα πρέπει να παρέχουν τη δυνατότητα παρακολούθησης της σταδιοδρομίας επαγγελματιών που εγκαθίστανται σε διάφορα κράτη μέλη. Οι ταυτότητες αυτές θα μπορούσαν να περιέχουν πληροφορίες, τηρουμένων πλήρως των διατάξεων περί προστασίας δεδομένων, σχετικά με τα επαγγελματικά προσόντα του κατόχου (πανεπιστήμιο ή ίδρυμα στο οποίο σπούδασε, προσόντα που αποκτήθηκαν, επαγγελματική πείρα), τη νόμιμή του εγκατάσταση, κυρώσεις που έχει δεχθεί σχετικά με το επάγγελμά του και λεπτομερή στοιχεία της εκάστοτε αρμόδιας αρχής». Τέλος στην εκτίμηση υπ' αριθμ. 33 αναφέρεται: «Η δημιουργία σημείων επαφής, έργο των οποίων θα είναι να παρέχουν πληροφορίες και βοήθεια στους πολίτες των κρατών μελών, θα καταστήσει δυνατή τη διαφάνεια του συστήματος αναγνώρισης. Αυτά τα σημεία επαφής θα παρέχουν τη δυνατότητα σε όλους τους πολίτες που

το ζητούν, καθώς και στην Επιτροπή, όλες τις πληροφορίες και τις διευθύνσεις σχετικά με τη διαδικασία αναγνώρισης. Η υπόδειξη ενός και μόνο σημείου επαφής από κάθε κράτος μέλος στο δίκτυό του δε θίγει την οργάνωση των αρμοδιοτήτων σε εθνικό επίπεδο. Ειδικότερα, αυτό δεν εμποδίζει να υποδειχθούν πολλά γραφεία σε εθνικό επίπεδο και το σημείο επαφής που έχει υποδειχθεί στο πλαίσιο του προαναφερθέντος δικτύου να είναι υπεύθυνο για το συντονισμό με τα άλλα γραφεία και να ενημερώνει τον πολίτη, όπου απαιτείται σχετικά με τις λεπτομέρειες περί του οικείου αρμόδιου γραφείου.».

Οι παραπάνω εκτιμήσεις που εμπεριέχονται στο κείμενο της οδηγίας 2005/36/EK, θα πρέπει καταρχάς να γίνουν αντιληπτές ως ενδείξεις μιας γενικότερης τάσης εντός του κοινοτικού χώρου για τη δημιουργία ενός ευρύτερου πλέγματος κανόνων γύρω από τα επαγγελματικά προσόντα, το οποίο θα είναι κοινό για όλα τα κράτη μέλη. Οι κοινές βάσεις των επαγγελματικών ενώσεων, οι ευρωπαϊκές επαγγελματικές ταυτότητες και τα σημεία επαφής καταδεικνύουν τη σταδιακή μετάβαση προς ένα μεσαίο χώρο μέσα από μια διαδικασία νομικής σύγκλισης. Οι εκτιμήσεις αυτές λειτουργούν σαν προτάσεις ουσιαστικά εντός του πλαισίου του κοινοτικού δικαίου. Τα ανωτέρω, σε συνδυασμό με τις ρυθμίσεις που εισαγάγει η οδηγία 2005/36/EK, υπογραμμίζουν το γεγονός ότι το κοινοτικό δίκαιο πρόκειται να αποτελέσει τον καταλύτη που θα τροφοδοτήσει τη διαδικασία σύγκλισης του ελληνικού νομικού πλαισίου γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου, με τα αντίστοιχα νομικά πλαίσια των άλλων κρατών μελών.

Εισχωρώντας τώρα στο κείμενο της οδηγίας 2005/36/EK, η παραπάνω θέση γίνεται πιο εύκολα αντιληπτή. Στον πυρήνα της οδηγίας υπό μορφή συνεκτικού ιστού βρίσκεται η επιδίωξη διευκόλυνσης της

κινητικότητα των ατόμων που εξασκούν νομικώς κατοχυρωμένα επαγγέλματα, και έχουν ήδη αποκτήσει τα προαπαιτούμενα επαγγελματικά προσόντα σε ένα κράτος μέλος. Το αποτέλεσμα της αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων από το κράτος μέλος υποδοχής, είναι η δυνατότητα του δικαιούχου να αποκτήσει πρόσβαση στο ίδιο επάγγελμα, για το οποίο διαθέτει τα προσόντα στο κράτος μέλος καταγωγής και να το ασκεί στο κράτος μέλος υποδοχής υπό τις ίδιες προϋποθέσεις, όπως και οι υπήκοοί του. Ο στόχος αυτός προφανώς κινείται στην κατεύθυνση καθιέρωσης μιας ενοποιημένης αγοράς, όπου θα προσφέρονται ελεύθερα οι υπηρεσίες των νομικώς κατοχυρωμένων επαγγελμάτων. Είναι το επόμενο στάδιο μετά την ελεύθερη διεξαγωγή του εμπορίου, η οποία και βρίσκεται στα θεμέλια του ευρωπαϊκού εγχειρήματος. Στο κείμενο της οδηγίας υφίστανται τώρα δύο είδη ρυθμίσεων. Αφενός εντοπίζονται ρυθμίσεις που προωθούν τη διαδικασία προσέγγισης ανάμεσα στα κράτη μέλη αναφορικά με τα επαγγελματικά προσόντα και αφετέρου υφίστανται διατάξεις που καθιερώνουν στεγανά ανάμεσα στις έννομες τάξεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ρύθμισης της πρώτης κατηγορίας εμπεριέχεται στο άρθρο 8 της οδηγίας “περί διοικητικής συνεργασίας”, όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά: «...Οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους υποδοχής μπορούν να ζητήσουν, για κάθε παροχή υπηρεσιών, από τις αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους εγκατάστασης, οποιαδήποτε σημαντική πληροφορία που έχει σχέση με τη νομιμότητα της εγκατάστασης και την ορθή συμπεριφορά του παρόχου, καθώς και με την απουσία πειθαρχικών ή ποινικών κυρώσεων επαγγελματικού χαρακτήρα. Οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους εγκατάστασης κοινοποιούν τις σχετικές πληροφορίες σύμφωνα με το άρθρο 56. Οι αρμόδιες αρχές εξασφαλίζουν

την ανταλλαγή όλων των απαιτούμενων πληροφοριών, ώστε να διεκπεραιώνονται καταλλήλως όλες οι καταγγελίες αποδέκτη υπηρεσίας κατά παρόχου υπηρεσίας. Οι αποδέκτες υπηρεσίας ενημερώνονται σχετικά με την έκβαση της καταγγελίας». Ανάλογης φύσεως είναι και το αμέσως ακόλουθο άρθρο, υπ' αριθμ. 9, της οδηγίας περί πληροφοριών προς τους αποδέκτες υπηρεσίας, όπου και αναφέρεται: «...Στις περιπτώσεις που η παροχή πραγματοποιείται βάσει του επαγγελματικού τίτλου του κράτους μέλους εγκατάστασης, ή βάσει του τίτλου εκπαίδευσης του παρόχου, πέρα των άλλων απαιτήσεων ενημέρωσης που προβλέπονται στο κοινοτικό δίκαιο, οι αρμόδιες αρχές του κράτους μέλους υποδοχής μπορούν να ζητούν από τον πάροχο, κατά περίπτωση να παράσχει στον αποδέκτη της υπηρεσίας τις ακόλουθες πληροφορίες: α) εάν ο πάροχος είναι εγγεγραμμένος σε εμπορικό μητρώο ή σε ανάλογο δημόσιο μητρώο, το μητρώο στο οποίο είναι εγγεγραμμένος και τον αριθμό μητρώου του, ή ισοδύναμα μέσα εξακρίβωσης της ταυτότητας που περιέχονται στο εν λόγω μητρώο, β) εάν η δραστηριότητα υπόκειται σε καθεστώς αδειοδότησης στο κράτος μέλος εγκατάστασης, τα στοιχεία της αρμόδιας εποπτικής αρχής, γ) κάθε επαγγελματική ένωση ή ανάλογο φορέα στον οποίο είναι εγγεγραμμένος ο πάροχος, δ) τον επαγγελματικό τίτλο, ή εφόσον δεν υπάρχει τέτοιος τίτλος, τον τίτλο εκπαίδευσης του παρόχου και το κράτος μέλος στο οποίο χορηγήθηκε, ε) εάν ο πάροχος ασκεί δραστηριότητα που υπόκειται στην καταβολή ΦΠΑ, τον αριθμό φορολογικού μητρώου που αναφέρεται στο άρθρο 22 παράγραφος 1 της οδηγίας 77/388/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 17^{ης} Μαΐου 1977, περί εναρμονίσεως των νομοθεσιών των κρατών μελών, των σχετικών με τους φόρους κύκλου εργασιών-κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας: ομοιόμορφη φορολογική βάση, στ) λεπτομέρειες σχετικά με τυ-

χόν ασφαλιστική κάλυψη ή άλλα μέσα προσωπικής ή συλλογικής προστασίας όσον αφορά την επαγγελματική ευθύνη». Από την άλλη πλευρά, ρύθμιση – στεγανό αποτελεί προφανώς το άρθρο 14 της οδηγίας, όπου και καθιερώνονται τα αντισταθμιστικά μέτρα. Συγκεκριμένα, στο κείμενο του εν λόγω άρθρου αναφέρονται τα ακόλουθα: «...Το άρθρο 13 δεν κωλύει το κράτος μέλος υποδοχής να απαιτεί από τον αιτούντα την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης προσαρμογής επί τρία έτη, κατ' ανώτατο όριο, ή την υποβολή σε δοκιμασία επάρκειας σε μία από τις ακόλουθες περιπτώσεις: α) εφόσον η διάρκεια της εκπαίδευσης που επικαλείται δυνάμει του άρθρου 13, παράγραφοι 1 ή 2, είναι μικρότερη κατά τουλάχιστον ένα έτος από εκείνη που απαιτείται στο κράτος μέλος υποδοχής, β) εφόσον η εκπαίδευση που έχει λάβει αφορά τομείς γνώσεων ουσιωδώς διαφορετικούς από εκείνους που καλύπτονται από τον απαιτούμενο τίτλο εκπαίδευσης στο κράτος μέλος υποδοχής, γ) εφόσον το νομοθετικώς κατοχυρωμένο επάγγελμα στο κράτος μέλος υποδοχής περιλαμβάνει μία ή περισσότερες νομοθετικώς κατοχυρωμένες επαγγελματικές δραστηριότητες, οι οποίες δεν υπάρχουν στο αντίστοιχο επάγγελμα στο κράτος μέλος καταγωγής του αιτούντος κατά την έννοια του άρθρου 4 παράγραφος 2 και εφόσον η εν λόγω διαφορά συνίσταται στη συγκεκριμένη εκπαίδευση που απαιτείται στο κράτος μέλος υποδοχής και η οποία αφορά τομείς γνώσεων ουσιωδώς διαφορετικούς από εκείνους που καλύπτονται από τη βεβαίωση επάρκειας ή τον τίτλο εκπαίδευσης που διαθέτει ο αιτών. Εάν το κράτος μέλος υποδοχής κάνει χρήση της παραπάνω δυνατότητας, οφείλει να παρέχει στον αιτούντα την ευχέρεια επιλογής μεταξύ της πρακτικής άσκησης προσαρμογής και της δοκιμασίας επάρκειας. Εφόσον κράτος μέλος φρονεί ότι, για ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, είναι απαραίτητη η πα-

ρέκκλιση από την επιλογή που παρέχεται στον αιτούντα μεταξύ της πρακτικής άσκησης προσαρμογής και της δοκιμασίας επάρκειας, ενημερώνει σχετικώς εκ των προτέρων τα άλλα κράτη μέλη και την Επιτροπή, προσκομίζοντας κατάλληλη αιτιολόγηση για την εν λόγω παρέκκλιση. Εάν η Επιτροπή, αφού λάβει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες, θεωρεί ότι η εξεταζόμενη στο δεύτερο εδάφιο παρέκκλιση δεν ενδείκνυται ή δε συνάδει προς την κοινοτική νομοθεσία, ζητεί από το οικείο κράτος μέλος, εντός τριών μηνών, να αρνηθεί να λάβει το εξεταζόμενο μέτρο. Ελλείψει αντίδρασης εκ μέρους της Επιτροπής κατά το πέρας της εν λόγω προθεσμίας, η παρέκκλιση δύναται να εφαρμοστεί. Κατά παρέκκλιση της αρχής σύμφωνα με την οποία ο αιτών έχει το δικαίωμα επιλογής, όσον αφορά τα επαγγέλματα για την άσκηση των οποίων απαιτείται συγκεκριμένη γνώση του εθνικού δικαίου και των οποίων ουσιαστικό και σταθερό στοιχείο της επαγγελματικής δραστηριότητας είναι η παροχή συμβουλών ή/και βοήθειας σχετικά με το εθνικό δίκαιο, το κράτος μέλος υποδοχής μπορεί να ορίζει είτε περίοδο προσαρμογής είτε δοκιμασία επάρκειας... Για λόγους εφαρμογής της παραγράφου 1 στοιχεία β και γ, νοούνται ως τομείς γνώσεων ουσιαστικώς διαφορετικοί, οι τομείς των οποίων η γνώση είναι απαραίτητη για την άσκηση του επαγγέλματος και ως προς τους οποίους η εκπαίδευση που έχει λάβει ο μετανάστης παρουσιάζει σημαντικές αποκλίσεις όσον αφορά τη διάρκεια ή το περιεχόμενο σε σχέση με την εκπαίδευση που απαιτείται στο κράτος μέλος υποδοχής. Η παράγραφος 1 εφαρμόζεται δεόντως τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας. Ειδικότερα, εάν το κράτος μέλος υποδοχής προτίθεται να απαιτήσει από τον αιτούντα την πραγματοποίηση πρακτικής άσκησης προσαρμογής, ή την υποβολή του σε δοκιμασία επάρκειας, πρέπει καταρχάς να εξακριβώσει κατά πόσον οι γνώσεις

που έχει αποκτήσει ο αιτών κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής πείρας του σε κράτος μέλος ή σε τρίτη χώρα είναι ικανές να καλύψουν, πλήρως ή μερικώς, την ουσιώδη διαφορά για την οποία γίνεται λόγος στην παράγραφο 4». Βεβαίως, ως αντιστάθμισμα της ρύθμισης του άρθρου 14 προστίθεται στο κείμενο της οδηγίας αυτή το άρθρο 15, όπου προβλέπεται απαλλαγή από τα ανωτέρω αντισταθμιστικά μέτρα λόγω κοινών βάσεων. Συγκεκριμένα αναφέρεται: «...Ως κοινές βάσεις ορίζονται σειρές κριτηρίων επαγγελματικών προσόντων, κατάλληλων ώστε να αντισταθμίζουν τις ουσιαστικές διαφορές που έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχουν μεταξύ των διαφόρων κρατών μελών ως προς τις απαιτήσεις εκπαίδευσης για ένα δεδομένο επάγγελμα. Οι ουσιαστικές αυτές διαφορές προσδιορίζονται με συγκρίσεις της διάρκειας και του περιεχομένου της εκπαίδευσης στα δύο τρίτα τουλάχιστον των κρατών μελών, στα οποία περιλαμβάνονται όλα τα κράτη μέλη που κατοχυρώνουν νομοθετικά το συγκεκριμένο επάγγελμα. Οι διαφορές, όσον αφορά το περιεχόμενο της εκπαίδευσης, μπορεί να προκύπτουν από σημαντικές διαφορές όσον αφορά το πεδίο των επαγγελματικών δραστηριοτήτων. Οι κοινές βάσεις μπορούν να υποβληθούν στην Επιτροπή από τα κράτη μέλη ή επαγγελματικές ενώσεις ή επαγγελματικούς οργανισμούς που είναι αντιπροσωπευτικοί σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Εάν η Επιτροπή, έπειτα από διαβούλευση με τα κράτη μέλη, κρίνει ότι ένα σχέδιο κοινής βάσης διευκολύνει την αμοιβαία αναγνώριση επαγγελματικών προσόντων, μπορεί να υποβάλλει σχέδια μέτρων ενόψει της θέσπισής τους σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 58 παράγραφος 2. Εάν τα επαγγελματικά προσόντα του αιτούντος πληρούν τα κριτήρια που προβλέπονται στο μέτρο το οποίο θεσπίσθηκε κατά τα προβλεπόμενα ανωτέρω, το κράτος μέλος υποδοχής δεν εφαρμόζει τα αντισταθμιστικά μέ-

τρα που προβλέπονται στο άρθρο 14. Οι παράγραφοι 1 έως 3 (προηγούμενα) δεν θίγουν την αρμοδιότητα των κρατών μελών να καθορίζουν τα επαγγελματικά προσόντα που απαιτούνται για την άσκηση επαγγελμάτων στην επικράτειά τους, καθώς και το περιεχόμενο και την οργάνωση των συστημάτων τους γενικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Εάν ένα κράτος μέλος θεωρεί ότι τα κριτήρια που περιέχονται σε μέτρο, το οποίο έχει θεσπισθεί σύμφωνα με την παράγραφο 2, δεν παρέχουν πλέον τα απαραίτητα εχέγγυα ως προς τα επαγγελματικά προσόντα, το γνωστοποιεί στην Επιτροπή, η οποία υποβάλλει, ενδεχομένως, σχέδιο μέτρων σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 58 παράγραφος 2». Εκ πρώτης όψεως τα δύο είδη ρυθμίσεων προσδίδουν στην οδηγία 2005/36/EK μια μωσαϊκή διάσταση. Στην ουσία όμως υπογραμμίζουν την ανάγκη περαιτέρω σύγκλισης ανάμεσα στις έννομες τάξεις των κρατών μελών. Η κύρια επιδίωξη της κινητικότητας των επαγγελματιών και συνακόλουθα της καθιέρωσης μιας πραγματικά κοινής αγοράς, προσκρούει αναπόφευκτα στις θεμελιώδεις διαφορές που υφίστανται ανάμεσα στα κράτη μέλη. Η ανομοιογένεια, ανεξάρτητα από τους παράγοντες που την γέννησαν, δε μπορεί παρά να οδηγήσει τα κράτη μέλη σε μέτρα αυτοπροστασίας (ή έστω εξασφάλισης), προκειμένου να διασφαλισθεί η ομαλή εξάσκηση των νομικώς κατοχυρωμένων επαγγελμάτων στις επικράτειές τους. Είναι προφανές ότι η διακρατική αναγνώριση των επαγγελματικών προσόντων, στο πλαίσιο βέβαια της συνέργειας που επιβάλλει το κοινοτικό δίκαιο, δεν επαρκεί. Αυτό το οποίο απαιτείται στη θέση του υπάρχοντος συστήματος, είναι μια κοινότητα επαγγελματικών προσόντων, οπότε και θα εκλείψουν τα προαναφερθέντα στεγανά. Από την άλλη, οι ρυθμίσεις που προάγουν τη συνεργασία, όπως αυτές που εκτέθηκαν ανωτέρω, κατα-

δεικνύουν την εναλλακτική πορεία προς την ουσιαστική επίτευξη του ιδεολογικού πυρήνα της οδηγίας 2005/36. Η περαιτέρω νομοθετική σύγκλιση ανάμεσα στα κράτη μέλη σε ό,τι αφορά τα επαγγελματικά προσόντα αυτά καθαυτά, είναι όχι μόνο μια βιώσιμη επιλογή αλλά και μια αναγκαιότητα. Το ζήτημα στο σημείο αυτό είναι πλέον ποιο πρέπει να είναι το περιεχόμενο της σύγκλισης και τι υπόβαθρο υφίσταται προκειμένου η απόπειρα σύγκλισης να ευδοκιμήσει.

4.4 Το περιεχόμενο της σύγκλισης

Η σύγκλιση ανάμεσα στο ημεδαπό νομικό πλαίσιο γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου και τα αντίστοιχα της αλλοδαπής είναι όχι μόνο εφικτή αλλά και επιβεβλημένη. Προς τούτο είναι απαραίτητο να προσδιορισθεί το πεδίο επί του οποίου δύναται να επέλθει η αμοιβαία προσέγγιση. Για το λόγο αυτό είναι σκόπιμη στο σημείο αυτό μια απόπειρα ανάλυσης του νομικού πλαισίου του νομικώς κατοχυρωμένου επαγγέλματος (του ψυχολόγου εν προκειμένω) ως έννοιας.

Προκειμένου να καθιερωθεί ένα επάγγελμα ως νομικώς κατοχυρωμένο είναι απαραίτητο να συντρέξουν δύο επιμέρους παράγοντες: α) μια δέσμη προϋποθέσεων³⁴⁰ των οποίων η πλήρωση να είναι αναγκαία για την άσκηση του επαγγέλματος, και β) ένας εποπτικός φορέας ο οποίος ελέγχει τον επαγγελματικό κλάδο. Μαζί αυτοί οι δύο παράγοντες έχουν σαν αποτέλεσμα τη θωράκιση ενός επαγγέλματος και την ελεγχόμενη πρόσβαση σε αυτό. Ομολογουμένως η έννοια των προϋποθέσεων είναι αυτή που κυριαρχεί στο συλλογικό υποσυνείδητο ως δομικό στοιχείο των νομικώς κατοχυρωμένων επαγγελμάτων. Δεν πρέπει να υποτιμηθεί όμως ο ρόλος του εποπτικού φορέα στο όλο σύστημα. Ο φορέας αυτός είναι που διασφαλίζει την τήρηση των κανό-

³⁴⁰ Στο κείμενο της οδηγίας 2005/36/EK, στο άρθρο 3 ορίζεται ως νομοθετικά κατοχυρωμένο επάγγελμα, «...η επαγγελματική δραστηριότητα ή το σύνολο επαγγελματικών δραστηριοτήτων των οποίων η ανάληψη, η άσκηση ή ένας από τους όρους άσκησης εξαρτάται άμεσα ή έμμεσα, δυνάμει νομοθετικών, κανονιστικών ή διοικητικών διατάξεων, από την κατοχή καθορισμένων επαγγελματικών προσόντων ...». Εντούτοις τα επαγγελματικά προσόντα δεν αποτελούν τη μόνη προϋπόθεση για την άσκηση ενός νομικά κατοχυρωμένου επαγγέλματος. Εν προκειμένω στην περίπτωση της ψυχολογίας, υφίστανται και άλλοι παράγοντες, όπως το λευκό (εν μέρει) ποινικό μητρώο, η εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων κ.α. Ως εκ τούτου κρίνεται σκόπιμη η χρήση, για τις ανάγκες της παρούσας ανάλυσης των διαδικασιών σύγκλισης, του όρου *προϋποθέσεις* αντί επαγγελματικά προσόντα.

νων (και κατ' επέκταση την πλήρωση των προϋποθέσεων), ενώ παράλληλα αναλαμβάνει ενεργό ρόλο κάνοντας προτάσεις και επιβάλλοντας πειθαρχικά μέτρα. Ο όρος εποπτικός φορέας είναι αρκετά ευρύς, συμπεριλαμβάνοντας διάφορους σχηματισμούς και δομές. Ενδέχεται ακόμη να είναι πολυμελής, απαρτιζόμενος από συνεργαζόμενα μορφώματα. Το βέβαιο είναι ότι, όταν κάνουμε λόγο για το νομικό πλαίσιο του επαγγέλματος του ψυχολόγου, θα πρέπει να αναφερόμαστε και στους δύο παράγοντες που εκτέθηκαν ανωτέρω.

Το ζήτημα τώρα που ανακύπτει αναφορικά με τη σύγκλιση του ελληνικού με το αλλοδαπό νομικό πλαίσιο είναι, αν αυτή θα αποτελέσει σύγκλιση αναφορικά με τον εποπτικό φορέα, με τη δέσμη των προϋποθέσεων, ή θα καλύψει και τους δύο παράγοντες. Σε προηγούμενο σημείο της παρούσας ανάλυσης έγινε αναφορά στα δύο κυρίαρχα είδη νομικής σύγκλισης: τη σύγκλιση σε θεσμικό επίπεδο και τη σύγκλιση σε διαδικαστικό επίπεδο. Είναι προφανές ότι στη περίπτωση του νομικού πλαισίου γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου, η σύγκλιση δύναται να είναι τόσο διαδικαστική, όσο και θεσμική. Κατά συνέπεια η ημεδαπή έννομη τάξη ενδέχεται να προσεγγίσει τις αλλοδαπές τόσο στο ζήτημα του εποπτικού φορέα, όσο και στο ζήτημα των προϋποθέσεων για την άσκηση του επαγγέλματος.

Η σύγκλιση σε επίπεδο εποπτικών φορέων είναι σαφώς ευχερέστερη, διότι συνίσταται μόνο σε μεταβίβαση εξουσίας. Επιπροσθέτως είναι πιο ευδιάκριτη και ως εκ τούτου πιο εντυπωσιακή από επικοινωνιακής άποψης. Η μετεξέλιξη του εποπτικού φορέα εισπράττεται ως ριζοσπαστική αλλαγή, που σηματοδοτεί ένα τέλος εποχής. Κανείς φυσικά δε μπορεί να αρνηθεί το ειδικό βάρος που διαθέτει η σύγκλιση σε επίπεδο φορέα. Καταρχάς καθιστά το νομικό σύστημα πιο ευέ-

λικτο και ορθολογικό (εννοείται υπό την προϋπόθεση ότι η σύγκλιση κινείται προς βελτιωτική κατεύθυνση, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω).

Είναι πολύ σημαντικό όμως να πραγματοποιηθεί σύγκλιση και σε επίπεδο προϋποθέσεων. Η τελευταία διαδικασία εφάπτεται σε ευαίσθητους τομείς της κοινωνίας, όπως για παράδειγμα το εκπαιδευτικό σύστημα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Για το λόγο αυτό είναι περισσότερο “επώδυνη” επιλογή. Παρά ταύτα, μόνο μια προσέγγιση και ως προς τους δύο παράγοντες, εποπτικό φορέα και προϋποθέσεις, αναμένεται να έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα που εκτέθηκαν παραπάνω.

4.5 Σύγκλιση ως προς τον εποπτικό φορέα

Όσον αφορά τη σύγκλιση σε σχέση με τον εποπτικό φορέα υφίστανται καταρχάς δύο δυνατότητες. Η μία κατεύθυνση που μπορεί να πάρει η πορεία σύγκλισης είναι προς τη δημιουργία τοπικών εποπτικών φορέων ανά κράτος μέλος. Η άλλη επιλογή είναι η προσέγγιση να λειτουργήσει σε δύο επίπεδα: τοπικό και διευρωπαϊκό. Την παρούσα χρονική περίοδο και οι δύο επιλογές είναι εφικτές. Αυτό δε συνεπάγεται φυσικά ότι και οι δύο κατευθύνσεις έχουν τις ίδιες προοπτικές. Όπως έγινε αντιληπτό στις προηγούμενες ενότητες, η διαδικασία μεταρρύθμισης του ελληνικού νομικού πλαισίου μέσα από τη σύγκλιση με τις αλλοδαπές έννομες τάξεις, έχει υπερβεί τις εγχώριες σκοπιμότητες και ανάγκες. Είναι προφανές ότι, εφόσον επιλεγεί η κατεύθυνση που οδηγεί στην ίδρυση κατά τόπους εποπτικών φορέων, οι επιδιώξεις της οδηγίας 2005/36/EK περί πραγματικά ελεύθερης διακίνησης επαγγελματιών στον ευρωπαϊκό χώρο δεν υλοποιούνται. Κατά την ανάλυση των δυνατοτήτων αναφορικά με τον εποπτικό φορέα δε θα πρέπει το ανωτέρω να λησμονηθεί.

Φυσικά και στις δύο περιπτώσεις εντοπίζεται ένα πρώτο-τοπικό επίπεδο εποπτικού φορέα. Ο συγκεκριμένος φορέας καλείται να δραματίσει έναν κρίσιμο ρόλο, αυτό της άμεσης εποπτείας του επαγγελματικού κλάδου. Ακόμη και αν υπάρξει δεύτερο επίπεδο εποπτικού φορέα, αυτό θα έχει αποκλειστικά συντονιστική δράση, σύμφωνα με το ήδη υπάρχον πρότυπο ομοσπονδιακής οργάνωσης³⁴¹. Επί του παρόντος, στην ημεδαπή έννομη τάξη ο ρόλος του εποπτικού φορέα έχει ανατεθεί σύμφωνα με τις (απαρχαιωμένες) διατάξεις του Ν. 991/

³⁴¹ Πρόκειται για το νομικό πλαίσιο που ισχύει στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

1979 στην τοπική αυτοδιοίκηση και συγκεκριμένα στις νομαρχίες. Ουσιαστικά δεν πρόκειται για εποπτικό φορέα με την έννοια που δίνεται στην παρούσα ενότητα, αλλά περισσότερο για σώμα αδειοδότησης των υποψηφίων επαγγελματιών ψυχολόγων. Ο ρόλος του εποπτικού φορέα οφείλει να είναι ευρύτερος και για αυτό το λόγο είναι αναγκαία η διαδοχή της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης στο συγκεκριμένο της ρόλο από ένα διαφορετικό μόρφωμα. Ο φορέας, πέρα από τις διαδικασίες αδειοδότησης των υποψηφίων, οφείλει να προβαίνει σε ένα διαρκή έλεγχο των επαγγελματιών του οικείου κλάδου, λειτουργώντας κατά περίπτωση ακόμη και ως πειθαρχικό όργανο. Κεντρική σημασία στη δομή και τις δραστηριότητες του εποπτικού φορέα θα πρέπει να έχει η καθιέρωση ενός ειδικού επαγγελματικού μητρώου κατά τα πρότυπα του εξωτερικού. Υπάρχουν επίσης και άλλες δραστηριότητες τις οποίες ενδεχομένως να μπορούσε να επωμισθεί ο εποπτικός φορέας, όπως για παράδειγμα η διευκόλυνση της ενημέρωσης του κοινού για το περιεχόμενο των προσφερόμενων από τους επαγγελματίες υπηρεσιών.

Όπως προκύπτει και από το προηγούμενο κεφάλαιο, στο οποίο εκτέθηκαν τα αντίστοιχα νομικά πλαίσια αλλοδαπών έννομων τάξεων, οι δυνατές μορφές που μπορεί να λάβει ο εποπτικός φορέας είναι δύο. Αφενός μπορεί να ιδρυθεί ένας επαγγελματικός σύλλογος ψυχολόγων υπό μορφή Νομικού Προσώπου Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.) κατά το πρότυπο της Γερμανίας με τον BDP (*“Berufsverband Deutscher Psychologinnen und Psychologen”*), αφετέρου η εποπτεία του κλάδου της επαγγελματικής ψυχολογίας δύναται να ανατεθεί σε μία ανεξάρτητη αρχή, κατά το πρότυπο του Ηνωμένου Βασιλείου με το HPC (Health Professions Council).

Οι δύο επιλογές παρουσιάζουν τις ιδιαιτερότητές τους. Το βρετανικό πρότυπο ασφαλώς και είναι περισσότερο ξένο ως προς την ελληνική αντίληψη. Συν τοις άλλοις αποτελεί πιο τεχνοκρατική λύση και κατά συνέπεια πιο δυσχερή ως προς την υλοποίησή της. Αντιθέτως, η ελληνική έννομη τάξη έχει εμπειρία από επαγγελματικές ενώσεις, οι οποίες είναι υπεύθυνες για την εποπτεία του επαγγελματικού κλάδου τους, όπως για παράδειγμα οι κατά τόπους Δικηγορικοί Σύλλογοι. Στην περίπτωση της ψυχολογίας θα μπορούσε να συσταθεί ένας πανελλήνιος επαγγελματικός σύλλογος ψυχολόγων υπό μορφή Ν.Π.Δ.Δ., ο οποίος να διαθέτει κατά τόπους τμήματα, μιμούμενος δηλαδή τη δομή του γερμανικού BDP. Ο σύλλογος αυτός θα αναλάμβανε την τήρηση ειδικού μητρώου, η εγγραφή στο οποίο θα συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για την άσκηση του επαγγέλματος του ψυχολόγου στην Ελλάδα. Επιπλέον, ο επαγγελματικός αυτός σύλλογος θα αναλάμβανε και πειθαρχικές αρμοδιότητες, μέσα από ειδικά διαμορφωμένα συμβούλια πολλαπλής διαβάθμισης. Το ζήτημα βέβαια είναι κατά πόσο ένας επαγγελματικός σύλλογος είναι η ιδανική επιλογή για το συγκεκριμένο εξαιρετικά ευαίσθητο καθήκον. Η όλη δομή του επαγγελματικού συλλόγου προοιωνίζεται αρνητικές εξελίξεις. Δεδομένου ότι τα μέλη του συλλόγου θα εκλέγουν το διοικητικό συμβούλιο, είναι αρκετά πιθανή η καλλιέργεια πελατειακών σχέσεων εντός του εποπτικού φορέα. Ένας αυτοδιοικούμενος φορέας τέτοιου τύπου δύναται να εκτραπεί σε μόρφωμα συντεχνιακού χαρακτήρα, εντός του οποίου να παρουσιάζονται αντιπαλότητες ιδιοτελούς προέλευσης. Επίσης δε θα πρέπει να αποκλεισθεί ο κίνδυνος κομματικοποίησης του εποπτικού φορέα, κατά τα πρότυπα άλλων επαγγελματικών συλλόγων. Τα παραπάνω θα έχουν σαν αποτέλεσμα, στην καλύτερη των πε-

ριπτώσεων, τη βραδύτητα δράσης και στη χειρότερη των περιπτώσεων την ακινησία του εποπτικού φορέα. Επειδή εν προκειμένω εξετάζεται η εξέλιξη ενός ήδη υπάρχοντος συστήματος, σκόπιμο είναι να ληφθεί υπόψη και η τρέχουσα κατάσταση σε ό,τι αφορά τους ήδη υφιστάμενους επαγγελματικούς συλλόγους ψυχολόγων στην Ελλάδα. Στη χώρα υφίστανται μέχρι στιγμής δύο επαγγελματικοί σύλλογοι: ο Σύλλογος Ελλήνων Ψυχολόγων (Σ.Ε.Ψ.) και ο Πανελλήνιος Ψυχολογικός Σύλλογος. Από τα δύο αυτά μορφώματα, ο Σ.Ε.Ψ. αναμφίβολα απολαμβάνει μεγαλύτερου κύρους, δεδομένης της αναγνώρισής του από το κείμενο του Ν. 991/1979. Συγκεκριμένα στο άρθρο 8 του νόμου αυτού αναφέρεται ότι: «...Όσοι λαμβάνουν άδεια ασκήσεως του επαγγέλματος του Ψυχολόγου, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου, δικαιούνται να εγγραφούν στο Σύλλογο Ελλήνων Ψυχολόγων (Σ.Ε.Ψ.), υπαγόμενον στον έλεγχο και στην εποπτεία του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών». Επιπλέον ο Σ.Ε.Ψ., μετέχοντας στην Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Ψυχολογικών Συλλόγων EFPA (European Federation of Psychologist's Associations), διαθέτει και διεθνή υπόσταση. Εντούτοις, η συνύπαρξη δύο επαγγελματικών συλλόγων στον ελληνικό χώρο, των οποίων οι σχέσεις χαρακτηρίζονται από αντιπαλότητα, είναι ένα γεγονός το οποίο δε μπορεί να παρακαμφθεί. Στην περίπτωση που ο εποπτικός φορέας λάμβανε τη μορφή ενός επαγγελματικού συλλόγου, θα προέκυπτε το δίλημμα ποιος από τους δύο ήδη υφιστάμενους συλλόγους θα αποτελούσε τη βάση του. Κατά λογική αναγκαιότητα στο νέο μόρφωμα που θα δημιουργείτο, θα μετείχαν μέλη τόσο του Σ.Ε.Ψ. όσο και του Πανελλήνιου Ψυχολογικού Συλλόγου. Λαμβάνοντας υπόψη το παραπάνω, είναι προφανές ότι οι επί του πα-

ρόντος διαφορές μειωμένης βαρύτητας³⁴² θα έρχονταν στο προσκήνιο κατά τρόπο απειλητικό για την εύρυθμη λειτουργία του επαγγελματικού συλλόγου. Πέρα όμως από τον προαναφερθέντα κίνδυνο δυσλειτουργίας, ο εποπτικός φορέας που θα λάμβανε τη μορφή ενός επαγγελματικού συλλόγου φέρει ένα ηθικό στίγμα. Το τελευταίο έγκειται στην προφανή αντινομία που προκύπτει από το γεγονός ότι η εποπτεία ενός επαγγελματικού κλάδου να διενεργείται από τον ίδιο τον επαγγελματικό κλάδο. Εκκινώντας από την απλούστερη διαδικασία της αδειοδότησης των νέων επαγγελματιών ψυχολόγων και καταλήγοντας στα πειθαρχικά καθήκοντα, είναι αν μη τι άλλο αμφισβητήσιμη επιλογή όλες αυτές οι εξουσίες να συγκεντρώνονται εντός του ίδιου του σώματος των επαγγελματιών ψυχολόγων. Ένας επαγγελματικός σύλλογος συντίθεται εντός των κόλπων του επαγγέλματος και για το λόγο αυτό πάσχει από έλλειψη αντικειμενικότητας. Η προώθηση των εποπτικών αρμοδιοτήτων στους επαγγελματικούς συλλόγους ουσιαστικά απηχεί ιδεολογικές τοποθετήσεις περί ικανότητας αυτορρύθμισης της αγοράς. Η συγκεκριμένη θέση έχει προ πολλού κλονισθεί και για το λόγο αυτό το επιχείρημα της καθιέρωσης ενός εποπτικού φορέα που θα έχει τη μορφή επαγγελματικού συλλόγου είναι εξαιρετικά ασταθές.

Αντιθέτως, η βρετανικής προέλευσης εναλλακτική λύση υπαγορεύει την καθιέρωση μιας ανεξάρτητης αρχής στο πρότυπο του HPC. Η συγκεκριμένη αρχή θα αναλαμβάνει την τήρηση ενός μητρώου επαγγελματιών ψυχολόγων. Παράλληλα θα εκδίδει πιστοποιητικό, προκειμένου οι εγγεγραμμένοι στο μητρώο ψυχολόγοι να μπορούν να

³⁴² Δεδομένης της έλλειψης ουσιαστικών εξουσιών και αρμοδιοτήτων από μέρους των επαγγελματικών συλλόγων.

εξασκούν το επάγγελμα τους. Η συγκεκριμένη αρχή θα έχει ένα διαρκή εποπτικό ρόλο, εξετάζοντας κατά τακτά χρονικά διαστήματα τους επαγγελματίες ως προς την επάρκειά τους, λειτουργώντας σαν κέντρο λήψης παραπόνων και αναφορών από το καταναλωτικό κοινό, επιβάλλοντας πειθαρχικές κυρώσεις κλπ. Το μεγάλο πλεονέκτημα ενός τέτοιου σχήματος έγκειται στη διπλή ανεξαρτησία του. Θα είναι ανεξάρτητο διοικητικά και οικονομικά τόσο από την κρατική εξουσία, όσο και από το επαγγελματικό σώμα. Το τελευταίο είναι που θα διασφαλίζει συν τοις άλλοις και την συνέχεια του εποπτικού φορέα, σε αντίθεση με την περίπτωση του επαγγελματικού συλλόγου. Η λογική των ανεξάρτητων αρχών δεν είναι ξένη προς την ελληνική έννομη τάξη. Βέβαια μια ανεξάρτητη αρχή, η οποία θα εξασκεί εποπτεία επί ενός ολόκληρου επαγγελματικού κλάδου, συνιστά μεν καινοτομία, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται έλλειψη προοπτικής και βιωσιμότητας του όλου εγχειρήματος. Ως βάση για την οικοδόμηση μιας ανεξάρτητης εποπτικής αρχής θα μπορούσε να λειτουργήσει η Επιτροπή Ανταγωνισμού. Κατά συνέπεια μια πιθανή δομή του εποπτικού φορέα θα μπορούσε να είναι η ακόλουθη. Οι υπηρεσίες του προέδρου θα απαρτίζονται από τρία γραφεία, τα οποία θα υπάγονται απευθείας στον πρόεδρο της αρχής. Πρόκειται για το γραφείο του προέδρου, το οποίο θα είναι αρμόδιο κυρίως για τη γραμματειακή και διοικητική υποστήριξη του καθώς και την υλοποίηση των προγραμμάτων, για το γραφείο γραμματέων της αρχής και για το γραφείο νομικής υποστήριξης, το οποίο θα είναι αρμόδιο για τη δικαστική και εξωδικαστική εκπροσώπηση, τη νομική υποστήριξη των πράξεων της αρχής και τη δικαστική υπεράσπιση και νομική υποστήριξη των μελών της αρχής. Επιπλέον, στο πλαίσιο της εποπτικού φορέα θα λειτουργεί μια Γενική

Διεύθυνση, η οποία θα απαρτίζεται από τρεις διευθύνσεις και ένα αυτοτελές τμήμα. Συγκεκριμένα θα πρόκειται για μία διεύθυνση εφαρμογής, επιφορτισμένη κυρίως με την χορήγηση αδειών άσκησης του επαγγέλματος, μία διεύθυνση νομικών υπηρεσιών, μία διεύθυνση διοικητικής και οικονομικής υποστήριξης και τέλος ένα τμήμα διαχείρισης και επαναπροώθησης πληροφοριών και πειθαρχικών κυρώσεων. Ένα ζήτημα που θα πρέπει βεβαίως να αντιμετωπισθεί είναι η χρηματοδότηση μιας τέτοιας ανεξάρτητης αρχής. Το μείζον πρόβλημα αναφορικά με την οικονομική επιβίωση του εποπτικού φορέα προκύπτει από το περιορισμένο πεδίο του επαγγέλματος. Πιθανή λύση να αποτελούσε εν προκειμένω, η διεύρυνση του αντικειμένου εποπτείας της συγκεκριμένης αρχής πέρα από τον επαγγελματικό κλάδο της ψυχολογίας και σε άλλους συναφείς κλάδους, κατά το πρότυπο του Health Professions Council του Ηνωμένου Βασιλείου. Βεβαίως στην περίπτωση αυτή θα ήταν επιτακτική η ανάγκη ίδρυσης διακριτών διευθύνσεων για κάθε επαγγελματικό κλάδο και αντίστοιχων μητρώων. Μια ανεξάρτητη αρχή τέτοιου μεγέθους θα μπορούσε να αντλήσει έσοδα τόσο από κρατικές επιχορηγήσεις, όσο και από την είσπραξη συνδρομών που θα κατέβαλαν οι εγγεγραμμένοι στο μητρώο επαγγελματίες για την κάλυψη των λειτουργικών εξόδων, αλλά και ειδικού τέλους από τις προσφερόμενες από τους επαγγελματίες υπηρεσίες.

Το παραπάνω προβάδισμα της ανεξάρτητης αρχής για την ανάληψη της εποπτείας του κλάδου της επαγγελματικής ψυχολογίας δεν είναι απαγορευτικό για την ύπαρξη παράλληλα και ενός επαγγελματικού συλλόγου. Το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου, όπου η ανεξάρτητη εποπτική αρχή HPC συνυπάρχει με τον επαγγελματικό σύλ-

λογο BPS, αποδεικνύει ότι μια συγκατοίκηση ενδέχεται να προσφέρει σημαντικά οφέλη. Ο επαγγελματικός σύλλογος διαθέτει ένα σημαντικό πλεονέκτημα έναντι της ανεξάρτητης αρχής: τη σχετική “τεχνογνωσία”. Απαρτιζόμενος από επαγγελματίες, έχει σαφώς τη δυνατότητα να προσφέρει συμβουλευτικές υπηρεσίες υπό τη μορφή γνωμοδοτικού οργάνου. Η σημασία της ανωτέρω συνδρομής δεν πρέπει να παραγνωρισθεί. Σε πολλές πτυχές του εποπτικού της έργου, η ανεξάρτητη αρχή ενδέχεται να προσκρούει πάνω σε εμπόδια που σχετίζονται με το επιστημονικό υπόβαθρο του επαγγελματικού κλάδου της ψυχολογίας. Ο επαγγελματικός σύλλογος μπορεί για παράδειγμα να συνεισφέρει πολύτιμες γνώσεις κατά τη σύνταξη των ειδικών εξετάσεων για την αδειοδότηση των επαγγελματιών. Επίσης χρήσιμη θα ήταν η συνδρομή του για τη δημοσίευση κώδικα δεοντολογίας, ο οποίος θα αποτελούσε τη βάση για το πειθαρχικό έργο του εποπτικού φορέα. Ο επαγγελματικός σύλλογος, όντας αποστασιοποιημένος από την γραφειοκρατική διάσταση της εποπτείας του κλάδου, μπορεί να προβαίνει σε ερευνητικό έργο, βοηθώντας στην περαιτέρω προώθηση της επιστήμης. Σε καμία περίπτωση όμως, η ιδιότυπη αυτή συγκατοίκηση δεν πρέπει να εκτραπεί σε μια νεφελώδη διασταύρωση αρμοδιοτήτων. Το τελευταίο θα αποτελούσε τη μεγαλύτερη απειλή για την αποτελεσματική και εύρυθμη λειτουργία του εποπτικού φορέα. Ο εποπτικός φορέας δε μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι δισυπόστατος.

Ανωτέρω επεξηγήθηκε λεπτομερώς η δομή την οποία μπορεί να αποκτήσει ο εποπτικός φορέας σε τοπικό επίπεδο ως συνέπεια της διαδικασίας σύγκλισης. Η νομοθετική προσέγγιση ενδέχεται όμως να καταλήξει και στη δημιουργία ενός πιο σύνθετου σχήματος. Συγκε-

κριμένα είναι εφικτό να καταλήξει σε ένα σύστημα εποπτείας του επαγγέλματος του ψυχολόγου πανευρωπαϊκής εμβέλειας, το οποίο θα είναι δομημένο σε δύο επίπεδα. Σε πρώτο-τοπικό επίπεδο θα υφίσταται για κάθε κράτος μέλος ένας εθνικός εποπτικός φορέας, επιφορτισμένος με τις αρμοδιότητες που εκτέθηκαν παραπάνω. Η αισθητή διαφοροποίηση του δισδιάστατου σχήματος έγκειται στη σύσταση ενός κεντρικού πανευρωπαϊκού φορέα, ο οποίος θα είναι αρμόδιος για το συντονισμό του έργου, αλλά και την εποπτεία όλων των επιμέρους τοπικών εποπτικών φορέων στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το συγκεκριμένο σύστημα εποπτείας του κλάδου της επαγγελματικής ψυχολογίας παρουσιάζει σαφή ομοσπονδιακά χαρακτηριστικά. Για το λόγο αυτό είναι εξαιρετικά χρήσιμη η λεπτομερής διερεύνηση σε βάθος του αντίστοιχου συστήματος εποπτείας των ψυχολόγων στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η σύγκλιση ως διαδικασία νομοθετικής μεταρρύθμισης ενδέχεται να κινείται προς την κατεύθυνση ενός ήδη υφιστάμενου μεσαίου χώρου. Τα δύο (ή περισσότερα) ακραία νομικά συστήματα να προσεγγίσουν το ένα το άλλο μιμούμενα ένα άλλο νομικό σύστημα – πρότυπο. Η περίπτωση ενός ομοσπονδιακού συστήματος εποπτείας των επαγγελματιών ψυχολόγων αποτελεί ένα κλασσικό παράδειγμα αυτού του είδους νομοθετικής σύγκλισης. Καταρχάς θα πρέπει να διευκρινισθεί ότι στην περίπτωση που επιλεγεί εντέλει ένα σχήμα εποπτείας δομημένο σε δύο επίπεδα, αυτό αποτελεί στην ουσία προϊόν δύο διαδικασιών σύγκλισης. Η μία διαδικασία σύγκλισης λαμβάνει χώρα στο πρώτο επίπεδο και οδηγεί στη δημιουργία τοπικών εποπτικών φορέων στα κράτη μέλη. Η δεύτερη διαδικασία σύγκλισης λαμβάνει χώρα στο δεύτερο επίπεδο του εποπτικού μηχανι-

σμού, έχοντας σαν αποτέλεσμα της δημιουργία του διακρατικού φορέα πανευρωπαϊκής εμβέλειας. Ο συγκεκριμένος υπερφορέας θα μπορούσε να είναι το αντίστοιχο του ASPPB³⁴³ που υφίσταται στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Όπως παρουσιάστηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, στις Η.Π.Α. υφίσταται ήδη ένα σύστημα εποπτείας των επαγγελματιών ψυχολόγων διαμορφωμένο σε δύο επίπεδα. Σε πρώτο –πολιτειακό– επίπεδο δραστηριοποιούνται τα psychology boards, τα οποία είναι πρωτίστως υπεύθυνα για τη χορήγηση αδειών άσκησης του επαγγέλματος στους επαγγελματίες ψυχολόγους και δευτερευόντως για τη διαρκή εποπτεία και επίβλεψή τους. Το αντίστοιχο των psychology boards στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα μπορούσαν κάλλιστα να είναι οι τοπικοί (κρατικοί) εποπτικοί φορείς. Ο κεντρικός τώρα φορέας πανευρωπαϊκής εμβέλειας θα μπορούσε να αποτελεί το αντίστοιχο του ASPPB. Ο κεντρικός φορέας θα μπορεί να αποτελέσει το συνεκτικό ιστό που θα εξασφαλίζει μια συνέχεια του επαγγελματικού κλάδου σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπλέον θα μπορεί να διαμορφώνει κοινά πρότυπα εξετάσεων, τα οποία ενδεχομένως να εξελιχθούν σε μια κοινή εξέταση, η οποία να είναι απαραίτητη για τη λήψη της ειδικής άδειας άσκησης του επαγγέλματος του ψυχολόγου. Η διαμόρφωση της κοινής εξέτασης από τον κεντρικό φορέα θα διευκόλυνε, αν μη τι άλλο, την κινητικότητα των επαγγελματιών στον κοινοτικό χώρο. Επιπλέον ο κεντρικός φορέας θα μπορούσε να αποτελεί και το δίαυλο επικοινωνίας ανάμεσα στους κατά τόπους εποπτικούς φορείς, επιτρέποντας τη μεταφορά στοιχείων για εγγεγραμμένα μέλη, ούτως ώστε αυτά να δύνανται να εγκατασταθούν σε άλλα κράτη μέλη, από αυτά όπου απέκτησαν αρχικά άδεια άσκησης του επαγγέλ-

³⁴³ Association of State and Provincial Psychology Boards.

ματος. Πρακτικά θα μπορούσε να διαμορφώσει μια κοινή βάση δεδομένων, μια τράπεζα πληροφοριών στην οποία θα έχουν πρόσβαση όλοι οι τοπικοί εποπτικοί φορείς, προκειμένου να ενημερώνονται ταχύτερα και αποτελεσματικότερα. Στη συγκεκριμένη τράπεζα πληροφοριών θα μπορούσε να ενδεχομένως να χορηγηθεί πρόσβαση και στο καταναλωτικό κοινό, υπό αυστηρότερους προφανώς όρους προκειμένου να προστατεύονται καλύτερα τα συμφέροντά τους απέναντι σε ανεπαρκείς επαγγελματίες του κλάδου. Ως εκ τούτου η δισδιάστατη δομή του εποπτικού φορέα αποτελεί έναν εντυπωσιακό παράγοντα απλοποίησης των επιδιώξεων της οδηγίας 2005/36/ ΕΚ περί αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων. Κατά τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να εγκαθιδρυθεί στον κοινοτικό χώρο ένα πρόγραμμα αντίστοιχο του αμερικανικού ASPPB Mobility Program. Επιπλέον, ο κεντρικός φορέας θα έχει τη δυνατότητα να εκδίδει ένα πιστοποιητικό επαγγελματικής αναγνώρισης στην ψυχολογία, αντίστοιχο του CPQ (Certificate of Professional Qualification in Psychology) το οποίο χορηγεί στις Η.Π.Α. ο ASPPB. Τέλος, ο ευρωπαϊκός κλώνος του ASPPB θα μπορούσε να αποτελέσει και ένα συντονιστικό όργανο, προβαίνοντας σε διοικητικού περιεχομένου αποφάσεις και κατευθύνοντας το σύνολο της δραστηριότητας των τοπικών εποπτικών φορέων. Είναι προφανές, ότι μόνο με την παρουσία ενός κεντρικού υπερσυντονιστή των τοπικών εποπτικών φορέων είναι εφικτή η συνεργασία ανάμεσα τους και ως εκ τούτου η διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού μηχανισμού που να εξασφαλίζει την κινητικότητα των επαγγελματιών ψυχολόγων στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα πλεονεκτήματα του διευρυμένου αυτού συστήματος δεν εξαντλούνται όμως μόνο στην ολοκλήρωση της κοινής “αγοράς”. Είναι προφανές ότι

ένας πολυσύνθετος σχηματισμός διαθέτει περισσότερες δυνατότητες και σε τεχνικό, αλλά και σε επιστημονικό επίπεδο. Η ομοσπονδοποίηση του μηχανισμού εποπτείας των επαγγελματιών ψυχολόγων συνεπάγεται περισσότερο επαγγελματισμό και τεχνοκρατική αντίληψη.

Εξετάζοντας τις προοπτικές σύγκλισης είναι αναπόφευκτο να εξετασθούν και οι ήδη υπάρχουσες δομές, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν αν όχι τα θεμέλια, τουλάχιστον δομικά υλικά του νέου εποπτικού μορφώματος επελθούσης της νομικής σύγκλισης. Κατά την εξέταση των συνεπειών της σύγκλισης σε τοπικό επίπεδο είχε επισημανθεί το ‘προβάδισμα’ ενός σχήματος υπό τη δομή ανεξάρτητης διοικητικής αρχής. Ανατρέχοντας όμως το ευρύτερο ευρωπαϊκό φάσμα (ξεφεύγοντας από τα στενά πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης) στο πλαίσιο της ανάλυσης του δεύτερου επιπέδου εποπτείας τα πορίσματα περιπλέκουν την κατάσταση. Έχοντας κατά νου το πρότυπο του ASPPB, από θεσμική άποψη βρισκόμαστε ακόμη κοντά στο σχήμα της ανεξάρτητης διοικητικής αρχής. Από λειτουργική όμως άποψη τα συμπεράσματα διαφέρουν. Οι αρμοδιότητες που θα μπορούσε να αναλάβει ένας κεντρικός εποπτικός φορέας παρουσιάζουν εξαιρετική ομοιότητα με τις λειτουργίες της EFPA (“European Federation of Psychologist’s Associations”). Η EFPA αποτελεί καταρχάς διακρατικό μόρφωμα, όπως ακριβώς οφείλει να είναι ο εποπτικός φορέας δεύτερου επιπέδου. Επιπροσθέτως διαθέτει ομοσπονδιακή διάσταση, δεδομένου ότι μέλη της είναι 35 τοπικοί-εθνικοί επαγγελματικοί σύλλογοι ψυχολόγων (οι οποίοι αριθμούν συνολικά περίπου 250.000 ψυχολόγους). Στους στόχους της περιλαμβάνεται η προώθηση της επιστήμης της ψυχολογίας, η διευκόλυνση της συνεργασίας ανάμεσα στους τοπικούς συλλόγους και ο συντονισμός τους. Η πλέον ενδιαφέρουσα

από τις δραστηριότητες της EFPA είναι οπωσδήποτε το ευρωπαϊκό πιστοποιητικό ψυχολογίας EuroPsy. Το EuroPsy θα μπορούσε με μια πρώτη ανάγνωση να αποτελέσει ένα άκρως αποτελεσματικό αντίγραφο του αμερικανικού CPQ, συνεισφέροντας στην κινητικότητα των επαγγελματιών ψυχολόγων. Γενικά η EFPA, σε συνδυασμό με τους τοπικούς συλλόγους επαγγελματιών ψυχολόγων, παρουσιάζει μια ομοσπονδιακή δομή, η οποία προσεγγίζει λειτουργικά αρκετά το σύστημα διπλής εποπτείας, όπως αυτό αναλύθηκε ανωτέρω. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι και η Ελλάδα διαθέτει εκπροσώπηση στην EFPA μέσω του Σ.Ε.Ψ., ενδεχομένως η συγκεκριμένη δομή να είναι η πλέον πρόσφορη λύση στην προσπάθεια μεταρρύθμισης του ελληνικού νομικού πλαισίου γύρω από το επάγγελμα του ψυχολόγου.

Καταρχάς είναι αναμφίβολη η βαρύτητα της δομής της EFPA από άποψη συμβολισμών. Η ύπαρξη και ο ρόλος μέχρι τώρα του συγκεκριμένου διεθνούς οργανισμού (ο οποίος αναγνωρίζεται επίσημα από το Συμβούλιο της Ευρώπης και 42 ευρωπαϊκές χώρες) υπογραμμίζει εμφατικά την τάση ομοσπονδοποίησης στο χώρο της επαγγελματικής ψυχολογίας. Η ιδεολογία που διαπνέει την EFPA προτάσσει την ανάγκη συνεργασίας ανάμεσα στις τοπικές δομές μέσω ενός κοινού σημείου αναφοράς. Σε συνδυασμό και με όσα έχουν ήδη αναφερθεί σχετικά, είναι προφανές ότι στο δίλημμα μεταξύ διακριτών εποπτικών φορέων, απομονωμένων σε κάθε κράτος μέλος και ενός συστήματος εποπτείας του επαγγελματικού κλάδου σε δύο επίπεδα, η δεύτερη επιλογή κερδίζει έδαφος εντυπωσιακά. Η EFPA αποτυπώνει λοιπόν τη στροφή που παρατηρείται στο χώρο της εποπτείας προς την καθιέρωση ενός κεντρικού υπεροργανισμού με συντονιστικές αρμοδιότητες. Η παραπάνω θέση συνηγορεί επίσης υπέρ της ανάγκης όλων

ανεξαιρέτως των κρατών μελών για συμμετοχή στην προσπάθεια νομικής σύγκλισης. Δεν αρκεί πλέον να διαθέτει ένα κράτος μέλος έναν αρκετά αποτελεσματικό εποπτικό φορέα του κλάδου της ψυχολογίας εντός της επικράτειάς του. Είναι επιβεβλημένο από την ίδια την πορεία των πραγμάτων να συγκλίνει με τους κοινοτικούς εταίρους του, προς της δημιουργία του εποπτικού φορέα δεύτερου επιπέδου. Εξετάζοντας παραπέρα το περιεχόμενο της EFPA, αντιλαμβανόμαστε κατ'αρχάς ότι αποτελεί μόρφωμα που κινείται έξω από το πεδίο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η EFPA υπήρξε πρωτοβουλία 12 εθνικών συλλόγων ψυχολόγων, οι οποίοι και υπέγραψαν το ιδρυτικό καταστατικό της Ομοσπονδίας το 1981³⁴⁴. Μέλη του είναι πλέον επαγγελματικοί σύλλογοι σε 35 χώρες, πολλές από τις οποίες φυσικά δεν αποτελούν και κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η Ισλανδία, η Ελβετία και η Τουρκία³⁴⁵. Η προσπάθεια νομικής σύγκλισης αναφορικά με τον εποπτικό φορέα εκπηγάζει, όπως έχει ήδη αναφερθεί, από το κοινοτικό δίκαιο και συγκεκριμένα το περιεχόμενο της κοινοτικής οδηγίας 2005/36/EK. Θα ήταν άστοχο να επιχειρηθεί μια διευρυμένη διαδικασία σύγκλισης, πέρα από τα όρια της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτή η προφανής ασυμβατότητα θέτει αυτομάτως τη συζήτηση σχετικά με το ρόλο της EFPA στη διαδικασία σύγκλισης στη σωστή βάση. Στην περίπτωση που η δομή της EFPA προκρινόταν ως ιδανική κατάληξη της νομικής μεταρρύθμισης, αυτό θα είχε σημαντικότερες συνέπειες και ως προς τη μορφή του εποπτικού φορέα και σε τοπικό επίπεδο. Η EFPA αποτελεί ομοσπονδία επαγγελματικών συλλόγων

³⁴⁴ <http://www.efpa.eu/about/history>

³⁴⁵ <http://www.efpa.eu/members>

και όχι ανεξάρτητων αρχών τύπου HPC³⁴⁶ (πως αλλιώς θα ήταν δυνατόν, αφού οι ανεξάρτητες αρχές δε δύναται να μετέχουν σε ομοσπονδιακά σχήματα ως μέλη άλλων οργανισμών). Αυτό θα είχε σα συνέπεια οι τοπικοί εποπτικοί φορείς να λάβουν τη μορφή επαγγελματικών συλλόγων με τη σειρά τους. Στην περίπτωση που επιλεγεί η έτοιμη δομή της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας Επαγγελματιών Ψυχολόγων (EFPA) ως το ιδανικό σύστημα στο οποίο να συγκλίνουν οι τοπικές νομοθεσίες, καθίσταται αυτομάτως αναγκαίο να χορηγηθούν εποπτικές εξουσίες και στους τοπικούς επαγγελματικούς συλλόγους των κρατών μελών. Το παραπάνω δεν συνιστά επί της ουσίας πορεία σύγκλισης, αλλά πραξικοπηματική κατάληψη της εξουσίας από ανίσχυρα μέχρι σήμερα μορφώματα. Κατά συνέπεια η EFPA δε μπορεί να αποτελέσει τον κεντρικό εποπτικό φορέα πανευρωπαϊκής εμβέλειας. Η αλήθεια είναι ότι ο συγκεκριμένος οργανισμός ποτέ μέχρι τώρα δεν επιδίωξε να μετατραπεί σε εποπτικό φορέα. Η όλη του δραστηριότητα σχετίζεται με την προώθηση της επιστήμης της ψυχολογίας, τη διεξαγωγή έρευνας και την καθιέρωση κώδικα δεοντολογίας. Το τελευταίο ειδικά αποκαλύπτει μια διαφορετική –εξίσου ενδιαφέρουσα– προοπτική για το «ομοσπονδιακό» σύστημα των επαγγελματικών συλλόγων ψυχολογίας σε κοινοτικό τουλάχιστον επίπεδο. Όπως έχει ήδη αναφερθεί οι επαγγελματικοί σύλλογοι δύνανται να αναλάβουν υποστηρικτικό ρόλο στις δραστηριότητες των εποπτικών φορέων σε τοπικό καταρχάς επίπεδο. Η παραπάνω παραδοχή ευσταθεί φυσικά και στο δεύτερο επίπεδο της εποπτείας. Η EFPA θα μπορούσε να συνδράμει τον κεντρικό εποπτικό φορέα, μέσω της γνώσης που διαθέτει

³⁴⁶ Για αυτόν ακριβώς το λόγο, το Ηνωμένο Βασίλειο εκπροσωπείται στην EFPA από τη BPS.

για το ρυθμιζόμενο αντικείμενο και των ερευνητικών της ομάδων. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αρκετά αποτελεσματικά και παραγωγικά μια δεύτερη συγκατοίκηση επαγγελματικών συλλόγων και ανεξάρτητων αρχών και σε διακρατικό επίπεδο.

Συνοψίζοντας, η σύγκλιση ως προς τον εποπτικό φορέα οφείλει να πραγματοποιηθεί τόσο σε εθνικό επίπεδο με την δημιουργία κατά τόπους ανεξάρτητων εποπτικών αρχών, όσο και διακρατικά με την καθιέρωση ενός κεντρικού συντονιστικού οργάνου εποπτείας. Έπειτα από όλα όσο αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι σκόπιμο και ο εποπτικός φορέας δεύτερης βαθμίδας να λάβει τη μορφή ανεξάρτητης αρχής, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αυτή τη φορά. Το ομοσπονδοποιημένο αυτό σύστημα αποτελεί είδωλο (με τη θετική έννοια) του αμερικανικού συστήματος του ASPPB.

4.6 Σύγκλιση ως προς τις προϋποθέσεις

Πέρα από τη σύγκλιση ως προς τον εποπτικό φορέα, η μεταρρύθμιση του νομικού πλαισίου του επαγγέλματος του ψυχολόγου είναι απαραίτητο να επεκταθεί και στις προϋποθέσεις που τίθενται για την άδεια άσκησης του επαγγέλματος. Ολοκληρωμένη σύγκλιση ως προς τις προϋποθέσεις είναι φυσικά αδύνατη, δεδομένων των διαφορετικών ακαδημαϊκών συστημάτων των εμπλεκόμενων εννόμων τάξεων. Η ολοκληρωμένη σύγκλιση θα είχε σαν αποτέλεσμα οι προϋποθέσεις για τη νόμιμη άσκηση του επαγγέλματος να είναι οι ίδιες ακριβώς σε όλα τα κράτη μέλη. Εφόσον κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό, πρέπει να γίνεται λόγος εν προκειμένω για περιφερειακή σύγκλιση γενικού πλαισίου. Με τον παραπάνω όρο αποδίδεται το φαινόμενο, οι συγκλίνουσες έννομες τάξεις να εξαρτούν την αδειοδότηση των επαγγελματιών ψυχολόγων από τα ίδια είδη προϋποθέσεων, δίχως αυτές να έχουν το ίδιο απαιτητικό περιεχόμενο. Αυτό το οποίο θα πρέπει να τονισθεί είναι ότι, για τη σύγκλιση ως προς τις προϋποθέσεις ιδιαίτερα κρίσιμο ρόλο αναμένεται να παίξει η κατεύθυνση που θα λάβει η σύγκλιση ως προς τον εποπτικό φορέα. Ειδικότερα, στην περίπτωση που επιλεγεί η αποσπασματική σύγκλιση με τη δημιουργία τοπικών μόνο εποπτικών φορέων, η δεύτερη διαδικασία σύγκλισης ως προς τις προϋποθέσεις αναμένεται να αντιμετωπίσει ουσιαστικές δυσχέρειες. Όσο και αν επιδιωχθεί, είναι πρακτικά αδύνατη η αποτελεσματική και απαρέγκλιτη υιοθέτηση ενός κοινού συνόλου παραγόντων από τους οποίους να εξαρτάται η χορήγηση της άδειας άσκησης του επαγγέλματος σε ολόκληρο τον κοινοτικό χώρο. Μόνο η παρουσία ενός κεντρικού σχηματισμού, ενός δηλαδή δευτερογενούς διακρατικού εποπτικού φορέα δύναται να διασφαλίσει την επιμελή σύ-

γκλιση ως προς τις προϋποθέσεις. Ίσως αυτός να είναι ένας ακόμη παράγοντας υπέρ της προτίμησης της ομοσπονδοποίησης του συστήματος εποπτείας του επαγγελματικού κλάδου της ψυχολογίας.

Όσον αφορά τις συνέπειες της νομικής αυτής προσέγγισης στην ημεδαπή έννομη τάξη, αυτές σχετίζονται λιγότερο με τα ακαδημαϊκά προσόντα και περισσότερο με τις πρακτικές δοκιμασίες. Η πλέον ευδιάκριτη και συνάμα κομβικής σημασία για την αναβάθμιση του ημεδαπού πλαισίου μεταρρύθμιση, σχετίζεται με την περίφημη εξέταση πιστοποίησης επάρκειας, προκειμένου να λάβει ο υποψήφιος επαγγελματίας την άδεια άσκησης του επαγγέλματος. Στην περίπτωση της εξέτασης αυτής η διαδικασία σύγκλισης ενδέχεται να κινηθεί προς την κατεύθυνση ενός έτοιμου προτύπου, το οποίο όπως και στην περίπτωση του διακρατικού εποπτικού φορέα θα πρέπει να είναι το αμερικανικό. Συγκεκριμένα, η σύγκλιση στο ζήτημα αυτό θα οδηγούσε στην καθιέρωση στον κοινοτικό χώρο μιας εξέτασης αντίστοιχης της EPPP (Examination for Professional Practice in Psychology) του ASPPB. Η κοινή ευρωπαϊκή εξέταση θα εξασφάλιζε μια ενιαία πλατφόρμα, βάσει της οποίας θα γεφυρώνονταν οι διαφορές ανάμεσα στα ακαδημαϊκά προσόντα. Μια αποτελεσματική πρακτική εξέταση θα αποτελούσε τον ιδανικό ενοποιητικό παράγοντα ανάμεσα στις διαφορετικές έννομες τάξεις. Ουσιαστικά κάτι τέτοιο θα σήμαινε και το τέλος των αντισταθμιστικών μέτρων με τη σημερινή τους μορφή. Η εξέταση είναι ένα δίκαιο μέτρο διότι ελέγχεται με τον τρόπο αυτό η πραγματική επάρκεια του υποψήφιου επαγγελματία σύμφωνα με τα πρότυπα του εποπτικού φορέα, κάτι που δεν είναι πάντοτε δυνατόν να εξακριβωθεί μέσα από τα ακαδημαϊκά προσόντα. Πέρα από την κοινή εξέταση, η σύγκλιση ως προς τις προϋποθέσεις ενδέχεται να οδηγήσει

στην υιοθέτηση γενικών προτύπων κατά τα πρότυπα των Standards του HPC. Από τις διάφορες κατηγορίες προτύπων του βρετανικού εποπτικού φορέα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτούν εν προκειμένω κυρίως τρία. Πρόκειται για τα πρότυπα χαρακτήρα (*Character Standards*), τα πρότυπα υγείας (*Health Standards*) και τα πρότυπα συμπεριφοράς και δεοντολογίας (*Standards of conduct, performance and ethics*). Οι ανωτέρω προϋποθέσεις ουσιαστικά δεν προσεγγίζονται από το ημεδαπό νομικό πλαίσιο. Όσον αφορά την καλή κατάσταση της υγείας του υποψηφίου επαγγελματία ψυχολόγου, υφίσταται βεβαίως μια αναφορά στο Ν. 991/1979, αλλά αυτή είναι ιδιαίτερα αόριστη και ως εκ τούτου άνευ ουσίας. Για το λόγο αυτό απαιτείται η εφαρμογή μιας πιο εξονυχιστικής αποτίμησης τόσο της σωματικής, όσο και της ψυχικής υγείας του επαγγελματία ψυχολόγου, ούτως ώστε να διασφαλισθεί η επάρκεια των υπηρεσιών του και η ασφάλεια του καταναλωτικού κοινού. Οι άλλες δύο κατηγορίες προσόντων που έχει καθιερώσει το βρετανικό νομικό πλαίσιο, απουσιάζουν πλήρως από το αντίστοιχο ελληνικό. Τόσο τα πρότυπα χαρακτήρα όσο και τα πρότυπα συμπεριφοράς και δεοντολογίας θα μπορούσαν να συμπτυχτούν σε ένα ενιαίο κείμενο, το οποίο θα λάμβανε προφανώς τη μορφή ενός κώδικα δεοντολογίας.

Πέρα όμως και από τις προαναφερθείσες προϋποθέσεις, η συγκεκριμένη διαδικασία σύγκλισης χαρακτηρίζεται ως σύγκλιση διαδικαστικού τύπου. Για το λόγο αυτό στο πλαίσιό της ενδέχεται να επέλθει προσέγγιση ανάμεσα στις έννομες τάξεις και ως προς ένα ακόμη στοιχείο διαδικαστικού χαρακτήρα. Πρόκειται για την ανάγκη καθιέρωσης μιας κοινής βάσης δεδομένων, όπου θα συγκεντρώνονται ζωτικές πληροφορίες σε σχέση με τους εγγεγραμμένους στα σχετικά μη-

τρώα επαγγελματίες ψυχολόγους. Πρότυπο στη συγκεκριμένη διαδικασία σύγκλισης θα μπορούσε κάλλιστα να αποτελέσει η γερμανική βάση δεδομένων Anabin.

4.7 Συμπεράσματα

Όπως αναλύθηκε στο παρόν κεφάλαιο, η μεταρρύθμιση του ελληνικού νομικού πλαισίου του επαγγέλματος του ψυχολόγου είναι αναγκαία για δύο λόγους. Πρώτον εξαιτίας των κρίσιμων ατελειών του ημεδαπού συστήματος, τα οποία καθιστούν προβληματική την εποπτεία του οικείου επαγγελματικού κλάδου και δεύτερον εξαιτίας της δυναμικής που αναπτύσσεται στον ευρωπαϊκό χώρο μέσω του κοινοτικού δικαίου. Καταλύτης στην τελευταία διαδικασία αποτελεί η Οδηγία 2005/36/EK περί αναγνώρισης των επαγγελματικών προσόντων.

Η παραπάνω μεταρρύθμιση σκόπιμο είναι να επέλθει στο πλαίσιο μιας γενικότερης διαδικασίας σύγκλισης ανάμεσα στην ημεδαπή και τις αλλοδαπές έννομες τάξεις των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η σύγκλιση αυτή θα πρέπει να εξελιχθεί αναφορικά με δύο παραμέτρους: τον εποπτικό φορέα το εποπτικό σύστημα και τις απαραίτητες για την άσκηση του επαγγέλματος προϋποθέσεις.

Σε ότι αφορά το εποπτικό σύστημα, το προτεινόμενο σχήμα εύλογο είναι να έχει χαρακτήρα ομοσπονδιακής δομής (στα πρότυπα του ανάλογου συστήματος των Η.Π.Α.), αποτελούμενο από τοπικούς (κρατικούς) εποπτικούς φορείς σε πρώτο επίπεδο και από έναν κεντρικό συντονιστικό φορέα σε δεύτερο επίπεδο. Συγκεκριμένα, σε κάθε κράτος – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργείται τοπικός εποπτικός φορέας υπό μορφή ανεξάρτητης αρχής (και όχι υπό μορφή επαγγελματικού συλλόγου), με αντικείμενο την αδειοδότηση των υποψήφιων επαγγελματιών ψυχολόγων, την εποπτεία της δυνατότητας και της σωστής άσκησης του επαγγέλματος από τους ψυχολόγους που

έχουν αποκτήσει τη σχετική άδεια και τη συλλογή και διακίνηση πληροφοριών για τους όλους τους επαγγελματίες ψυχολόγους μέσω δημιουργίας ειδικού μητρώου. Για το ελληνικό κράτος ο φορέας αυτός προτείνεται να οργανωθεί ως ανεξάρτητη αρχή έχουσα την κάτωθι οργανική δομή: Πρόεδρος, τρεις διευθύνσεις (διεύθυνση εφαρμογής με αντικείμενο τη χορήγηση αδειών άσκησης του επαγγέλματος, διεύθυνση νομικών υπηρεσιών, διεύθυνση διοικητικής και οικονομικής υποστήριξης) και ένα τμήμα διαχείρισης και επαναπροώθησης πληροφοριών και πειθαρχικών. Το συντονισμό των τοπικών εποπτικών φορέων αναλαμβάνει ένας διακρατικός φορέας υπό μορφή και αυτός ανεξάρτητης αρχής. Κύριο έργο του είναι η διαμόρφωση πλαισίου κανόνων λειτουργίας των τοπικών εποπτικών φορέων, η διαμόρφωση κανόνων δεοντολογίας άσκησης του επαγγέλματος, η διευκόλυνση της συνεργασίας των τοπικών φορέων και η διευκόλυνση της κινητικότητας των επαγγελματιών για την άσκηση του επαγγέλματος μέσα στον ενιαίο οικονομικό χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παράλληλα κρίνεται σκόπιμη η συνύπαρξη των εποπτικών φορέων με κρατικούς επαγγελματικούς συλλόγους, οι οποίοι θα συνδράμουν το έργο τους.

Η πορεία σύγκλισης αναφορικά με τις προϋποθέσεις θα έχει ως προορισμό τη δημιουργία ενός τεχνοκρατικού πλαισίου το οποίο θα εξασφαλίζει την ομοιομορφία και λειτουργικότητα των νομοθετικών παρεμβάσεων στον κλάδο και την προστασία του καταναλωτικού κοινού. Επειδή η ολοκληρωμένη σύγκλιση ως προς τις προϋποθέσεις κρίνεται ως ανέφικτη λόγω των διαφορετικών ακαδημαϊκών συστημάτων των εμπλεκόμενων κρατών, αναγκαστικά θα πρέπει να οδηγηθούμε σε περιφερειακή σύγκλιση γενικού πλαισίου, κατά την οποία οι

συγκλίνουσες έννομες τάξεις θα εξαρτούν την αδειοδότηση των επαγγελματιών ψυχολόγων από τα ίδια είδη προϋποθέσεων, δίχως αυτές να έχουν το ίδιο περιεχόμενο.

Κεντρική θέση στην ανωτέρω προσπάθεια ενδέχεται να λάβει μια διευρωπαϊκή εξέταση στο πρότυπο της αμερικανικής EPPP, με την καθιέρωση γενικών προτύπων κατά το σύστημα των Standards του HPC.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. BIBΛΙΑ

- Aamodt Michael G., -Industrial & Organizational Psychology: An applied approach, *Cengage Learning*, Wadsworth, 2009.
- Baucum Don, -Psychology, *Barron's Educational Series*, 2006.
- Benjamin Joanna, -Financial Law, *Oxford University Press*, 2007.
- Benjamin Ludy T., -A history of American Psychology in notes and news, *Kraus International Publications*, 1989.
- Dawkins Marian Stamp, -Observing animal behavior: Design and analysis of Quantitative controls, *Oxford University Press*, 2007.
- DiMatteo Robin M. & Martin Leslie R.(Επιστημ. Επιμέλεια: Αναγνωστόπουλος Φώτης, Ποταμιάνος Γρηγόρης), -Εισαγωγή στην Ψυχολογία της Υγείας, *Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα, 2006.
- Fox Dennis & Prilleltensky Isaac & Austin Stephanie, -Critical Psychology: An Introduction, *Sage Publications*, London, 2009.
- Fulero Solomon M. & Wrightsman Lawrence S., -Forensic Psychology, *Cengage Learning*, Wadsworth, 2008.
- Goldstein E. Bruce, -Cognitive Psychology: Connecting Mind, Research and Everyday Experience, *Cengage Learning*, 2007.
- Haque, Amber, -Psychology from Islamic Perspective: Contributions of Early Muslim Scholars and Challenges to Contemporary Muslim Psychologists", *Journal of Religion and Health*, 2004.
- Hearnshaw Leslie Spencer, -A short history of British Psychology, 1840-1940, *Barnes & Noble*, 1964.
- Hergenhahn B. R., -An Introduction to the History of Psychology, *Cengage Learning*, 2009.
- Hergenhahn B.R., -An introduction to the history of Psychology, *Cengage Learning*, 2008.

- Hogg M.A. & Vaughan G.M., -Social Psychology: An introduction, *Pearson Education*, London, 1995.
- Ibrahim B. Syed, PhD, -"Islamic Medicine: 1000 years ahead of its times", *Journal of the International Society for the History of Islamic Medicine*, 2002.
- Καπαρδής Ανδρέας, -Ψυχολογία και Δίκαιο, *Εκδόσεις Μεσόγειος*, Αθήνα, 2004.
- Keller Fred S., Principles of Psychology, *Read Books*, 2008.
- Kimble Gregory A., -Portraits of Pioneers in Psychology, 2000.
- Klein David Ballin, -A history of scientific psychology:its origins and philosophical backgrounds, *Taylor & Francis*, 1970.
- Köhler Wolfgang, -Die Aufgabe der Gestaltpsychologie, *Walter de Gruyter*, 1971.
- Laver A.B., -Precursors of Psychology in Ancient Egypt, *Journal of the history of behavioral sciences*, 2006.
- Lear Jonathan, -Freud, *Routledge*, 2005.
- Long A.A., -From Epicurus to Epictetus: Studies in Hellenistic and Roman Philosophy, *Oxford University Press*, 2006.
- Marks David F. & Murray Michael & Evans Brian & Willing Carla & Woodall Cailine & Sykes Catherine M., -Health Psychology: Theory, Research & Practice, *Sage Publications*, London, 2005.
- Mattei Ugo & Pes Luca G., -The Oxford Handbook of Law and Politics, *Oxford University Press*, 2008.
- McBrewster John, -Psychology in medieval Islam: Nafs, Islamic Golden Age, Ulema,Avicennism, Philosophy of Mind,Dream Interpretation, *Alphascript Publishing* 2009.
- McWilliams Nancy, -Psychoanalytic Psychotherapy: A practitioner's guide, *Guilford Press*, New York 2004.

- Merrell Kenneth W.& Ervin Ruth A.& Gimpel Gretchen A., -School Psychology for the 21st century, *The Guildford Press*, New York, 2006.
- Morton Peter Alan, -A historical introduction to the philosophy of mind, *Broadview Press*, Canada, 1997.
- Nicolas Serge, -Histoire de la psychologie française:Naissance d'une nouvelle science, *University of Michigan*, 2002.
- Nurdeen Deuraseh and Mansor Abu Talib, -"Mental health in Islamic medical tradition", *The International Medical Journal*, 2005.
- Ostenfeld Erik, -Ancient Greek Psychology and the Modern Mind-Body Debate, *Aarhus University Press*, 1987.
- Patterson Terence, -Comprehensive Handbook of Psychotherapy, volume 2:Cognitive-Behavioral Approaches, *John Willey & Sons*, 2002.
- Plath Ingrid & Eckensberger H. Lutz, -Handbook of International Psychology, *Routledge*, New York, 2004.
- Posner Richard, -The Economics of Justice. Cambridge: *Harvard University Press*, 1983.
- Ποταμιάνος Γρηγόρης, -Κλινική Ψυχολογία και πρωτοβάθμια ιατρική φροντίδα, *Εκδόσεις Λιβάνη*, Αθήνα, 2005.
- Ποταμιάνος Γρηγόρης, -Κλινική Ψυχολογία: Σύγχρονα θέματα κλινικής πρακτικής και έρευνας, *Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα*, Αθήνα, 2000.
- Richardson Keith, -Developmental Psychology: How nature and nurture interact, *Macmillan Press*, London, 2000.
- Rieber Robert W., -Wilhelm Wundt in history: the making of a scientific psychology, *Springer*, 2001
- Roback Abraham Aaron, -History of American Psychology, *Collier Books*, 1964.
- Rowlands Mark, -The body in mind: understanding cognitive processes, *Cambridge University Press*, 1999.

- Safaya Raghunath, -Indian psychology: a critical and historical analysis of the psychological speculation in Indian philosophical literature, *Munshiram Manoharlal Publishers*, 1975.
- Schmitz Rudolf, -Die Naturwissenschaften an der Philipps-Universität Marburg 1517 - 1927, *Elwert*, 1978.
- Shaffer David R.& Kipp Katherine, -Developmental Psychology: Childhood & Adolescence, *Cengage Learning*, Wadsworth, 2009.
- Skinner B.F., -About Behaviorism, *Knopf*, 1976.
- Unschuld, Paul U., -Huang Di nei jing su wen: Nature, Knowledge, Imagery in an Ancient Chinese Medical Text, *University of California Press*, 2003.
- Χαντζή Αλεξάνδρα, -Εισαγωγή στην Ψυχολογία: Κοινωνική Ψυχολογία, *Εκδόσεις Gutenberg*, Αθήνα, 1999.
- Watson John, Tolman Edward, Titchener Edward, Lashley Karl, Thorndike Edward, Behaviorism:Classic Studies, 2009.
- Weiner Irving B., -Handbook of Psychology, *John Wiley and Sons*, 2003.
- Wickens G.M., -Avicenna:Scientist & Philosopher, *Luzac*, 1952.

B. ΝΟΜΟΙ – Π.Δ. – ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ – ΟΔΗΓΙΕΣ

- The Health Professions Order 2001.
- ΑΕΔ 11/2003
- Απόφαση Συμβουλίου Επικρατείας 113/2005.
- Απόφαση Συμβουλίου Επικρατείας 4026/2008.
- Απόφαση υπ' αριθμ. 31/2008 της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα.
- Γνωμοδότηση Νομικού Συμβουλίου του κράτους υπ' αριθμ. 703/2000.
- Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, άρθρο 546 §2.

N. 2646/1998

N. 3328/2005

N. 3459/2006

N. 991/1979.

Οδηγία 2005/36/EK

Οδηγία 2005/36/EK

Οδηγία 77/452/ΕΟΚ

Οδηγία 77/453/ΕΟΚ

Οδηγία 78/1026/ΕΟΚ

Οδηγία 78/1027/ΕΟΚ

Οδηγία 78/686/ΕΟΚ

Οδηγία 78/687/ΕΟΚ

Οδηγία 80/154/ΕΟΚ

Οδηγία 80/155/ΕΟΚ

Οδηγία 85/384/ΕΟΚ

Οδηγία 85/432/ΕΟΚ

Οδηγία 93/16/ΕΟΚ

Π.Δ. 24/2000, ΦΕΚ Α 18/2000.

Ποινικός Κώδικας.

Συνθήκη Περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Σύνταγμα της Ελλάδος

ΥΑ Α2/1981, ΦΕΚ Β 486/1981.

ΥΑ Α2/4258 ΦΕΚ Β 573/1981.

ΥΑ Α2/οικ{3823 ΦΕΚ Β 486 1981.

ΥΑ Οικ. 7106, ΦΕΚ Β 1331/1998.

Γ. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<http://blogs.sch.gr/jmokias/%CE%B8%CE%B5%CF%89%CF%81%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CE%BC%CE%AC%CE%B8%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82/>

<http://daccessddsny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/005/08/IMG/NR000508.pdf? OpenElement>

http://en.wikipedia.org/wiki/American_Psychological_Association

http://en.wikipedia.org/wiki/American_Psychological_Association#cite_note-20

http://en.wikipedia.org/wiki/APA_style

http://en.wikipedia.org/wiki/Bologna_declaration

http://en.wikipedia.org/wiki/Bologna_process

http://en.wikipedia.org/wiki/British_Psychological_Society

http://en.wikipedia.org/wiki/British_Psychological_Society

<http://en.wikipedia.org/wiki/Psychology>

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61964J0006:EN:NOT>

<http://gradpsych.apags.org/sep07/notdone.html>

<http://plato.stanford.edu/entries/aristotle-psychology/>

<http://plato.stanford.edu/entries/kant-science/>

<http://plato.stanford.edu/entries/wilhelm-wundt/>

<http://psychlib.princeton.edu/history.htm>

http://psychology.about.com/od/historyofpsychology/a/psychhistory_3.htm

http://psychology.about.com/od/historyofpsychology/a/psychhistory_4.htm

<http://psychology.about.com/od/profilesofmajorthinkers/p/watson.htm>

<http://webpace.ship.edu/cgboer/wundtjames.html>

<http://www.anabin.de/>

<http://www.apa.org/about/>

<http://www.apa.org/ed/accreditation/accrfaq.html>
<http://www.apa.org/ed/accreditation/faq1.html>
<http://www.apa.org/ed/accreditation/outsideusa.html>
<http://www.apa.org/ed/accreditation/programs.html>
<http://www.arabworldbooks.com/articles8.htm>
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3390>
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3391>
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3433>
http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3433#app_process
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3451>
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3454>
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3459>
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3463>
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3467>
<http://www.asppb.net/i4a/pages/index.cfm?pageid=3524>
http://www.avgsatsang.org/hhpsds/pdf/Psychology_%20in_Vedanta.pdf
<http://www.bdp-verband.org/bdp/kooperationen/foederation/statuten.shtml>
<http://www.bdp-verband.org/bdp/verband>
<http://www.bdp-verband.org/bdp/verband/sektionen.shtml>
http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_recognition.html
http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_recognition.html#10
http://www.bdp-verband.org/psychologie/faq_titelerkennung.shtml#20
[http://www.bologna-bergen2005.no/EN/BASIC/050520_Framework_qualifications .pdf](http://www.bologna-bergen2005.no/EN/BASIC/050520_Framework_qualifications.pdf)
http://www.bps.org.uk/the-society/welcome-to-the-society/history_bps.cfm
<http://www.dgps.de/en/dgps/aufgaben/>
<http://www.efpa.eu/about/history>
<http://www.efpa.eu/euopsy/appeal-procedures>

<http://www.efpa.eu/euopsy/introduction-euopsy-pilot-in-6-countries>
<http://www.efpa.eu/euopsy/what-is-euopsy>
<http://www.efpa.eu/members>
<http://www.europeopen.org.uk/index.asp?page=10>
<http://www.euopsy.eu.com/EuroPsy/partners.php>
<http://www.euopsy.eu.com/framework/v5/>
<http://www.gesetze-im-internet.de/psychthg/>
<http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>
http://www.gesetze-im-internet.de/uwg_2004/___5.html
<http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/aspirantgroups/psychologists/>
[http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/educationandtraining/approved
courses_pp/](http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/educationandtraining/approved
courses_pp/)
[http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/educationandtraining/historical-
qualification_pp/](http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/educationandtraining/historical-
qualification_pp/)
<http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/healthanddisability/>
[http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/professions/index.asp?id=14
#profDetails](http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/professions/index.asp?id=14
#profDetails)
<http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/>
<http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/character/>
<http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/sets/>
[http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/standardsofconduct
performanceandethics/](http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/standards/standardsofconduct
performanceandethics/)
<http://www.hpc-uk.org/aboutregistration/theregister/certificates/>
<http://www.hpc-uk.org/aboutus/>
<http://www.hpc-uk.org/apply/international/character/>
<http://www.hpc-uk.org/apply/international/health/>
<http://www.hpc-uk.org/apply/international/requirements/>
<http://www.hpc-uk.org/apply/psychologists/transfer/>

<http://www.hpc-uk.org/apply/uk/>
<http://www.hpc-uk.org/apply/uk/character/>
<http://www.hpc-uk.org/education/providers/approvals/>
<http://www.hpc-uk.org/publications/standards/index.asp?id=198>
<http://www.hpc-uk.org/registrants/cpd/>
<http://www.privacy-council.org.uk/output/page26.asp>
<http://www.psychologicalscience.org/>
<http://www.psychology.sbc.edu/Descartes%20and%20Kant.htm>
<http://www.psychonomic.org/>
<http://www.rose.nhs.uk/Pages/Home.aspx>
<http://www.seps.gr/docs/dikaiologitika.doc>
<http://www.seps.gr/professional.html>
<http://www.uncitral.org/uncitral/en/index.html>
<http://www.whonamedit.com/doctor.cfm/336.html>
http://www.youtube.com/watch?v=4MvOwqNB_CQ (University of Berkeley, California/webcasts).
<http://www-rcf.usc.edu/~mzheng/pub1.htm>